M. TERENTII

VARRONIS,

PARS LIBRORVM QVATTVOR ET VIGINTI DE LINGVA LATINA.

*

M. Vertranius Maurus recensuit.

Additis Indicibus fidissimis & amplissimis.

VIRTVTE DVCE, COMITE FORTVNA.

LVGDVNI,

APVD HAEREDES SEB. GRYPHII.

1563.

Cum Priuilegio Regis.

Priuilegij sententia.

CAROLVS nonus Galliarum potentissimus atque inuictissimus Imperator priuata lege sanxit, nequis typographus bibliopoláue hos M. Terentij Varronis de lingua Latina libros cum censura & notis M. Vertranij Mauri, ante annos decem, à die primæ editionis numerandos, præter Franciscam Miralletiam, & Antonium Gryphium Typographum bibliopolámque Lugdunensem imprimat, néue alibi impressos diuendat. Qui secus faxit, pœnis ex sanctione multabitur. Datæ autem literæ sunt. IIII. Idus Ianuarij M. D. LXI.

M. TERENTII VARRONIS DE LINGVA LAtina ad P. Septimium Liber primus.

*

Aggulus, aggens, agguilla, iggerunt. in eiusmodi Græci & Actius noster binam G scribunt: alij N & G, quod in hoc ueritatem facile uidere non est. Similiter agceps & agcora. Ex Prisciani libro 1.

*

Idem Varro dixit hoc libro: nec k, nec q, neque h, in numero literarum. *Ex eodem.*

*

L. Aelius noster literis ornatissimus memoria nostra errauit aliquoties. Nam aliquot uerborum antiquorum Græcorum, perinde atque essent propria nostra, reddidit caussas falsas. Non enim leporem dicimus ut ait, quod est leuipes, sed quod est uocabulum antiquum Græcum. Multa enim uetera illorum ignorantur, quod pro iis, aliis nunc uocabulis utantur: & illum esse plerique ignorent Græcum, quem nunc nominant ἕλληνα: puteum esse quod uocant φρέαρ: leporem quod λαγωὸν dicunt. In quo non modò L. Aelij ingenium non reprehendò, sed industriam laudo. Successum enim fortuna, experientiam laus sequitur. Ex Agellio lib. 1. cap. 17. iuxta fidem ueterum librorum.

*

Idem Varro in posteriore huius libri parte dicit, furem ex eo dictum, quod veteres Romani furuum atrum appellauerint: & fures per noctem, quæ atra sit, facilius furentur.

M. TERENTII VARR. DE LINGVA LATINA ad P. Septimium Liber ſecundus.

*

M. TERENTII VARR. DE LINGVA LATINA

Ad P. Septimium Liber tertius.

*

Fenerator à fenore est cognominatus; fenus autem dictum à fetu, & quasi à fetura quadam pecuniæ parientis, atque increscentis. & idcirco, & M. Cato & ceteri ætatis eius, feneratorem sine A *litera pronuntiarunt; sicuti fetus ipse, & fecunditas, appellata.* Ex Agellio, libro XVI. capite 12. & ex Nonio Marcello.

*

Vtrumque mulieres, & epicrocum uiri quoque habitarunt. Ex Nonio Marcello.

*

M. TERENTII VARR.

DE LINGVA LATINA,

& verborum origine ad M. Tullium Ciceronem, Liber quartus.

*

QVEMADMODVM uocabula essent imposita rebus in lingua Latina, sex libris exponere institui. De his treis ante hunc feci, quos Septumio misi: in quibus est de disciplina, quam uocant ἐτυμολογικήν. Quæ contra eam dicerentur, uolumine primo: quæ pro ea, secundo: quæ de ea, tertio. In his ad te scribam, à quibus rebus uocabula imposita sint in lingua Latina: & ea, quæ sunt in consuetudine apud poëtas: cùm uniuscuiusque uerbi naturæ sint duæ: à qua re, & in qua re uocabulum sit impositum. Itaque à qua re sit pertinacia cùm quæritur, ostenditur esse à per=
1 *tendendo: in qua re sit impositum dicitur, cùm demonstratur, in quo non debet pertendi, & pertenditur, pertinaciam esse: quòd in quo oporteat manere, si eo perstet, perseuerantia sit. Priorem illam partem, ubi, cur, & unde sint uerba, scrutantur Græci, uocántque ἐτυμολογίαν illam, alteram ἀναλογίαν: de quibus duabus rebus in his libris promiscuè dicam, sed exilius de posteriore. Quæ ideo sunt obscuriora, quòd neque omnis impositio uerborum extat, quòd uetustas quasdam deleuit, nec quæ extat, sine mendo*

omnis

omnis imposita: nec quæ rectè est imposita, cuncta manet. Multa enim uerba litteris commutatis sunt interpolata, neque omnis origo est nostræ linguæ è uernaculis uerbis: & multa uerba aliud nunc ostendunt, aliud antè significabant, ut hostis. Nam tum eo uerbo dicebant peregrinum, qui suis legibus uteretur: nunc autem eum, quem tum dicebant perduellem. In quo genere uerborum, ut casu erit illustrius, unde uideri possit origo, inde repetam: ita fieri oportere apparet, quòd recto casu, quom dicimus impos, obscurius est, esse à potentia, quàm cùm dicimus impotem: & eò obscurius fit si dicas pos, quàm impos: uidetur enim pos significare potius pontem, quàm potentem. Vetustas pauca non deprauat, multa tollit. Quem puerum uidisti formosum, * hunc uides * nunc deformen in senecta. Tertium seculum non uidet eum hominem, quem uidit primum. Quare illa, quæ iam maioribus nostris ademit obliuio fugitiua secuta sedulitas Mutij, & Bruti retrahere nequit, non, si non potuero indagare, eò ero tardior: sed uelocior ideo, si quiuero. Non mediocres enim tenebræ in sylua, ubi hæc captanda: neque eò, quò peruenire uolumus, semitæ tritæ: neque non in tramitibus quædam obiecta, quæ euntem retinere possent. Quoniam uerborum nouorum, & ueterum discordia omnis in consuetudine communi, quot modis literarum commutatio sit facta qui animaduerter... scrutari facilius origines patietur uerborum. Reperiet enim esse commutata, ut in superioribus libris ostendi, maximè propter has quaternas caussas. Literarum enim fit demptione, aut additione, & propter syllabarum artationem, item earum productionem. Quæ, quoniam in superioribus li-

bris, cuiusmodi essent, exemplis satis demonstraui: hic ∵commemorandum esse modò non putaui. Nunc singu-

∵commonendum

3 lorum uerborum origines expediam: quorum quattuor explicandi gradus. Primus, in quo populus etiam uenit. Quis enim non uidet, unde aurifodinæ, & Viocurus? Secundus, à quo grammatica descendit antiqua, quæ ostendit quemadmodum quodque poëta uerbum confinxerit, quòd

4 declinarit. Hinc Pacuuius, rudentisibilus, hinc incuruiceruicum pecus, hinc chlamyde clypeat brachium. Tertius gradus, quo philosophia descendens peruenit: atque ea, quæ in consuetudine communi essent, aperire cœpit, ut à quo dictum esset oppidum, uicus, uia. Quartus, ubi est aditus, & initia rerum: quò si non perueniam, scientiam ad opinionem aucupabor: quod etiam nonnunquàm in salute nostra facit, cùm ægrotamus, medicus. Quod si summum gradum non attigero, tamen secun-

5 dum præteribo: quod non solùm ad Aristophanis lucernam, sed etiam ad Cleanthis lucubraui. Nolui præterire eos, qui poëtarum modo uerba, ut significant, expediunt. Non enim uidebatur consentaneum quærere me eo in uerbo, quod finxisset Ennius, caussam negligere, quod antè rex Latinus finxisset: cùm poëticis multis uerbis magis delecter, quàm utar: antiquis magis utar, quàm delecter. An non potius mea uerba illa, quæ hereditate à Romulo regè uenerunt, quàm quæ à poëta Liuio relicta? Igitur quoniam hæc sunt tripartita uerba, quæ sunt aut nostra, aut aliena, aut obliuia: de nostris dicam cur sint, de alienis unde sint, de obliuiis relinquam. Quorum partem cùm ita inuenerim, ut opinor, scribam. In hoc libro dicam de uocabulis locorum, & quæ in his sunt. In secundo, de

temporum,

temporum, & quae in his fiunt. In tertio, de utraque re
à poëtis comprehensa. PYTHAGORAS Samius
ait omnium rerum initia esse bina: ut finitum & infini=
tum, bonum & malum, uitam & mortem, noctem &
diem. Quare item duo, status, & motus: quo stat, aut agi=
tur corpus: ubi agitatur, locus: dum agitatur, tempus: quod
est in agitatu, actio. Quadripartitio magis sic appare=
bit: corpus est, ut cursor: locus, stadium, quâ currit:
tempus, hora, qua currit: actio, cursio. Quare fit, ut ideò
omnia ferè sint quadripartita, & ea aeterna: quòd neque
unquam tempus, quin fuerit motus: eius enim interuallum,
tempus: neque motus, ubi non locus & corpus, quod al=
terum est, quod mouetur, alterum ubi: neque ubi sit agita=
tus, non actio ibi. Igitur initiorum quadrigae locus, &
corpus, tempus, & actio. Quare quattuor genera prima
rerum, totidem uerborum: de his locis, & his rebus, quae 6
in his uidentur, in hoc libro summatim ponam. Sed si quae
cognatio eius erit uerbi, quod radices egerit extra fines
suas, persequemur. Saepe enim ad limitem arboris radi=
ces sub uicini prodierunt segetes. Quare non, cùm de
locis dicam, si ab agro ad agrosum hominem, & agrico=
lam peruenero, aberraro. Multa societas uerborum, nec
uinalia sine uino expediri, nec calabra curia sine cala=
tione potest aperiri. INCIPIAM de locis sub ipsius
loci origine. Locus est, ubi quid locatum esse potest, ut
nunc dicunt collocatum: ueteres id dicere solitos appa=
ret apud Plautum: Filiam habeo grandem, cassam dote,
atque illocabilem, neque eam queo locare cuiquam. Apud 7
Ennium: O` terra Graeca, ubi Liberi fanum, intimum 8
locaui. Vbi quicquam consistit, locus. Ab eo praeco di=

*citur locare, quoadusque id emitur, quoad in aliquo consi-
stit pretium. Inde locarium, quod datur in stabulo, &
taberna, ubi consistant. Sic loci muliebres, ubi nascendi
initia consistunt. Loca secundum antiquam diuisionem
prima duo, cælum & terra: deinde particulatim utriusque
multa. Cæli dicuntur loca supera, & ea deorum: terræ,
loca infera, & ea hominum: ut Asia. Sic terra dicitur
modis duobus. Nam & Asia, quæ non Europa, in qua
etiam Syria: & Asia dicitur prioris pars Asiæ, in qua
est Ionia, ac prouincia nostra Cilicia. Sic cælum dici-
tur duobus modis, & pars eius summa, ubi stellæ, & id
quod Pacuuius demonstrat, cùm dicit:* Hoc uide circùm
*supráque quod complexu continet terram: cui subiungit
id, quod nostri cauum cælum memorant: à qua bipartita*
9 *diuisione Lucretius suorum unius & uiginti librorum
initium fecit hoc: Aetheris, & terræ genitabile quære-
re tempus. Cælum dictum scribit Aelius, quòd est cæ-
latum: aut à contrario nomine celatum, quòd apertum
est: non male quod posterius Aelius, multo potius celare à
celo, quàm cælum à cælando. Sed non minus illud alte-
rum de celando ab eo potuit dici, quod interdiu cela-
tur, quàm quod noctu non celatur omnino. Ego magis
puto à chao cauum, & hinc cælum: quoniam, ut dixi,*
Hoc circum, *supráque quod complexu continet terram,
cauum cælum Itaque dicit Andromacha: nocti,* Quæ caua
*cæli signitenentibus conficis bigis: & Agamemnon: In
altisono cæli clypeo. Cauum enim clypeum. Ennius item*
10 *ad cauationem, cæli ingentes fornices. Quare ut à cauo ca-
uea, & caulæ, & conuallis cauata uallis, & caueo caui-
tio: & cauum sic ortum: unde omnia apud Hesiodum à
chao*

*chao, cauum cælum. Terra dicta ab eo, ut Aelius scribit,
quòd teritur. Itaque tera in augurum libris scripta cum
r uno. Ab eo colonis locus communis, qui prope oppidum
relinquitur, teritorium, quod maximè teritur. Hinc lin-
teum, quòd teritur corpore, termentarium: hinc in messe
tritura, quòd tum frumentum teritur, & tribulum quo* 11
teritur. Hinc fines agrorum termini, quòd hæ partes 12
*propter militare iter maximè teruntur. Itaque terminus
cum in Latio aliquot locis dicitur, ut apud Accium, non
terminus, sed termen, hoc Græci* τέρμα. *Euander enim,
qui uenit in Palatium è Græcia, Arcas fuit. Via quidem
iter, quòd ea uehendo teritur: actus iter in agris, quòd
agendo teritur: etiam ambitus iter, quòd circumeundo teri-
tur: nam ambitus circuitus, ab eóque* XII. *tabularum inter-
pretes, ambitum parietis, circuitum esse describunt. Igi-
tur tera terra, ab eo poëtæ appellarunt summa terræ, quæ
sola teri possunt, sola terræ. Terra, ut putant, eadem &
humus. Ideo Ennius: In terram cadentes, dicit, cubitis
pinsibant humum: & quòd terra sit humus, ideo humatus,
cum mortuus qui terra sit obrutus: ab eo qui Romæ non
combustus est, aut in sepulchrum eius abiecta gleba non* 13
*est, aut si os exceptum non est mortui ad familiam expur-
gandam, donec in purgando humo non est opertum, ut
pontifices dicunt, quoad inhumatus sit, familia funesta ma-
net, & dicitur humilior. Quæ ad humum sunt, aut à re,
ut Sabini, & Lucani: aut declinata ab hominibus, ut Ap-
pulia & Latium: utrumque, ut Hetruria & Thuscia: quâ
regnum fuit Latini, uniuersus ager dictus Latium, parti-
culatim oppidis cognominatus: ut à Præneste Prænesti-
nus, ab Aricia Aricinus, ut nostri augures publici dixerunt,*

Agrorum

Agrorum sunt genera quinque, Romanus, Gabinus, Peregrinus, Hosticus, Incertus. Romanus dictus, unde Roma, ab Romulo. Gabinus, ad oppido Gabiis. Peregrinus ager pacatus, qui extra Romanum, & Gabinum, quòd uno modo in his seruantur auspicia: dictus peregrinus à pergendo, id est, progrediendo: eo enim ex agro Romano primùm progrediebantur: quocirca Gabinus, siue peregrinus, secundum hos auspicia habent singularia. Ab reliquo

14 discretus Hosticus, dictus ab hostibus. Incertus is, ager qui de his quattuor qui sit, ignoratur. Ager dictus est, in quam terram quid agebant, & unde quid agebant fructus caussa: id Græci dicunt ἀγρὸν. Vt ager, quòd agi poterat, sic quà agi, actus: eius finis minimus constitutus in latitudinem, pedes quattuor: fortasse ab eo quattuor, quòd eâ quadrupex agitur: in longitudinem pedes c. & xx. in quadratum actus, & in latum, & in longum esset c. xx. Multa antiqui duodenario numero finiebant, ut xij. decuriis actum. Iugerum dictum iunctis duobus actibus quadratis. Centuria prima à centum iugeribus dicta: post duplicata retinuit nomen, ut tribus multiplicatæ idem tenent

15 nomen. Vt quâ agebant, actus: sic quâ uehebantur, uiæ dictæ: quò fructus conuehebant, uillæ: quâ ibant, ab itu iter appellarunt: quâ angustè, semita, ut semiter dictum. Ager cultus ab eo, quòd ibi cum terra semina coalescebant. Ab eo inconsitus, incultus. Quòd primum ex agro plano fructus capiebant, campus dictus: postea quum proxima superiora loco colere cœperunt, à colendo colles appellarunt. Quos agros non colebant propter syluas, aut id genus ubi pecus possit pasci, & possidebant, ab usu suo, Saltus nominarunt. Hæc Græci τὰ ἄλσεα καὶ νόμας nostri

noſtri nemora. Ager quod uidebatur pecudum ac pecu-
niæ eſſe fundamentum, fundus dictus : aut quòd fundat
quotannis multa. Vineta , ac uineæ à uite multa: uitis à
uino, idq; à ui: hinc uindemia, quod eſt uini demia, aut
uitis demia. Seges ab ſatu, id eſt , ſemine. Semen quod 16
non planè id eſt, quod inde eſt: hinc ſeminaria, ſementes
item aliæ. Quæ ſegetes ferunt, fruges : à fruendo, fru-
ctus: ab ſpe , ſpicæ, ubi & culmi, quòd in ſummo cam-
po naſcuntur , & ſummum culmen. Vbi frumenta ſecta
terantur, & areſcant, area. Propter horum ſimilitudi-
nem loca in urbe pura , areæ: à quo poteſt etiam Ara
deûm eſſe, quòd pura: niſi potius ab ardore, ad quem ut
ſit, fit ara: à quo ipſa area non abeſt, quòd qui areſacit,
ardor eſt ſolis. Ager reſtibilis, qui reſtituitur , ac re-
ſeritur quotannis: contrà qui intermittitur, à nouando no-
ualis ager. Aruum & arationes ab arando: ab eo , quòd
aratri uomer ſuſtollit, ſulcus: quòd ea terra iacta, id eſt, 17
proiecta, porca. Prata dicta ab eo, quòd ſine opere pa-
rata. Quod in agris quotannis rurſum facienda eadem, 18.
ut rurſus capias fructus, appellata rura. Diuidit in eos, 19
agros cùm ſcribit Sulpitius: Plebi rura largitur ad
aream. Prædia dicta, item ut prædes, à præſtando, quòd ea
pignori data publicè mancupi fidem præſtent. DE- 20
SVNT QVAEDAM. Vbi nunc eſt Roma, ſe-
ptem montium demiſsior, infimus locus? infimus, humi-
limus, quòd in mundo infima humus: humor hinc. Itaque
Pacuuius: Terra exhalat auram, atque auroram hu-
mectam. Hinc ager uliginoſus, humidiſsimus: hinc udus,
uuidus. Hinc ſudor. Aquæ uis deorſum in terra , im-
ber. Ideò Lucilius: Terra abit in nimbos, imbréſque. 2
Vnde

Vnde sumi potest, puteus: nisi potius quod Aeoles dicebant τὸν πύθιον καὶ ποταμόν. Sic putura à potu, non ut nunc à πόσω. A` puteis oppidum Puteoli, quòd sint circa eum locum aquae frigidae, & calidae multae: nisi à putore potius, quòd putidus sit odoribus, saepe ex sulfure, & alumine. Extra oppida à puteis Puticuli, quòd ibi in puteis obruebantur homines: nisi potius, ut Aelius scribit, Puticuli, quòd putescebant ibi cadauera proiecta: qui locus publicus ultra Esquilias. Itaque cum Afranius puticulos in Togata, appellat, quòd inde* suscipiunt perpetuo lumen. Lacus lacuna magna, ubi aqua contineri potest. Palus paululum aquae in altitudinem, & palàm latius diffusae. Stagnum quod Graecè

* pro suspiciunt

21 στεγανὸν, quod nomen habuit primum. Hinc ad uillas rotunda stagna, quòd rotundum facilimè continet: nec anguli maximè laborant. Fluuius quòd fluit, item flumen: à quo, lege prædiorum urbanorum scribitur. STILLICIDIA, FLVMINA'QVE, VT ITA FLVANT, CADANT'QVE. Inter haec hoc interest, quòd stillicidium, eo quòd stillatim cadat: flumen, quòd fluat continuè. Amnis id flumen est, quod circuit aliquid: nam ab ambitu amnis. Ab hoc qui circum Aternum habitant amnem, Amiternini appellati. Ab eo, qui populum candidatus circumit, ambit: qui aliter facit, indagabili ex ambitu caussam dicit. Itaque Tiberis amnis, qui ambit Martium campum, & urbem. Oppidum Interamne dictum, quòd inter amnes est constitutum. Item Antemnae, quòd ante amnem, qui influit in Tiberim, quòd in bello malè acceptum consenuit. Tiberis, quod caput

22 extra Latium, si inde nomen quoque effluit in linguam nostram:

nostram, nihil Latinum: ut quod oritur è Samnio. Volturnus nihil ad Latinam linguam: ad quod proximum oppidum ab eo secundum mare Volturnum, ad nos iam Latinum uocabulum, ut Tiberinus: nam & colonia nostra Volturnus, & deus Tiberinus. Sed de Tiberis nomine anceps est historia. Nam & suum Etruria, & Latium suum esse credit: quòd fuerunt, qui à uicino Regulo Veientum Dehebri dixerunt appellatum, primò Dehebrim. Sunt qui Tiberim priscum nomen Latinum Albulam uocitatum literis tradunt: posterius propter Tiberium regem Latinorum mutatum, quòd ibi interi- 23 *erit: nam hoc eius, ut tradunt, sepulchrum. Vt omnis natura in cælum, & terram diuisa est: sic cælum in regiones, terra in Asiam, & Europam. Asia enim iacet ad meridiem, & austrum. Europa ad septentriones, & aquilonem. Asia dicta à nympha, ex qua & Iapeto trahitur Prometheus. Europa ab Europa Agenoris filia, quam ex Phœnicia Mallius scribit taurum exportasse: quorum* 24 *egregiam imaginem ex ære Pythagoras Tarenti fecit. Europæ loca multæ incolunt nationes: ea ferè nominata aut translatitio nomine, aut ab hominibus.* MVLTA DESVNT. *Sunt & nomina ab tot montibus, quos postea urbs muris comprehendit: è queis Capitolium dictum, quòd hic cùm fundamenta foderentur ædis Iouis, caput * humanum inuentum dicitur. Hic mons, antè Tarpeius dictus, à uirgine Vestali Tarpeia, quæ ibi à Sabinis necata armis, & sepulta, eius nominis monimentum relictum: quod etiam nunc eius rupes, Tarpeium appellatur saxum. Hunc anteà montem Saturnium appellatum prodiderunt, & ab eo latè Saturniam terram, ut*

* *hominis*

etiam

etiam Ennius appellat. Antiquum oppidum in hoc fuisse Saturniam scribitur. Eius uestigia etiam nunc manent tria: quòd Saturni fanum in faucibus, quòd Saturnia porta, quam Iunius scribit, quam nunc uocant Pandanam: quòd post ædem Saturni, in ædificiorum legibus parietes postici muri sunt scripti. Auentinum aliquot de caussis dicunt. Næuius, ab auibus, quod eò se ab Tiberi ferrent aues: alij à rege Auentino Albano, quòd ibi sit sepultus: alij ab aduentu hominum, quòd commune Latinorum ibi Dianæ templum sit constitutum. Ego maximè puto ab aduectu: nam olim paludibus mons erat ab reliquis disclusus. Itaque eò ex urbe, qui aduehebantur ratibus, quadrantem soluebant: cuius uestigia, quòd ea, quâ tum ibatur, uelabrum, & unde ascendebant ad imam nouam uiam lucus est & sacellum, Larum. Velabrum dicitur à ** uehendo: uelaturam facere etiam nunc dicuntur, qui id mercede faciunt. Merces dicitur à merendo & ære. Hinc uecturæ, quas soluebant hi, qui ratibus transibant, quadrans: ab*

*** alias uelando:*

25 *eo Lucilius scripsit, quadrantis ratiti. Reliqua urbis loca olim discreta, cùm Argeorum sacraria in septem &*

26 *xx. partes urbis sint disposita. Argeos dictos putant à principibus, qui cum Hercule Argiuo uenerunt Romam, & in Saturnia subsederunt: è queis prima est scripta regio Suburrana, secunda Esquilina, tertia Collina, quarta Palatina. In Suburranæ regionis parte princeps est Cælius mons, à Cælio Vibenno Tusco duce nobili, qui cum sua manu dicitur Romulo uenisse auxilio contra Sabinum Regem. Hinc post Cælij obitum, quòd nimis munita loca tenerent, neque sine suspicione essent, deducti dicuntur in planum: ab eis dictus uicus Thuscus:*

& ideo

*& ideo ibi Vortunnum ſtare, quòd is deus Etruriæ: prin-
cipes de Cælianis, qui à ſuſpicione liberi erant, traductos
uolunt in eum locum, qui uocatur Cæliolus. Cùm Cælio
coniunctæ Carinæ: ſed inter eas quem locum Cerolienſem
appellatum apparet, quòd primæ regionis quartū ſacra-
rium ſcriptum ſic eſt:* CEROLIENSIS QVAR-
TICEPS CIRCA MINERVIVM, QVA IN
CÆLIVM MONTEM ITVR, IN TABER-
NOLA EST. *Cerolienſis à carinarum iunctu dictus
Carinæ poſteà Cerionia, quòd hinc oritur caput Sacræ
uiæ ab Stireniæ ſacello, quæ pertinet in arcem, qua ſacra
quotquot menſibus feruntur in arcē, & per quā augures* 27
*ex arce profecti ſolent inaugurare. Huius Sacræ uiæ pars
hæc ſola uulgo nota, quæ eſt à foro eunti primore cliuo.
eidem regioni attributa Subura, quòd ſub muro terreo
Carinarum, in eo eſt Argeorum ſacellum ſextum. Subura
Iunius ſcribit, ab eo, quòd fuerit ſub antiqua urbe, cui te-
ſtimonio poteſt eſſe, quod ſubeſt ei loco qui Terreus mu-
rus uocatur. Sed ego à pago potius Succuſano dictā puto
Succuſam. Nunc ſcribitur tertia litera c, nō b. Pagus Suc-* 28
*cuſanus, quòd ſuccurrit carinis. Secundæ regionis Eſqui-
liæ. alij has ſcripſerunt ab excubijs regis dictas: alij ab eo,* 29
quòd excultæ à Rege Tullo eſſent. Huic origini magis cō 30
cinunt luci uicini, quod ibi lucus Fagutalis, & lucus Me-* *alias Martis
*phitis, & lucus Iunonis Lucinæ, quorum anguſti fines nō
mirum. Iamdiu enim latè auaritia una eſt. Item lucus La-
rum, & Querquetulanum ſacellum. Eſquiliæ duo montes
habiti, quòd pars Ciſpius mons ſuo antiquo nomine etiam
nunc in ſacris appellatur: et in ſacris Argeorū ſcriptū eſt
ſic:* OPPIVS MONS PRINCEPS LVCVM
ESQVILINVM, LVCVM FAGVTALEM, SI-

NISTRA QVÆ SVB MOERVM EST, OPPIVS MONS BICEPSOS SIMPLEX. OPPIVS MONS TERTICEPSOS LVCVM ESQVILINVM, DEXTERIOR VIA IN TABERNOLA EST. OPPIVS MONS QVADRICEPSOS LVCVM ESQVILINVM VIAM DEXTERIOREM IN FIGLINEIS EST. SEPTIMVS MONS QVINTICEPSOS LVCVM POETILIVM, EX QVIBVS EST ESQVILINVS SEXTICEPSOS. CISPIVS MONS SEPTICEPSOS APVD ÆDEM IVNONIS LVCINÆ, VBI ÆDITVMVS HABITARE SOLET, *Tertiæ regionis colles ab quinq; deorũ fanis appellati, è queis nobiles duo colles, Viminalis à Ioue Vimineo, quòd ibi aræ sunt eius, aut quòd ibi uimina nata fuerũt. Collis Quirinalis ubi Quirini fanũ est: qui à Curetib. qui cũ* T. *Tatio Curibus uenerunt* Romam, *quòd ibi habuerũt castra: quod uocabulum coniunctarum regionum nomina obliterauit.* *Dictos enim colles plures apparet ex Argeorũ sacrificijs: in quibus sic scriptum est,* COLLIS QVIRINALIS TERTICEPSOS AEDEM QVIRINO: COLLIS SALVTARIS QVARTICEPSOS ADVERSVM EST PILO HONORIS AEDEM SALVTIS: COLLIS MVTIALIS QVINTICEPSOS APVD AEDEM DEI FIDII IN DELVBRO, VBI AEDITVMVS HABERE
31 SOLET. COLLIS LATIARIS SEXTICEPSOS IN VICO MVSTELLARIO SVMMO APVD THVRACVLVM AEDIFICIVM SOLVM EST. *Horum deorum aræ, à quibus cogno-*

mina

mina habēt,in eius regionis partibus sunt.Quartæ regionis Palatium,quod * palantes cum Euandro uenerunt,aut quòd palatini, qui & Aborigines ex agro Reatino, qui appellatur Palatiū,ibi consederunt. Sed hoc alij à Palatia uxore Latini putarūt.Eundem hunc locum à pecore dictū putant quidam. Itaque Næuius Balantium appellat, huic Germalum, & Velias coniunxerunt: & in hac regione sacriportus est, & in eo sic scriptum, GERMALENSIS QVINTICEPSOS APVD AEDEM ROMVLI, VELIENSE SEXTICEPSOS, IN VELIA APVD AEDEM DEVM PENATIVM. Germalum à germanis Romulo & Remo,quòd ad ficum Ruminalem hi inuēti, quò aqua hyberna Tyberis eos detulerat in alueolo expositos. Veliæ unde essent plures accepi causas,in queis, quòd ibi pastores Palatini, ex ouibus ante tonsuram inuentam uellere lanam sint soliti,ex quo uellera dicūtur. Ager Romanus primum diuisus in partes treis,à quo tribus appellata * Tatiēsum,Rānium,Lucerum: nominatæ,ut ait Ennius,Tatienses à Tatio,Rannenses à Romulo,Luceres (ut ait Iunius)à Lucu-
mone, sed omnia hæc uocabula Tusca,ut Volumnius, qui 32
tragœdias Tuscas scripsit,dicebat. Ab hoc quoq; quattuor partes urbis trib.dictæ: & ab locis Suburana,Esquilina, Collina,Palatina,quòd quinta sub Roma,Romilia.Sic reliquæ trib.ab his reb. ut in Tribuū libris scripsi. QVOD AD loca,queq; ijs adiuncta fuerunt diximus:nunc de ijs, quæ in locis esse solēt. Immortalia,& mortalia expediam, ita ut prius, quod ad deos pertinet, dicam. Principes dei, cælum,& terra:hi dei ijdem,qui in Aegypto Serapis, &
Isis,etsi Harpocrates digito significat, qui sunt Taautes, 33
& Astarte apud Phœnicas, ut idem principes in Latio.

* alias Palantei

* alias Titiensium

Saturnus & Ops. Terra enim & cælū ut Samothracum initia docēt, sunt dei magni, & hi quos dixi multis nominibus. Nam neque quas Ambracia ante portas statuit duas uiriles species æneas dij magni, neque, ut uulgus putat, hi Samothraces dij, qui Castor & Pollux. Sic hi mas & fœmina, & hi quos Augurū libri scriptos habēt. Sic: DIVI POTES: *et sunt pro illis, qui in Samothrace* θεοὶ δυνατοί. *Hæc duo cælū & terra, quod anima & corpus, humidum & calidū. Oua parere solet genus pennis condecoratum, non animas, ut ait Ennius, et pòst inde uenit diuinitus pullis insinuās seipsa anima: siue ut Zenon Cityeus, animalium semē ignis, qui anima et mens, qui calor è cælo, quod hic innumerabiles ac immortales ignes. Itaque Epicharmus de mente humana dicit: Istic est de sole sumptus ignis, idem, solem adserit. Isq; actus mentis est, ut humores calidi & humidi, ut supra ostēdi, quibus iūcti cælū, & terra omnia ex se genuerunt: quòd per hos natura frigori immiscet calorē, atq; humori aritudinem. Rectè igitur Pacuuius ait: Animam æther adiūgat. & Ennius: Esse*
34 *igitur corpus terrā, quæ deperit ipsam. Et capit, & neq; iā dispendij cōficit hilū. Animæ et corporis discessus, quòd natis sit exitus, inde exitium: ut cùm in unum ineūt, initia. Inde omne corpus, ubi nimius ardor, aut humor uiget, aut interit, aut manet sterile: cui testis æstas, & hyems, quòd in altero aër ardet, & spica aret: in altero natura ad nascendū cum imbre frigore luctare non uult, & potius uer expectat. Igitur caussa nascendi duplex, ignis & aqua. Ideò ea in nuptijs in limine adhibentur, quod coniungunt. Hinc est mas ignis, quod ibi semē: aqua fœmina, quòd fœtus ab eius humore, & eorū uinctione sumit Venus. Hinc comicus: Victrix Venus uides' ne hæc? nō quòd uincere uelit Ve*

*lit Venus, sed quòd uincire & uinciri ipsa. Victoria ab eo
quod superati uincuntur. Vtriq; testis poësis, quod et Vi-
ctoria, & Venus dicitur cæligena. Tellus enim quòd pri-
ma uincta cælo, Victoria ex eo: & ideo hæc cum corona,
& palma: quòd corona uinculũ capitis, & ipsa à uinctu-
ra dicitur. Viere est uincire, à quo est in Asoto Ennij: Ibãt
manè uiere ueneriam corollam. Palmam dicunt, quod ex* 35
*utraq; parte natura uincta habet paria folia. Poëtæ de cæ-
lo, semen igneum cecidisse dicunt in mare, ac natum
è spuma Venerem: coniunctione ignis, & humoris, quam* 36
*haberet uim significant res Veneris: à qua ui natis dicta
uita, ut illud à Lucilio: Vis est uita uides, quæ nos facere
omnia cogit. Quare quod cælum principium, ab satu est
dictus Saturnus: ex quo ignes Saturnalibus, hoc est cerei* 37
*superioribus mittũtur. Terra Ops, quòd hæc omne opus,
& hac opus ad uiuendum: & ideo dicitur Ops mater,
quòd terra nutriat. Hæc enim terris genteis omnes pepe-
rit, & resumit denuò: quæ dat cibaria, ut ait Ennius: quæ
quod gerit fruges, Ceres. Antiquis enim quod nunc, & hi
dei cælum, & terra, Iupiter & Iuno: quod, ut ait Ennius,
Istic est is Iupiter, quem dico, quem Græci uocant ἀέρα.
qui uentus est, et nubes, imber postea, atque ex imbre fri-
gus, uentus pòst fit, aër denuò. Hæc propter Iupiter sunt
ista, quæ tibi dico: quia mortales atque arbores, herbas,* 38
*belluasq; omnes iuuat, quòd hic omnes, & sub hoc eundẽ
appellans dicit Ennius: Diuumq; hominumq; pater rex.
Pater, quòd patefaciat omnia, & ipsum semen: nã tum est
conceptũ, exinde cùm exit, quod oritur. Hoc idem magis
ostendit antiquũ Iouis nomen. Nam olim Diouis & Die-* 39
*spiter dictus, hoc est aër, et diei pater: à quo Dei dicti, qui
inde & Dies, & Dius, & Diuus. Vnde sub dio, diuo, dius*

Fidius. Itaq; inde eius perforatũ tectũ ut uideatur diuum, id est, cælum. Quidam negant sub tecto per hunc deierare oportere. Aelius Gallus dium Fidium dicebat Diouis fi-

40 *lium* Διόσκουρον *Castorem, & putabat hunc esse Sanctum ab Sabina lingua, et Herculem à Græca. Idem hic Diespiter dicitur infimus aër, qui est coniũctus terræ, ubi omnia oriuntur, ubi aboriuntur: quorum quòd finis ortus, Ortus dictus quòd Iouis Iuno cõiux, & is cælum, hæc terra quæ eadem tellus: & ea dicta, quòd unà cum Ioue iuuat, Iuno: & regina, quòd hæc omnia terrestria regit. Sol, uel quòd ita Sabini appellarunt, uel quòd solus ita lucet, ut ex eo dies sit. Luna, quòd lucet noctu: itaque ea dicta Noctiluca in Palatio: Nam ibi noctu lucet templum: hanc, ut solem, Apollinem, quidam Dianam uocant. Apollinis uocabulum*

41 *Græcum alterum, Latinũ alterum: & hinc quòd in altitudinem, & latitudinem simul Diuiana appellata. Hinc Epicharmus Enni Proserpinã quoq; appellat, quòd solet esse sub terris. Proserpina dicta, quod hæc, ut serpẽs, modo in dexterã, modo in sinistram partẽ latè mouetur. Serpere & proserpere idem dicebant: ut Plautus, qui scribit:*

42 *quasi proserpens bestia. Quæ ideò uidetur à Latinis Iuno Lucina dicta, uel quòd terram, ut Physici dicunt, iuuat, & lucet: uel quòd ab luce eius, qua quis cõceptus est, unà uiuat, donec mensib. actis produxit in lucem. Facta igitur à iuuando, & luce, Iuno Lucina: à quo parientes eam inuocant. Luna enim nascẽtium dux, quòd menses huius ducat. Hoc uidisse antiquos apparet, quòd mulieres potißimum supercilia sua attribuerunt ei deæ. Hìc enim maximè debuit collocari Iuno Lucina, ubi ab dijs lux datur oculis.*

43 *Ignis à nascendo, quòd hic nascitur: & omne quod nascitur, ignescit: ideò calet: ut qui denascitur, ignem eum amittu, ac*

tit, ac frigescit. Ab ignis iam maiore ui, ac uioletia, Volca-
nus dictus: ab eo quod ignis propter splendorem fulget,
fulgor, fulmenq́; & fulguritum, quod fulmine ictum, ut 44
Phaëton contrarijs * dijs. Ab aquæ lapsu lubrico lympha.
Nympha Iuturna, quæ iuuaret. Itaq; multi ægroti propter
id nomen, hinc aquam petere solent. A fontibus, & flumi-
nibus, ac cæteris aquis dei, ut Tyberinus à Tyberi, & ab
lacu Velino, Velina: & nymphæ Commotiæ ad lacū Cu- 45
tiliensem à commotu: quòd ibi insula in aqua cōmouetur.
Neptunus, quòd mare, et terras obnubit, ut nubes cælum,
à nuptu, id est, opertione, (ut antiqui) à quo nuptiæ, nu-
ptusq́; dictus. Salatia Neptuni ab salo. Venilia à ueniendo,
ac uento illo, quem Plautus dicit: Quod ille dixit, qui se- 46
cundo uento uectus est tranquillo mari, uentum gaudet.
Bellona, à bello nunc, quæ Duellona à duello. Mars ab eo
quòd marib. in bello præest: aut quod à Sabinis acceptus,
ibi Mamers. Quirinus à Quiritib. Virtus, ut uiri uis, à ui-
rilitate. Honos ab honesto onere. Itaque honestus dicitur,
quòd oneratus: et dictū onus est honos, qui sustinet Rem-
publicam. Castoris nomen Græcum, & Pollucis à Græcis
in Latinis literis ueteribus nomen quod est, inscribitur, ut
πολυδεύκης Polluces, non ut nunc Pollux. Concordia à 47
corde congruente: Feronia, Minerua, Nouensides, à Sabi-
nis. Paulo aliter ab eisdem dicimus* Laram, Vestam, Salu-
tem, Fortunam, Fortem, Fidem. Ea re Sabinorū linguam
olent: quæ Tatij regis uoto sunt Romæ dedicata. Nam, ut
annales dicūt, uouit Opi, Floræ'ue, Dioui, Saturnoq́; Soli, 48
Lunæ, Volcano, & Summato. Itemq́; Larūdæ, Termino,
Quirino, Vortūno, Laribus, Dianæ, Lucinæq́: è queis nō-
nulla nomina in utraq; lingua habent radices, ut arbores,
quæ in confinio natæ, in utroq; agro serpunt. Potest enim

* alias dijs, in Padū fluuiū decidit.

* Herculem,

esse Saturnus hic alia de caussa dictus, atq; in Sabinis, &
sic Diana. de quibus supra. Dictum est, quod ad immorta-
les attinet. Deinceps quod ad mortales attinet uideamus.
De his animalia in tribus locis, quòd sunt in aëre, in aqua,
49 in terra: à summa parte ad infimam descendam. Primum
generatim nominem alites: alij uolucres à uolatu: deinde
nominatim: de his pleræq; à suis uocibus, ut hæ: upupa, cu-
culus, coruus, hirundo, ulula, bubo. itē hæ: pauo, anser, gal-
lina, columba. Sunt, quæ alijs de caussis appellatæ, ut no-
50 ctua, quòd noctu canit, ac uigilat: luscinia, quòd luctuosè
canere existimatur, atque esse ex Attica Progne in luctu
facta auis. Sic galerita, & motacilla: altera quòd in capite
habet plumam elatam: altera quòd semper mouet caudam:
merula quod mera, id est, sola uolitat: cōtra ab eo graculi,
51 quòd gregatim, ut quidam Græci greges, τὰ γέργερα: fi-
cedulæ, & miliariæ, à cibo, quòd alteræ fico, alteræ milio
fiant pingues. Aquatilium uocabula animaliū partim sunt
uernacula, partim peregrina. Foris murena, quòd μύραι-
να Græcè, cybium, thynnus, cuius item partes Græcis uo-
cabulis omnes, ut melandria, atq; uræon: Vocabula pisciū,
pleraq; translata à terrestribus, ex aliqua parte similibus
* nebulaca rebus, ut anguilla,* lingulaca, sudis: alia à colorib. ut hæc:
asellus, umbra, turdus: alia à ui quadam, ut hæc: lupus, cani-
cula, torpedo. Item in conchylijs aliqua ex Græcis: ut pe-
* buccinæ loris, ostrea, echinus. Vernacula ad similitudinem, ut* syre-
næ, pectunculi, ungues. Sunt etiam animalia in aqua, quæ
interdum in terram exeūt: alia à Græcis uocabulis: ut po-
lypus, hippopotamus, crocodilus: alia à Latinis: ut rana,
anas, mergus, à quo Græci ea, quæ in aqua, & terra pos-
sunt uiuere uocāt amphibia. E queis rana ab sua dicta uo-
ce. Anas à nando: mergus, quòd mergēdo in aquam captet
escam.

escam. Item aliæ in hoc genere à Græcis:ut querquedula, cerceris,halcedo,quòd ea halcyō.Latina,ut testudo,quòd testa tectum hoc animal. Loligo,quòd subuolat,litera cō- mutata prima uoligo.Vt Aegypti in flumine quadrupes, sic in Latio nominati lytra,& fiber.lytra,quod succidere 52 *dicitur arborum radices in ripa, atq; eas dissoluere, unde lytra. Fiber,ab extremi ora fluminis dextra, & sinistra, quòd maximè solet uideri, & antiqui fibrum dicebāt extremum:unde in sagis extremū fimbriæ, & in iecore extremum fibræ,fiber dictus est.Quæ sunt hominū propria primùm,deinde de pecore,tertiò de feris scribam: incipiā ab honore publico. Consul nominatus,quòd cōsulere populum, & senatū debet, nisi illinc potius unde Accius ait in Bruto,qui rectè consulat,consul fiat. Prætor dictus qui* 53 *præiret iure, & exercitu:à quo id Lucilius:Ergo prætorum est *ante præire. Censor ad cuius censionem,id est, arbitrium,censeretur populus.Aedilis,qui ædes sacras,& priuatas procuraret.Quæstores à quærendo,qui conquirerent publicas pecunias,et maleficia,quæ Triumuiri capitales nunc conquirunt: ab his postea qui quæstionū iudicia exercent,quæstores dicti.Tribuni militū,quòd terni tribus tribubus Ramnium,Lucerum, Tatiensium olim ad exercitum mittebantur. Tribuni plebeij, qui ex tribunis* 54 *militum primùm tribuni plebeij facti, qui plebē defenderent in secessione Crustumerina. Dictator,quòd à cōsule dicebatur, cuius dicto audientes omnes essent. Magister equitum,quòd summa potestas huius in equites,& adcensos,ut est summa,in Populum Romanum dictator,à quo is quoq; magister populi appellatus.Reliqui quòd minores, quàm hi magistri,dicti magistratus:ut ab albo albatus. Sacerdotes uniuersi à sacris dicti.Pontifices,ut Q. Scæuola*

* alij antè omittunt.

Pontifex Maximus dicebat, à posse & facere: pontifices
ergo à ponte arbitror: nam ab ijs sublicius est factus pri-
* uls, mùm, et restitutus sæpe, quòd ideo sacra, & * ultra, & cis
Tyberim non mediocri ritu fiant. Curiones dicti à curijs,
qui fiunt, ut in his sacra faciant. Flamines quòd in Latio
capite uelato erant semper, ac caput cinctũ habebant filo,
flamines dicti. Horũ singuli cognomina habent ab eo deo,
cui sacra faciunt: sed partim sunt aperta, partim obscura.
Aperta, ut Martialis, Volcanalis: Obscura, Dialis, & Fu-
rinalis. Cùm Dialis à Ioue sit, Diouis est: Furinalis à Furi-
na, cuius etiam in fastis Furinales feriæ sunt. Sic Flamen,
Falacer à diuo patre Falacre. Salij à saltando, quod facere
* comitijs in * comitio, in sacris quotannis, & solent, & debent. Lu-
perci, quòd Lupercalib. in lupercali sacra faciunt. Fratres
aruales dicti sunt, qui sacra publica faciunt, propterea, ut
fruges ferant arua: à ferendo & aruis fratres aruales dicti
sunt, qui à fratria dixerũt. Fratria est Græcũ uocabulum
* Appuli partis hominum, ut* Neapoli etiã nunc. Sodales Titij dicti
56 ab Titijs auibus, quas in tugurijs certis obseruare solent.
57 Feciales, quòd fidei publicæ inter populos præerant. nam
58 per hos fiebat, ut iustũ conciperetur bellum, & ut fœde-
re fides pacis constitueretur. Ex his mittebant, antè quàm
cõciperetur, qui res repeterẽt, et per hos etiã nũc fit fœ-
dus, quod fidus scribit Ennius dictũ. In re militari Prætor
dictus, qui præiret exercitui. Imperator ab imperio po-
puli, qui eos, qui id attentassent, opprimeret hostes. Lega-
ti, qui lecti publicè, quorũ opera, cõsilioq; uteretur, pere-
grè magistratus, quì ue nuntij senatus, aut populi essent.
Exercitus, quòd exercitãdo fit melior. Legio, quòd legun-
tur milites in delectu. Cohors, quòd ut in uilla ex plurib.
tectis coniungitur, ac quiddam fit unum, sic hæc ex mani-

pulis pluribus copulatur cohors: quæ in uilla dicta, quòd
circa eum locum pecus coërceretur. Tametsi cohortem in
uilla Hypsicrates *dicit esse Græcè* χόυρθον *apud poëtas di* 59
ctam. Manipulos *exercitus minimas manus, quæ unum se-*
quuntur signum. Centuriæ, *quæ sub uno centurione sunt:*
quorum centenarius iustus numerus. Milites, *quòd trium*
millium primò legio fiebat, ac singulæ tribus Tatiensiũ,
* Ramnensium, *Lucerũ millia singula militum mittebant.* * Ramnium
Hastati *dicti, qui primi hastis pugnabant: pilani, qui pilis:*
principes, qui à principio gladijs: & post cõmutata re mi-
litari minus illustres sumuntur, Pilani: * *triarijq; dicti,* *triarij quoque
quòd in acie tertio ordine extremi, subsidio deponeban-
tur. Quòd *hi subsidebant, ab eo subsidium dictum: à quo* 60
Plaut. Agitè *nũc, subsidite omnes, quasi solent triarij.* Au-
xilium appellatur ab auctu, cùm accesserant, qui adiumẽto
essent, alienigenæ. Præsidium *est dictũ, quia extra castra*
præsidebant in loco aliquo, quo tutior regio esset. Obsidiũ
dictum ab obsidendo, quo minus hostis egredi posset inde.
item ab abscidendo, cùm ideò facerent, quò facilius dimi-
nuerent hosteis. Duplicarij *dicti, quibus ob uirtutem du-*
plicia cibaria, ut darentur, institutum. Turma, *terma est,* E
in V *abijt, quòd terdeni equites ex trib. tribubus* Tatien-
*sium,** Ramnensium, & Lucerum *fiebant.* Itaque *primi* * Ramniu
singularum decuriarũ Decuriones *dicti, qui ab eo in sin-*
gulis turmis sunt etiam nũc terni. Quos *hi primò admini-*
stros ipsi sibi adoptabant, optiones uocari cœpti, quos nũc
propter ambitionem Tribuni *faciunt.* Tubicines, *à tuba,*
& canendo, similiter Liticines, *à* Lituo, & Classicos *à*
classe: qui item cornu canunt, ut tum cùm classes comitijs
comitatũ aduocant: Quæ *à fortuna uocabula in his quæ-* 61
dam

dam minus aperta: ut pauper, diues, miser, beatus, sic alia. Pauper à paulo lare. Miser à minus, cui cũ opus est, minus
61 nulli est. Diues à diuo, qui, ut deus, nihil indigere uidetur: & is opulentus ab ope, & cui ea opima. Ab eadẽ inops, qui eius indiget. Ab eodẽ fonte copiæ copiosus. Pecuniosus à pecunia magna: pecunia à pecu. A' pastoribus enim horum uocabulorum origo. Artificibus maxima caussa ab arte, id est ab arte medicina medicus ut sit, à sutrina sutor: non à medendo, ac suendo, quæ omnino ultima. Huic rei earum rerũ radices, ut in proximo libro aperietur. Quare, quod ab arte artifex dicitur, nec multa in eo obscura, relinquam. Similis caussa, quæ ab scientia uocãtur aliqua, ut præstigiator, monitor, nomenclator. Sic etiã quæ à spatio quodam dicuntur cursor, natator, pugil: & in hoc genere, quæ sunt uocabula, pleraq; aperta: ut legulus, et uindemiator, alter ab oleis, alter ab uuis. Hæc etsi minus aperta, uindemiator, ut uestigator, & uenator: tamen id est uindemiator, uel quod uinum legere dicitur, uel quod de uite id demit: uestigator à uestigijs ferarum, * quas indagatur: uenator à uento, quòd sequitur feram ad uentum, & in uentũ. Hæc de hominibus. Hinc quod sequitur de pecore. Pecus ab eo, quòd perpascat, à quo pecunia uniuersa, quòd in pecore pecunia tum consistebat pastoribus: & standi fundamentum pes à quo dicitur in ædificijs area pes magnus, & qui * negotium instituit pedem posuisse. A' pede pecudes appellarũt, ut ab eodem pedicã,
63 pedissequum. Inde peculium primum: hinc peculatum furtum publicũ: ut cum quid esset coactum in publicũ, si erat auersum. Hinc etiam peculatoriæ oues, aliud'ue quid, ex quo fructus maior, cùm pecore multa diceretur. Quod Græcis

* alias quasi indagator

* alias fundamentum

Græcis bos βοῦς: & taurus, ταῦρος: item ὄϊς ouis. ita enim antiqui dicebant, non ut nunc, πρόβατον. Possunt in Latio quoque, ut in Græcia à suis uocibus esse eadem ficta. Armenta, quòd boues ideò maxime parabantur, ut inde eligerent ad arandum, inde aramenta dicta: postea tertia littera extrita. Vitulus quòd Græce antiquitus, ἰτοῦλος, aut quòd plerique uegeti, uegitulus. Iuuencus, iuuare qui iam ad agrum colendum posset. Capra, carpa, à quo scriptum, omnicarpæ capræ. Hircus, quod Sabini fircus: & quod illic fedus in Latio rure hedus, quod in urbe, ut in multis, A addito hædus. Porcus, quod Sabini dicunt de aprino porco poridus, inde porcus, nisi à Græcis, quod Athenis in libris sacrorum scriptum est, κάπρῳ καὶ πόρκῳ. Aries, quod cum dicebant ares ueteres, nostri aruigem, hinc aruignus. Hæ sunt, quarum in sacrificijs exta in olla, non in ueru coquuntur: quas & Actius scribit, & in pontificalibus libris uidemus in hostijs eam aruigem, quæ cornua habet: quoniam is, cui oui mari testiculi dempti, est ideo ut natura uersa, ueruex declinatus. Pecori ouilo quòd agnatus, agnus. Catulus à sagaci sensu, & acuto. Hinc canis, nisi quòd tuba, & cornu, signum cum dant, canere dicuntur: quod hic item, & nocticulus in custodia, & uenando signum uoce dat, canis dictus. Ferarum uocabula item partim peregrina, ut panthera, leo: utraque Græca: à quo etiam & rete quoddam panther, & leæna, & muliercula Pantheris. Tigris, qui est ut leo uarius, qui uiuus capi adhuc non potuit, uocabulum è lingua Armenia: nam ibi & sagitta, & quod uehementissimum flumen, dicitur Tigris. Vrsi Lucana origo, uel,

unde

unde illi, nostri ab ipsius uoce. Camelus suo nomine Syriaco in Latium uenit: ut Alexandria Camelopardalis nuper adducta, quòd erat figura ut camelus, maculis ut panthera. Apri ab eo quòd in locis asperis, nisi à Graecis, quòd hi κάπρος. *Caprea à similitudine quadam caprae. Cerui, quòd magna cornua gerunt, mutato G in C, ut in multis, quasi gerui. Lepus, quòd è Siculis quidam Graeci dicunt* λέποριν, *à Roma quod orti Siculi, ut annales nostri ueteres dicunt, fortasse hinc illuc tulerunt, & hic reliquerunt id nomen. Volpes, ut Aelius dicebat, quòd uolat pedibus. Proxima animalibus sunt ea, quae uiuere dicuntur, neque habere animam, ut uirgulta. Virgultum dicitur à uiridi, idq; à ui quadam humoris: quae si exaruit, moritur. Vitis, quòd ea uini origo. Malum, quòd Aeoles dicunt* μᾶλον. *Nux iuglans, quòd haec nux antequam purgetur, similis glandi. Haec glans optima, & maxima, ab Ioue, & glande iuglans est appellata. Eadem nux, quòd ut nox aërem, ita huius succus facit corpus atrum. Quae in hortis nascuntur, alia peregrinis uocabulis, ut Graecis, ocymum, menta, ruta, quam nunc* πήγανον *appellant. Item caulis, lapathium, radix: sic enim antiqui Graeci, quam nunc raphanum. Item ex Graecis uocabulis* ἕρπυλλον, ῥόδον, *addita, & commutata una litera serpyllum, rosa. Item Graeca* κορίανδρον, μαλάχη, κυμίνον. *Item Latina liliũ* ἀπὸ λιρίου, *& malua à* μαλάχης, *& susimbriũ* ἀπὸ συσιμβρίου. *Vernacula lactuca à lacte, quòd olus id habet lac. Brassica ut praeseca, quòd ex huius scapo minutatim praesecatur. Asparagi, quòd ex asperis uirgultis nascũtur, & ipsi scapi asperi sunt, nõ leues, nisi Graecũ, illic enim quoque dicitur* ἀσπάραγος. *Cucumeres*

dicuntur

dicũtur à curuore, ut curuimeres dicti. Fructus *à ferendo: res hæ, quas fundus, & hæ, quæ in fundo ferũtur, ut fruamur.* Hinc *declinatæ fruges, & frumentũ, scilicet hæ à terra, & ipsum frumentũ quod ad exta aulicoqua solet addi: mola, ea est, ex sale, & farre molito.* Vuæ *ab uuore.* 64

Quæ manu facta sunt dicam, de uictu, de uestitu, de instrumento, & si quid aliud uidebitur his aptum. De uictu *antiquißima puls, appellata, uel quòd ita* Græci, *uel ab eo, ut scribit* Apollodorus, *quòd ita sonet, cùm aqua feruenti inspergitur.* Panis, *quòd primo figuras faciebãt mulieres in panificio* Panus, *posteaq; ei figuras facere instituerunt alias, à pane & faciendo panificium cœptum dici.* Hinc *panarium, ubi id seruabant, sicut granarium, ubi granum frumẽti condebãt, unde id dictum, nisi ab eo quod* Græci κόκκον, *à quo* Græcis *quoque granum dictum: & in quo eadem conduntur, horreum ab horrido.* Triticum, *quod tritum est spicis.* Far *à faciendo, quòd in pistrina fit.* Milium *à* Græco, *nam id prius* μέλιν, *post* μίδιν. Libum, *quòd libaretur priusquam esset, ut erat, coctum.* Testuatium *quòd in testu caldo* * *coquebatur, ut etiam nunc* * *testa calda* Matralibus *id faciũt matronæ.* Circuli, *quòd mixta farina, caseo, & aqua circuitum æquabiliter fundebant.* Hoc *quidam, qui magis incondite faciebant, uocabant lixulas, & semilixulas uocabulo* Sabino, *idq; frequentius,* Sabinis *à globo farinæ dilatato, item in oleo cocti, dicti à globo globuli.* 65 Crustulum *à crusta pultis, cuius ea, quæ ut corium exuritur, crusta dicta.* Cetera *fere opera à uocabulis* Græcis *sumpta, ut* θρύλλον, καὶ τρύφον, *&* 66 *placenta.* Quod *edebant cum pulte, ab eo pulmentum, ut* Plautus: *hinc pulmentarium dictum.* Hoc *primum fuit pastor*

pastoribus caseus, à coacto lacte, ut coaxeus dictus. Dein *postea quam desierunt esse contenti his, quæ suapte natura ferebat sine igne, in quo erant poma, quæ nimis*
67 *cruda esse poterant, decoquebant in olla.* Ab olla *olera dicta: quorum à genere cruda olera, è queis ad coquendum, quòd rueret è rure, ruapa, unde rapa.* Olea *ab elea, olea grandis orchitis, quòd ea antiquitus orchemora.* Hinc *ad pecudis carnem peruentum est.* Suilla *sic ab illeis generibus cognominata.* Hanc *primo assam, secundo elixam, tertio è iure uti cœpisse natura docet.* Dictum *assum, quod ab igne assudescit.* Vuidum *est, quod humidum, & ideo ubi id non est, succus abest, & ideo sudando assum distillat calore: ut crudum nimium habet humoris, sic excoctum parum habet succi.* Elixum *est è liquore aquæ deductum: & ex iure, quod iucundum magis conditione est.* Succidia *ab suibus concidendis: nam id pecus primum occidere cœperunt*
68 *domini, & ut seruarent, salere.* Tergus *suis, ab eo, quòd eo tegitur.* Perna *à pede suis.* A *nomine eius offula dicta, ut offa minima in sue.* Insicia, *ab eo, quòd insecta caro, ut in carmine* Saliorum *est.* Quod *in extis dicitur nunc prosectum, murtatum à myrto, quòd eo largè fartum intestinum crassum.* Lucanicam *dicunt, quòd milites à* Lucanis *didicerunt, qui & à* Falerijs *Faliscum uentrem.* Fundulum *à fundo: quod non ut reliquæ partes, sed ex una parte sola apertum: ab hoc* Græcos *puto* τυφλὸν ἔντερον * *appellasse.* Ab *eadem fartura farcimina in extis appellata, à quo, quod in eo tenuissimum intestinum fartum, hila, ab hilo dicta, id est, minimo, quod ait* Ennius: Neque *dispendei facit hilum.*

* δύπλον

bilum. Quod in hoc farcimine summo quiddam eminet, ab eo, quòd ut in capite apex, apexabo dicta. Tertium fartum est longabo, quod longius, quàm duo bila. * *Agumentum quod ex immolata hostia desectum in iecore imponendo agendi caussa. Magmentum à magis, quod ad religionem magis pertinet. Itaque propter hoc montana fana constituta locis certis, quo id imponeretur matæ, ab eo quod Græci* μάτιαι καὶ μάπυαι. *Item Græci sigillatim, ut ouum, bulbum.* * illa.

69 *Lana Græcum, ut Polybius, & Callimachus scribunt. Purpura à purpuræ maritimæ colore. Pœnicum, quod à Pœnis primum dicitur adlatum. Stamen à stando, quòd eo stat omne in tela uelamentum. Subtemen, quod subit stamini.*

70 *Trama, quòd strameat filum, genus uestimenti densum. Densum à dentibus pectinis, quibus feritur. Filum, quod minimum est bilum: id enim minimum est in uestimento. Pannus Græcum: panuelum dictum à panno, & uoluendo filo. Tunica ab tuendo corpore, tunica ut induca. Toga à tegendo. Cinctus, & cingulum à cingendo: alterum uiris, alterum mulieribus attributum. Arma ab arcendo, quòd his arcemus hostem. Parma, quòd à medio in omneis parteis par. Conum, quòd cogitur in cacumen uersus. Hasta, quòd stans solet ferri. Iaculum, quòd ut iaciatur, fit. Tragula à traijciendo. Scutum à sectura, ut secutum, quòd minute confectis sit tabellis. Vmbones, aut à Græco, uel quòd ambones. Gladius C in G commutato à clade, quòd fit ad hostium cladem gladius. Similiter ab omine pilum, quo hostis periret, ut perilum. Lorica, à loris, quòd de corio crudo pectoralia faciebant: postea succuderunt Galli è ferro sub id uocabulum ex anulis ferream tunicam. Balteum, quòd cin-*

gulum è corio habebant bullatum, balteum dictum. Ocrea, quòd opponebatur ob crus. Galea ab galero, quo multi usi antiqui. Tubæ à tubis, quos etiam nunc ita appellant tubicines sacrorum. Cornua, quòd ea, quæ nunc sunt ex ære, tunc fiebant ex bubulo cornu. Vallum, uel quòd ea uaricare nemo poßit, uel quòd singula ibi extrema bacilla furcillata habent figuram litteræ V. Cerui à similitudine cornuum cerui. Item reliqua ferè ab similitudine, ut uineæ, testudo, aries.

Mensam escariam cibillam appellabant: ea erat quadrata, ut etiam nunc in castris est: à cibo cibilla dicta, postea rotunda facta: & quòd à nobis media, à Græcis μέσα, mensa dici potest, nisi etiam quod ponebant pleraque in cibo mensa. Trulla à similitudine truæ, quæ quòd magna, & hæc pusilla, ut truula. Hinc Græci τρυβλίον, nos trullam. Truæ, quæ à culina in lauatrinam aquam fundunt. Trua, quòd trauolat ea aqua, ab eodem est appellatum trulleum: simile enim figura, nisi quòd latius concipit aquam, & quòd manubrium cauum non est, nisi uinaria trulla acceßit. Matellio à matula dictus, & dictus posteaquam longius à figura matulæ discesßit: & ab aqua aqualis dictus. Vas aquarium uocant futum, quo in triclinio allatam aquam infundebant: quò postea acceßit μάγειρος cum Græco nomine: & cum Latino nomine Græca figura barbatus. Peluis, à pedum lauatione, ut pedeluis. Candelabrum à candela: ex his enim funiculi ardentes figebantur. Lucerna pòst inuenta, quæ dicta à luce, aut quòd id uocant Græci λύχνον. Vas in mensa escaria, ubi pultem, aut iurulenti quid ponebant, à capiendo catinum nominauerunt: nisi quòd Siculi dicunt κάτινον, ubi assa ponebant. Magidam aut langulam, al-

terum

terum à magnitudine, alterum ab latitudine finxerunt. Patinas à patulo dixerunt, ut pusillas, quòd his libarent cœnis patellas. Triplia, & canistra, quæ putant esse* *Tryblia
*Latina, sunt Græca, τρυβλίον enim καὶ κανέον Græca sunt. Reliqua quòd aperta sint, unde sint, relinquo. Mensam uinariam rotundam nominabant cylibathum, ut etiam nunc in castris: id uidetur declinatum à Græco ἀπὸ τοῦ κύλικος, qui illa capit: &. minores capulæ** *capides
à capiendo, quòd ansatæ, ut præhendi possint, id est capi. Harum figuras in uasis sacris ligneas & fictiles antiquas etiam nunc uidemus. Præterea in poculis erant pateræ, eo quòd pateant, Latinè ita dictæ. Hisce etiam nunc in publico conuiuio antiquitatis retinendæ caussa, cùm magistri fiunt, potio circumfertur, & in sacrificando deis, hoc poculo magistratus dat deo uinum. Pocula à potione: unde potatio, & etiam poma, quòd hæc poscunt potum: ἀπὸ τοῦ πότου Græca origo potionis. Aqua, quòd æqua summa. Fons unde funditur è terra aqua uiua, ut fistula aquæ, fusus aquæ. Vas uinarium grandius sinum ab sinu, quod sinum maiorem cauationem, quàm pocula habebat. Item dicta depesta etiam nunc in diebus sacris Sabinis, uasa uinaria in mensa deorum posita. Apud antiquos scriptores Græcos inueni appellari poculi genus δεπίσκαν. Quare uel inde ra- 71
dices in agrum Sabinum, & Romanum sunt profectæ. Quo uinum dabant, ut minutatim funderent, à guttis guttum appellarunt: & quo sumebant minutatim, à sumendo, simpulum nominaure. In huiusce locum in conuiuijs è Græcia successit epichysis, & cyathus: in sacrificijs remansit guttum & simpulum. Altera uinaria mensa erat lapidea, quadrata, oblonga, una co-

lumella, uocabatur cartibulum. Hæc in ædibus ad compluuium, apud multos me puero ponebatur, & in ea, & cum ea ænea uasa, à gerendo gertibulum, unde cartibulum pòst dictum. Præterea erat tertium genus mensæ, & quadratæ uasorum, uocaturq; urnarium, quòd urnas cum aqua positas ibi potißimum habebant in culina. Ab eo etiam nunc ante balineum locus, ubi poni solebant urnæ, urnarium uocatur. Vrnæ dictæ, quòd urinant in aqua haurienda, ut urinator. Vrinare, est mergi in aquam. Imburum fictum ab urbo, quod ita flexum, ut redeat sursum uersus, ut in aratro, quod *bura *est urbum.* * Calix à caldo, quòd in eo calda puls apponebatur, & caldum eo bibebant. Vas, ubi cibum coquebant, ab eo cacabum appellarunt. Veru à uersando. Ab sedendo appellantur sedes, sedile, solium, sellæ, seliquastrum. Deinde ab his subsellium, ut subsipere, quod non planè sapit: sic quod non planè erat sella, subsellium dictum: ubi in eiusmodi duo, bisellium dictum. Arca, quòd arcentur fures ab ea clausa.* Ar- *armamentum *marium, & armamentarium * ab eadem origine, sed declinata aliter. Mundus muliebris, dictus à munditia.* Ornatus, *quasi ab* ore *natus. Hinc enim maximè sumitur, quòd eam deceat.* Itaque ob id *paratur speculum.* Calamistri, *quod his calefactis in cinere* capillus *ornatur. Qui ea ministrabat, à cinere cinerarius est appellatus.* Discerniculum, *quo discernitur* capillus. Pecten, *quòd* per eum explicatur capillus. Speculum, *à spe*ciendo, *quòd ibi spectant.* Vestis *à uellis; uel ab eò quòd uellus lana tonsa uniuersæ ouis.* Id *dictum, quòd uellebant lanam: ex lana facta uestis.* Quod *capillum con-* *retineret *tineret, * dictum à rete reticulum,* Rete *ab raritudine.*

Item

Item texta fasciola, qua capillum in capite colligarent, dictum capital à capite, quod sacerdotulæ in capite etiam nunc solent habere. Sic rica à ritu, quòd Romano *ritu sacrificium fœminæ cùm faciunt, capita uelant. Mitra, & reliqua ferè in capite, postea addita cum uocabulis* Græcis. *Prius de indutu, aut amictu quæ sunt, tangam.* Capitium *ab eo, quòd capit pectus; id est, ut antiqui dicebant, indutui comprehendit: alterum quod subtus, à quo subucula: alterum quod suprà, à quo supparus: nisi quod id dicunt* Osce. *Alterius generis item duo, unum quod foris, ac palam, palla: alterum quod intus, à quò* 71 *intusium: id quod* Plautus *dicit:* Intusiatam, *patagiatam, caltulam, aut crocotulam. Multa pòst luxuria adtulit: quorum uocabula apparent esse* Græca, *ut ἄσβεςον.* Amictus *est dictum amiectum, id est, circumiectum, à quo etiam quo uestes se inuoluunt, circumiectum appellant: & quòd amictui habent purpuram circum, uocant circumtextum.* Antiquißimi *amictui ricinium, id quod eo utebantur duplici: ab eo quòd dimidiam partem retrorsum iacebant, ab reijciendo ricinium dictum.* Hinc *quòd facta duo simplicia paria, parilia primo dicta: reclusum propter leuitatem, παραπλεκεία, χλάμυς, sic multa* Græca. *Læna, quòd de lana multa: duarum enim togarum instar, ut antiquißimum mulierum ricinium, sic hoc duplex uirorum.* Instrumenta *rustica, quæ serendi, aut colligendi fructus caussa facta. Sarculum à serendo ac sarriendo.* Ligo, *quòd eo propter latitudinem, quod sub terra facilius legitur.* Pala *à pangendo,* G *in* L *mutatum quòd fuit.* Rutrum *ut ruitum, à ruendo.* Aratrum, *quòd eruit terram.* Eius *ferrum uomer,*

 quòd

quòd uomit eo plus terram. Dens, quòd eo mordetur terra. Supra id regula, quæ stat, stiua à stando: & in ea transuersa regula, manicula, quòd manu bubulci tenetur, qui quasi est temo inter boues. Bura à bubus, alij hoc à curuo curuum appellant. Sub iugo medio couum, quo bura extrema addita oppilatur, uocatur couum à cauo. Iugum, & iumentum, à iunctu. Irpices, regula cum pluribus dentibus, quam item ut plaustrum boues trahunt, ut eruant, quæ in terra sunt, sirpices, postea S detrita à quibusdam dicti. Rastelli, ut irpices, serræ leues, ita, quia homo in pratis per feniseciа eo festucas abradit, quo ab rasu rastelli dicti. Rastri, quibus dentalibus penitus eradunt terram, atque eruunt, a quo & rutabri dicti. Falces, à farre, littera commutata. Hæ in Campania seculæ à secando. A quadam similitudine harum, aliæ: ut quod apertum, unde falces fenariæ, & adoreæ: & quod non apertum, unde lumariæ falces, & sirpiculæ. Lumariæ sunt, quibus secant lumecta, cùm in agris serpunt spinæ, quas quòd à terra agricolæ soluunt, id est, luunt, lumecta. Sirpiculæ uocatæ à sirpando, id est, ab alligando. Sic sirpata dolia quassa, cum alligata dicta. His utuntur in uinea alligando fasces, incisos fustes, faculas: has phancillas, Chersonesicæ dicunt fasces. L & S inter se sæpe commutant. Pilum, quòd eo far pinsunt. Id ubi fit pistrinum. Inde post in urbe locelli, pistrina, & pistrix. Trapetes, molæ oleariæ uocantur. Trapetes à terendo, nisi Græcum. Molæ à molendo: harum enim motu eo coniecta moluntur. Vannum à uolatu, quòd cùm id iactant, uolant inde leuia. Ventilabrum, quo uentilatur in aëre frumentum. Quibus comportantur fructus ac necessariæ res de ijs fiscinæ à fer

à ferendo dictæ. Corbes ab eo quòd spicas, aliud'ue quid conruebant. Hinc minores corbulæ dictæ. De his, quæ iumẽta ducunt. Tragula ab eo, quòd trahitur per terrã. Sirpea, quæ uirgis * sirpatur, id est, colligando implicatur, in qua stercus, aliud'ue quid euehitur. Vehiculum, in quo faba, aliud'ue quid uehitur, quo ex uiminibus uterentur, & quòd eo uehitur, breuis ueha uehiculum dictum est. Ab alijs etiam dictum arcera, quæ etiam in duodecim Tabulis appellatur: quod ex tabulis uehiculum erat factum ut arca, arcera dictum. Plaustrum ab eo, quod non, ut in his, quæ suprà dixi, sed ex omni parte palàm sunt, quæ in eo uehuntur, quòd perlucent lapides, asseres, tignum. Aedificia nominata à parte, ut multa: ab ædibus, & faciendo. Maximum ædificium est oppidum ab ope dictum, quod munitur opis caussa, ubi sint, & quod opus est ad uitam gerendam, ubi habitent tutò: uel oppida, quòd opere munibant: mœnia, quo munitius essent. Quod exaggerabant, aggeres dicti: & quod aggerem contineret, murus: quòd muniendi caussa manu parabatur, quo sepiebant oppidum, è quo munere, murus. Eius summa pinnæ, ab his, quas insigniti milites habere in galeis solent, & in gladiatoribus Samnites. Turres à toruis, quòd hæ prospiciunt ante alios. Quà uiam relinquebant in muro, qua in oppidum portarent, portas. Oppida condebant in Latio, Etrusco ritu multa, id est, iunctis bubus, tauro, & uacca interiore aratro circumagebant sulcum. Hoc faciebant religionis caussa die auspicato, ut fossa, & muro essent munita. Terram unde excalpserant, fossam uocabant, & introrsum factum murum. Postea quòd fiebat orbis, urbs. Principium, quod erat post murum, pomerium dictum,

* iunctis

ctum, eiusq; ambitu auspicia urbana finiuntur. Cippi pomerij stant, & circum Ardolam Ardeam, *& circum* Romam. Q*uare & oppida, quæ prius erant circumducta aratro, ab orbe, & urbo urbes: & ideo coloniæ nostræ omnes in litteris antiquis scribuntur urbes, quòd item conditæ, ut* Roma: *& ideo coloniæ ut urbes conduntur, quòd intra pomerium ponuntur.* Oppidum *quod primum conditum in* Latio *stirpis* Romanæ Lauinium. N*am ibi dij penates nostri. Hoc à* Latini *filia, quæ coniuncta* Aeneæ, *Lauinia appellata. Hinc post triginta annos oppidum alterum conditur* Alba, *id ab sue alba nominatum. Hæc è naui* Aeneæ *cùm fugisset* Lauinium *triginta parit porcos.* Ex *hoc prodigio post* Lauinium *conditum annis triginta, hæc urbs facta, propter colorem suis, & loci naturam,* Alba Longa *dicta. Hinc mater* Romuli Rhea, *ex hac* Romulus, *hinc* Roma.

In *oppido uici à uia, quòd ex utraque parte uiæ sunt ædificia.* Fundula *à fundo, quod exitum non habet, ac peruium non est iter.* Angiportum, *& id angustum, ab angendo, & portu.* Q*uo conferrent suas controuersias, & quæ uendere uellent, & quo quæq; ferrent, forum generatim appellarunt.* Vbi *quid additum, ab eo cognomen, ut boarium forum, forũ olitoriũ.* Hoc *erat antiquũ macellum, ubi olerum copia* Ea *loca etiam nunc* Lacedæmonij *uocãt* μακελλῶτας: *sed* Iones *ostia hortorũ, & castelli* μακέλλους. *Secundum* T*iberim ad* Iunonium, *forum piscarium*
73 *uocãt.* Ideò *ait* Plautus: A*pud piscarium.* Vbi *uariæ res ad*
74 Corneta. *forum cupedinis, à* Cupedio: *quod multi forum cupidinis, à cupiditate. Hæc omnia postquam contracta in unum locum, quæ ad uictum pertinebant, & ædifi-*

catus

catus locus, appellatũ macellum, ut quidam ſcribũt, quòd ibi fuerit hortus, alij quòd ibi domus fuerit, cui cognomen fuit Macellus, quæ ibi publicè diruta, è qua ædificatum hoc, quod uocatur ab eo macellũ. In foro lacum Curtium à Curtio dictum conſtat, de eo triceps hiſtoria. Nam & Procilius non idem prodidit, quod Piſo, nec quod is, C. Aelius Stilo ſecutus. A Procilio relatũ in eo loco dehiſſe terram, & ex ſenatuſconſulto ad haruſpices relatum, eſſe reſponſum deum Manium Poſtulionem poſtulare, id eſt, ciuem fortiſſimum eodem mitti: tum quendam Curtium uirum fortem armatum aſcendiſſe in equum, & à Concordiæ uerſum, cum equo in eum præcipitatum: eo facto, locum coiſſe, atque eius corpus diuinitus humaſſe, & reliquiſſe genti ſuæ monumẽtum. L. Calpurnius Piſo in annalibus ſcribit, Sabino bello, quod fuit Romulo, & Tatio, uirum fortiſſimum Metium Curtium Sabinum, cùm Romulus cum ſuis ex ſuperiore parte impreſſionem feciſſet, Curtium in locum paluſtrem, qui tum fuit in foro, antequam cloacæ ſint factæ, ſeceſſiſſe, atque ſuos in capitolium recepiſſe. Ab eo lacum inueniſſe nomen. C. Aelius, & Q. Lutatius ſcribunt eum locum eſſe fulguratum, & ex ſenatuſconſulto ſeptum eſſe, idq; factum eſſe à Curtio conſule, cui Marcus Genutius fuit collega, Curtium appellatum. Arx ab arcendo, quòd is locus munitiſſimus urbis, à quo facilimè poſſit hoſtis prohiberi. Carcer à coercendo, quod exire prohibet. In hoc pars, quæ ſub terra, Tullianum, ideo quòd additum à Tullio rege: quòd Syracuſis, ubi ſimuli de cauſſa cuſtodiuntur, uocantur latomiæ: & de latomia translatum, quod hic quoque lapicidinæ fuerunt. Inde lauretum, ab eo quòd ibi ſepultus eſt T. Tatius rex, qui à Laurentibus interfectus eſt: ab ſilua

laurea, quòd ea ibi excisa, ex ædificatus uicus, & inter sacram uiam, & macellum editus. Corneta à corneis, quæ abscissæ loco reliquerunt nomen. Vt esculetum ab esculo dictum: & fagutal à fago: inde etiam quod ibi sacellum, Iouis Fagutalis. Armilustrum ab ambitu lustri, locus. Item Circus maximus dictus, quòd circum spectaculis ædificatis, ibi ludi fiunt, & quòd ibi circum metas fertur pompa, & equi currunt. Itaque dictum in Cornicularia
76 mulieris ad restim, quem circumeunt ludentes: Quid cessamus ludos facere? Circus noster ecce adest. In circo primo, unde mittuntur equi, nunc dicũtur carceres: Næuius oppidum appellat. Carceres dicti, quòd coercentur equi, ne inde exant antè, quàm magistratus signum misit. Oppidũ, quòd à muri parte pinnis turribusq; carceres olim
* Ennius fuerunt: scripsit poëta: * Dictator ubi currum insidit, peruehitur usque ad oppidum. Intimus circus ad Mur-
* Murcis tium* uocatus, ut Procilius aiebat, ab urceis, quòd is locus esset inter figulos: alij esse dicunt à murteto declinatum, quòd ibi id fuerit: cuius uestigium manet, quòd ibi sacellum, etiam nunc Murtiæ Veneris. Item simili de caussa circus Flaminius dicitur, qui ædificatus est circum Flaminium campum, & quòd ibi quoque ludis Tauriceis circum metas currunt. Comitium ab eo, quòd coibant eò comitijs curiatis, & litium caussa. Curiæ duorum generum: nam & ubi curarent sacerdotes res diuinas: ut curiæ ueteres: & ubi senatus humanas, ut curia Hostilia, cuius id uocabulum, quod primus ædificauit Hostilius rex, sub ueteribus. Ante hãc rostra, ex hostibus capta fixa sunt. Sub dextra huius à comitio locus substructus, ubi nationum subsisterent legati, qui ad senatum essent missi. Is Græcostasis appellatur à parte, ut multa. Senatulum supra

Græco

costaslin, ubi ædes Concordiæ, & basilica Opimia. Senatu- 77
lum uocatum, ubi senatus, aut ubi seniores consisterent,
dictum ut γερουσία *apud Græcos. Lautolæ à lauando,*
quòd ibi ad Ianum Geminum aquæ calidæ fuerunt. Ab his
palus fuit in minore uelabro, à quo, quòd ibi uehebantur
lintribus, uelabrum, ut illud maius, de quo suprà dictum
est. Aequimelium, quòd æquata Melij domus publicè,
quòd regnum occupare uoluit is. Locus ad busta Gallica,
quód Roma recuperata, Gallorum ossa, qui possederunt
urbem, ibi coaceruata ac consita. Est locus, qui uocatur
Doliola, ad cloacam maximam, ubi non licet despuere, à
doliolis sub terra. Eorum duæ traditæ historiæ: quòd alij 78
esse aiunt ossa cadauerum: alij Numæ Pompilij religiosa
quædam post mortem eius infossa. Argiletum sunt, qui
scripserunt ab Argo, seu quòd is hûc uenit, ibiq; sepultus
sit: alij ab argilla, quòd ibi id genus terræ. Cliuus Publi-
cius, ab ædilibus plebei Publicijs, qui eum publicè ædifica
runt. Simili de caussa Publilius uicus, & Cosconius uicus,
quòd ab his uiris dicuntur ædificati. Cliuus proximus ad
florales usus uersus Capitolium uetus, quòd ibi sacellum
Iouis, Iunonis, Mineruæ: & id antiquius, quàm ædis quæ
in capitolio facta. Exquilijs uicus Africus, quòd ibi obsi-
des ex Africa bello Punico dicuntur esse custoditi. Vicus
cyprius à cypro, quòd ibi Sabini ciues additi cõsederunt,
qui à bono omine id appellarunt. Nam cyprum Sabinè
bonũ. Prope hûc uicus sceleratus dictus à Tullia Tarqui-
nij Superbi uxore, quòd, ibi cùm iaceret pater occisus,
*supra eum ut mitteret * carpentũ mulio, iussit. Et quoniã* * inijceret
uicus constat ex domibus, nũc earum uocabula uideamus.
Domus Græcum est: & ideo in ædibus sacris ante cel-
lam, ubi sedes dei sunt, Græci dicunt πρόδομον: *quod*
pòst

post, ὀπισθόδομον. Aedeis ab aditu, quòd plano pede adibāt. Itaq; ex ædibus efferri indictiuo funere præco etiā eos dicit, qui è tabernis efferuntur, & omnes in censu uillas inde dicimus ædes. Cauum ædium dictum, qui locus tectus intra parietes relinquebatur patulus, qui esset ad communem omnium usum. In hoc locus si nullus relictus erat, sub diuo qui esset, dicebatur testudo à testudinis similitudine, ut est in prætorio in castris. Si relictum erat in medio, ut lucem caperet deorsum, quo impluebat, impluuium dictum: & rursum, quà compluebat, compluuium, utrumque à pluuia. Tuscanicum dictum à Tuscis, posteaquam illorum cauum ædium simulare cœperunt. Atrium appellatum ab Atriatibus Tuscis: illinc enim exemplum sumptum. Tum circum cauum ædium erāt uniuscuiusque rei utilitatis caussa parietibus dissepta: ubi quid conditum esse uolebant, à cælando cællam appellarūt. Penariam, ubi penus. Vbi cubabant, cubiculum: ubi cænabant, cænaculum uocitabant. Vt etiam nunc Lanuuij apud ædem Iunonis, & in cetero Latio, ac Falerijs, & Cordubæ dicūtur. Posteaquam in superiore parte cænitare cœperunt, superioris domus uniuersa cænacula dicta. Posteaquam ubi cænabāt, plura facere cœperunt, ut in castris, ab hieme hiberna,

* potius *hibernū domus uocarunt: contra æstiuum,* * DESVNT

* Tullinæ PAGINAE TRES. * *religionē Porcius * designat, cùm de Ennio scribens dicit eum coluisse Tutilinæ * loca. Sequitur porta Næuia, quòd in nemoribus Næuijs. Næuius enim loca, ubi ea sic dicta, coluit. Deinde porta Rauduscula, quòd ærata fuit, & æs raudus dictum, ex eo in ueteribus mancupijs scriptum: Rauduscülo libram ferito. Hinc porta Lauernalis ab ara Lauernæ, quòd ibi ara eius deæ. Præterea intra muros uideo portas dici: in Pala-*

tio

tio Mugionis, à mugitu, quòd ea pecus in Bucitatum antiquum oppidum exigebant. Alteram Romanulam, quæ est dicta ab Roma, quæ habet gradus in naualia ad Volupiæ sacellum. Tertia est Ianualis dicta ab Iano, & ideo ibi positum Iani signum, & institutum à Numa Pompilio, ut scribit in annalibus L. Piso, ut sit clausa semper, nisi cùm bellum sit. Nusquam traditũ est memoriæ Pompilio rege fuisse apertam: & post T. Manlio consule, bello Carthaginiensi primo cõfecto, eodẽ anno apertam. DESVNT QVAEDAM. *Super lectulis origines, quas aduerti, hæ. Lectica, quòd legebant unde eam facerent, stramenta, atque herbas: & ut etiam nunc fit in castris, lectos ne essent in terra, sublimes in his ponebant: nisi ab eo quod Græci antiqui dicebant* λέκτρον, *lectum potius, quàm lecticam. Quo inuoluebant, quòd ferè stramenta erant è segete, segestriam appellant, aut etiam nunc in castris: nisi à Græcis: nam* σίγαστρον, *ubi lectus mortui fertur, dicebant. Feretrum nostri, Græci* φέρτρον *&* φέρετρον. *Posteaquam transierũt ad culcitras, quòd in ea sagum, aut tomentum, aliud'ue quid calcabant, ab inculcando culcitra dicta: ac quicquid insternebant, à sternendo stragulum appellabãt. Puluinar uel à pellulis* * *declinarunt. Quibus operiebantur, operimenta, & pallia, opercula dixerunt. In his multa peregrina, ut sagum, Reno Galli quid gaunacumma* 80 *eius sagum, & amphimalon, Græca: contra Latinum toral, quod ante torũ, & torus à toruo, quòd is in promptu:* 81 *ab hac similitudine toruinus* * *in mulieris capite ornatus. Quia simplici scansione scandebant in lectum non altum, scabellum: in altiorem, scamnum: duplicata scansio, gradus dicitur, quòd gerit ab inferiore in superiorem. Græca sunt peristromata, & peripetasmata. Sic aliud aliquid*

* *pellibus*

* *torulus*

quid item conuiuij caussa ibi. Multa pecuniæ signatæ uocabula sunt: æris, & argenti hæc. As *ab ære.* Dupondius, *à duobus ponderibus: quòd unum pondus aßipondium dicebatur: id ideò quòd as erat libræ pondus: deinde ab numero reliquũ dictũ usq; ad centußis, ut as singulari numero.* Ab *tribus aßibus treßis, & sic proportione usque ad nonußis.* In *denario numero hoc mutat: quod primum est, ab decem aßibus decußis: secundum à duobus decußibus uiceßis: quod dixi solum à duobus decußibus uiceßis* Reliqua *conueniũt, ut triceßis à tribus, sic proportione usque ad centußis, quo maius æris uocabulum non est.* Nam *ducenti in* * *proportione cùm dicũtur, non magis asses, quàm denarij, aliæ'ue res significantur.* Aeris *minima pars sextula, quòd sexta pars unciæ. Semũcia, quòd dimidia pars unciæ. Se ualet dimidium, ut in selibra, & semodio.* Vncia, *ab uno.* Sextãs, *ab eo quòd sexta pars aßis, sic ut quadrans, quòd quarta, & triens, tertia pars. Semis quòd semi.s, id est, dimidium aßis, ut suprà dictum est. Septunx, à septem, & uncia conlisum. Reliqua obscuriora, quòd ad deminutionem, & ea quæ denunuuntur, ita sunt, ut extremas syllabas habeant: ut à duodecim una dempta uncia, deunx.* Dextans *dempto sextante.* Dodrans, *dempto quadrante.* Bes, *ut olim des, dempto triente.* In *argento nummi, id à Siculis.* Denarij, *quòd denos æris ualebant.* Quinarij. *quòd quinos* Sestertius, *quòd semis ter-*
83 *tius.* Dupondius *enim & semis antiquus sestertius est, & ueteris consuetudinis ut retrò æra dicerentur ita, ut semis tertius, semis quartus pronuntiarent.* Sestertius *igitur, ab semis tertius dictus.* Nummi *denarij decuma libella, quòd libram pondo as ualebat, & erat ex argento parua.* Sembella, *quòd sit libellæ dimidium, quod semis aßis.* Teruncius

* ducenties

cius

cius à tribus uncijs, ſembellæ quod ualet dimidium, & eſt
quarta pars, ſic ut quadrans aßis. Eadē pecunia uocabu-
lum mutat. Nam poteſt idem dici dos, arrabo, merces, co-
rollarium. Dos erit pecunia, ſi nuptiarum cauſſa data: hæc
Græce δωτίνη, ita enim hoc Siculi: ab eodē donum. Nam
Græce ut ipſi δῶρον, ut alij δόνα, & ut Attici δόσις. Ar-
rabo ſic dicta, ut reliquum reddatur: hoc uerbum à Græ-
co ἀῤῥαβών. Reliquum ex eo, quod debitum reliquit.
Damnum, à demptione, cùm minus re factum, quàm quāti
conſtat. Lucrum, ab luendo, ſi amplius, ex eo luerit, quàm,
quanti eſſet ceptum. Detrimentum, à detritu, quòd ea quæ
trita, minoris pretij. Ad eadem intertrimētum, ab eo quòd
duo, quæ inter ſe trita, & deminuta: à quo etiam intrigo
dicta, & intertrigo. Multa, pecunia quæ à magiſtratu di-
cta, ut exigi poßit ob peccatum: quo ſingulæ dicuntur,
appellatæ eſſe multæ, quòd olim unum dicebant multa.
Itaque cùm in dolium, aut culeum uinum addunt ruſtici,
prima urna addita, dicunt etiam nunc multa. Pœna, à pu- 84
niendo, uel à pœnitendo, quòd poſt peccatum ſequitur.
Pretium, quòd æſtimationis, emptionis ue cauſſa conſtitui-
tur, dictum à peritis, quòd hi ſolùm poſſunt facere rectè,
id. Si quid datum pro opera, aut opere, merces à merēdo.
Quod manu factum erat; & datum pro eo, manupre-
tium, à manibus & pretio. Corollarium, eſt additum præ-
ter, quàm quod debitum: eius uocabulum fictum à corol-
lis: quòd hæ: cùm placuerant actores, in ſcena dari ſolitæ.
Præda eſt ab hoſtibus capta, quòd manu parta, ut parida,
præda. Præmium, à præda, quòd ob rectè quid factum con-
ceſſum. Si datur, quod reddatur, mutuum, quod Siculi
μοῖτον. Ita ſcribit Sophron μοῖτον ἀνατίθημον. Et mu-
nus, quod mutuo animo qui ſunt, dant officij cauſſa. Alte-
rum

rum munus, quod muniendi caussa imperatum, à quo etiã municipes, qui unà manus fungi debent, dicti. Ea *pecunia, quæ in iudicium uenit in litibus, sacramẽtum à sacro.* Qui *petebat, & qui inficiabatur, de alijs rebus, utrique quin-*
* quingentos *quagenos * æris ad pontificem deponebant, de alijs rebus item certo alio legitimo numero aßium.* Qui *iudicio uicerat, suum sacramentum à sacro auferebat, uicti ad ærarium redibat.* Tributum *dictum à tribubus, quòd ea pecunia, quæ à populo imperata erat, tributim à singulis pro portione censùs exigebatur.* Ab *hoc ea, quæ adsignata erat, adtributum dictum.* Ab *eo quoque quibus adtributa erat pecunia, ut militi reddant, tribuni ærarij dicti.*
86 Id, *quod adtributũ erat, æs militare: hoc est, quod ait* Plautus: *Cedit miles, æs petit: & hinc dicuntur milites ærarij, ab ære, quòd stipendia facerent.* Hoc *ipsum stipendium ab stipe dictum, quòd æs quoque stipem dicebant.* Nam *quòd asses libræ pondo erant, qui acceperãt maiorem numerum, non in arca ponebant, sed in aliqua cælla stipabãt, id est, componebant, quo minus loci occuparet: à stipando stipem dicere cœperunt.* Stipare *ab* στιβεῖν *fortasse* Græco *uerbo.* Id *apparet, quòd ut aliàs, institutum, tum etiam nunc dijs cùm thesauris asses dant, stipem dicunt: & qui pecuniam alligat, stipulari & restipulari.* Milites *stipendiarij ideò, quòd eam stipem pendebant.* Ab *eo* Ennius *scribit:* Pœni *stipendia pendunt.* Ab *eodem ære impendendo dispensator: & in tabulis scribimus expensum: & inde prima pensio, & sic aut secunda, aut quæ alia: & dispendium ideo, quòd in dispendendo solet minus fieri.* Compendiũ, *quod cùm compenditur, una fit.* A *quo usura quod in sortem accedebat, impendium appellatum: quæ cùm accederet ad sortẽ, ex usu usura dicta, ut sors, quòd*

suum

suum sit sorte. Per trutinam solui solitum, uestigium etiam nunc manet in æde Saturni, quòd ea etiam nunc propter pensuram, trutinam habet positam. Ab aere aerarium appellatum. Ad uocabula, quæ pertinere sumus rati, ea, quæ & loca, & ea, quæ in locis sunt, satis arbitror dicta: quod neque parum multa sunt aperta, neque si amplius uelimus, uolumen patietur. Quare in proximo, ut in primo libro dixi, quod sequitur de temporibus dicam.

M. TERENTII VARR.
DE LINGVA LATINA,
Liber quintus ad M. *Tullium Ciceronem.*

*

ORIGINEIS *uerborum, quæ sunt locorum, & quæ in his, in priore libro scripsi: in hoc dicam de uocabulis temporum, & earum rerum, quæ in agendo fiunt, aut dicuntur cùm tempore aliquo, ut sedetur, ambulatur, loquitur. Atque si qua erunt ex diuerso genere adiuncta, potius cognationi uerborum: quàm auditori calumnianti geremus morem. Huius rei auctor satis mihi Chrysippus, & Antipater, & illi, in quibus, & si non tantum acuminis, at plus litterarum, in quo est Aristophanes, & Apollodorus. Qui omnes uerba ex uerbis ita declinari scribunt, ut uerba litteras alia adsumãt, alia amittant, alia commutent, ut fit in turdo, in turdario, in turdelice. Sic declinantes Græci nostra nomina dicunt Lucianum* λȣκιανὸν, *&* Quintium κοΐντιον, ἀρίςαρχον *illi, nos* Aristarchum, *&* δίωνα Dionem: *sic, inquam, con-*

ſuetudo noſtra multa declinauit, ut à uetere uetuſtum, ab ſolo ſolum, ab libero liberum, ab laſibus lares: quæ obruta uetuſtate, ut potero eruere conabor. Dicemus primò de temporibus, & quæ per ea fiunt. Sed ita ut ante de natura eorum. Ea enim dux fuit ad uocabula imponenda homini. Tempus eſſe dicunt interuallum mundi, & motus. Id diuiſum in parteis aliquot, maximè ab ſolis & lunæ curſu. Itaque ab eorum tenore temperato tempus dictum: unde tempeſtiua: & à motore eorum, qui à toto cælo coniunctus mundus dio, motus caſu uenit, à quo tempus id, ab hoc dio dies appellatur. Meridies ab eo quòd medius dies. D antiqui, non R in hoc loco dicebant, ut Præneſte inciſum in ſolario uidi, quod Cornelius in baſilica Aemilia, & Fuluia inumbrauit. Diei principium manè, quòd tum manat dies ab oriente, niſi potius quòd bonum antiqui dicebant manum: ad cuiuſmodi religionem Græci quoque: cùm lumen adfertur, ſolent dicere, φῶς ἀγαθόν.

*ſuperrimo *Suprema ſummum diei: id à ſupremo: * hoc tempus duodecim tabulæ dicunt occaſum eſſe ſolis: ſed poſtea lex Plætoria id quoque tempus iubet eſſe ſupremum, quo prætor in comitio ſupremam pronuntiauit populo. Secũdum hoc dicitur crepuſculum à crepero: id uocabulum ſumpſerunt*

1 *à Sabinis: unde ueniunt Crepuſci nominati Amiterno, quòd eo tempore erant nati, ut Lucij prima luce creati. Crepuſculum ſignificat dubium, ab eo res dubiæ dictæ creperæ, quòd crepuſculum dies etiam num ſit, an iam nox, multis dubium. Nox, ut Catullus ait, quòd omnia, niſi interueniat ſol, pruina obriguerint, quod nocet, nox, niſi quod Græce νύξ, nox. Cùm ſtella prima exorta, Græci uocant ἕσπερον, noſtri ueſperuginem, ut Plautus:*

2 *Nec ueſperugo, nec uergiliæ occidunt. Exortæ ſtellæ tem-*

pus

pus dictum à Græcis ἑσπέρα, Latinè uesper: ut ante solem ortum, quòd eadem stella uocabatur iubar, quòd iubata. Pacuuius dicit, Pastor exorto iubare, noctis decurso itinere. Ennius: Aiax: Lumen iubar'ue in cælo cerno? Inter uesperuginem, & iubar dicta nox intempesta, ut in Bruto Caßius, quod dicebat Lucretia: Nocte intempesta nostram deuenit* domum. *aduenit Intempestam Aelius dicebat, cùm tempus agendi est nullum, quod alij concubium appellarunt, quòd fere omnes tunc cubarent: alij ab eo quod sileretur, silentium noctis, quod idem Plautus, tempus conticinium. Scribit enim: Videbimus, factum uolo, i, 3 redito conticinio. Alter motus solis est, alter cæli, quod mouetur à bruma ad solstitium. Dicta bruma, quòd breuißimus tunc dies est. Solstitium, quòd sol eo die sistere uideatur, aut quòd sol ad nos uersum, proximum est solstitium. Cùm uenit in medium spatium inter brumam & solstitium, quòd dies æquus sit, ac nox, æquinoctium dictum. Tempus à bruma ad brumam dum Sol redit: uocatur annus, quòd ut paruuli circuli, annuli, sic magni dicebantur circi, anni: unde annus. Huius temporis pars prima hiemps, quod tum multi imbres: hinc hibernacula, hibernum: uel quòd tum anima, quæ flatur, omnium apparet, ab hiatu hiemps. Tempus secundum, uer, quòd tum uiuere incipiunt uirgulta, ac uertere se tempus anni: nisi quod Iones dicunt βῆρ. Tertium, ab æstu, æstas. Hinc æstiuum, nisi forte à Græco αἴθεσθαι. Quartum autumnus. *MVLTA DESVNT.* ab sole: sic mensis à lunæ motu dictus, dum ab sole profecta, rursus redit ad eum luna, quòd Græci olim dicta μήνη: unde illorum μῆνες. ab eo nostri. A mensibus intermestris dictus: quòd 4 putabant inter prioris mensis senescentis extremos dies,

& nouam lunam esse diem, quem diligentius Attici
ἔνην καὶ νέαν appellarunt, ab eo, quòd ea die potest ui-
deri extrema & prima luna. Lustrum nominatum tem-
pus quinquennale, à luendo, hoc est, soluendo, quòd quin-
to quoque anno uectigalia & ultrò tributa per censores
5 persoluebantur. Seculum spatium annorum centum uo-
carunt: dictum à sene, quòd longissimum spatium sene-
scendorum hominum id putarunt. Aeuum, ab ætate omniũ
annorum: hinc æuiternum, quod factum est æternum. Id
ait Chrysippus esse αἰῶνα: ab eo Plautus: Non omnis
6 ætas ad perdiscendum est satis. Hinc poëtæ, æterna templa
cæli. A cæli naturali discrimine ciuilia uocabula dies
accesserunt. Dicam prius, qui deorum caussa, tum qui ho-
7 minum, sint instituti. Dies Agonales, per quos rex in re-
gia arietem immolat, dicti ab agone, eo quòd interroga-
tur princeps ciuitatis, & princeps gregis immolatur.
Carmentalia nominantur, quod sacratum, & feriæ Car-
mentis. Lupercalia dicta, quòd in Lupercali, Luperci sa-
cra faciunt. Rex cùm ferias menstruas Nonis Februarijs
edicit, hunc diem februatum appellat. Februũ Sabini pur-
gamentum, & id in sacris nostris uerbum. Nam & Lu-
percalia februatio, ut in Antiquitatum libris demonstraui.
Quirinalia à Quirino, quòd ei deo feriæ, & eorum ho-
minum. qui Fornacalibus suis non fuerunt feriati. Feralia
ab inferijs, & ferendo: quòd ferunt tùm epulas ad sepul-
crum, quibus ius ibi parentare. Terminalia, quòd is dies
anni extremus constitutus. Duodecimus enim mensis fuit
Februarius, & cùm intercalatur, inferiores quinque dies
duodecimo demuntur mense. Equiria, ab equorum cursu.
Eo enim die currunt equi in campo Martio. Liberalia di-
cta, quòd per totum oppidum eo die sedent sacerdotes
Libe

Liberi, hedera coronatæ anus, cùm libis & foculo 8
compotores sacrificantes. In libris Saliorum, quorum
cognomen Agonensium, forsitan hic dies ideo appellatur
potius Agoniū. Quinquatrus hic dies unus à nominis er- 9
rore obseruatur proinde, ut sit quartus siue quintus di-
ctus: ut ab Tusculanis post diem sextum Idus similiter uo-
catur sexatrus, & post diem septimum, septimatrus: sic
hic quòd erat post diem quintum Idus, quinquatrus. Tu- 10
bilustrum appellatur, quòd eo die in atrio sutorio sacro-
rum tubis lustrantur. Megalesia dicta à Græcis, quòd ex
libris Sibyllinis accersita ab Attalo rege Pergami, prope
murum Megalesion, ubi templum eius deæ, unde aduecta
Romam. Fordicidia, à fordis bubus: bos forda, quæ fert in 11
uentre: quòd ea die publicè immolantur boues prægnan-
tes in curijs complures, à fordis cædendis fordicidia dicta.
Palilia, dicta à Pale, quòd & feriæ ei deæ fiunt, ut Cerialia 12
à Cerere. Vinalia à uino. Hic dies Iouis, non Veneris. Hu-
ius rei cura non leuis in Latio. Nam aliquot locis uinde-
miæ primum à sacerdotibus publicè fiebant, ut Romæ etiā
nunc: nam flamen Dialis auspicatur uindemiam, & ut ius-
sit uinum legere, agna Ioui facit: inter cuius exta cæsa
& porrecta, flamen prorsus uinum legit. In Tusculanis
sacris est: uinum nouum ne uehatur in urbem ante, quàm
Vinalia kalentur. Robigalia dicta ab Robigo: secundum
segetes huic deo sacrificatur, ne rubigo occupet segetes.
Dies Vestalia, ut uirgines Vestales Vestæ sacrificent.
Quinquatrus Minusculæ dictæ Iuniæ idus ab similitudine
Maiorum, quòd tibicines tum feriati per urbem uagan-
tur, & conueniunt ad ædem Mineruæ. Dies Fortis For-
tunæ appellatus ab Seruio Tullio rege, quòd is fanum
Fortis Fortunæ secundum Tiberim extra urbem Ro-

mam dedicauit Iunio *mense.* Dies Populifugia *uidetur*
nominatus, quòd eo die repentè tumultu fugerit populus:
non multò enim post hic dies, quàm decessus Gallorum *ex*
urbe: & qui tum sub urbe populi, ut Ficuleates, *ac* Fide-
nates, & finitimi alij contra nos coniurarunt. Aliquot *hu-*
ius diei uestigia fugæ in sacris apparent. De *quibus rebus*
13 Antiquitatum *libri plura referunt.* Nonæ Caprotinæ,
quòd eo die in Latio Iunoni *Caprotinæ mulieres sacrifi-*
cant, & sub caprifico faciunt, & è caprifico adhibent
*Cur *uirgam. Ob hoc* toga prætexta data eis:* Apollinaribus
ludis docui populum. Neptunalia, *à* Neptuno. *Eius enim*
dei feriæ. Furinalia, *à* Furina, *quòd ei deæ feriæ publicæ*
dies is, cuius deæ honos apud antiquos. Nam *ei sacra in-*
stituta annua & flamen adtributus: nunc uix nomen no-
tum paucis. Portumnalia, *dicta à* Portumno, *cui eo die*
14 *ædes in portu* Tiberino *facta, & feriæ institutæ.* Vinalia
Rustica *dicuntur ante diem duodecimum* Kalendas Se-
ptembris: quòd tum Veneri *dedicata ædis, & horti eius*
tutelæ adsignantur, ac tum sunt feriati olitores. Consualia
dicta à Conso, *quòd tùm feriæ publicæ ei deo, & in circo*
ad aram eius ab sacerdotibus fiunt ludi illi, quibus uir-
gines Sabinæ *raptæ.* Volcanalia, *à* Volcano, *quòd ei tùm*
feriæ, & quòd eo die populus pro se in ignem animalia
mittit. Opeconsiua *dies ab dea* Opeconsiua, *cuius in re-*
gia sacrarium: quòd ideo actum, ut eò, præter uirgines
Vestales, *& sacerdotem publicum introeat nemo.* Is
cùm eat, suffibulum haud habeat tritum: id dicitur à suf-
fiendo, ut subligaculum. Vortumnalia *à* Vortumno, *cu-*
ius feriæ Octobri *mense.* Meditrinalia, *dies dictus à*
medendo, quòd, ut Flaccus *flamen* Martialis *dicebat,*
hoc

hoc die solitum uinum nouum & uetus libari, & degu-
stari medicamenti caussa. Quod facere solent etiam nunc
multi, cùm dicant, Nouum uetus uinum bibo: nouo, ue- 15
teri morbo medeor. Fontinalia à fonte, quòd is dies feriæ
eius: ab eo autem tum, & in fontes coronas iaciunt, &
puteos coronant. Armilustrium, ab eo quòd in armilu-
stro armati sacra faciunt, nisi locus potius dictus ab his:
sed quòd de his prius, id ab ludendo, aut lustro est, quod
circumibant ludentes ancilibus armati. Saturnalia dicta
ab Saturno, quòd eo die feriæ eius: ut post diem tertium
Opalia Opis. Angeronalia ab Angerona, cui sacrificium 16
fit in curia. Accalia, feriæ publicæ, Laurentinæ is dies,
quem quidam in scribendo Laurentalia appellant, ab Acca
Laurentia nominatus, cui sacerdotes nostri publicè pa-
rentant sexto die, qui Acca dicitur: & dicunt hunc diem 17
Tarentini, Accas Tarentinas. Hoc sacrificium fit in Vela-
bro, quà in Nouam uiam exitur, ut aiunt quidam ad se-
pulcrum Accæ: ut quod ibi propè faciunt dijs manibus ser- 18
uilibus sacerdotes: qui uterq; locus extra urbem antiquam
fuit, nõ longè à porta Romanula: de qua in priori libro di-
xi. Dies septimontium nominatus ab his septẽ montibus,
in queis sita urbs est. Feriæ non populi modo, sed monta-
norum, ut Paganalia, quæ sunt alicuius pagi. De statu- 19
tis diebus dixi, nunc de annalibus dicam. Compitalia, dies
attributus laribus: ut alibi, ideò ubi uiæ competunt, tùm in 20
compitis sacrificatur, quotannis is dies concipitur. Simili-
ter Latinæ feriæ dies conceptiuus, dictus à Latinis popu-
lis, quibus ex Albano monte ex sacris carnem petere fuit
ius cũ Romanis: à quibus Latinis Latinæ dictæ. Sementiuæ
feriæ dies is, qui à pontificibus dictus, appellatus à semente, 21

quòd sationis caussa susceptæ. Paganicæ eiusdem agriculturæ caussa susceptæ, ut haberet in agris omnis pagus: unde paganicæ dictæ sunt. Præterea feriæ conceptiuæ, quæ non sunt annales, ut hæ, quæ dicuntur sine proprio uocabulo, aut cum perspicuo, ut Nouendialis. *De his diebus nunc iam, qui hominum caussa constituti, uideamus. Primi dies mensium nominati Kalendæ, ab eo quòd his diebus kalentur eius mensis Nonæ à pontificibus, quintanæ'ne an septimanæ sint futuræ, in capitolio, in cu-*
22 *ria Kalabra, sic dicto. Quinquies, kalo* Iuno Nouella. *Septies, kalo* Iuno Nouella. *Nonæ appellatæ, aut quòd ante diem nonum* Idus *semper, aut quòd ut nouus annus* Kalendæ Ianuariæ *ab nouo sole appellatæ, nouus mensis, noua luna* Nonis. *Eodem die enim in urbem ab agris ad regem conueniebat populus. Harum rerum uestigia apparent in sacris* Nonalibus *in arce, quòd tunc ferias primas menstruas, quæ futuræ sint eo mense, rex prædicit* populo.* Idus *ab eo quod* Tusci Itus, *uel potius quod* Sabini Idus *dicunt. Dies postridie* Kalendas, Nonas, Idus, *appellati atri, quòd per eos dies noui inciperent. Dies fasti, per quos prætoribus omnia uerba sine piaculo licet fari. Comitiales dicti, quòd tum esset populus constitutus ad suffragium ferendum, nisi si quæ feriæ conceptæ essent, propter quas non liceret, ut* Compitalia, *&* Latinæ. *Contrarij horum uocantur dies nefasti, per quos dies nefas fari prætorem,* Do, Dico, Addico. *Itaque non potest agi. Necesse est enim aliquo eorum uti uerbo,*
23 *cum lege quid peragitur. Quod si tum imprudens id uerbum emisit, aut quem manumisit, ille nihilominus est liber, sed uitio: ut magistratus uitio creatus, nihilo secius magistratus. Prætor, qui tum fatus est, si imprudens fecit, piacu*

**edicit*

piaculari hostia facta piatur: si prudens dixit, Quintus
Mutius abnegabat eum expiari, & ut impium non posse 24
dicebat. Intercisi dies *sunt, per quos mane & uesperi est*
nefas, medio tempore inter hostiam cæsam & exta por-
recta fas: à quo, quòd fas tum intercedit, intercisi dies, aut
quòd tum intercisum nefas. Dies qui uocatur *sic,* Quando 25
rex comitiauit, fas: dictus ab eo, quòd eo die rex sacrificu- 26
lus dicat ad comitium, ad quod tempus est nefas, ab eo fas.
Itaque post id tempus lege actum sæpe. Dies qui uocatur,
Quãdo stercus delatum, fas: ab eo appellatus, quòd eo die
ex æde Vestæ stercus euerritur, & per capitolinum cliuũ
in locum defertur certum. Alliensis dies, *ab* Allia *fluuio*
dictus. Nam ibi exercitu nostro fugato, Galli obsederunt
Romam. Quod *ad singulorum dierum uocabula per-*
tinet, dixi. Mẽsium nomina sunt aperta ferè, si a Martio,
ut antiqui instituerunt, numeres. Nam primus à Marte,
secundus, ut Fuluius Flaccus *scribit, &* Iunius Gracchus
à Venere. quod ea sit Ἀφροδίτη. *cuius nomen ego, antiquis*
literis quod nusquam inueni, magis puto dictum, quòd uer
omnia aperit, Aprilem. *Tertius à maioribus,* Maius.
Quartus à iunioribus, Iunius. *Dehinc quintus,* Quintilis,
& sic deinceps usque ad Decembrem *à numero. Ad hos*
qui additi, prior à principe Iano, Ianuarius *appellatus.*
Posterior, ut ijdem dicunt scriptores, ab dijs inferis Fe-
bruarius appellatus, quòd tum his parentetur. Ego *magis*
arbitror Februariũ *à die februato, quòd tũ februatur po-*
pulus, id est, lupercis nudis lustratur antiquũ oppidũ Pa-
latium, gregibus cinctum. QVOD *ad temporum*
uocabula Latina *attinet, hactenus sit satis dictum.* Nunc
quod ad eas res attinet, quæ in tempore aliquo fieri ani-
maduerterim, dicam: ut hæc sunt, Legisti *currens, ludens.*

De queis duo prædicere uolo, quãta sit multitudo eorum, & quæ sint obscuriora, quàm alia. Cùm uerborum declinantium genera sint quatuor: unũ, quod tẽpora adsignificat, neq; habet casus, ut ab lego legis: alterũ, quod casus habet, neq; tẽpora adsignificat, ut ab lego lectio, & lector: tertiũ, quod habet utrũq;, & tẽpora, & casus, ut ab lego legens, lecturus: quartũ, quod neutrũ habet, ut ab lego lectè, lectißimè. Horũ uerborũ si primigenia sunt ad mille, ut Cosconius scribit, ex eorũ declinationibus uerborũ discrimina quingẽta millia esse possunt: ideo, quia singulis uerbis primigenijs circiter quingẽtæ species declinationibus fiũt. Primigenia dicũtur uerba, ut lego, scribo, sto, sedeo, & cetera, quæ non sunt ab alio uerbo, sed suas habẽt radices. Cõtrà uerba declinata sunt, quæ ab aliquo oriũtur, ut ab lego legis, legit, legam, & sic itidem hinc permulta. Quare si quis primigeniorũ uerborũ origines ostenderit, si ea mille sunt, quingẽtûm millium simplicium uerborum caussas aperuit unà. In multis tamen, qui ab his reliqua orta ostenderit, satis dixerit de origine uerborum, cùm, unde nata sint principio erant pauca: quæ inde nata sunt, innumerabilia. A quibus, ijsdem principijs, antepositis præuerbijs paucis, immanis uerborum accedit numerus, quòd præuerbijs additis, atque commutatis aliud atque aliud fit: ut enim cessit atque recessit, sic accessit & abcessit: item incessit & excessit, sic successit, & decessit, & discessit,
27 *& cõcessit, & præcessit. Quòd si hæc decem solùm præuerbia essent, quoniam ab uno uerbo declinatione quingenta discrimina fierent, his decemplicatis coniũcto præuerbio, ex uno quinque millia numero efficerent, ex mille ad quinquagies centum millia discrimina fieri possunt. Democritus secutus, & item alij, qui infinita principia*

dixe

dixerunt, quæ unde sint, non dicunt, sed cuiusmodi sint: faciunt tamen magnum, quòd quæ ex his constant in mundo, ostendunt. Quare si etymologia principia uerborum postulet mille, de quibus ratio ab se non poscatur: & reliqua ostendat, quod non postulat, tamen immanem uerborum expediet numerum. De multitudine, quoniam, quod satis esset, admonui, de obscuritate pauca dicã. Verborum quæ tempora adsignificant, ideo locus difficilimus est ἔτυμα, quòd neque his ferè societas cum Græca lingua, neque uernacula ea, quorum in promptu memoria adfuerit nostra: de quibus, ut dixi, quæ poterimus, incipiam hinc. Primum quod dicitur ago, actio ab agitatu facta. Hinc dicimus agit gestum tragœdus, & agitantur quadrigæ. Hinc agitur pecus pastum, quã uix agi potest. Hinc angiportum, quia nihil in eo potest agi. Hinc angulus, quòd in eo locus angustissimus, cuius loci is angulus. Actionum trium, primus agitatus mẽtis, quòd primum ea quæ sumus acturi, cogitare debemus, deinde tùm dicere, ac postremo facere. De his tribus minime putat uolgus esse actionem, cogitationem: tertium, in quo quid facimus, id maximum: sed & cùm hoc agitamus, & quid in eam rem cogitamus, in mente agimus: & cùm pronuntiamus, agimus. Itaque ab eo orator dicitur agere caussam: & augures agere augurium dicuntur, cùm in eo plura dicant, quàm faciant. Cogitare, à cogendo dictum: mens plura in unum cogit, unde deligere possit: sic è lacte coacto, caseus nominatus. Sic ex hominibus concio dicta: sic coactio, sic compitum nominatum. A cogitatione, cõcilium, unde consilium: quod ut uestimentum apud fullonem cùm cogitur, conciliari dicitur. Sic reminisci, cùm ea, quæ tenuit mens, ac memoria, cogitantur, & cogitando repetuntur. Hinc etiam comminisci

nisci dictum à con & mente, cùm finguntur in mente, quæ non sunt: & ab hoc illud, quod dicitur reminiscor, cùm commentum pronuntiatur. Ab *eadem mente meminisse dictum: & amens, quod à mente sua discedit.* Hinc *etiam metuo, mentem quodammodo moueo. Sic quod frigidus timor est, tremuisti, id est, timuisti.* Tremo *dictũ à similitudine uocis, quæ tunc cùm ualde timetur, apparet: tum etiam in corpore pili, ut arista in spica hordei horrent. Curare, à cura dictum. Cura, quòd cor urat. Curiosus qui hac præter modum uritur.* Recordari, *rursus in cor reuocare. Curia, ubi senatus rempublicam curat: illa etiam curia dicitur, ubi cura sacrorum publica, ab his curiones.* Volo, *à uoluntate dictum, & à uolatu, quòd animus ita est, ut puncto temporis peruolet, quò uolt.* Liberè *à labendo dictum, quòd ut lubrica mens prolabitur, ut dicebant olim.* A *libendo, libido, libidinosus, sic alia, ut Libentina.* Metuere, *à quodam motu animi, cùm id, quod malum casurum putat, refugit mens. Cùm uehementius in mouendo, ut ab se abeat, & foras fertur, formido. Cùm pauet, ab eo pauor.* Meminisse, *à memoria, cùm id, quod remansit in mente, in id rursus mouetur, quæ à manando, ut manimoria, potest esse dicta. Itaque Salij, qui cantant Mamurium Veturium, significant ueterem memoriam. Monere ab eadem: quòd is, qui monet, proinde sit ac memoria. Sic monimenta quæ in sepulcris: & ideo secundum uiam, quò prætereunteis admoneant, & se fuisse, & illos esse mortales. Ab eo cetera, quæ scripta, ac facta memoriæ caussa, monimenta dicta.* Mærere, *à marcere,* * *quod mærore corpus marcescere uideatur: hinc etiam Macri dicti.* Lætari, *ab eo quod latius gaudium propter magni boni opinionem diffusum.* Itaque *Terentius ait: Gaudia*

* *marcore*

29

sua

*sua si omnes homines conferant unum in locũ, tamen mea
exsuperet lætitia. Sic enim se habent læta.* Narro, *cùm
alterum facio narrum : * à quo narratio, per quam co- * gnarum
gnoscimus rem gestam, quæ pars agendi est.*

* DESVNT QVAEDAM *

*Adijcienda & hæc, quæ aut coniuncta cum tempori-
bus, aut ab his: eorum hoc genus uidentur etyma.* Fatur *is,
qui primum homo significabilem ore emittit uocem.* Ab
*eo ante, quàm ita faciant pueri, dicuntur infantes : cùm id
faciunt, iam fari: cùm hoc uocabulum à similitudine uocis
pueri, fari, ac fatuus dictum.** Ab *hoc tempore, quod tum* * factum
*pueris constituant parcæ fando, dictum fatum, & res fa-
tales.* Ad *hæc, eandem uocem qui facilè fantur, facundi di-
cti: qui futura prædiuinando solent fari, fatidici dicti.*
Iidem *uaticinari, quod uesana mente faciunt. Sed de hoc
posteà erit usurpãdum. cùm de poëtis dicemus.* Hinc *fasti
dies, quibus certa uerba legitima sine piaculo prætoribus
licet fari.* Ab *hoc nefasti, quibus diebus ea fari ius non est,
& si fati sunt, piaculum faciunt.* Hinc *effata dicuntur,
quòd augures finem auspiciorum cælestium extra urbem
agris sunt effati.* Hinc *effari * templa dicuntur ab augu-* * adfari
ribus. Adf*atus, quum in his fines fiunt.* Hinc *fana nomina-
ta, quòd pontifices in sacrando fati sunt finem.* Hinc *pro-
fanum est, quod ante fanum, id est, coniunctum fano ; hinc
profanatum, quod in sacrario polluctum. Atq; inde* Her-
culi decuma data ab eo est, quòd sacrificio quodam fana- 30
*tur, id est, ut fani lege sit, id dicitur polluctum : quod à
porriciendo est fictum Cùm enim ex mercibus libamenta
porrecta sunt* Herculi *in ara, tum polluctum est, ut cùm
profanatum dicitur, id est, proinde ut sit fani factum.* 31
Itaque ibi olim in fano consumebatur omne, quod profa- 32
natum

33 *natum erat, ut etiam fit: quod prætor urbanus quotannis facit, cùm* Herculi *immolat publicè iuuencam.* Ab *eodem uerbo fari, fabulæ, ut tragœdiæ, & comœdiæ dictæ.* Hinc *fassi, & confessi, qui fati id, quod ab his quæsitum.* Hinc *professi: hinc fama, & famosi.* Ab *eodem falli, falsum, & fallacia: quæ propterea quòd fando quem decipit, ac con-*
34 *tra quàm dixit, faciat.* Itaq; *si quis re fallit, in hoc nõ pro-*
** translatio*
*prio nomine fallacia, sed translatione, * ut à pede nostro, pes lecti, ac pes betæ.* Hinc *etiam famiger, affabile, & sic*
35 *composita alia itẽ, ut declinata multa, in quo & fatuus & faunus.* Loqui *ab loco dictum, quòd qui primò dicitur fari, & uocabula, & reliqua uerba dicit antè, quàm suo quidque loco dicere potest.* Hũc Chrysippus *negat loqui, sed ut loqui: quare ut imago hominis non sit homo, sic in coruis, cornicibus, pueris primitus incipientibus fari, uerba non esse uerba, quòd non loquantur.* Igitur *is loquitur qui suo loco quodque uerbũ sciens ponit: & istum prolocutum dicimus, cùm animo quod habuit, extulit loquendo.* Hinc *etiam amplius dicũtur eloqui, ac reloqui in fanis* Sabinis *è cella dei, qui eloquũtur.* Hinc *dictus loquax, qui nimium loquitur.* Hinc *eloquens, qui copiosè loquitur.* Hinc *colloquium, cùm conueniunt in unum locũ loquendi caussa.* Hinc *adlocutum mulieres ire aiunt, cùm eunt ad aliquam locutũ consolandi caussa.* Hinc *quidam loquelam dixerunt uerbum, quod in loquendo efferimus.* Concinnè *loqui dictum, à concinno, ubi inter se conueniunt partes, & inter se respondent aliud alij.* Pronuntiare *dictum à nuntiare: pro idem ualet, quod antè, ut in hoc, proludit.* Ideo *actores pronũtiare dicũtur, quod in proscenio pronuntiant poëtæ cogitãte: quod maximè tũ dicitur propriè, nouam fabulam cùm agunt.* Nuntius *est enim ab his rebus*

nominat

*nominatus,quod à Græco uerbo νέος, uideri potest decli-
natum : ab ea quidem Græca uoce* Neapolis *νέα πόλις ab
antiquis nostris uocitata : à quo etiam extremum,nouissi-
mum quoque dici cœptum uolgo, quod mea memoria, ut*
Aelius Gallus,*sic senes alij quòd nimium nouum uerbum* 36
*esset,uitabant. Cuius origo ut à uetere uetustius,ac ueter-
rimum,sic à nouo declinatũ nouius, & nouissimum,quod
extremum. Sic ab eadẽ origine nouitas, nouitius,& no-
ualis,& Sub nouis,dicta pars in foro ædificiorum : quod
uocabulum eius peruetustum,ut* Nouæ *uiæ,quæ uia iam-
diu uetus. Ab eo quoque potest dictum nominare, quòd
res nouæ in usum cùm additæ erant, quibus eas nouissent,
nomina ponebant. Ab eo nuncupare, & nuncupatæ res,
quòd tum in ciuitate uota noua suscipiuntur. Nuncupare,
nominare ualere, apparet in legibus, ubi nuncupatæ pe-* 37
cuniæ sunt scriptæ.Item in choro,in quo est : Aenea? *quis
est,qui meum nomen nuncupat? Item in* Medea:* Quis *tu* * Medea
es mulier, quæ me insueto nuncupasti nomine? Dico,
originem habet Græcam,*quod* Græci *δικάζω : hinc* En-
nius : Dico *qui hunc dicare cupit* *. Hinc *iudicare,quòd* * potest.
tunc ius dicatur. Hinc *iudex,quòd ius dicat accepta pote-
state,id est,quibusdam uerbis dicendo finit.Sic enim ædis
sacra à magistratu, pontifice præeunte, dicendo dedica-
tur.* Hinc *ab indicando, indicium : hinc illa, indicit bellũ:
indixit funus : prodixit * diem : addixit iudicium.* Hinc * *prædixit*
*appellatum dictũ in mimo,ac dictiosus.*Hinc *in manipulis
castrensibus dicta à ducibus.*Hinc *dictata in ludo.*Hinc *di-* 38
*ctator,magister populi,quòd is à consule debet dici.*Hinc
*antiqua illa,dicis imo,& dicis caussa,& addictus.(Si dico
quid scienti quod det,quod ignorauit trado.)* Hinc *doceo
declinatum : uel quòd cùm docemus, dicimus, uel quòd
qui*

qui docentur, inducantur in id, quod docentur: ab eo quod sit ducere, qui est dux, aut ductor, qui ita inducit, ut doceat. Ab docere, disciplina, & discere literis commutatis paucis. Ab eodem principio documenta, quæ exempla docendi caussa dicuntur. Disputatio, & computatio cum præpositione, à putando, quod ualet purum facere. Ideò antiqui purum putum appellarunt. Ideò putator, quòd arbores puras facit. Ideò ratio putari dicitur, in qua summa sit pura. Sic is sermo: in quo pura disponuntur uerba, ne sit cõfusus, atque ut diluceat, dicitur disputare. Quod dicimus disserit parteis, itẽ areas, trãslatio atq; ex agris uerbo utimur. Nam ut olitor disserit in areas unius cuiusque generis res, sic in oratione qui facit, disertus. Sermo, opinor, est à serie, unde serta, & in uestimẽto sartũ, quod cõprehensum. Sermo enim nõ potest in uno homine esse solo, sed ubi oratio cũ altero coniuncta: sic conserere manum dicimur cum hoste: sic ex iure manu consertum uocare. Hinc adserere manu in libertatem, cùm prehendimus: sic augures dicunt: Si mihi auctor es uerbi.

* DESVNT QVAEDAM. *

Nam manu adserere dicit. Hinc etiam ipsi consortes, ad quos eadem sors. Hinc sortes, quòd in his iuncta tempora cum hominibus ac rebus. Ab his sortilegi: ad hoc pecunia, quæ in fenore, sors est, impendium quod inter se iungat. Legere dictum, quòd legantur ab oculis litteræ. Ideò etiam legati, quòd ut publicè mittantur, leguntur. Item à legendo leguli, qui oleam, aut uuas legunt. Hinc legumina in frugibus uarijs: leges etiam, quæ lectæ, & ad populum latæ, quas obseruet. Hinc legitima, & collegæ, qui unà lecti, & qui in eorum locum suppositi, sublecti, additi

additi, adlecti, & collecta, quæ ex pluribus locis in unum lecta. Ab legendo ligna quoque, quòd ea caduca legebantur in agro, quibus in focum uterentur. Itidem ab legendo legio, & diligens, & delectus. Murmuratur dictum à similitudine sonitus: qui murmurat, ita leuiter loquitur, quòd magis id sono faciere, quàm ut intelligatur, uideatur. Hinc etiam poëtæ, murmurantia littora. Similiter fremere, gemere, clamare, crepare ab uocis similitudine, & sonitus dicta. Hinc illa: arma sonant, fremor oritur: nil me increpitando commoues. Vicináq; horum quiritare, iubilare. Quiritare dicitur is, qui Quiritium fidem clamans implorat. Quirites à Curetibus, & ab ijs, qui cum 40 *Tatio rege in societatem uenerunt, & donati ciuitate. Vt quiritare urbanorum, sic iubilare rusticorum. Itaque hos imitatus Aprißius ait in Bacche: Quis me iubilat? uicinus tuus antiquus. Sic triumphare appellatum, quod cum imperatore milites redeuntes clamitant per urbem in capitolium eunti: Io triumphe, io: idq; à θριάμβῳ Græco Liberi patris cognomento potest dictum esse.*

Spondere est dicere. Spondeo, à sponte. Nam id ualet, & à uoluntate. Ideo Lucilius scribit de Cretea: Cùm ad se cubitum uenerit sua uoluntate, sponte ipsam suapte adductam, ut tunicam, & cetera reijceret. Eandem uoluntatem 41 *Terentius significat, cùm ait, satius esse sua sponte recte facere, quàm alieno metu. Ab eadem sponte, à qua dictum spondere, declinatum spondet, & respondet, desponsor, & sponsa, item sic alia. Spondet enim qui dicit sua sponte, spondeo: spondet etiam sponsor, qui idem ut faciat, obligatur: hinc sponsus, cõsponsus: hoc Næuius significat cùm ait: Consponsis. Spondebatur pecunia, aut filia nuptiarum caussa: appellabatur, & pecunia, & quæ de-*

*sponsa erat, sponsa. Quæ pecunia inter se contra sponsum
rogata erat, dicta sponsio: cui desponsa quòd erat, sponsus:
quo die sponsum erat, sponsalis: qui spoponderat filiã, de-
spondisse dicebatur, quod de sponte eius, id est, uoluntate
42 exierat. Non enim si uolebat, dabat, quòd sponsu erat alli-
gatus. Nam in comœdijs uides dici: Sponden' tuam gna-
tam filio uxorem meo? Quod tum & prætorium ius ad
legem, & censorium iudicium ad æquum æstimabat. Sic
despondisse animum quoque dicitur, ut despondisse filiam,
quod suæ spontis statuerat finem: à qua, sponte dicere, con-
spondere quoque dixerunt, cùm ad sponte responderetur,
id est, ad uoluntatem rogantis. Itaque qui ad id, quod roga-
tur, non dicit, nõ respondet: ut non spondet ille statim, qui
dixit spondeo, si iocandi caussa dixit: neque agi potest cum
eo ex sponsu. Ita quisquis dicit in tragœdia: Meministi' ne
te despondere mihi gnatam tuam? quòd sine sponte sua di-
xit, cum eo agi non potest ex sponsu. Etiam spes à sponte
potest esse declinata, quòd tum sperat, cùm quod uolt, sic
fieri putat. Nam quod non uolt, si putat, metuit, non spe-
43 rat. Itaque hic quoque, qui dicit in Astraba Plauti: Seque-
re, adsequere Polyba, disce, meam spem cupio consequi.
44 Sequor Hercle quidem: nam libenter te mea sperata con-
sequor: & quod sine sponte dicit, uerè neque ille sperat,
qui dicit adolescens, neque illa sperata est. Sponsor, &
præs, & uas: neque idem, neque res, à quibus ij, sed dissi-
miles. Itaque præs, qui à magistratu interrogatus, in pu-
blicum ut præstet, à quo & cùm respondet, dicitur præs.
45 Vas appellatus, qui pro altero uadimonium promittebat.
Consuetudo erat, cùm reus parum esset idoneus, incœptis
rebus, ut pro se alterum daret: à quo caueri postea lege
cœptum est, ab his, qui prædia uenderent, uades ne darent:*

ab eo

ab eo scribi cœptum in lege mancipiorum: uadem ne posceret, nec dabitur. Canere, *& canit, & succinit, & cantus, cantatio, ex camena permutato* N: *ab eo quod semel, canit, si sæpius, cantat, hinc cantitat: item alia: nec sine canendo tibicines dicti.* Omnium *enim horum quid à canere: etiam buccinator à uocis similitudine & cantu dictus.* Oro, *ob ore, & perorat, & exorat, & oratio, & orator, & osculum dictum.* Inde *omen, & ornamentum: alterum quod ex ore primum elatum est, osmen dictum,* 46 *alterum cùm* R *positione dicitur nunc ornamentum, olim osnamenta, ut scenici plerique dicunt.* Hinc *oscines dicuntur apud augures, quòd ore faciũt auspicium.* Tertium *gradum agendi dicunt, ubi quid faciunt: in eo propter similitudinem agendi, & faciendi, & gerendi, quidam error his, qui putant esse unum.* Potest *enim aliquis facere, & non agere, ut poëta facit fabulam, & non agit: contrà actor agit, & non facit: & sic à poëta fabula fit, & non agitur: ab actore agitur, & non fit.* Contrà *imperator qui dicitur res gerere: in eo neque agit, neque facit, sed gerit, id est, sustinet: translatũ ab his, qui onera gerũt, quòd sustinent.* Proprio *nomine dicitur facere à facie, quod rei, quam facit, imponit faciem: ut fictor cùm dicit fingo, figuram imponit: cùm dicit informo, formã: sic cùm dicit facio, faciẽ imponit: à qua facie discernitur, ut dici posit aliud esse uestimentum, aliud uas.* Sic *item quæ fiunt apud fabros, fictores, item apud alios alia.* Qui *quid administrat, cuius opus non exstat, quod sub sensum ueniat, ab agitatu, ut dixi, magis agere, quàm facere putatur: sed quod his magis promiscuè, quàm diligenter consuetudo est usa, translatitijs utimur uerbis.* Nam *& quidem facere uerba dicimus, & qui aliquid agit, non esse inficientem.* Qui *ad-* 47

lucet, dicitur lucere, ab ad & lucere, ut luce dissoluuntur
48 tenebræ, ab luce noctiluca. Luci item à luce, quòd propter
lucem cultus institutus. Adquirere est ab ad & quære-
re: ipsum quærere, ab eo quod quæ res ut recuperaretur,
datur opera: à quærendo quæstio, ab his quæstor. Video
à uisu: quinque enim sensuum maximus est in oculis. Nam
cùm sensus nullus, quod abest mille passus, sentire posit,
oculorum sensus uisusq; ad stellas peruenit. Hinc uisenda,
uigilant, peruigilium, & inuidēt. & Actiacum illud: Ob-
obuiolauit liuio lauet, quod incidit inuidendum: à quo etiam uiola-
uit uirginem, pro uitiauit dicebant. Atque eadem modestia
potius cùm muliere fuisse, quàm concubuisse dicebant.
49 Cerno pro uideo, atque idem ualet: ut ait Ennius; Lumen
iubar'ue in cælo cerno? C. Annius: Sensumq; inesse &
tenebris motum in membris cerno. Dictum cerno à creo,* id est,
κρέω, à creando: ab eo quòd, cùm quid creatum est, tunc denique
uidetur. Hinc fines capillorum discreti, quòd finis uidetur
discrimen: CERNITO in testamento, id est, facito ui-
50 deant te esse hæredem. Itaque in cretione adhiberi debent
51 testes. Ab eodem est, quod ait Medea: Ter sub armis ma-
lim uitam cernere, quàm semel modò parere: quod ut de-
cernunt de uita eo tempore multorum, uideatur uitæ finis.
Spectare dictum ab specio antiquo, quo etiā Ennius usus:
52 Vos epulo postquam spexit. Et quod in auspicijs distribu-
tum est: qui habeant spectionem, qui nō habeant: & quod
in augurijs augures dicunt, auem specere. Consuetudo au-
tem communis, quæ cum præuerbijs coniuncta sunt, etiam
nunc seruat: ut aspicio, conspicio, respicio, suspicio, despi-
cio, sic alia: in quo etiam exspecto, quod spectare uolo.
Hinc specula: hinc speculum: quòd in eo specimus imaginē.
Specula, de qua prospicimus. Speculator, quem mittimus
ante,

ante,ut respiciat,quæ uolumus. Hinc,*quo oculos inungimus, quibus specimus, specillum.* Ab auribus uidentur *dicta uerba audio,& ausculto : audio ab aueo,quòd auribus auemus discere semper : quod* Ennius *uidetur etymon ostendere uelle in* Alexandro, *cùm ait :* Iam *dudum abludit animus, atque aures auent auidè exspectantes nuntiũ: propter hanc aurium auiditatem theatra replentur. Ab audiendo etiam auscultare declinamus, quòd hi auscultare dicuntur,qui auditis parent,à quo dictũ poëtæ,audio,haud ausculto.*Litteræ *cõmutatione dicitur odor,olor:hinc olet* 51 *& odorari,& odoratur,& odora res. Sic ab ore edo, sorbeo, bibo, poto.*Edo *à Græco* ἔδω. Hinc *esculentum, & escæ,edulia : & quod Græcè* γεύεσθαι, Latinè *gusto. Sorbere, item bibere, à uocis sono : ut feruere aquam ab eius rei simili sonitu. Ab eadem lingua* πότω,*unde potio, unde poculum,potatio,repotatio:* itidem puteus,quòd sit* *repotia *Græcum antiquum,non ut nunc* φρέαρ *dictum. A manu, manupretium:mancipium,quod manu capitur. Cùm iungit plures manus,manipulus,unde manipularis miles,unde manica.Manubriũ,quòd manu teneatur.* Mantelium* *quasi* *Mantellum *manutergium,ubi manus terguntur. Nunc primum ponam de censorijs tabulis.* Vbi *noctu in templum censura auspicatur,atq; de cælo nuntiatum erit:præconi sic imperato,ut uiros uocet.*Quod *bonum, fortunatum,felixq́;,salutareq́; fiet populo* Romano Quiritium, *reiq́; publicæ populi* Romani Quiritium, *mihiq́;, collegæq́; meo, fidei, magistratuiq́; nostro.* Omnes Quirites,*pedites, armatos, priuatosq́;,curatores omnium tribuum,si quis pro se,siue altero dari rationẽ uolet,uoca inlicium huc ad me.* Præco *in templo primum uocat,postea de mœris item uocat.*Vbi *lucet,censor, scribæ, magistratus, murrha, unguentis un-*

guntur. Vbi prætores, tribuniq́; plebei, quiq́; in consilium
uocati sunt, uenerunt: censores inter se sortiuntur, uter
54 lustrum faciat, ubi templum factum est. Post autem concio-
nem habet, qui lustrum conditurus est. In commentarijs
consularibus scriptum sic inueni: Qui exercitum impera-
turus erit, accēso dicit hoc, Calpurni uoca inliciū omneis
Quirites huc ad me. Accensus dicit sic, Omnes Quirites
inlicium uisite huc ad iudices. C. Calpurnius dicit: Voca
ad concionem omneis Quiriteis huc ad me. Accensus dicit
sic: Omnes Quirites ite ad concionē huc ad iudices. Dein-
de consul loquitur ad exercitum: Impero qua conueni-
tur ad comitia centuriata. Quare hic accenso, ille præconi
dicit: hæc est caussa: in aliquot rebus item ut præco, accen-
sus acciebat, à quo accensus quoque dictus. Accensum soli-
55 tum ciere Bœotia ostendit, quam comœdiam Aquilij esse
dicunt, hoc uersu: Vbi primum accensus clamarit meridiē.
Hoc idem Cosconius in Actionibus scribit, prætorem ac-
censum solitum tum esse iubere, ubi ei uidebatur horam
esse tertiam, inclamare horam esse tertiam, itemq́; me-
ridiem, & horam nonam. Item circum aras mitti solitum
56 tum cùm inliceret populum in eum locum, unde uocare
posset ad concionem non solùm ad consules & censores,
sed etiam quæstores, ut cōmentarium indicat uetus anqui-
sitionis M. Sergij Manij filij quæstoris, qui capitis accu-
sauit Trogum, in qua sic est: Auspicio orando sede in tem-
plo auspicij, dum aut ad prætorem, aut ad consulem mittas
auspicium petitum commeatum prætoris: præcoreum uo-
cet ad te, & eum de mœris uocet: præconi id imperare
oportet. Cornicinem ad priuati ianuam, & in arcem mit-
tas, ubi canat collegas T. Trogi, & comitia edicat è ro-
stris: argentarij tabernas occludant, patres censeant, exqui-

ras,

ras, & adesse iubeas magistratus: censeat ex ara* consules, prætores, tribunosq; plebis, collegasq; suos, & in templo iubeas adesse homines, ac, cùm mittas, concionem aduoces. In eodem commentario anquisitionis ad extremum scriptum caput edicti hoc est. Item quod attingat, qui de censoribus classicum ad comitia cẽturiata redemptum habent, uti curent eo die, quo die comitia erunt, in arce classicum canat tum circumq; mœros, & ante priuati huiusce T. Quinctij Trogi scelerosi hominis hosticum canat: & ut in campo cùm prima luci adsit: & inter id, cùm circum mœros mittitur, & cùm concio aduocatur, interesse tempus, apparet ex his, quæ interea fieri inlicium scriptum est. Sed ad comitia tum uocatur populus: ideò quòd alia de caussa hic magistratus non potest exercitum urbanũ conuocare: censor, consul, dictator, interrex potest: quòd censor exercitu centuriato constituit quinquennalem cùm lustrat, & in urbem ad uexillum ducere debet: dictator, & consul in singulos annos: quod hic exercitui imperare potest, quò eat, id quod propter centuriata comitia imperare solent. Quare non est dubium quin hoc inlicium sit, cùm circũ muros itur, ut populus inliciatur ad magistratus cõspectum, quod consul uocare potest in eum locũ, unde uox ad concionem uocantis exaudiri possit. Quare ex una origine inlicio & inlicius, quod in choro Proserpinæ est: & pellexit, quod in Hermiona est, cùm ait Pacuuius: Regni alieni cupiditas pellexit. Sic Elicij Iouis ara in Auentino, ab eliciendo. Hoc nunc aliter fit, atque olim, quòd augur consuli adest, tùm cùm exercitus imperatur, ac præit, quid eum oporteat dicere. Consul auguri imperare solet, ut inlicium uocet, non accenso, aut præconi. Id inceptum credo, cùm abesset accensus, & nihil interesset, cui imperaret:

*exire

& dicis caussa fiebant quædam, neq; item facta, neq; item dicta semper. Hoc ipsum inliciū scriptū inueni in M. Iunij commentarijs, quod tamen ibi idem est, illicit & illexit. Quia I, cum E, magnam habent communitatem. Sed quoniam in hoc de paucis rebus uerba feci multa: de pluribus rebus uerba faciam pauca, & potißimum, quæ in Græca lingua putāt Latina, ut scalpere σκαλεύειν, sternere στορεννύειν, lingere λίχνευθαι, ferre φέρειν, prouidere προϊδεῖν, errare ἐρύειν, quæ omnia Græca sunt. Item ab γίγνομαι gigno, & ab eo, quod dicunt στραγγαλίζειν, strangulare: tingere θιγγάνειν. Præterea ab eo quod nos ma-

διομεῖν laxare, illi μαλακίζειν, potare πο[?]ίζειν, domare δομᾶν,* mulgere ab ἀμέλγειν, ut runcinare à runcina, cuius origo Græca ῥύγχος. Quod ad originem uerborum huius libri pertinet, quoniam satis multas arbitror positas huius generis, desistam. Et quoniam de hisce rebus treis libros ad te mittere institui, de oratione soluta duos, de poëtica unum: & ex soluta oratione ad te misi duos, priorem de locis, & quæ in locis sunt, hunc de temporibus, & quæ cum his sunt coniuncta: deinceps in proximo de poëticis uerborum originibus scribere institui.

M. TE

M. TERENTII VARR. DE LINGVA LATINA

Liber sextus ad M. Tullium Ciceronem.

*

TEMPORVM *uocabula, & eorum,*
quæ coniūcta sunt, aut in agēdo fiunt, aut
cum tēpore aliquo enuntiantur, priore
libro dixi. In hoc dicā de poëticis uoca-
bulis, & eorū originibus. In queis multa
difficilia: nam uerbū, quod conditum est, & quibus litteris
oportet scribi, aperiam. Inde si pòst aliquæ demptæ sint, 1
obscurior fit uolūtas impositoris. Non reprehendēdi igi-
tur illi, qui in scrutando uerbo litteras adijciunt, aut de-
munt, ut facilius quid sub ea uoce subsit, uidere possint. Et
enim facilius obscurā operam Myrmecidis ex ebore oculi 2
uideant, si extrinsecus admoueant nigras setas: cùm hæc
adminicula addas ad eruendum uolūtatem impositoris, ta-
men latent multa. Quod si poëtice in carminibus seruauit
multa, prisca quæ essent, si etiam cur essent, posuisset, fe-
cundius poëmata ferrent fructum. Sed ut in soluta oratio-
ne, sic in poëmatis non uerba omnia habent ἔτυμα *quæ* 3
possint dici: nec multa, ab eo quòd nō erāt in lucubratiōe
litteræ prosecutæ. Licet multum legeris C. Aelij hominis 4
imprimis in litteris Latinis exercitati, interpretationem
carminū Saliorū, uidebis, et exili littera expedita, & præ-
terita obscura multa. Nec mirum, cùm nō modò Epimeni-
des post annos quinquaginta experrectus, à multis nō co-
gnoscatur, sed etiam Teucer Liuij pòst annos duodecim
** ab suis qui sit, ignoretur. At hoc quid ad uerborū poë-* * *decem*
ticorum ætatem? quorum si Pompilij regnum fons in car-

minibus Saliorum, neq; ea à superioribus accepta, tamen habent septingentos annos. Quare, cur scriptoris industriam reprehendas, qui herois tritauum, atauumq; non potuerit reperire, cùm ipse tui tritaui matrem non possis dicere? quod interuallum multo propius nobis, quàm hinc ad initium Saliorum, quo Romanorum prima uerba poëtica dicuntur Latina. Igitur de originibus uerborum, qui multa dixerit commodè, potius boni consulendum, quàm qui aliquid nequiuerit, reprehendendum: præsertim cùm dicat etymologicè nō omnium uerborū posse dici caussas: ut quia quare ad medendum medicina. Neque si nō norim radices arboris, non possem dicere pirum esse ex ramo, ramum ex arbore, eam ex radicibus quas nō uideo. Quare qui ostendit equitatū esse ab equitibus, equites ab equito, equite ab equo, neq; equus unde sit dicit: tamen hic docet plura, & satisfacit grate. Quem imitari possumus, ut ipse liber erit indicio. Dicam isto libro de uerbis, quæ à poëtis sunt posita. Primùm de locis, deinde de ijs, quæ in locis sunt, tertio de temporibus, tum quæ cum temporibus sunt coniuncta, utq; cum his sunt coniuncta, adiungam: & si quid excidit ex hac quadripartitione, tamen in ea id cōprehendam. Incipiam hinc. Vnus erit quem tu tolles in cærula cæli templa. Templum tribus modis dicitur, ab natura, ab auspicio, ab similitudine. Natura, in cælo: ab auspicijs, in terra: ab similitudine, sub terra. In cælo templum dicitur, ut in Hecuba: O magna templa cælitum commixta stellis splendidis. In terra, ut in Periboea: Scrupea saxa Bacchi templa propè adgreditur. Sub terra, ut in Andromacha: Acherusia templa alta Orci salvete infera. quaquâ intuerât oculi, à tuendo primo templum dictum: quocirca cælum quâ tuimur, dictum tēplum. Sic: Contremuit templum

plum magnum Iouis altitonantis. Id est, ut ait Næuius in Hemisperio, ubi terra cærulo septa stat. Eius templi partes quatuor: sinistra ab oriente, dextra ab occasu, antica ad meridiem, postica ad septentrionem. In terris dictum templum locus augurij, aut auspicij caussa quibusdã conceptis uerbis finitus. Concipitur uerbis nõ ijsdem usquequaque. In arce ita: Testaq́; meta sunto, quoad ego eas relinquam, nuncupauero. Olla uer arbor quidquid est, quam me sentio dixisse, templum, tectumq́; : ferto in sinistrum. Olla uer arbor, quidquid est, quod me sentio dixisse, templum tectumq́; : ferto in dextrum. Interea concretione, conspicione, cortumione, utique ea rectißime sensi. In hoc templo faciundo arbores constitui fines apparet, & intra eas regiones, qua oculi conspiciunt, id est, tuimur: à quo templum dictum, & contemplare: ut apud Ennium in Medea: Cõtempla, & templum Cereris ad læuam aspice. Contemplare & conspicare idem esse apparet. Ideò dicere est cùm templum faciant augures conspicione, quà oculorum conspectum finiant: quòd cùm dicũt conspicionem addunt cortumionem, quæ dicitur à cordis uisu. Cor enim cortumionis origo. Quod addit tẽpla ut sint dextra, aiunt sancta esse, qui glossas scripserunt: id est falsum. Nam curia Hostilia templum est, & sanctum non est. Sed hoc ut putarent ædem sacram esse templum, & sanctum esse: quod in urbe Roma pleræque ædes sacræ sunt templa, eadem sancta: & quòd loca quædam agrestia, quòd alicuius dei sunt, dicũtur tesca. Nam apud Actiũ in Philoctete: Lemnia: Quis tu es mortalis, qui in deserta, & tesca te apportes loca? Loca enim quæ sint, designat cùm dicit, Lemnia, Præstolare,* excelsa Cabyrũ delubra tenes, mysteriaq́; pristina castis concepta sacris. Deinde Volcania tora rara

* Præsto lit-

templa

templa sub ipsis collibus, in quos delatus locos dicitur, al-
7 *to ab limine cæli.* Et *Næuius*: Expirante *uapore uidemus*
unde ignis lucet mortalibus clam diuisus. Quare hic qui
tesca dixit, non errauit: neque ideo quòd sancta, sed quòd
ibi mysteria fiũt, ac tuentur, tuesca dicta, post tesca. Tue-
ri duo significat, unum ab aspectu, ut dixi, unde est illud:
Tueor *te senex, proh* Iuppiter? Et: *Quis pater, aut co-*
gnatus uolet nos contra tueri? Alterum *à curando ac tu-*
8 *tela, ut cùm dicimus, uelle tueri uillam: à quo etiam qui-*
9 *dam dicunt illum, qui curat ædes sacras, æditumum, nõ ædi-*
tumum. Sed tamẽ hoc ipsum ab eadem profectum est ori-
10 *gine, quòd quem uolumus domum curare, dicimus:* Tu *do-*
mi uidebis: ut Plautus *cùm ait:* Intus *para, cura, uide quod*
opus est ut fiat. Sic dicta uestispica, quæ uestem spiceret,
id est, uideret uestẽ, ac tueretur. Quare à tuẽdo & tẽpla,
& tesca dicta cum discrimine eo, quod dixi. Etiam *inde*
idem: Illud *enim extemplo acceptũ me negato & filium.*
Extemplo *est continuo, quòd omne templum debet esse*
circumseptum, nec plus, quàm unum introitum habere.
Quod est apud Actium: Peruade *polum, splendida mundi*
sidera bigis continuis secepit spolijs. Polus Græcum: *id*
significat circuitum cæli. Quare quod est peruade polum,
uade per polum. Signa dicuntur eadem & sidera. Signa,
quòd aliquid significẽt, ut libra, æquinoctium. Sidera, quæ
insidunt: atque ita significant aliquid in terris perurẽ-
do, aliud'ue. Quare & signum candens. In Hectore.
11 *Quod est,* Terrarũ *amfracta reuisam. Amfractum est*
ab origine flexum duplici, dictũ ab ambitu, & frangendo:
ab eo leges iubẽt in directo pedum octo esse, in amfracto
sexdecim, id est, in flexu. Ennius: Vt *tibi Titanis* Triuia
dederit stirpem liberum. Titanis Triuia Diana est: ab eo

dicta

dicta Triuia, quòd in triuio ponitur ferè in oppidis Græ-
cis: uel quòd luna dicitur esse, quæ in cælo tribus uijs mo-
uetur, in altitudinem, & latitudinem, & longitudinem.
Titanis dicta, quòd eam genuit Titani filia Latona, ut scri-
bit Manilius:* creta Titano, ut idem scribit, Latona parit * Manlius
casto cõplexu Iouis Deli deos geminos, id est, Apollinem
& Dianam. Idem de eodẽ: O sancte Apollo, qui umbilicũ
certum terrarũ optines. Vmbilicũ dictum aiunt ab umbi- 12
lico nostro, quòd is medius locus sit terrarum, ut umbili-
cus in nobis: quod utrumq; est falsum. Neque hic locus est
terrarum medius, neque noster umbilicus est hominis me- 13
dius. Itaque pingitur qui uocatur ἰχθὸν à Pythagora, ut
media cæli ac terræ linea ducatur infra umbilicũ, per id, 14
quo discernitur homo mas, an fœmina sit, ubi ortus huma-
nus similis ut in mundo. Ibi enim omnia nascuntur in me-
dio, quòd terra mundi media. Præterea si quod medium id
est umbilicus, ut pila terræ, non Delphis medium: & ter-
ræ medium non hoc, sed quod uocant Delphis in æde ad
latus foraminis est quiddã, ut thesauri specie, quod Græci
ὀμφαλὸν dixerunt. Pacuuius: Calydonia altrix terra 15
exuberantium uirũ. Vt ager Tusculanus, sic Calydonius,
ager est, non terra, sed lege poëtica, quòd terra Aetolia, in
qua Calydon, à parte totam accipi Aetoliam uoluit.
Actius: Mystica ad dextrã per uada uecti. Mystica, à my-
sterijs, quæ ibi in propinquis locis nobilia sunt. Ennius:
Areopagitæ quid dedere aliud quàm pedam?* Areopagi- * peram
tæ ab Areopago, is locus Athenis. Musæ quæ pedibus
magnũ pulsatis olympũ. Cælum dicunt Græci olympum,
montem eũ in Macedonia omnes, à quo potius puto dictas
musas olympiadas. Ita enim ab terrestribus locis cogno-
minatæ Libethrides, Pipleides, Pimpliades, Thespiades,

Helico

Heliconiades. Quaſi Helleſpontum, & clauſtra. Quod Xerxes quondam eum locum clauſit. Nam, ut ait Ennius: Isq; Helleſponto ponte contendit in alto: niſi ab eo quod Aſiam & Europā ibi cōlidit mare, & inter anguſtias facit Propontidis fauces. Pacuuius: Liqui in Aegeo freto. Dictum fretum à ſimilitudine feruentis aquæ, quod in fretum ſæpe concurrat æſtus, atque efferueſcat. Aegeum dictum ab inſulis, quòd in eo mari ſic ſcopuli uocantur à ſimilitudine caprarum, αἶγες. Pacuuius: Fermè aderant æquore in alto ratibus repētibus. Aequor mare appellatū, quòd æquatū, cùm commotū uento non eſt. Ratis, nauis longa dicitur, ut Ennius* cùm ait: Conferre aut ratē æratam qui perit, et * qui dum mare ſudantes eunt, atque ſedentes. Ratis, dicta nauis lònga propter remos, quòd hi cū per aquā ſublati ſunt dextra & ſiniſtra, duas parteis efficere uidentur: ratis enim, unde hoc translatū, illic ubi plures mali aut aſſeres. * DEEST PAGINA * Agreſtis ab ägro. Inſulas dictas apparet in hoſtijs, quòd uelamēta è lana quæ adduntur, inſulæ, intra hoſtiarum cornua uelamenta erant. Itaque cùm ad ſepulcrum ferunt frondes atq; flores, addunt nunc lanas. Ideo Næuius ait, Sed uelatas frondenteis comas. Cornuatam umbrā iaci: dicere apparet cornuatam à cornibus. Cornua à curuore dicta, quòd pleraq; curuantur. At quas memorat noſſe uos eſſe Caſmenas. Caſmenarum priſcum uocabulum, ita natum, atque ſcriptum eſt: alibi Carmenæ ab eadem origine ſunt declinatæ, ut in multis uerbis: in quo antiqui dicebant S, poſteà 16 dicunt R, ut in carmine Saliorum ſunt hæc: Coſauli, dolo* ſi, eſo. Omina uerò adpatula coēmiſſe. * Iam Cuſiatij, muſes, ruſes, dumq; Ianus uenet: poſt melios melior, fœdeſum fœderum, pluſima, plurima, aſena arena, ianitos ianitor.

* dixit Næuius
* petitet
* conueniſſe

Quare

Quare casmena carmena: inde carmina: R postea extrito, camena factum. Ab eadē uoce canite, pro quo in Saliari carmine scriptum est, cante, hoc uersu: Diuum exta cante, diuū deo supplice cante. In carmine Priami apud Actiū, quod est: Veteres casmenas cascas res profari uolo. Et primum cascū significat uetus: eius origo Sabina, quæ usq; radices in Oscam linguam egit. Cascum uetus esse significat Ennius, cùm ait: Quàm primum casci populi genuere Latini. Eo magis Manilius* quod ait: Cascum duxisse * Manlius cascam non mirabile est, quoniā canoras conficiebant nuptias. Item ostendit Pomponij epigrāmation, quod in adolescentem fecerat Cascam: Ridiculum est, cùm te Cascam tua dicit amica Casca Philoptois ipsa senex puerum. Dic 17 tu illam pusam, sic fiet mutua muli. Nā uere pusus tu, tua amica senex st. Item ostendit quod oppidum uocatur Cascinum. Hoc enim à Sabinis orti Samnites tenuerunt, & nunc nostri, unde & Cascinum forum uetus. Item significant in Atellanis aliquot, pupum senem, quod Osci casnar appellant. Apud Luciliū: Quid tibi ego ambages Ambiui scribere coner? Profectum à uerbo ambio, quod est in ambitu & ambitioso. Apud Valerium Soranum: Vetus adagio est, ô P. Scipio. Quod uerbum usque eò euanuit, ut Græcum παροιμία pro eo positum magis sit apertum: nam idem, quod uocant Græci παροιμίαν: ut, Auribus lupum teneo, Canis caninā non est: Adagio, & littera cōmutata abagio, dicta ab eo, quòd ambit orationē, neque in aliqua una re consistit sola. Ambagio dicta, ut aubustum, quod circum ustum est, ut ambegna bos apud Augures, 18 quam circum aliæ hostiæ constituuntur. Cùm tria sint coniuncta in origine uerborum, quæ sint animaduertēda, à quo sit impositum, & in quo, & quid, sæpe non minus

de

dictum. Plato in quarto de fluminibus, apud inferos quæ sint, in his unum Tartarum appellat: quare Tartari origo Græca. Paluda à paludamentis. Sunt hæc insignia & ornamenta militaria. Ideo ad bellum cùm exit imperator, ac lictores mutant uestem, & signa incinuerunt, paludatus dicitur proficisci: quæ propterea quòd conspiciuntur, qui ea habent, ac fiunt palam, paludamenta dicta. Plautus: Epeum fumificum cocum, Ab Epeo illo, qui dicitur ad 23
Troiam fecisse equum Troianum Argiuis. & aptè cibum curasse: ideo ait Epeũ fumificum, qui legioni nostræ habet coctum cibum. Apud Ennium: Atque prius pariet locusta lucam bouem. Luca bos elephas, cur ita sit dicta, duobus modis inueni scriptum. Nam & in C. Aelij commentario erat à Libycis Lucas, & in Verginij * commen- * Vergilij
tario ab Lucanis Lucas, ab eo quòd nostri maximam quadrupedẽ, quã ipsi haberent, uocarent bouẽ: & cùm in Lucanis Pyrrhi bello primum uidissent apud hosteis elephantos, identidem quadrupedes cornuatas, nam quos dentes multi dicunt, sunt cornua, lucam bouem appellasse. Si à Libya dictæ essent lucæ, pantheræ & leones non Africanæ bestiæ dicerentur, sed lucæ. Si ab Lucanis dictæ, ursi cur potius Lucani, quàm Luci * dicti? Quare ego arbi- * fortè lupi
tror potius lucas ab luce, quòd longe relucebant propter inauratos regios clypeos, quibus eorum tùm ornatæ erant turres. Ennius: Orator sine pace redit, regiq; refert 24
rem. Orator ab oratione dictus. Qui enim uerba haberet orationum publicè aduersus eum, cum quo belligerabatur, ab oratione orator dictus: cùm res maior erat, eò legabantur potißimum, qui caussam commodißimè orare poterãt. Itaque Ennius ait: Oratores doctiloqui. Apud Ennium: Olli respondet suauis sonus Egeriai. Olli ualet

dictum illi, ab olla, & ollus: quòd alterū comitijs cùm recitatur, à præcone dicitur, olla centuria, non illa: alterū apparet in funeribus indictiuis, cùm dicitur, ollus leto datus

25 *est: quod Græcus dicit* λήθη, *id est, obliuioni.* Apud Ennium: *Menses constituit, idemq; ancilia.* Ancilia *dicta ab ancisu, quòd ea arma ab utraque parte, ut peltæ Thracum incisa.*

26 *Saturnio in carmine: Libaq;, fictores, Argeos, & tutulatos.* Liba, *quòd libandi caussa fiunt: fictores dicti à fingendis libis:* Argei *ab Argis.* Argei *fiunt è scirpeis uirgultis, simulacra sunt hominum triginta: * ea quotannis à ponte sublicio à sacerdotibus publicè iaci solent in* Tiberim. *Tutulati dicti hi, qui in sacris in capitibus habere solent, ut metā: id tutulus appellatur, ab eo quòd matres familias crines conuolutos ad uerticem capitis, quos habēt uti uelatos, dicunt tutulos: siue ab eo, quòd tuendi caussa capilli fiebant: siue ab eo, quòd altißimū in urbe quod est, ea res tutißima, tutulus uocatur.* Eūdem Pompiliū Numam *ait fecisse flamines, qui cùm oēs sint à singulis deis cognominati, in quibusdam apparent etyma, ut cur sit Martialis, Quirinalis. Sunt in quibus flaminum cognominibus latent origines, ut qui sunt in uersibus pleriq;,* Volturnalis, Palatualis, Furinalis, Floralis, Falacer, Pomonalis: *obscura est eorū origo,* Volturnus, Palatua, Furina, Flora, Falacer: Pomona *pomorū patrona.* Apud Ennium: *Iam cata signa feræ sonitū dare uoce parabant.* Cata *acuta, hoc enim uerbo* Sabini *dicunt: quare* Catus Aelius Sextus, *non ut aiunt sapiens, sed acutus, & quod est, tunc cœpit memorari. Simul cata dicta, accipienda acuta dicta.*

* *Viginti quattuor:*

27 Apud Lucilium: *Thynno capto coruum excludunt foras, occiduntq; lupos aperdite, & iura siluri. Sume rete, atq; amiam,* Piscium nomina *sunt, eorumq; in* Græcia *origo.*

Apud

Apud Ennium: Quæque cæruleo freto orta nare cœpta.
* DESVNT QVAEDAM.* Caua cor-
tina dicta, quòd est inter terram & cælũ, ad similitudinem
cortinæ Apollinis: ea à corde, quòd inde sortes primũ æsti-
matæ. Apud Enniũ, Quin inde inuictis sumpserunt per- 28
duellibus. Perduelles sunt hostes: ut perficit, sic perduel-
lum duellum, id postea bellum. Ab eadem caussa facta
Duellona, Bellona. Apud Plautum: Neq; iugula, neq;
uesperugo, neque uergiliæ occidunt. Iugula signum est,
quod Actius appellat Oriona, cùm ait: Citius Orion pate-
fit. Huius signi caput dicitur è stellis quattuor *, quas in- * tribus
fra duæ claræ, quas appellant humeros, inter quas quòd
uidetur iugulum, inde iugula dicta. Vesperugo stella, quæ
uespere oritur, à quo etiam Opilius scribit uesperũ. Itaq;
dicitur, alter uesper adest, quem dicunt Græci διέσπερον.
Næuius patrem suum optimum appellat supremum. Su-
premum à superrimo dictum. Itaque in duodecim tabulis,
solis occasu diei suprema tempestas esto. Libri Augurum
pro tempore tempestatem dicunt, id est supremum augu-
rij tempus. In Cornicularia: Qui regi latrocinatus de- 29
cem annos Demetrio. Latrones dicti ab latere, qui circum
latera erant regi, atque ad latera habebant ferrum, quos
postea à stipatione, stipatores appellarunt, & qui condu-
cebãtur mercede. Ea enim merces dicitur Græce λάτρον,
καὶ σάτρον. Ab eo ueteres poëtæ nonnunquã milites ap- 30
pellant latrones, quòd itent uti illi milites cum ferro, aut
quòd latent ad insidias faciendas. Apud Næuium: Risi
egomet cassabundum ire ebrium. Cassabundũ à cadendo.
Item: Diabathra in pedibus habebat, & erat amictus 31
epicroco. Vtrumque uocabulum Græcum. In Menæ-
chmis Plauti: Inter ancillas sedere iubeas, lanã carere. Idẽ 32

*Aemathia est hoc uerbum in Cosmotria * Næuij Carere à carendo,
quòd eam tùm purgant, ac deducunt, ut careat spurcitia,
ex quo carminari dicitur tùm lana. Cùm caret eo, quod in
ea est nequam, est lana quam in Romulo Næuius appellat
33 Oscam, ab Oscis. In Persa: Iam pol ille hic aderit credo
congerro meus. Congerro à gerra, & Græcum est, & in
Latina cratis. In Menæchmis: Idem istuc alijs adscri-
ptiuis ad legionem fieri solet. Adscriptiui dicti, quòd olim
adscribebantur inermes, qui succederent armatis militibus,
34 id est, si quis eorum deperisset. In Trinummo: Nam il-
lum tibi ferentarium: à ferendo, id est, inanem, ac sine fru-
ctu: aut quòd ferentarij equites hi dicti, qui ea modo ha-
bebant arma, quæ ferrentur, ut iaculum. Huiuscemodi equi-
tes pictos uidi in Esculapij æde uetere, & ferentarios ad
35 scriptos. In Friuolaria: Vbi rorarij estis? en sunt: ubi
accensi? ecce. Rorarij dicti à rore, qui bellum committe-
36 bant ante: ideo quòd ante rorat, quàm pluit. Accensos mi-
nistratores Cato esse scribit: potest id ab arbitrio, nam id
37 est ad arbitrium eius, cuius minister. (Pacuuius deum
triportēta in Mercatore ponit. Idem in Mercatore: Non
38 tibi istuc magis diuidiæ est, quàm mihi hodie fuit. Hæc ea-
dem in Corollaria Næuij. Diuidia à diuidendo dicta, quòd
39 diuisio distractio est doloris. Itaq; in Curculione ait: Sed
quid tibi'st? lien necat, renes dolēt, pulmones distrahun-
tur. In Phagone: Honos syncerasto perit. Syncerastum
est omne edulium antiquo uocabulo Græco. In Parasito
pigro: Domum ire cœpi tramite dextra uia. Trames à
transuerso dictus. In fugitiuis: Age, euge, specta, uide
uibices quantas. Iam inspexi, quid essent. Vibices alij ex-
citatum uerberibus corpus. In Neruolaria: Non quasi,
ut hæc sunt hic, limaces liuidæ. Limax à limo, quòd ibi ui-
uit.

uit. Diobolares,schœniculæ, miraculæ.Diobolares,à bi= 41
nis obolis: schœniculæ ab schœno nugatorio uncto.Mi=
raculæ à miris,id est,mõstris.A quo Actius ait:Personas di=
stortas oribus deformeis,miriones. Ibidẽ:Scrantiæ,scru- 42
pedæ,stritabillæ,Tantalæ. Ab screãdo, scrãtiæ,sic adsigni=
ficat.Scrupedã Aurelius scribit auscaripedã:Iuuentius co=
micus dicebat,à uermiculo piloso, qui solet esse in fronde
cum multis pedibus. Valerius à pede ac scrupea: ex eo ab
Actio positũ: Incuriosa itaq; es Menalippe? Reijcis abs te
religionẽ?scrupeã imponas. Stritabillas à stritilãdo. Stri=
tare ab eo, qui sistit ægrè. In Astraba: Actiosa annonã 43
è uili concinna uiris.Ideo in Sitelitergo idem ait,Mulieres
uxorculauit,ego noui scio actiosas:quas sic Claudius* scri- * Carbilius
bit actiosas demonstrari suspicatrices, ab agendo actiosas:
ut ab una faciendo factiosæ, sic ab una agendo actiosæ di=
ctæ. In Cestione: Cerastibola, ut de lumbo obcænabis.
Cerastibola Opilius scribit circum coxendices sunt nobis:
id Græcũ est ab huius loci uersura. In Neruolaria:Sco=
binam ego illam actutum adrasi. Scobinam à scobe. Lima
enim materiæ fabrilis est. In Pœnulo: Vinceretis cer= 44
uum cursu,uel grallatorem gradu. Grallator à gradu ma=
gno dictus. In Truculento: Sine uirtute argutum ciuem
mihi habeam pro præfica.Præfica,ut Aurelius scribit,mu=
lier ab luctu,quæ conduceretur, quæ ante domum mortui
laudes eius caneret: hoc factitatum Aristoteles scribit in
libro qui inscribitur,Nomina Barbarica: quibus testimo=
nium est, quod Fretum Næuij: Hæc quidem hercle opinor
præfica est,nã mortuos conlaudat.Claudius scribit:ea,quæ
præficeretur ancillis, quẽadmodum lamentarẽtur, præfica
est dicta: utrumq; ostendit à præfectione præficã dictam.
Apud Enniũ: Decem coclites, quos montibus summis

ripis sedere. Ab oculo cocles, quasi ocles dictus, qui unum haberet oculum: quocirca in Curculione est: De coclitum prosapia te esse arbitror. Nam hi sunt unoculi. NVNC de temporibus dicam. Quod est apud Cassium: Nocte intempesta nostrã deuenit domum. Intempesta nox dicta ab tempestate. Tempestas ab tempore: intempesta nox, quo tempore nil agitur. Quid noctis uidetur? in altissimo cæli clypeo temo superat stellas, sublime cogens etiã atq; etiam noctis iter. Hic multam noctem ostendere uult à temonis motu. Sed temo unde, & cur dicatur latet. Arbitror antiquos rusticos primum notasse quædam in cælo signa, quæ præter alia erãt insignia, atque ad aliquem usum culturæ tempus designandum conuenire aduertebantur.
45 E queis signa sunt, quòd has septem stellas Græci, ut Homerus uocat ἄμαξαν, & propinquũ eius signum βοώτην: nostri eas septem stellas boues, & triones, & prope eas axẽ. Triones enim, et boues appellãtur à bubulcis etiã nũc, maximè cùm arant terrã: è queis ut dicti ualentes glebarij, qui facile proscindunt glebas: sic omnes, qui terrã arabant, à terra teriones, unde triones ut dicerentur E detrito. Temo dictus à tenendo: is enim continet iugũ, & plaustrum, appellatum à parte totũ, ut multa. Possunt triones dici septem, quòd ita sitæ stellæ, ut terna trigona faciant.

Aliquod lumen, iubárue in cælo cerno? Iubar dicitur stella lucifer, quæ in summo habet diffusum lumẽ, ut leo in capite iubã. Huius ortus significat circiter esse extremam
46 noctem. Itaq; ait Pacuuius: Exorto iubare, noctis decurso itinere. Apud Plautũ in Parasito Pigro: Inde hic bene potus primo crepusculo. Crepusculũ dictum à Sabinis, id dubiũ tempus noctis an diei sit Itaq; in Condalio est: Tam crepusculo ferè, ut ament lãpadas accẽdere. Ideo dubiæ res

crepera

creperæ dictæ. In Trinummo: *Cõcubiũ sit noctis prius, quàm ad postremũ perueneris. Concubiũ à concubitu dormiendi caussa dictum.* In *Asinaria:Videbitur,factũ uolo, redito hùc conticinio. Conticiniũ puto à conticescendo dictum, siue ut* Opilius *scribit ab eo quod cõticuerunt homines.* NVNC *de his rebus, quæ adsignificant aliquod tempus,cùm dicuntur, aut fiunt,dicam.* Apud *Actiũ:* Reciproca *tendens neruo equino concita tela.* Reciproca *est, cùm unde quid profectum,redit eò : quod* ab *recipere reciprocare fictũ, aut quod poscere procare dictũ.* Apud 47 Plautum:*Vt transuersus,non prouersus cedit, quasi cancer solet.* Dicitur *ab eo , qui it in id quod est uersus.* Et *ideò qui exit in uestibulũ,quod est ante domũ,prodire,& procedere dicitur:quod cùm leno non faceret,sed secundũ pariete transuersus iret,dixit:ut transuersus cedit,quasi cancer,non prouersus,ut homo.* Apud Ennium:*Andromachæ nomẽ qui indidit,rectè indidit.* Itẽ: Q*uapropter* Parim *pastores nunc* Alexandrũ *uocant.* Imitari *dum uoluit* Euripidem,*& pònere etymon,est lapsus.* Nam Euripides *quòd Græca posuit,etyma sunt aperta.* Ille *ait ideo nomen additũ* Andromachæ, *quod* ἀνδρὶ μάχεσθαι. *hoc* Ennij *quis potest intellegere in uersu significare:*Andromachæ *nomẽ qui indidit,rectè indidit? aut* Alexandrũ *ab eo appellatum in Græcia,qui* Paris *fuisset? à quo* Herculem *quoq; cognominatum* Ἀλεξίκακον, *ab eo,quòd defensor esset hominũ.*

Apud Actium: Iamq; *auroram rutilare procul cerno.* Aurora *dicitur ante solis ortum, ab eo quòd ab igne solis tum aureo aër aurescit.* Quod *addit rutilare,est ab eodem colore.* Aurei *enim rutili , & inde etiam mulieres ualde rufæ,rutilæ dictæ.* Apud Terentiũ:*Scortatur,potat,olet* 48 *unguentum , de meo.* Scortari *est sæpius meretriculam*

ducere, quæ dicta à pelle. Id enim non solùm antiqui dice-
bant scortum: sed etiam nunc dicimus scortea ea, quæ ex
corio, & pellibus sunt facta. Inde in aliquot sacris ac sacel-
lis scriptum habemus: ne quid scorteum adhibeatur, ideo,
ne morticinum quid adsit. In Atellanis *licet animaduerte-*
*re rusticos dicere, se adduxisse pro scorto * pelliculam.*

*scorteo

Apud Actium: *Multis omen uestrum, numenq; cien-*
do. Numen dicunt esse imperium, dictum ab nutu: omina
sunt eius, cuius imperium maximum esse uideatur. Itaque
in Ioue *hoc, &* Homerus, *& aliquotiens* Liuius. Apud
49 Plautum: *Si unum epityrum edam apud illum esuriens in-*
sane. Bene epytirum: uocabulum est cibi, quo frequẽtius
Siciliа, *quàm* Italia *usa. Idẽ uehementer cùm uellet dicere,*
50 *dicit insanè: quòd insani faciũt omnia uehemẽter.* Apud
Pacuuiũ: *Flexanima tanquam lymphata: dicitur à lympha*
nympha, ut apud Græcos Thetis. Apud Enniũ: *Ea The-*
tis illi mater. In Græcia cõmota mẽte, quod λυμφολήπτους
appellãt. ab eo lymphatos dixerũt nostri. Bacchus Liber,
cuius comites Bacchæ, *& uinum in* Hispania *Baccha: ori*
go in his omnibus Græca. Apud Pacuuiũ: *Halcyonis ri-*
51 *tu littus peruolãs feror. Hæc enim auis nũc Græce dicitur*
ἀλκυών, *à nostris halcedo: hæc hieme quòd pullos dicitur*
trãquillo mari facere, eos dies halcyonios appellãt. Quod
est in uersu, Halcyonis *ritu: id est, eius instituto: ut cũ ha-*
ruspex præcipit, ut suo quisq; ritu sacrificiũ faciat: & nos
52 *dicimus duodecim uiros Græco ritu sacra nõ Romano fa-*
cere. Quod enim fit ritè, id ratũ ac rectũ: ab eo Actius *rite*
perfectis sacris uult accipi. Apud Ennium: *Si uoles ad-*
uortere animũ, comiter mõstrabitur. Comiter, hilarè, ac
lubenter, cuius origo Græce κῶμος: *inde Latinè comissa-*
tio dicta, & à Græcis, ut quidam dicunt, comœdia.

Apud

Apud Atilium: Cape, cæde Lyde, come, conde. Cape, unde accipe, sed hoc in proximo libro retractandum. Apud Pacuuium: Nulla res neque cicurare, neque mederi potis est, neque reficere. Cicurare, mansuefacere. quod enim à fero discretum, id dicitur cicur: & ideo dictum, cicur ingenium optineo, mansuetum: à quo Veturij quoque nobiles cognominati Cicurini. Id natum à cico: cicum dicebant membranam tenuem, quæ est in malo Punico discrimen. A quo etiam Plautus dicit: Quod uolet, densum cicum non
interduo. Apud Næuium: Eccum uenire uideo fermè in- 53
iuria. Fermè dicitur, quod nũc fere: utrumq; dictum à ferendo, quòd id quod fertur, est in motu, atque aduentat.
Apud Plautũ: Euax iurgio uxorem tandẽ abegi ab ianua. 54
Euax uerbum nihil significat, sed effuticium * naturaliter est: ut apud Enniũ: Hehe ipse clypeus cecidit. Apud Næ- * effutitum
uium: Eheu mea puella, sæpe quidẽ is succenset tibi. Apud 55
Pompilium, Heu qua me caussa fortuna infesta premis?
Quod ait, iurgio, id est litibus. Itaq; quibus res erat in cõ- 56
trouersia, ea uocabatur lis: ideo in actionibus uidemus dici: Quam rem, siue litem dicere oportet. Ex quo licet uidere iurgare ab iure dictum: cùm quis iure litigaret: à quo
obiurgat is, qui id facit iniustè. Apud Lucretiũ: Atque 57
aliquos ibi ab rebus clepsere foro. Qui clepsere dixit: unde etiam alij clepere: id est, corripere: quorũ origo à clam, ut sit dictum clapere, & ex E, A commutato, ut multa, est
factum clepere: potest & à Græco dictũ, κλέπτειν. Apud 58
* Matium. Corpora Graiorum mærebar mandier igni: dictum mandier à mandendo, unde manducari: à quo in Atellanis o[illegible]onium uocant manducum. Apud * Matium: Obscæni interpres, funestiq; ominis auctor. Obscænũ dictum ab scæna: ea ut Græci, ut Actius scribit, scena. In plu-

* Marcium uatem

* Marcium uatem.

ribus uerbis A *ante* E *alij ponunt,alij non,ut quòd partim*
dicunt scæptrum, partim dicunt sceptrum,alij fænus,alij
fenus:sic fænisicia,& fenisicia:à quo rustici pappum mæ-
*sum,non mesum.*A *quo Lucilius scribit:Cæcilius ne rusti-*
cus fiat. Q*uare turpe,id,obscænũ:quod nisi in scæna pa-*
lam dici nõ debet:potest uel ab eo,quod pueris turpicula
res in collo quædam suspẽditur,nequid obsit bonæ scæuæ
caussæ : inde Scæuola *appellatus.* E*a dicta ab scæua,id est*
sinistra:quòd quæ sinistra sunt,bona auspicia existiman-
*tur.*A *quo dicuntur comitia,aliud'ue quid sit,dici aue si-*
*nistra,quæ nunc est.*Id *à* G*ræco est,quòd hi sinistrã uo-*
cant σκαιόν. Q*uare quod dixi scæuum bonum omen est,*
obscænum uerò turpe : quod inde dicitur obscænè , quod
59 *exotericum.* Apud Plautum: Q*ui ego antehac te amaui,*
& mihi amicã esse creui:ualet,constitui. Itaq; *heres,cùm*
constituit se heredem esse,dicitur cernere, & cùm id fe-
cit,creuisse. Apud eundem *quod est :* Mihi *frequentem*
operam dedistis , ualet adsiduã. Itaque *qui adest adsiduus:*
ferre quem oportet,is frequens opponi solet. Itaque *illud*
*quod eædem mulierculæ dicũt:*Pol *istoc quidem nos pre-*
tio facile est frequentare:ita in prandio nos lepidè,ac niti-
dè accepisti : apparet dicere,facile est curare ut adsimus,
cùm tam bene nos accipias. Apud Ennium:Decretũ *est*
fossare corpora telis : hoc uerbũ Ennij *dictum à fodiendo,*
à quo fossa. Apud Ennium : Vocibus concide *fac siet*
obrutus. * DESVNT QVAEDAM * *Mu-*
sare dictum,quod muti non amplius quàm μῦ dicunt. A
*quo idem dicit:*Q*uod minimũ est,neq;,ut aiunt,μῦ face-*
60 *re audet.* Apud Pacuuiũ : D*ij mouerint m[illegible]ora, atque*
*amentiã auerruncassint.*A *uertendo auerruncare,ut deus,*
*qui eis rebus præest,*Auerrũcus.Itaque *ab eo precari so-*
lent,

lent,ut pericula augeat. In Aulularia: Pipulo differam 61
hic ante ædeis:id est conuicio:declinatũ à pipatu pullorũ.
Multa ab animalium uocibus translata in homines:partim
quæ sunt aperta,partim obscura.Perspicua,ut Ennij:Ani-
mus cum pectore latrat.Plauti:Gannit odiosus omni totæ
familiæ. Cæcilij:Tantã rem dibalare,ut pro nihilo habue-
rit.Lucilij: Hæc inquam,rudet ex rostris, atq; hinnilitat.
Eiusdem:Quantum hinnitum,atq; equitatum.Cùm minus
aperta:Porcij,ab lupo:Volutare ululantis. Ennij,à uitulo:
Tibicina maximo labore mugit.Eiusdẽ à boue: Clamore
bouantes.Eiusdem à leone:Pausam fecere fremẽndi.Eius-
dem ab hædo:Clamor ad cælũ uoluẽdus per æthera uagit.
Et à frendice:Frũde frutimi* suauiter.M.Actius in Casi- * Frutimi
na à fringuilla: Quid fringutis?quid istuc tã cupidè cupis? 62
(sues auoluerat.Ita trude neque in iure neque in iudicium
Aesopi,nec theatrales. In Colace) Nexũ.Manilius scri- 63
bit omne quod per libram & æs geritur,in quo sint man-
cipi:Mucius Scæuola, quæ per æs & librã fiant, ut obli-
gentur,præterquam si mancipio dentur. Hoc uerius esse
ipsum uerbum ostendit,de quo quæritur.Nam idem quod
obligatur per librã,neq; suum fit,inde nexũ dictũ. Liber
qui suas operas in seruitute pro pecunia,quã debeat, dat,
dum solueret,nexus uocatur:ut ab ære obæratus. Hoc C. 64
Popilio rogante Sylla* dictatore sublatum ne fieret: & C. Poetelio
omnis, qui bonam copiã eiurarent, nec essent nexi,disso- Visolo)
luti. In Casina:Sine amet,sine quod lubet,id faciat:quãdo 65
tibi nil domi deliquiũ est. Deliquiũ dictũ ab eo,quod deli-
quatur:ut turbida,quæ sunt,deliquantur, ut liquida fiant.
Aurelius scribit deliquium esse à liquido.Claudius ab eli-
quato. Si quis alterutrum sequi malit, habebit auctorem
Cæcilium : Per lætitiam liquitur animus:à liquãdo liqui-

tur

tur fictum. Multa apud poëtas reliqua esse uerba,quorũ
origines possunt dici,nõ dubito,ut apud Næuium in Esio=
66 na.Enimuero gladij lingula,à lingua. In Clastidio : Vitu=
lantes , à uitula. In Duloreste: Cuperata fronte, à capræ
67 fronte. In Demetrio : Persicus , à perite . Itaque sub hoc
68 glossema callide subscribunt. In Lampadione : Protinam,à
protinus continuitatem significãs. In Agidone: Candacus,
suauis,tametsi à magistris accepimus mansuetum. In Ro=
mulo:sponsus,cõtra sponsum rogatus.In Stigmatia:Præ=
bia,à præbendo, ut sit tutum, quòd sint remedia in collo
pueris.In Therimo:Conflictitant,à cõflicto cõuenire dictũ.
69 In Tarentillæ Pacuuij : Ab luce,inlustre. In Tunicularia:
Exbolas quassant,eijciũt:à Græco uerbo ἐκβολὴ dictum.
In Bello Punico : Nec satis reserare,ab sera dictum,id est
aperire.Hinc etiam seræ,quibus remotis fores pandũtur.
Sed uereor,ne plures sint futuri, qui de hoc genere me,
quòd nimium multa scripserim,reprehẽdant,quàm quòd
reliquerim quædã,accusent : ideo potius iam reprimendũ,
quàm producendũ * puto esse uolumen. Nemo reprehen=
sus , qui è segete ad spicilegium reliquit stipulam. Qua=
re institutis sex libris, quemadmodum rebus Latina no=
mina essent imposita ad usum nostrum , è queis treis scri=
psi P.Septimio,qui mihi fuit quæstor:treis tibi,quorũ hic
est tertius,priores de disciplina originis uerborũ , poste=
riores de uerborũ originibus:in illis,qui ante sunt,in pri=
mo uolumine est, quæ dicantur, cur etymologicè neq; sit,
neque ea utilis sit:in secundo,quæ sit,& cur ea sit,& in
illis sit:in tertio,quæ forma etymologiæ. In secundis tri=
bus,quos ad te misi, item generatim discretis, primum in
quo sunt origines uerborum,locorum, & earum rerum,
quæ in locis esse solent : secundum,quibus uocabulis tem=
pora

* procudendum

pora ſint notata, & hæ res, quæ in tẽporibus fiunt. Tertius hic, in quo à poëtis item ſumpta utilia, quæ dixi in duobus libris ſoluta oratione. Quocirca, quoniam omnis operis de lingua Latina treis feci partes, prima quemadmodum uocabula impoſita eſſent rebus, ſecunda quemadmodum ea in caſus declinãtur, tertia quemadmodum coniungerentur: prima parte perpetrata, ut ſecundam ordiri poſſimus, huic libro faciam finem.

M. TERENTII VARR. DE LINGVA LATINA,

Liber ſeptimus.

QVOM *oratio natura tripartita eſſet, ut ſuperioribus libris oſtendi, cuius prima pars, quemadmodũ uocabula rebus eſſent impoſita, ſecunda quo pacto de his declinata in diſcrimina ierunt, tertia, ut ea inter ſe ratione coniuncta ſententiam efferant: prima parte expoſita, de ſecunda incipiam hinc.* Vt *propago omnis natura ſecunda, quòd prius, illud rectũ, unde ea ſit declinata.* Itaque *declinatur in uerbis rectum homo, obliquum hominis, quod declinatũ à recto.* De *huiuſce multiplici natura diſcriminũ oræ ſunt hæ: cur, & in quo, et quẽadmodũ in loquẽdo declinata ſunt uerba.* De *quibus duo prima duabus cauſſis percurram breuiter: quòd & tum, cùm de copia uerborum ſcribam, erit retractandum, & quod de tribus tertium quod eſt, habet ſuas permultas, ac magnas parteis.* Declinatio *inducta in ſermones non ſolùm* La*tinos, ſed omnium hominum utili, & neceſſaria de cauſſa.* Niſi *enim ita eſſet factũ, neq; dicere tantũ numerum uerborum poſſemus: infinitæ enim ſunt naturæ, in quas ea de-*

clinantur: neque quæ didicissemus, ex his, quæ inter se * agnatio *rerum cognatio* * *esset, appareret. At nunc ideo uidemus, quod simile est, quod propagatum, legi, ut declinatum est à lego: duo simul apparent quodammodo, eadem dici, & non eodem tempore factū. Vt si uerbi gratia alterū horum diceretur* Priamus, *alterum* Hecuba, *nullam unitatem adsignificaret, quæ apparet in lego, & legi, & in* Priamus, Priami. *Vt in hominibus quædam sunt cognationes,* * agnationes * *& gentilitates, sic in uerbis. Vt enim ab Aimilio homines orti* Aimilij, *ac gentiles, sic ab* Aimilij *nomine declinatæ uoces in gentilitate nominati. Ab eo enim, quod est impositum recto casu* Aimilius, *orta* Aimilij, Aimiliū, Aimilios, Aimiliorum, *& sic reliqua, eiusdem quæ sunt stirpis. Duo igitur omnino uerborum principia impositiciorum & declinatorum: alterum ut fons, alterum ut riuus. Impositicia nomina esse uoluerunt quàm paucissima, quò citius ediscere possent: declinata quàm plurima, quæ istoc opere facilius omnes, quibus opus essent, discerent. Ad illud genus, quod prius, historia opus est: nisi descendendo enim aliter id non peruenit ad nos: ad reliquū genus, quod posterius, ars, ad quā opus est paucis præceptis, quæ sunt breuia. Quæ enim rectè in uno uocabulo declinare didiceris, in infinito numero nominū uti possis. Itaque nouis nominibus adlatis in consuetudinem, sine dubitatione eorum declinatus statim omnis discit populus. Et iam nouicij serui empti in magna familia, cito omnium conseruorū nomina recto casu accepto in reliquos obliquos declinant. Qui si nonnunquam offendunt, non est mirum: etenim illi, qui primi nomina imposuerunt rebus, forsitan in quibusdam sunt lapsi. Voluisse enim putant singulares res notare, ut ex ijs in multitudine declinarentur, ut est ab homine*

homines

hominęs, sic mares liberos uoluisse notari, ut ex his femi-
næ declinarētur, ut est à Terētio Terētia: sic in recto casu
quas imponerent uoces, ut illinc essent futuræ, quæ decli-
narentur: sed hæc in omnibus tenere nequisse: quod &
una dicuntur scopæ, & mas, & femina aquila, & recto,
& obliquo uocabulo uis. Cur hæc non tam sint in culpa,
quā putant pleriq;, soluere non difficile, sed nunc non ne-
cesse. Non enim quod non potuerūt adsequi, sed quod uo-
luerunt, ad hoc quod propositum, refert. Quod nihilo mi-
nus declinari potest ab eo, quod imposuerunt scópæ, sco-
pa, quàm si imposuissent scopa, ab eo scopæ: sic alia. Caus-
sam quare ab impositis nominibus declinarint, ostendi.
Sequitur, in queis uoluerint declinare, aut noluerint, ge- 1
neratim, ac summatim, item in formis. Duo enim genera
uerborum: unum fecundum, quod declinando multas ex se
parit dispareileis formas, ut est lego, legis, legam, sic alia:
alterum genus sterile, quod ex se parit nihil, ut est etiam,
uix, magis, cras, cur. Quarum rerum usus erat simplex, ibi
etiam uocabuli declinatus: ut in qua domo unus seruus, uni
seruo post nomen, in qua multi, pluribus. Igitur & * in *ea
his rebus, quarū sunt nomina, quòd discrimina uocis plu- 2
ra, propagines plures. In *his rebus, quæ copulæ sunt, ac*
his iunguntur uerba, quòd nō opus fuit declinari in plura,
ferè singula sunt. Vno *enim loro colligare possis uel homi*
nem, uel equū, uel aliud quod, quidquid est, quod cū altero
potest colligari. Sic quod dicimus in loquēdo: Consul fuit
Tullius, & Antonius: *eodem illos et omneis binos consu-*
les colligare possumus: uel dicam amplius, omnia nomina,
atque ideo etiā omni a uerba tùm fiunt ex una syllaba unū,
cùm & illud maneat. Quare duce natura, si quæ imposita 3
essent uocabula rebus: * MVLTA DESVNT, * Ne
ab

* *declinãdas ab omnibus his declinatus* * *putarent, quorum generum declinationes oriuntur, partes orationis sunt duæ, si item ut* Dion, *in treis diuiserimus partes res, quæ uerbis adsignificantur: una, quæ adsignificat casus: altera, quæ tempora: tertia, quæ neutrũ.* De *his* Aristoteles *duas partes orationis esse dicit, uocabula, & uerba, ut homo & equus, & legit & currit. Vtriusq; generis & uocabuli, & uerbi, quædam priora, quædam posteriora: priora, ut homo scribit: posteriora, ut doctus & doctè: dicitur enim homo doctus, & scribit doctè. Hæc sequitur & locus, & tempus, quod neque homo, neque scribit, potest sine loco, & tempore esse: ita ut magis sit locus homini coniunctus, tempus scriptioni, cùm de his nomen sit primum. Prius enim nomen est, quàm uerbum temporale, & reliqua posterius, quàm nomen & uerbum. Prima igitur nomina. Quare de eorum declinatione, quàm de uerborũ antè dicam. Nomina declinantur, aut in earum rerum discrimina, quarum nomina sunt, ut à* Terentius Terentij: *aut in eas res extrinsecus, quarum ea nomina non sunt, ut ab equo, equile.*

4 *In sua discrimina declinãtur, aut propter ipsius rei naturam, de qua dicuntur, aut propter illius, qui dicit. Propter ipsius rei discrimina, aut à toto, aut à parte. A toto, ut ab homine homunculus, à capite capitulum: propter multitudinem, ut ab homine homines, ab eo, quod alij dicũt ceruices, & id* Hortensius *in poëmatis ceruix. Quæ à parte declinata, aut à corpore, ut à mamma mammosa, à manu manubiæ: alia ab animo, ut à prudẽtia prudens, ab ingenio ingeniosus: hæc sine agitationibus: aut ubi motus maiores, item ab animo, ut ab strenuitate, & nobilitate, strenui & nobiles. Sic à pugnando, & currendo, pugiles, & cursores. Vt aliæ declinationes ab animo, aliæ à corpore: sic*

aliæ

aliæ quæ extra hominē, ut pecuniosi, agrarij, quòd foris pe
cunia & ager. Propter eorū, *qui dicūt usum, sunt declina-* 5
ti casus, ut is, qui de altero diceret, distinguere posset, cùm
uocaret, cùm daret, cùm accusaret: sic alia quidem discrimi
na, quæ nos, & Græcos *ad declinandum duxerūt. Sine cō-*
trouersia sunt hi quinq;, quis uocetur, ut Hercules: *quēad-*
modum uocetur, ut Hercules: *quò uocetur, ut ad* Hercu-
lem: cui uocetur, ut Herculi: *cuius uocetur, ut* Herculis.
Propter *ea uerba, quæ erant proinde ac cognominata, ut*
prudens, candidus, strenuus, quod in his præterea sunt di
scrimina propter incrementum, quod maius, uel minus in
his esse potest, adceßit declinationum genus, ut à candido,
candidius, candidißimum: sic à longo, diuite, id genus a-
lijs, ut fieret. Q*uæ in eas res, quæ extrinsecus declinan-*
tur, sunt ab equo equile, ab ouibus ouile, sic alia. Hæc *con-*
traria illis, quæ suprà dicta, ut à pecunia, pecuniosus, ab ur-
be urbanus, ab atro atratus. Vt *nonnumquam ab homine*
locus, ab eo loco homo: ut à Romulo Roma, *à* Roma Ro-
manus. Aliquot *modis declinata ea, quæ foris: nam aliter*
qui à maioribus suis Latonius, & Priamides: *aliter quæ à*
facto, ut à prædando præda, à merendo merces. Sic *alia*
sunt, quæ circum ire non difficile: sed genus iam uidetur,
& alia urguent, omitto. In *uerborum genere, quæ tem-* 6
pora adsignificant, quòd ea erant tria, præteritum, præ-
sens, futurum, declinatio facienda fuit triplex, ut saluto, sa-
lutabam, salutabo. Cùm item personarum natura triplex
esset, qui loqueretur, de quo, ad quem, hæc ab eodem uer-
bo declinata, quæ in copia uerborum explicabuntur.
Q*uoniam dictum de duabus declinationibus cur, & in*
qua sit forma, tertium quod relinquitur, quemadmodū, nūc
dicetur. Declinationum *genera sunt duo, uoluntarium, &*

naturale: uoluntarium est. quò ut cuiusq; tulit uoluntas de
clinauit. Sic tres cùm emerunt Ephesi *singulos seruos: nõ=*
7 *numquam alius declinat nomen ab eo, quod uendidit* Ar-
temidorus, *atq;* Artemam *appellat: alius aut ab regione,*
quod ibi emit, ab Ionia Ionam, *aut ab urbe* Epheso Ephe=
sium: sic alius ab aliqua alia re, ut uisum est. Cõtra naturalẽ
** quæ* *declinationẽ dico, quod * non à singulorũ oritur uolũtate,*
sed à cõmuni cõsensu. Itaq; omnes impositis nominibus eo=
rũ itẽ declinant casus: atq; eodẽ modo dicũt huius Artemæ,
& huius Ionæ, *& huius* Ephesij, *sic in alijs casibus. Cùm*
utrumq; nonnũquam accidat, & ut in uoluntaria declina-
tione animaduertatur natura, & in naturali uoluntas: quæ
cuiusmodi sint, aperietur infrà. Quod utraq; declinatio
ne, alia fiunt similia, alia dissimilia, de eo Græci, Latiniq;
libros fecerunt multos, partim cùm alij putarent in loquẽ=
do ea uerba sequi oportere, quæ à similibus similiter essent
declinata, quas appellarunt ἀναλογίας; *alij cùm id negle=*
gendum putarent, ac potius sequendam συνήθειαν, *dissi*
militudinémque, quæ in cõsuetudine est, quam etiam uocãt
ἀνομαλίαν: *cum, ut ego arbitror, utrumq; sit nobis sequẽ=*
dum: quòd in declinatione uoluntaria sit ἀνομαλία: *in na=*
turali magis analogia. De *quibus utriusq; generis declina*
tionibus libros faciam bis ternos: priores tres de earum
declinationum disciplina: posteriores ex eius disciplinæ
propaginibus. De *prioribus primus erit hic: quæ contra*
similitudinem declinationum dicantur. Secundus, quæ con=
tra dissimilitudinem. Tertius de similitudinũ forma. De qui
bus quæ expedierint, singulis tribus, tum de alteris toti=
dem scribere, ac diuidere incipimus. INCIPAM,
quod huiusce libri est, dicere contra eos, qui similitudi=
nem sequuntur, quæ est, ut in ætate puer ad senem, ad
anum

anum: in uerbis, ut est scribo scribam, dico dicam: prius contra uniuersam analogiam, tum de singulis partibus à natura sermonis incipiam. Omnis *oratio cùm debeat dirigi ad utilitatem, ad quam tum denique peruenit, si est aperta, & breuis, quum petimus, quòd obscurus, & longus* 8
orator est odio, et cùm efficiat, aperta, ut intellegatur, & apertam consuetudo, breuem temperantia loquentis: & utrumque fieri poßit sine analogia: nihil ea opus est. N*eque enim utrum* Herculi, *an* Herculis *clauam dici oporteat, si doceat analogia, cùm utrumque sit in consuetudine, non neglegendum, quòd æquè sunt, & breuia, & aperta. Præterea quum utilitatis caussa quæque res sit inuenta, si ex ea quis id sit consecutus, amplius eam scrutari non debet, cùm sit nimium otiosi.* E*t cùm utilitatis caussa uerba ideò sint imposita rebus, ut eas significent, si id consequimur una consuetudine, nihil prodest analogia.* A*ccedit, quod quæcumque usus caussa ad uitam sint adsumpta, in his utilitatem quærimus, non similitudinem.* I*taque in ueftitu, cùm dißimilima sit uirilis toga tunicæ muliebri, stola pallio, tamen inæqualitatem hanc sequimur nihilominus.* In *ædificijs, quid non uidemus habe-* 9
re atrium περιστύλου *similitudinem, & cubiculum adæquale? cùm tamen propter utilitatem in his dißimilitudines potius, quàm similitudines sequamur: itaque & hiberna triclinia, & æstiua, non item ualuata, & fenestrata facimus.* Q*uare cùm in uestitu, ædificijs, sic in supellectile, cibo, cæteris omnibus, quæ usu ad uitam sunt adsumpta, dominetur inæqualitas: in sermone quoque, qui est usus caussa constitutus, ea non repudianda.* Q*uod si quis duplicem putat esse summam, ad quas metas naturæ sit perueniendum in usu, utilitatis & elegantiæ: quod non*

solùm uestiti esse uolumus, ut uitemus frigus, sed etiam ut uideamur uestiti esse honestè: non domum habere, ut simus in tecto, & tuto solùm, quò necessitas contruserit, sed etiam ubi uoluptas retineri possit: non solùm ad uasa ad uictum habilia, sed & figura bella, atque ab artifice, quòd aliud homini, aliud humanitati satis est: quoduis sitienti poculum homini idoneum, humanitati, nisi bellum parum. Sed cùm discessum est ab utilitate ad uoluptatem, tamen in eo ex dissimilitudine plus uoluptatis, quã ex similitudine sæpe capitur. Quo nomine & gemina conclauia dissimiliter pollent, & lectos non omnes pares magnitudine, ac figura faciunt. Quòd si esset analogia petenda in supellectile, omnes lectos haberemus domi ad unã formam, & aut cum fulcro, aut sine eo, nec tùm ad triclinia rem gradum, non item ad cubicularem: neque potius delectaremur supellectile, distincta quæ esset ex ebore, alijsq; rebus, disparibusq; figuris, quàm grabatis analogis, cùm ad similem formam plerumque eadem materia fiunt. Quare aut negandum nobis disparia esse iucunda, aut quoniam esse necesse est confiteri, dicendum uerborum dissimilitudinem, quæ sit in consuetudine, non esse uitandam.

Quòd si analogia nobis sequenda est, aut ea nobis obseruanda est, quæ est in consuetudine, aut quæ non est: si ea, quæ est, sequenda est, præceptis nihil opus est: quòd cùm consuetudinem sequemur, ea nos sequetur. Si, quæ non est in consuetudine, sequemur, ut quisque duo uerba in quattuor formis finxerit similiter, quamuis hæc nollemus, tamen erunt sequenda: ut Iuppiter, Marspiter, quas si quis seruet analogias, pro insano sit reprehẽdendus. non ergo est ea sequenda. Quod si oportet, ut à similibus similiter omnia declinentur uerba, sequitur, ut ab his similibus

libus similia debeant fingi, quod non fit: nam & à simili-bus alia fiunt similia, alia dißimilia: & dißimilibus partim similia, partim dißimilia. A similibus similia, ut à bono, ac malo, bonum, malum. A similibus dißimilia, ut à lupus, lepus, lupo, lepori. Contra à dißimilibus dißimilia, ut Priamus, Paris, Priamo, Pari. A dißimilibus similia, ut Iuppiter Iouis, & Iouis Iouis. Eo etiam magis ἀναλογικῶς *dißimilia finguntur, sed etiam ab ijsdem uocabulis dißimilia: neque à dißimilibus similia, sed etiam eadem ab ijsdem uocabulis. Dißimilia fingi apparet, quòd cùm duæ sint Albæ, ab una dicuntur Albani, ab altera Albenses. Cùm trinæ fuerint Athenæ, ab una dicti Athenæi, ab altera Athenienses, à tertia Athenæopolitæ. Sic ex diuersis uerbis multa facta, in declinando inueniuntur eadem: ut cùm dico à luo luam, & abluo abluam. Omnia ferè nostra liberalia & muliebria multitudinis, cum recto casu, fiunt dissimilia, cũ dandi casu, dißimilia: ut mares Terentij, feminæ Terentiæ: eadem in dandi, uiris Terentijs, & mulieribus Terentijs. Dißimilia Plautus, & Plautius: & communia, huius Plauti, & huius Plauti. Denique si est analogia, quod in multis uerbis est similitudo uerborum: sequitur, quòd in pluribus est dißimilitudo, ut non sit in sermone sequẽda analogia. Postremò, si est in oratione, aut in omnibus eius partibus est, aut in aliqua: & in omnibus non est, in aliqua esse parum est: ut album esse Aethiopem, non satis est quòd habet candidos dentes: non est ergo analogia. Cùm à similibus uerbis, quæ declinantur, similia fore pollicentur, qui analogias esse dicũt, & cùm simile tùm deniq; dicentes se ostendere ex uerbo uerbũ, quod ex eodẽ sit genere, eadẽ figura transitum de casu in casum similiter ostendi poßit. Qui hæc dicunt, utrumq; ignorãt,*

& in quo loco ſimilitudo debeat eſſe, & quēadmodũ ſpectari ſoleat, ſimile ſit, nec'ne: quæ cùm ignorant, ſequitur, ut cùm analogiã dicere non poßint, ſequi non debeamus. Quæro enim uerbum utrum dicant uocē, quæ ex ſyllabis eſt ficta, eam, quã audimus, an quod eam ſignificat, quã intellegimus, an utrumq;? ſi uox uoci eſſe debet ſimilis, nihil refert, quod ſignificat, mas an fœmina ſit, & utrum nomen, an uocabulum ſit, quod illi intereſſe dicunt. Sin illud quod ſignificatur, debet eſſe ſimile, Diona & Theona, quos dicunt eſſe ipſi pene geminos, inueniũtur eſſe dißimiles, ſi alter erit puer, alter ſenex, aut unus Gallus, alter Aethiops, item aliqua re alia dißimile. Sin ex utraque parte debeat uerbum eſſe ſimile, non citò inuenietur, quin in alterutra re claudicet: nec Perperna, & Alphena erit ſimile: quòd alterum nomen uirum, alterum mulierem ſignificat. Quare quoniã ubi ſimilitudo eſſe debeat, nequeunt oſtendere, impudentes ſunt, qui dicunt eſſe analogias. Alterum illud, quod dixi, quemadmodum ſimile ſpectari oporteret, ignorare apparet ex eorum præcepto, quod dicunt, cùm tranſierit è nominandi caſibus in eos, quos appellant uocandi, tum deniq; poſſe dici rectos eſſe ſimiles aut dißimiles: eſſet enim, ut ſi quis Menæchmos geminos cum uideat, dicat ſe non poſſe iudicare dißimiles'ne ſint, niſi qui ex his ſint nati, conſiderarit, num diſcrepent inter ſe: nihil inquam, quò magis, minúsue ſit ſimile, quod conferas cum altero, ad iudicandum extrinſecus oportet ſumi. Quare cùm ignorent, quēadmodum ſimilitudo debeat ſumi, de analogia dicere non poſſunt. Hæc apertius dixiſſem, niſi breuius eo nunc mallem, quæ infrà ſunt, planius uſurpanda. Quare quod ad uniuerſam uerborũ naturam attinet, hæc attigiſſe modò ſatis eſt. Quod ad parteis ſingulas oratiõis, deinceps dicam

* Menæchmos

dicam: quarum uis,quoniam sunt diuisiones plures, nunc ponam potißimum, in quæ diuiditur. Oratio *secanda,ut natura in quattuor parteis: unā,quæ habet casus: alteram, quæ habet tempora: & tertiam, quæ habet neutrum: & quartam,in qua est utrumq;: has uocant quidam appellandi,dicendi,adminiculandi,iungendi: appellandi dicitur, ut homo,&* Nestor: *dicendi, ut scribo,& lego: iungendi, ut atq;: adminiculandi,ut doctè,& commodè.* Appellandi *partes sunt quattuor: è queis dicta à quibusdam prouocabula, quæ sunt,ut quis,quæ: uocabula,ut scutum,gladius: nomina,ut* Romulus,Remus: *pronomina,ut hic,hæc.* Duo *media dicuntur nomina: prima & extrema,articuli.* Primum *genus est infinitum: secundum,ut infinitum: tertium, ut finitum: quartū finitum.* Hæc *sigillatim triplicia esse debēt,* 12 *quo ad sexum,multitudinē,casum: sexum,utrum uirile, an muliebre,an neutrum sit,ut doctus,docta,doctum: multitudinem,unū, an plura significet,ut hic,hi,hæ: casum, utrum recto sit,ut* Marcus,*an obliquo,ut* Marco,*an communi,ut* Iouis. H*is discretis partibus,singulas prospice,quò facilius nusquam esse analogias, quas sequi debeamus, uideas: nēpe esse oportebat uocis formas ternas, ut in hoc humanus humana humanum. Sed habēt quædā binas,ut ceruus, cerua: quædā singulas,ut aper,& sic multa.* Nō *ergo est in huiuscemodi generibus analogia.* Et *in multitudine, ut unum significat pater,plures patres: sic omnia debuerunt esse bina. Sed & singularia solū sunt multa,ut cicer,siser: nemo enim dicit cicera, sisera: & multitudinis, ut salinæ, nō enim ab his singulari specie dicitur salina, & balneæ: neq; ab eo,quod dicūt balneum, habet multitudinem consuetudo: nam quod est,ut prædium,balneum,debuerūt esse plura,ut prædia,balnea,quod non est.* Non *est ergo in his*

quoque analogia. Alia casus habent, & rectos, & obliquos, alia rectos solùm, alia modo obliquos: habēt utrosq́; ut Iuno Iunonis: rectos modo, ut Iuppiter, Marspiter: obliquos solùm, ut Iouis Iouem. Non ergo in his est analogia.

Nunc uideamus in illa quadripartita. Primùm si esset analogia, ut in his tribus articulis, ut est quis, quem, quoius, sic diceretur, qua, quam, quaius: & ut est quis, quoi, sic diceretur, qua, quai: nam est proportione simile: ut deæ bonæ, quæ sit: dea bona, quæ est: & ut est quem, quis, sic quos, ques. Quare quod nunc dicitur qui homines, dici oportuit ques. Præterea ut est ab is, ei, sic ab ea, eæ diceretur, quod nunc dicitur ei: & pronuntiaretur, ut in eis uiris, sic eis mulieribus: & ut est in rectis is, ea, debuit esse ibus, eis: sed id est in obliquis ijs. Nunc non modò in uirili, sicut in muliebri dicitur eius: sed etiam in neutris articulis, ut eius uiri, eius mulieris, eius pabuli, cùm discriminentur in rectis casibus is, ea, id. De hoc genere parcius tetigi, quòd librarios hæc spinosiora indulgētius laturos putaui. De nominatiuis, quæ accidunt proxime ad finitam naturam articulorum, atque appellantur uocabula, ut homo, & equus: eorum, declinationum genera sunt quattuor: unum nominandi, ut ab equo equile: alterum casuale, ut ab equo equum: tertium augendi, ut ab albo albius: quartum minuendi, ut à cista cistula. Primum genus, ut dixi id est, cum aliqua parte orationis declinata sunt recto casu uocabula, ut à balneis balneator. Hoc ferè triplices habet radices: quòd & à uocabulo oritur, ut à uenatore uenabulum: & à nomine, ut à Tibure Tiburs: & à uerbo, ut à currendo cursor. In nullo horū analogiā seruare uidebis. Primū cū dicatur, ut ab oue & à sue, ouile et suile, sic à boue dicitur bubile, nō bouile: & cū simile sit auis: & ouis, neque

dici

dicitur, ut ab aue auiarium, ab oue ouile, ab aue auile non est, neque ab oue ouiariũ: & cùm debuerit esse, ut à cubatione cubiculum, sic à sessione sediculum non ést. Quoniã taberna, ubi uenit uinũ, à uino uinaria, à creta cretaria, ab unguento unguentaria dicitur, ἀναλογικῶς si essent uocabula, ubi caro uenit, carnaria: ubi pelles, pellaria: ubi calcei, calcearia dicerẽtur: non laniena, pellesuina, sutrina. Et sic, ut est ab uno uni, à tribus trini, à quatuor quatrini, sic à duobus duini, nõ bini dicerẽtur: nec non ut quadrigæ, trigæ, sic potius duigæ, quàm bigæ. Permulta sunt huiusce generis, quæ, quoniã admonitus perspicere potest, omitto. Vocabula, quæ à nominibus oriuntur, si à similibus nominibus similia esse debẽt, dicemus: quoniã gemina sunt Parma, Alba, Roma, Parmẽses, Albẽses, Romenses: aut quoniã 12
similis est Roma, Nola, Parma, dicemus, ut Romani, Nolani, sic Parmani: & à Pergamo, ab Ilio similiter, ut Pergamenus, sic Ilienus: aut ut Ilius mas & Ilia femina, sic Pergamus & Pergama: & quoniã similia nomina sunt Asia, Libya, dicemus ut Asiaticos, sic Libyaticos homines. Quæ uocabula ducuntur à uerbis, fiunt, ut à scribẽdo scriptor, à legendo lector: hæc quoque, non seruare similitudinẽ licet uidere ex his, cùm similiter dicatur, ut ab amãdo amator, à salutando salutator, à cantando cantator: & cùm dicatur lassus sum metendo, ferendo: ex his uocabula non reddunt proportionem: quòd non sit, ut messor, fertor. Multa sunt item in hac specie, in quibus potius consuetudinem sequimur, quàm rationem uerborum. Præterea, cùm sint ab eadem origine uerborum uocabula dißimilia superiorũ, quòd simul habeãt casus, & tempora, quæ uocantur participia, & multa sint contraria, ut amor amo, feror fero: ab amo & eiusmodi omnibus uerbis oriũtur præsens, &

futurũ,ut amans, et amaturus:et ab eis uerbis tertiũ,quod debet fingi præteriti,in lingua Latina reperiri nõ potest:

23 non ergo est analogia. Sic ab amor legor, & eiusmodi uerbis non est uocabulum eius generis præteriti tẽporis, sicut amatus eram,sum,ero:neque præsentis,& futuri ab his fit:non est ergo analogia:præsertim cùm tantus numerus uocabulorum in eo genere interierit:quod dicimus in his uerbis, & in ijs uerbis,quæ contraria non habent,loquor,uenor:tamen dicimus loquens,uenans,locuturus,uenaturus,quod secundum analogias non est:quoniam dicimus loquor,& uenor:unde illa, quæ erant superiora,minus seruantur. Quid?cum his,quæ contraria uerba habẽt, alia efficiunt terna,ut ea quæ dixi,alia bina,ut ea quæ dicam,currens ambulans,cursurus ambulaturus:tertia enim præteriti non fuit:ut cursus sum,ambulatus sum. Neque in his quidẽ, quæ sæpius quid fieri ostendunt,seruant analogiã:ut est à cantando cantitans ab amãdo amitans nõ est, & sic multa. Vt in his singularibus,sic in multitudinis: sicut enim cantitantes,sic dicantes non dicuntur. Quoniam est uocabulorum genus, quod appellant compositum, & negant conferri id oportere cum simplicibus, de quibus adhuc dixi:de compositis separatim dicam. Cùm à tibijs, & canendo tibicen dicitur: quærunt, si analogias sequi oporteat,cur non à cithara, & psalterio, & pandura,dicamus citharicen,& sic alia? Si ab æde & tuendo edituus est, cur ab atrio & tuendo non atriituus sit potius, quàm atriensis? Si ab auibus capiendis auceps dicatur,debuisse aiunt ex piscibus capiendis pisciceps, ut aucupem, sic pi-

24 scicupem dici: & ubi lauetur æs,ærarias,non ærelauinas nominari: & ubi fodiatur argentum,argentifodinas dici, neque ubi fodiatur ferrum,ferrifodinas: qui lapides cædũt,

lapi

lapicidas: qui ligna, lignicidas nō dici : neque ut aurificem, sic argentificem : non doctum dici indoctum : non salsum non insalsum: sic & ab hoc quoque fonte quæ profluant, animaduertere est facile. Relinquitur de casibus, in quo Aristarchi-suos intendunt neruos. Primùm si in his esset analogia, dicunt debuisse omnes nominatiuos, & articulos habere totidem casus: nunc alios habere unum solum, ut litteras singulas omnes : alios treis, ut prædium, prædij, prædio: alios quattuor, ut mel, mellis, melli, melle: alios quinque, ut quintus, quinti, quinto, quintum, quinte: alios sex, ut unus unius, uni, unum, une, uno. Non esse ergo in casibus analogias. Secundo quod Crates dicebat, cur quæ singulos habent casus, ut litteræ Græcæ, non dicantur alpha alphatos? si idem mihi respōdebitur quod Crateti, non esse uocabula nostra, sed penitus barbara: quærā, cur ijdem nostra nomina, & Persarum, & ceterorum, quos uocant barbaros, cum casibus dicant? quare, si esset analogia, aut, ut Pœnicorum & Aegyptiorum uocabula, singulis casibus dicerētur, aut pluribus, ut Gallorum, & ceterorum. Nam dicunt ab alaco alacus.* Et sic aliàs id quod scribent, dicent, quod Pœnicum sit, singulis casibus: ideo eas litteras Græcas nominari: sic Græci nostra senis casibus, non quinis dicere debebant: quod cùm non faciunt, non est analogia. Quæ si esset, negant ullum casum duobus modis debuisse dici, quod fit contra. Nam sine reprehensione uulgo alij dicunt in singulari hac oui, & aui: alij hac oue, & aue: in multitudinis, hæ puppeis, resteis, & hæ puppes, restes. Item, quod in patrico casu hoc genus dispariliter dicatur ciuitatum, parentum, ciuitatium, parentium: in accusandi hos monteis, fonteis, hos montes, fontes. Item cùm si sit analogia, debent à similibus

uerbis

* alauda, alaudas

uerbis similiter declinatis similia fieri, & id non fieri ostendi possit: despiciendam esse eam rationẽ. Atqui *ostenditur: nam quid potest similius esse, quàm mens, dens, gẽs? cùm horum casus patricus, & accusandi in multitudine sint dispariles: nam à primo fit gentium, & genteis, utrobique ut sit* I: *à secundo mentiũ, & mentes, ut in priore solo sit* I: *à tertio dentum, & dentes, ut in neutro sit* I. *Sic item, quoniã simile est recto casu sciurus, lupus, lepus, rogant, cur non dicant proportione item sciuro, lupo, lepo? Si respondent similia non esse, quòd ea uocemus dissimiliter sciure, lupe, lepus: sic enim respõdere uoluit* Aristarchus Crateti. *Nam cùm scripsisset similia esse* Philomedes, Heraclides, Melicertes, *dixit nõ esse similia: in uocando enim cum* E *breui dici* Philomede, *cũ* E *longo* Heraclide, *& cum* E *breui* Melicerte: *in hoc dicunt* Aristarchum *non intellexisse, quod quæreretur, cùm sic soluerit. Sic enim, ut quidq; in obliquis casibus discrepauit, dicere potuit, propterea rectos casus non esse simileis: cùm quæratur duo inter se similia sint, necne, non debere extrinsecus adsumi, cur similia sunt. Item si esset analogia, similiter aues, oues, sues dicerent, item ut ouium, auium, sic suium. Si analogia est, inquit, cur populus dicit dij* Penates, *dij* Cõsentes? *Cùm sit, ut hic reus, ferus, deus, sic hi rei, feri, dei? Item quærunt, si sit analogia, cur appellant omnes ædem deum* Consentum, *& nõ deorum* Consentium? *Item cur dicatur mille denarium, non mille denariorum? est enim hoc uocabulum ea figura, ut* Vatinius, Manlius, *denarius: debet igitur dici, ut* Vatiniorum, Manliorum, *sic denariorum: & non equum publicum mille assarium esse, sed mille assariorum: ab uno enim assario multi assarij, ab eo assariorum. Item secundum illorum rationem debemus*

dedetaus secundis syllabis longis dicere Hectorem, Nesto-
rem: est enim ut quaestor, praetor, Nestor, Hector: & non
debuit dici quibusdã, sed queisdam: est enim ut eeis, heis,
queis. At si est quibuscum, cũ nõ ibus & hibuscũ dicatur, 16
da patri familias, dicere non debuerũt, si analogias sequi
uellẽt: quod est ut Atiniae, Scatiniae, familiae, sic una Atinia,
Scatinia, familia. Item plures patresfamilias dicere nõ de-
buerunt, sed, ut Sisenna scribit, patresfamiliarum. Neque
oportebat consuetudinẽ notare, alios dicere boum greges,
alios bouerum: ut struum, sic Iouum, & Iouerũ, cùm esset
ut Iouis, bouis, struis, Iouem, bouẽ, struẽ, Ioui, boui, strui.
Nec cùm haec conuenirẽt in obliquis casibus, dubitare de-
buerunt in rectis propinquioribus: nunc in consuetudine
aliter dicere pro Iouis, Iuppiter: pro bouis, & bus, bos:
pro struis strues. Deinceps dicam de altero genere uo-
cabulorum, in quo contentiones sunt, ut album albius al-
bissimum, in quo eam analogiã non seruari apparet. Nam
cùm sit simile salsum, caldũ, & dicatur ab his salsius sal-
sissimũ, caldius caldissimũ debuit dici. Quoniã simile est bo
num, malũ, ab his bonius & malius, bonissimũ & malissi-
mum: nónne dicimus bonum melius optimum? malũ peius
pessimum? in alijs uerbis nihil deest, ut dulcis dulcior dul-
cissimus, in alijs primũ, ut peius pessimũ, in alijs medium,
ut caesius caesissimus: in alijs bina sunt, quae sint ab eadem
uoce declinata, & ea ita, ut alias desint secundũ & tertiũ,
ut in hoc mane manius manissime: alias ut duo prima ab-
sint, ut optum optius optimum: alias ut primũ & tertium 17
desit, ut in hoc melũ melius melissimũ. Praeterea si dicerẽt
similiter declinari, cùm similia essent macer, sacer, tener,
& macerrimus, sacerrimus, tenerrimus, non discreparent
in his macrior, & magis sacer, & tenerior, neq; alia qua- 18
drisyllaba

drisyllaba fierent: & si in his dominaretur similitudo, diceremus, ut candidißimus candidißima, pauperrimus pauperrima: ut candidus cādida, pauper paupera: & dicimus doctus docta, doctißimus doctißima: sic diceremus frugalißimus frugalißima, frugus & fruga. Ea si proportione essent uerba, ut uno uocabulo dicimus uirū, & mulierem sapientem, & diligentē, & sapientiorem, & diligentiorē: sic diceremus item, cùm perueniremus ad summum, quod facimus aliter: nam uirum dicimus sapientißimū, & diligentißimum, feminam sapientißimam, et diligentißimam. Quod ad uocabulorum huius generis exempla pertinet, multa sunt reliqua: sed eadē, quæ dicta, ad iudicandū satis sunt, quòd analogias in collatione uerborū sequi nō debemus. Magnitudinis uocabula cùm poßint esse terna, ut

19 cista cistula cistella, in alijs media non sunt, ut in his macer macricolus macellus, niger nigricolus nigellus. Item minima in quibusdā non sunt, ut auis auicula auicella, caput capitulum capitellū. In hoc genere uocabulorū, quòd multa desunt, dicendū est non esse in eo, sed potius sequendā consuetudinem, quàm rationem. Quod ad uocabulorū genera quattuor pertinet, ut in hoc potius cōsuetudinē, quàm analogiam dominari facilè animaduerti poßit, dictū est. Sequitur de nominibus, quæ differunt à uocabulis, ideo quòd sunt infinita, ac res cōmuneis designent, ut uir, mulier: cùm nomina sint finita, ac significent res proprias, ut Paris, Helena: è quibus sunt alia nomina à nominibus, ut Ilium ab Ilo, et Ilia ab Ilio: alia à uocabulo, ut ab albo albius, & ab atro atrius: in neutris seruata est analogia. Nā & cùm sit à Romulo Roma, proportione nō est, quod debuit esse Perperni filia, non Perpernæ, Perperna mulieris nomen esse debuit, & natæ à Perperno, quod est, ut Arbernus,

Perpernus

Perpernus, Arberna, Perperna. Quod si Marcus Perperna uirile est nomen, & analogia sequenda: Lucius Aelia, & Quinctus Mucia uirilia nomina esse debebunt. Item quae habẽt ab Rhodo, Andro, Cyzico, Rhodius. Andrius, Cyzicenus, similiter Cyzicius ciuis diceretur unusquisq;. Nam ut ab Athenis Athenaeus dicitur rhetor nomine, & si non sit Atheniensis, in hoc ipso analogia non est: quòd alij nomina habẽt ab oppidis, alij aut nõ habẽt, aut non, ut debent, habẽt. Habent pleriq; libertini à municipio manumissi: in quo, ut societatum & fanorum serui, non seruarunt proportionem, & rationem, & Romanorum liberti debuerunt dici: ut à Fauentia Fauentinus, à Reate Reatinus, sic à Roma Romanus: ut nominentur libertini olim publici serui Romani: qui manumissi antè quàm sub magistratus nomina qui eos liberarunt, succedere coeperunt. Hinc quoque illa nomina Lenas, Vfenas, Carinas, Maecenas: quae cùm essent à loco, ut Vrbinas, & tamen Vrbinus, ab his debuerunt dici ad nostrorum nominum similitudinem. *DEEST PAGINA.*

M. TERENTII VARR. DE LINGVA LATINA Liber octauus.

*

* DESVNT QVAEDAM. *

tàm nesciunt docere, quàm discere, quæ ignorant, in quo 1 fuit Crates nobilis Grammaticus, qui fretus Chrysippo homine acutissimo, qui reliquit sex libros περὶ τῆς ἀνωμαλίας, his libris contra analogiam, atque Aristarchum est nixus: sed ita ut scripta indicant eius, ut neutrius uideatur peruidisse uoluntatem. Quod & Chrysippus, de inæqualitate cùm scribit sermones, propositum habet ostendere similes res dissimilibus uerbis, & similibus dissimiles esse uocabulis notatas. Id quidem est uerum: & cùm Aristarchus de æqualitate conscribit, & de uerborum similitudine, quorundam inclinationes sequi iubet, quoad patiatur consuetudo. Sed hi, qui in loquendo partim sequi iubēt nos consuetudinem, partim rationem, non tam discrepant, quòd consuetudo, & analogia coniunctiores sunt inter se, quàm hi credunt: quòd est nata ex quadam consuetudine analogia: & ex hac, consuetudo ex dissimilibus & similibus uerbis eorū, quod declinationibus constat, neque anomalia, neq; analogia est repudiāda: nisi si non est homo ex anima, quòd est homo ex corpore & anima. Sed ea, quæ dicam, quò facilius peruideri possint, prius de trinis copulis differendum: nam confusim ex utraque parte pleraque dicuntur, quorum alia ad aliam referri debent summam. Primum de copulis naturæ, & suis: hæc enim duo sunt, quæ exigūt diuersa: quod aliud est dicere uerborum analogias, aliud dicere, uti oportere analogijs. Secundum de copulis

*copulis multitudinis, ac finis: utrumq; omnium uerborum dicatur esse analogia, an unius, * an maioris partis. Tertiũ* * an nullius *de copulis personarum, qui eis debent uti, quæ sunt plu-* 2 *res. Aliæ enim populi uniuersi, aliæ singulorũ: & de his non eadem oratores, & poëtæ, quòd eorum nõ idem ius. Itaq; populus uniuersus debet in omnibus uerbis uti analogia: &, si perperã est consuetus, corrigere se ipse, cum orator nõ debeat in omnibus uti: quod sine offensione nõ potest facere, cùm poëtæ transilire lineas impune possint. Populus enim in sua potestate, singuli in illius. Itaq; ut suã quisq; cõsuetudinẽ, si mala est, corrigere debeat, sic populus suam. Ego populi cõsuetudinis nõ sum, ut dominus: at ille meæ est. Vt rationi obtẽperare debet gubernator, gubernatori unusquisq; in naui, sic populus rationi, nos singuli populo. Quare ad quamcunq; summam in dicendo referã si animaduertes, intelliges, utrum dicatur analogia esse, an, uti oporteret, redigere, dici id in populũ aliter, ac inde omnibus dici in eum, qui sit in populo. Nunc iam primum dicã pro uniuersa analogia, cur nõ modo uideatur esse nõ reprehendenda, sed etiam cur in usu quodammodo sequẽda. Secundo de singulis criminibus, quibus rebus possint, quæ dicta sunt contra, solui: dicam ita, ut generatim comprehendam, & ea, quæ in priori libro sunt dicta, & ea, quæ possunt dici, atque illic præterij.*

PRIMVM *quod aiunt, qui bene loqui uelit, consuetudinem nõ rationem similitudinum sequi oportere: quòd alterum si neglegat, sine offensione facere non possit: alterum si sequatur, quod sine reprehensione non sit futurum, errant: quòd qui in loquẽdo consuetudinẽ, qua oportet uti, sequitur, non sine ea ratione. Nam uocabula, ac uerba, quæ declinamus, similiter ea in consuetudine esse*

b *uidemus,*

uidemus, & ad eam referimus: & si quid est erratum, nō sine ea corrigimus. Nam ut qui triclinium constrarunt, si quem lectum de tribus unum imparem posuerunt, aut de paribus nimium, aut parum produxerūt, unà corrigimus, & ad cōsuetudinem communē, & ad aliorum tricliniorum analogias. Sic si quis in oratione in pronuntiando ita declinat uerba, ut dicat disparia, quod peccat, redigere debemus ad ceterorum similium uerborū rationem. Cum duo peccati genera sint declinationum: unum, quod in consuetudinem perperam receptū est, alterum, quod nondum est, & perperā dicatur: unum dant nō oportere dici, quod
5 sit in consuetudine: alterum nō conceditur, quin ita dicatur: ut sit simile cum id faciat. ac si quis puerorum per delicias pedes male poneret, atque imitari uacias cœperit, hos corrigi oportere, si concedant: contra si quis in consuetudine ambulandi iam factus sit uacia, aut compernis, si eum corrigi non concedant non sequitur, ut stulte faciant, qui pueris in geniculis alligēt serperastra ut eorū deprauata corrigant crura: cum culpandus non sit medicus, qui è longinqua mala consuetudine ægrum in meliorem traducit. Quare reprehendēdus sit, qui orationem minus ualentem propter malam consuetudinem traducit in meliorem? Pictores Apelles, Protogenes, sic alij artifices egregij non reprehendēdi, quòd consuetudinem Myconis, Dioris, Arimnæ, & aliorum superiorum non sunt secuti? Aristophanes improbandus, qui potius in quibusdam ueritatem, quàm consuetudinem secutus? Quid si uiri sapientissimi, & in re militari, & in alijs reb. multis cōtra ueterē consuetudinem cum essent usi, laudati, despiciēdi sunt, qui potiorem dicunt oportere esse consuetudinem ratione? An cum quis perperam consueuerit quid facere in ciuitate, non

non modo non patiemur, sed etiam pœna adficiemus? Item si quis perperam consueuerit dicere uerbum, non corrigemus, cum id fiat sine pœna? Et hi qui pueros in ludum mittunt, ut discant, quæ nesciunt uerba, quemadmodum scribent? Itidem barbaros, qui ignorabunt uerba, quemadmodum oportuit dici, non docebimus, ut sciant, qua ratione cōueniat dici? Sed ut nutrix pueros à lacte nō subitò euellit a consuetudine, cum à cibo pristino in meliorē traducit, sic in maioribus loquendo à minus commodis uerbis ad ea, quæ sunt cum ratione, modicè traducere oportet: cum sint in consuetudine contra rationem alia uerba, ita ut ea facile tolli poßint, alia ut uideantur esse fixa, quæ leuiter hærent, ac sine offensione cōmutari poßint. Sic enim ad rationem corrigi oportet, quæ non ad rationem sunt, ita ut in præsentia corrigere nequeas: quin ita dicas, his oportet, si poßis, non uti: sic enim obsolescent, ac postea iam oblitterata facilius corrigi poterūt. Quas nouas uerbi declinationes ratione introductas respuet forum, eis boni poëtæ maxime scænici, consuetudine subigere aureis populi debent: quòd poëtæ multum poßint in hoc, propter eos quædam uerba in declinatione melius, quædam deterius dicuntur. Consuetudo loquendi est in motu. Itaq; solet fieri ex meliore deterior. Meliora uerba perperàm dicta apud antiquos aliquos, propter poëtas nō modò nunc dicuntur rectè, sed etiam, quæ ratione dicta sunt tum, nunc perperàm dicūtur. Quare, qui ad consuetudinem nos uocant, si ad rectam, sequamur: in eo enim quoque est analogia, si ad eam inuitent, quæ est deprauata, nihilo magis sequemur: nisi si, cum erit necesse, sequar in ceteris rebus mala exempla: nam ea quoque, cum aliqua uis urguet, inuiti sequimur. Neque enim Lysippus artificum priorum

potius est uitiosa secutus, quàm artem: sic populus facere debet, & singuli, sine offensione quod fiat populi, qui 6 amussa non modo quærant, sed etiam quod indicium dent. Iidem ex sermone si quid deperijt, nõ modo nihil impendunt, ut requirant, sed etiam contra indices repugnant. At ne restituatur uerbũ nouum, & ratione introductũ, quò minus recipiamus, uitare non debemus. Nam ad usum in uestimentis, ædificijs, supellectili, nouitati non impedit uetus consuetudo. Quem enim amor adsuetudinis potius in pannis possessorem retinet, quàm ad noua uestimenta traducit? An non sæpe ueteres leges abrogatæ nouis cedunt? Nonne inusitatis formis uasorũ recẽtibus à Græcia adlatis, oblitteratæ antiquæ consuetudinis sinorum, & capidarum species? His formis uocabulorum cõtaminati uti nollent, quæ docuerit ratio præter consuetudinem ueterem? Et tantũ inter duos sensus interesse uolunt, ut oculis semper aliquas figuras supellectilis nouas conquirant, contra aureis expertes uelint esse? Quotus quisque iam seruos habet priscis nominibus? Quæ mulier suum instrumentum, atque uasa auri, ueteribus uocabulis appellat? Inductis non tàm irascendum, quàm huiusce prauitatis patronis. Si enim usquequaque nõ esset analogia, tùm sequebatur, ut in uerbis quoque non esset, non cum esset usquequaque, ut est, nõ esse in uerbis. Quæ enim est pars mundi, quæ non innumerabiles habeat analogias? Cælũ, an mare, an terra, an aër, & cetera, quæ sunt in his? nõne in cælo, ut ab æquinoctiali circulo ad solstitialem, & hinc ad septẽtrionalẽ diuisum, sic cõtra paribus partibus itẽ à bruma uersum cõtraria parte? Non quantũ polo superiori abest inferior ab eo, quem ἀνταρκτικὸν uocant astrologi, & is ad brumalem? Non quemadmodum quodque signum*

* Indoctis

exortum

exortum hoc anno, quotannis eodē modo exoritur? Num aliter sola bruma uenit ad æquinoctium? an contra, cum ad solstitium, uenit ad æquinoctialem circulum, & inde ad brumam? Nonne luna, *ut à sole discedit ad aquilonem, & inde redit in eandem uiam, sic inde fertur ad austrum, & regreditur inde? Sed quid plura de astris, ubi difficilius reperitur, quid sit, aut fiat in motibus dissimiliter?* At *in mari, credo, motus nō habent dissimilitudines geminas, qui in uiginti quattuor horis lunaribus cottidie quater se mutant?* At *cum sex horis æstus creuerūt, totidem decreuerunt rursum identidem alijs, an hanc analogiā ad diem seruant, ad mensem nō item alios motus?* Sic *item cum habeant alios inter se conueniētes, de quibus in libro, quem de æstuarijs feci, scripsi.* Non *in terra in sationibus seruata analogia?* Nec *cuiusmodi in præterito tempore fructuum genera reddidit, similia in præsenti reddit? & cuiusmodi à tritico iacto reddit segetes, sic ordeo sato proportione reddit pariles?* Nōne *ut* Europa *habet flumina, lacus, monteis, campos, sic habet* Asia? Non *in uolucribus generatim seruatur analogia?* Non *ex aquilis aquilæ, atq; ex turdis, qui procreātur, turdi: sic ex reliquis sui cuiusq; generis?* An *aliter hoc fit quàm in aëre, in aqua?* non *hic conchæ inter se generatim innumerabili numero similes? non pisces? an è muræna fit lupus, aut merula?* Non *bos ad bouem conlatus similis? & qui ex his progenerantur inter se uituli? etiam ubi dissimilis fetus, ut ex equa & asino mulus, tamen ibi analogia: quod ex quocumq; asino & equa nascitur item mulus, aut mula, ut ex equo, & asina binnuli.* Non *sic ex uiro & muliere omnis similis partus?* Quid *pueri, & puellæ? nō horū ita inter se, nō omnia similia membra, ut separatim in suo utroq; genere similitudines*

*tudines sint pariles? Non homines omnes cum sint ex anima & corpore, partes quoque horum proportione similes? Quid ergo cum omnes animæ hominum sint diuisæ in octonas parteis, inter se nõ proportione similes quinque, quibus sentimus: sexta, qua cogitamus: septima, qua progeneramus: octaua, qua uoces mittimus? Igitur, quoniã, qua loquimur uoce orationem, hãc quoque necesse est natura habere analogias, itaque habet, an nõ? Vides, ut Græci habeant eam quadripartitam? * unam, in qua sit casus: alteram, in qua tempora: tertiam, in qua neutrum: quartam, in qua utrumq;: sic nos habere? Et quid, uerba nescis, ut apud illos sint alia finita, alia non, sic utraque esse apud nos? Equidem non dubito quin animaduerterint idem in eam innumerabilem similitudinem numerum, ut trium temporum uerba, ut trium personarum: quis enim potest non animaduertisse in omni ratione esse ut legebam lego legam, sic lego legis legit: cum hæc eadem dicantur alias ut singula, alias ut plura significent? Quis est enim tàm tardus, qui illas quoque non animaduertit similitudines, quibus utimur imperando, quibus in optando, quibus in interrogãdo, quibus in infectis rebus, quibus in perfectis, sic in alijs discriminibus? Quare qui negat esse rationem analogiæ, non uidet naturã non solum orationis, sed etiam mundi: qui autem uidẽt, & sequi negãt oportere, pugnãt contra naturam, nõ contra analogiã: & pugnant uolsellis, non gladio, cum pauca excepta uerba ex pelago sermonis puri, minus trita efferant, cum dicant propterea analogias non esse: similiter ut si quis uiderit mutilum bouem, aut luscum hominem, claudicantem equum, neget in cornibus boum, hominum, & equorum naturam similitudinis proportione constare. Qui autem cum duo genera esse dicunt*

* *quadriplicatam*

runt analogiæ : unum naturale, quod ut ex lentibus satis nascuntur lentes, sic ex lupinis lupinum: alterum uoluntarium, ut in fabrica, cum uident scænã, ut dexteriore parte sint ostia, sic esse in sinisteriore simili ratione facta: de his duobus generib. naturalẽ esse analogiã: ut sit in motibus cæli: uolũtariam uero esse, quòd ut cuiq; fabro libitum sit, poßit facere partẽ scænæ: sic in hominũ partibus esse analogias, quòd eas natura fecit: in uerbis nõ esse, quòd & homines ad suam quisque uoluntatem fingunt. Itaq; *de eisdem rebus alia uerba habere Græcos, alia Syros, alia Latinos.* Ego *declinatus uerborum & uoluntarios, & naturaleis esse puto. Volũtarios, quibus homines uocabula imposuerint reb. quædã, ut à* Romulo Roma, *à* Tibure Tiburtes. *Naturales, ut ab impositis uocabulis, quæ inclinantur in tempora, aut in casus: ut ab* Romulus Romuli Romulum, *& à* dico dicebam dixeram. *Itaq; in uoluntarijs declinationibus inconstantia est, in naturalibus constantia: quas utrasq;, quoniam id non debeant negare esse in oratione, quod in mũdi partibus omnibus sit, & declinationes uerborum innumerabiles, dicendum est esse in ijs analogiam. Neque ideo statim ea in omnibus uerbis est sequenda. Nam si qua perperam declinauit uerba consuetudo, ut ea aliter efferri non poßint sine offensione multorum, hinc orationẽ uerborũ non prætermittendam ostendit loquendi ratio. Quod ad uniuersalem pertinet caussam, cur similitudo & sit in oratione, & debeat obseruari, & quam ad finem quoque, satis dictũ. Quare quod sequitur, de partibus singulis deinceps expediemus, ac singula crimina, quæ dicũt in analogias, soluemus. In quo animaduerto, natura quadruplicem esse formam, ad quam in declinando accommodari debeant uerba: quod debeat sub*

esse res, quæ designetur, & ut sit ea res in usu, & ut uocis natura ea sit, quæ significauit, ut declinari poßit, & similitudo figuræ uerbi, ut sit ea, quæ ex se declinata genus prodere certũ poßit. Quo neq; à terra terrus ut diceretur, postulandum est, quòd natura non subest: ut in hoc alterum maris, alterum feminæ debeat esse. Sic neque propter usum, ut Terentius significat unum, plures Terentij, postulandum est, ut sic dicamus faba & fabæ: non enim in similibus utrumq; neque ut dicimus Terẽtius Terentium, sic postulandum, ut inclinemus A & B, quòd non omnis uox natura habet declinatus. neque enim forma conlata quærendum solum, quid habeat in figura simile, sed etiam nonnunquam in eo, quem habeat effectum. Sic enim lana Gallicana, & Appula uidetur imperito similis propter speciẽ, cũ peritus Appulã emat pluris, quòd in usu firmior sit. Hæc nunc strictim dicta, apertiora fient infrà. incipiã hinc. Quod rogant ex qua parte oporteat simile esse uerbum, ab uoce, an à significatione? respondeamus à uoce. Sed tamen nonnunquam quærimus, genere similiá ne sint, quæ significantur, ac nomen uirile cum uirili conferimus, feminæ cum muliebri: non quod id, quod significant uoces, commoueat, sed quod nonnunquam in re dißimilis figuræ, formas uocum indißimiles ponunt dispariles: ut calcei muliebres sint, an uiriles, dicimus ad similitudinem figuræ, cum tamen sciamus nonnunquam & mulierem habere calceos uiriles, & uirum muliebres. Sic dici uirum Perpernam, & M. Lecam muliebri forma. Et contra, parietem, ut abietem, esse forma similem, cum alterum uocabulum dicatur uirile, alterũ muliebre, & utrũq; natura neutrũ. Sic itaque ea uirilia dicimus, nõ quæ uirum significant, sed quibus proponimus hic & hi. Et sic muliebria,

in

in quibus dicere possumus hæc, & hæ. Quare nihil est, quod dicunt Theona, & Diona nō esse similes, si alter est Aethiops, alter Gallus: si analogia rerum dissimilitudines adsumat ad discernendum uocis uerbi figuras. 8 *Quod dicunt simile sit, nec'ne, nomē nomini, imprudenter Aristarchum præcipere, oportere spectare non solùm ex recto, sed etiam ex eorum uocandi casu: esset enim ridiculum, si similes inter se parentes sint, de filijs iudicare. Qui errant, quòd non ab obliquis casibus fit, ut recti simuli facie ostendantur: sed propter eos facilius prospici similitudo potest eorū, quam uim habeat: ut lucerna in tenebris adlata nō facit, quæ ibi sunt posita similia sint, sed ut uideantur, quæ sint, quæ ue desint. Quid similius uidetur, quàm in his est extrema littera crux, frux? quas qui audit uoces, auribus discernere potest nemo: cùm easdem nō esse similes ex alijs uerbis intelligamus: quòd cùm sint cruces, & fruges, & de his extremis syllabis exemptum sit C ex altero sic, ut ex C & S crux, ex G & S frux: quod item apparet, cum est demptum S: nam fit unum cruci, alterum frugi. Quod aiunt, cum in maiore parte orationis non sit similitudo, non esse analogiam: dupliciter stultè dicunt, quod & in maiore parte est, & in minore parte est: & si in minore non sit, tamen sit in maiore. Nisi etiam nos calceos negabūt habere, quod in maiore parte corporis calceos non habeamus? Quod dicunt nos sequi dissimilitudinem: itaque in uestitu, in supellectile delectari uarietate: nō paribus subuculis uxoris: respondeo. si uarietas est iucunda, magis uarium esse, in quo alia sunt similia, alia non sunt. Itaq; sic, ut abacum argento ornari uidemus, ut alia paria sint, alia dispar, sic in oratione. Rogant, si similitudo sit sequenda, cur malimus habere lectos alios ex*

b s ebore,

ebore, alios ex testudine, sic item genere aliquo alio: ad 9 quæ dico, nos dißimilitudines quoque sequi. Sæpe itaq; ex eadem supellectili licet uidere: nã nemo facit triclinij lectos, nisi pareis & materia, & altitudine, & figura. Quis facit mappas triclinarias non simuleis inter se? quis puluinos? quis deniq; cetera quæ unius generis sint plura? Cum inquiunt utilitatis caussa introducta sit oratio, sequendum, non quæ habebit similitudinem, sed quæ utilitatem. Ego quidem utilitatis caussa orationem factam esse cõcedo, sed ut uestimenta: quare ut hic similitudines sequemur: ut uirilis tunica sit uirili simulis, itẽ toga togæ: sic mulierũ stola stolæ proportione. & palliũ pallio simule. Sic cum sint nomina utilitatis caussa, tamen uirilia inter se similia: item muliebria inter se sequi debemus. Quod aiunt, ut persedit, & perstitit, sic percubuit, et percupiuit, quoniã non sit, non esse analogiam, & in hoc errant: quod duo posteriora ex prioribus declinata non sunt: cum analogia polliceatur ex duobus similib. simuliter declinatis, simulia fore. Qui dicunt, quòd sit à Romulo Roma, & non Romula, neque ut ab oue ouilia, sic à boue bouilia esse analogias, errant: quòd nemo pollicetur è uocabulo uocabulũ declinari recto casu singulari in rectũ singularem, sed ex duobus uocabulis simulibus casus simuliter declinatos simules fieri. Quod dicunt, quòd uocabula litterarum Latinarum non declinẽtur in casus, non esse analogias, hi, ea quæ natura declinari non possunt, eorũ declinatus requirunt: proinde ut non ea dicatur esse analogia, quæ à similibus uerbis simuliter declinatis simulia declinat. Quare nõ soliũ in uocabulis litterarũ non hæc requirenda analogia, sed ne in syllaba quidẽ ulla: quod dicimus hoc ab, huius ab: sic alia. Quod si quis in hoc quoq; uelit dicere esse analogias

rerum,

rerum, tenere potest: ut enim dicunt ipsi alia nomina, quòd quinque habent figuras, habere quinque casus, alia quatuor, sic minus alia, dicere poterunt esse litteras ac syllabas in uoce, quæ singulos habent casus. In rebus plurimis, quemadmodum inter se cōferrēt ea, quæ quaternos habebunt uocabulis casus, item ea inter se quaternos: sic, quæ singulos habebunt, conferāt inter se dicentes, ut sit hoc A, huius A, esse hoc E, huius E, huic E. Quod dicunt, esse quædam uerba, quæ habeant declinatus, ut caput, quorum par reperiri quòd non possit, non esse analogias: respondendum sine dubio, si quod est singulare uerbum, id non habere analogias. Minimum duo esse uerba debēt, in quibus sit similitudo: quare in hoc tollunt esse analogias? sed initio uocabulū recto casu apparet in hoc: Quod dedit ira caput, nec dispendi facit bilum: quod ualet, neque dispendij facit quidquam. Idem hoc obliquo apud Plautum: Video te nihili pendere præ Philolachete omnes homines: quod ex ne & bili: quare dictus est nihili, qui nō bili: habet casus tùm, cùm commutatur, de quo dicitur. De homine: dicimus enim hic homo nihil est, & huius hominis nihili, & hunc hominem nihili, si in illo commutaremus, diceremus, ut hoc linum, & limum, sic nihilum, non hic nihil, & huic lino & limo, sic nihilo, non huic nihili. Potest dici patricus casus, ut ei præponuntur pronomina plura, ut hic casus Terentij, hunc casum Terentij, hic miles legionis, huius militis legionis, hunc militem legionis. Negant, cùm omnis natura sit aut mas, aut fœmina, aut neutrum, debuisse ex singulis uocibus ternas figuras uocabulorum fieri, ut albus alba album: nunc fieri in multis rebus binas, ut Metellus Metella: nonnulla singula, ut tragœdia, comœdia, sic esse Marcum, Numerium: at Marcam, &

Numer

Numeriam non:dici coruum,turdū,non dici coruam,turdam:contra,dici pantheram,merulam, non dici pantherū, merulum:nullius nostrum filiū,& filiam non aptè discerni marem ac feminam,ut Terentium *&* Terentiam *: contra, deorum liberos, & seruorum non itidem,ut* Iouis *filium,& filiam, non* Iouem *&* Iouam *: item magnum numerum uocabulorum in hoc genere non seruare analogias.* Ad *hæc dicimus,omnis orationis, quamuis res natura subsit,tamē si ea in usum nō peruenerit,eò non peruenire uerba:ideo equus dicitur & equa,in usu enim horum discrimina:coruus & corua non:quòd sine usu id,quod dissimilis naturæ.* Itaque *quædam aliter olim, & nunc : tum omnes mares, & feminæ dicebantur columbæ, quòd non erant in eo usu domestico,quo nunc : contra,propter domesticos usus,quod internouimus,appellatur mas columbus,femina columba.* Nam *cum in tria genera transit, & idem est in usu discriminare, totumq; deniq; apparet, ut est in doctus docta doctum.* Doctrina *enim per hæc tria transire potest, & usus docuit discriminare doctas res ab hominibus, & in his marem ac feminā in mare, & femina,& neutro.*Neque *natura mas transit,neq; femina,neq; neutra : & ideo non dicitur feminus femina feminum, sic reliqua.*Itaque *singularibus et secretis uocabulis appellati sunt.*Quare *in quibus rebus non subest similis natura,aut usus, in his uocabulis huiuscemodi ratio quæri non debet.* Ergo *dicitur,ut surdus uir, surda mulier, sic surdū thea-*
12 *trum,quòd omnes tres ad auditum sunt comparatæ.* Con*tra nemo dicit cubiculum surdum ad silentium,non ad auditum:at si fenestram non habet,dicitur cæcum, ut cæcus, & cæca,quòd omnia habent lumen,habere debēt mas,ac femina.* Habent *inter se natura quandam societatem neu-*

tra

tra cum his, quòd sunt diuersa non inter se: quódque de his perpauca sunt, quæ habeāt quandam communitatem: Dei, & serui nomina, quod non item, ut libera nostra transeunt, eadem ex caussa, quod ad usum attinet, institui opus fuit de liberis, de reliquis nihil attinuit: quod in seruis gentilicia natura non subest in usu. In nostris nominibus, qui sumus in Latio, & liberi, necessaria. Itaque ibi apparet analogia: ac dicitur Terentius uir, Terentia femina, Terentium genus. In prænominibus ideò non fit item, quòd hæc instituta ad usum singularia, quibus discernerentur nomina gentilicia, ut à numero Prima, Secunda, Tertia, Quarta. in uiris, ut Quinctus, Sextus, Decimus. Sic ab alijs rebus, cum essent duo Terētij, aut plures, discernendi caussa, ut aliquid singulare haberent, notabant: forsitan ab eo, qui mane natus diceretur, ut is Manius esset, qui luci, Lucius, qui post patris mortem, Postumus. E quibus, quæ, cum item accidisset feminis, proportione appellatæ declarant prænomina mulierum antiqua, Mania, Lucia, Postuma. Videmus enim Maniam matrem larum, & Luciam Volumniam, Saliorum carminibus appellari. Postumam à multis post patris mortem etiam nunc appellari. Quare quocumq; progressa est natura, cum usu uocabuli similis, proportione propagata est analogia. Cum in quibus declinationibus uoluntarijs maris, & feminæ, & neutri, quæ uoluntaria sunt, non debent similiter declinari: sed in quibus naturales sint declinatus, hi, qui esse reperiuntur. Quocirca in tribus generibus nominū iniquè tollunt analogias. Qui autem eas reprehendunt, quòd alia uocabula singularia sunt solum, ut cicer: alia multitudinis solum, ut scalæ, cum debuerint esse omnia duplicia, ut equus equi, analogiæ fundamentum esse obliuiscuntur naturam.

Nam & usu singulare est, quod natura unum significat, ut equus, aut quòd coniūcta quodammodo ad unum usum, ut bigæ: itaque dicimus una musa, sic dicimus unæ bigæ. Multitudinis uocabula sunt unum infinitum, ut musæ: alterum finitum, ut duo, tres, quatuor: dicimus enim, ut hæ musæ, sic unæ bigæ, & binæ, & trinæ bigæ, sic deinceps. Quare tam uni, & unæ, & una quodammodo singularia sunt, quàm unus, & una, & unum: hoc modò mutat, quòd altera in singularibus, altera in coniūctis rebus, & ut duo, tria sunt multitudinis, sic bina, trina. Est tertium quoque genus singulare, ut in multitudine, uter: in quo multitudinis, ut uter utri, uter poëta singularis, utri poëtæ multitudinis est. Qua explicata natura, apparet non debere omnia uocabula multitudinis habere par singulare. Omnes enim numeri à duobus sursum uersus multitudinis sunt, neque eorum quisquam habere potest singulare compar. Iniuria igitur postulant, siqua sint singularia: oportere habere multitudines. Item qui reprehendunt, quòd non dicatur, ut unguentum unguenta, uinum uina, sic acetum aceta, garū garas faciunt imperitè: qui ibi desiderant multitudinis uocabulum, quæ sub mensuram, ac pondera potius, quàm sub numerum succedant. Nam in plumbo, oleo, argento, cum incrementum accessit, dicimus, multum oleum, multum plumbum, argētum: non multa olea, plumba, argenta: cum quæ ex hisce fiant, dicamus plumbea, & argentea: aliud enim cum ex argēto: nam id tùm, cùm iam uas argenteum, aut pocillum, aut quid item, quòd pocilla argentea multa, non quòd argentum multum. Ea natura, in quibus est mensura, non numerus, si genera in se habēt plura, & in usum uenerūt, & genere multo, sic uina, unguenta dicta: alius enim generis uinum, quod Chio, alius quod

quod Lesbo. Sic ex regionibus, quæ ipsa dicuntur, nunc meitus unguenta, cum nunc genera aliquot. Si item discrimina magna essent olei, & aceti, & sic cæterarum rerum huiuscemodi in usu cõmuni, dicerentur sic olea, ut uina. Quare in utraque deniq; re scindere conantur analogiã: & cum in dißimuli usu similia uocabula quærunt, & cum item ea, quæ metimur, atque ea, quæ numeramus, dici putant oportere. Item reprehendunt analogias, quod dicantur multitudinis nomine publicæ balineæ, nõ balinea: contra quod priuati dicunt unum balineum, quod plura balinea dicant. Quibus responderi potest, non esse reprehendendum, quod scalæ, & aquæ calidæ, pleraq;, quæ cum multitudinis uocabulis sint appellata: neque eorum singularia in usum uenerint. Idemq;, item contra primum balineum nouum, & Græcum introijt in urbem, publicè ibi consedit, ubi bina essent coniuncta ædificia lauandi caussa, unum ubi uiri, alterum ubi mulieres lauarentur, ab eadem ratione domu suæ quisque ubi lauatur, balineum dixerit: & quòd non erant duo balinea, dicere non consueuerunt, cum hoc antiqui non balineum, sed lauatrinam appellare consueuissent. Sic aquæ calidæ à loco, & quæ ubi scaterent, cum ut colerentur, & uenissent in usum nostris, cùm aliæ ad alium morbũ idoneæ essent. Hæ cum plures essent, ut Puteolis, & in Tuscis, quibus utebantur, multitudinis potius, quàm singulari uocabulo appellarũt. Sic scalas, quòd à scandendo dicantur, & singulos gradus scanderent Magis erat quærendum, si appellassent singulari uocabulo scalam, cum origo nominatus ostenderet contra Item reprehendunt de casibus, quod quidam nominatus habent rectos, quidam obliquos: quod dicunt utrosq; in uocibus oportere: quibus idem responderi potest,

test, in quibus usus, & natura non subsit, ibi non esse analogiã, sed ne in his uocabulis, quæ declinantur, si transeũt è recto casu in rectũ casum. Quæ tamen ferè non discedũt à ratione sine iusta caussa, ut, hi qui gladiatores dicũt Faustinios: nam quòd pleriq; dicuntur, ut treis extremas syllabas habeant easdem Casceliani, Aquiliani, Cæciliani, animaduertent, unde oriuntur nomina dissimilia, Cascelius, Cæcilius, Aquilius, Faustius: rectè dicerent Faustianos potius, quàm Faustinios: sic à Scipione quidam male dicũt Scipionios, nam cõtra est Scipionarios. Sed, ut dixi, quòd ab huiuscemodi cognominibus rarò declinãtur cognomina, neque in usum etiam perducta notant quædam. Item dicũt, cum sit simile stultus, luscus, & dicatur stultus stultior stultissimus, non dici luscus luscior luscissimus: sic in hoc genere multa. Ad quæ dico id eò fieri, quòd natura nemo lusco magis sit luscus, cum stultior fieri uideatur.

14 Quod rogant, cur non dicamus mane manius manissimè: item de uespertino tempore, uespere magis & minus esse non potest, ante & post potest: itaque prius est hora prima, quàm secunda, nõ magis hora: sed magis mane surgere tam dicitur, qui primo mane surgit, quàm qui non prior. Vt enim dies non potest esse magis, quàm mane, itaque ipsum hoc, quod dicitur magis, sibi non constat: quod magis mane significat primum mane, magis uespere nouissimum uesper. Item ab huiuscemodi similitudinibus analogia, quod cum sit anus, cadus simile, & sit ab anu anicula anicella, à cado duo reliqua, quòd non sint propagata: sic non dicatur à piscina piscinula piscinella: ad huiuscemodi uocabula analogias esse, ut dixi, ubi magnitudo animaduertenda sit in unoquoque gradu, & quæ sit in usu communi, ut est cista cistula cistella, & canis catulus catellus,

catellus, quod in pecoris in usu nõ est. Itaq; cõsuetudo frequẽtius res in binas diuidit parteis, ut maius & minus, ut lectus, & lectulus, arca & arcula, sic alia. Quod dicũt, casus alia nõ habere rectos, alia obliquos, & ideò nõ esse analogias, falsum est. Negãt habere rectos, ut in hoc frugis frugẽ, item roris rorem : obliquos non habere, ut in hoc Diespiter, Marspiter: ad hoc respondeo, & priora habere nominandi, & posteriora obliquos. Nam & frugi rectus est natura frux: ac si secundum consuetudinẽ dicimus, ut hæc auis, hæc ouis, sic hæc frugis. Sic secũdum naturam nominandi est casus roris, secundum consuetudinem ros, cum utrumq; cõueniat ad analogiam, quòd & id, quod in consuetudine non est, cuiusmodi debeat esse, apparet, & quod est in consuetudine nunc in recto casu, eadem est analogia ad pleraq;, quæ ex multitudine cùm transeunt in singulare, difficulter efferuntur ore. Sic cum transiretur ex eo, quod dicebatur hæ oues, una nõ est dicta oues, sed additum I, ac factum ambiguum uerbum nominandi an patrici sit casus, ut ouis, & auis. Sic in obliquis casibus cur negent esse Marspitris, Diespitris, nõ uideo, nisi quòd minus est tritum in consuetudine, quàm Diespiter, quod in nihil argumentum est: nam tàm casus, qui nò tritus est, quàm qui est. Sed in casuum serie alia uocabula non habẽt nominãdi, alia de obliquis aliquem. Nihil enim uideo quò minus ratio percellere poterat hoc crimẽ. Nam ut signa, quæ non habent caput, aut aliquam aliam partem, nihilominus in reliquis membris eorum esse possunt analogiæ, sic in uocabulis casuum. Potest item fieri, ac reponi, quod aberit, ubi patietur natura, & consuetudo, quod nonnunquam apud poëtas inuenimus factum: ut in hoc apud Næuium in Clastidio: Vita insepulta lætus in patriã reduxit.

Item reprehendunt, quòd dicatur hæc strues, hic Hercules, hic homo: debuissent enim dici, si esset analogia, hic Hercul, hæc strus, hic homon. Hæc ostendunt non analogiam non esse, sed obliquos casus nō habere caput ex sua analogia. Nam ut in Alexandri statua si imposueris caput Philippi, membra conueniunt ad rationem, sic & ad Alexandri membrorum simulachrū caput, quod respondeat, ita fit. Nam si quis tunicam in usu ita cōsuit, ut altera plagula sit angustis clauis, altera latis: utraque pars in suo genere caret analogia. Item negant esse analogias, quòd alij dicūt cupressus, alij cupreßi: item de ficis, platanis, & plerisq; arboribus, de quibus alij extremum VS, alij I faciunt: id est falsum: nam debent dici hi & hæ fici: quod est ut nummi, fici, ut nummorum, ficorum: si essent plures ficus, ut manus, diceremus ut manibus, sic ficibus: & ut manuum, sic ficuum: neque has ficos diceremus, sed ficus, ut non manos, sed manus. Sed neque consuetudo diceret singulares obliquos casus huius fici, neque ab hac fico, ut nō dicit huius mani, sed huius manus, & ab hac mano, sed manu. Et illud putant esse caussæ, cur non sit analogia, quod Lucilius scribit, Decuis, siue decußis est: qui errant, quòd Lucilius non debuit dubitare, quod utrumq;: nam in ære usque ab asse ad centußis numerus æs adsignificat, & eius numero finiti casus omnes à dupondio sunt: quod dicitur à multis duobus modis, hic dupondius, & hoc dupondium, ut hoc gladium, & hic gladius: à treßibus uirilia multitudinis hi tresses & his treßibus, cùm sit singulare hoc treßis ab eo, sic deinceps ad centußis. Deinde numerus æs non significat. Numeri, qui æs non significant usque à quattuor ad centum, triplices habēt formas, quòd dicuntur hi quattuor, hæ quattuor, hæc quattuor, cum per-

ucntum

nentum est ad mille, quartum adsumit singulare neutrum, quod dicitur hoc mille denarium, à quo multitudinis fit millia denarium. Quare quom ad analogias quod pertineat, non est, ut omnia similia dicantur, sed ut in suo quæque genere similiter declinentur, stultè quærunt, cur as, & dupondius, & treßis non dicantur proportione: cũ as sit simplex, dupõdius fictus, quod duo asses pendebat. treßis ex tribus æris, quòd sic pro aßibus nõnunquam æs dicebãt antiqui. A quo dicimus assem tenentes, Hoc ab ære, æneáq; libra, & , mille æris legasse. Quare, quòd à treßis usque ad centußis numeri eiusmodi sunt compositi, eiusmodi habent similitudinem: dupondius, quòd dißimilis est, ut debuit, dißimilem habet rationem. Sic as, quoniam simplex est, ac principium, & unum significat, & multitudinis habet suum infinitũ: dicimus enim asses, quos cum finimus, dicimus dupondius, & treßis, & sic porrò: uidetur mihi, quoniam finitum & infinitum habeat, similitudinem non habere, utrumque item dici: eò magis, quòd in ipsis uocabulis ubi additur certus numerus, aliter atque in reliquis dicitur. Nam sic loquuntur hoc mille denarium, non hoc mille denarij: & hæc duo millia denariũ, nõ duo millia denarij. Si esset denarij in recto casu, atque infinitã multitudinem significaret, tunc in patrico denariorũ dici oportebat: & nõ solum in denarijs, uictoriatis, drachmis, nummis, sed etiam in uiris idem seruari oportere, cum dicimus iudicium fuisse triumuirũ, decemuirum, non triumuirorum, decemuirorum. Numeri antiqui habent analogias, quòd omnibus est una nouenaria regula, duo actus, tres gradus, sex decuriæ: quæ omnia similiter inter se respondẽt. Regulæ est numerus nouenarius, quòd ab uno ad*

* dici

nouem cum peruenimus, rursus redimus ad unũ, & bina unum & nongenta ab una sunt natura nouenaria: sic ab octonaria, & deorsum uersus ad singularia perueniunt. Actus primus est ab uno ad nongenta: secundus à mille ad nongenta millia, quod idem ualebat unum, & mille, utrũque singulari numero appellant. Nam ut dicitur, hoc unũ, hæc duo millia; & sic deinceps multitudinis: in duobus actibus reliqui omnes item numeri. Gradus singularis est in utroque est actu ab uno ad nouem: denarius gradus à decem ad nonaginta: centenarius ad nongenta. Ita tribus gradibus sex decuriæ fiunt, tres milliariæ, & tres minores. Antiqui his numeris fuerunt contenti. Ad hos tertium & quartum actum à deciens minora imposuerunt uocabula, neque ratione sed tamen non contra est eam, de qua scribimus, analogiam. Nam ut deciẽs cum dicatur, hoc deciens, ut hoc mille, huius mille, ut sit utrũq; sine casib. uocis, dicemus ut hoc mille, huius mille, sic hoc deciens, huius deciens, nec eò minus in altero, quod est mille, præponemus hi mille, horum mille. Quoniã in eo est nomen cõmune, quam uocant ὁμωνυμίαν obliqui casus, ab eodem capite ubi erit ὁμωνυμία, quo minus dissimiles fiant, analogia non prohibet. Itaque dicimus hic Argus, cum hominem dicimus, cum oppidum Græcanice hoc Argos, Latine hi Argi item faciemus. Eadem uox nomen & uerbum significabit, ut in casus, & in tempora dispariliter declinetur, ut faciamus à Meto, quod nomẽ est, Metonis, Metonem, quod uerbum meto, metis, metã, metebam. Reprehendũt, cum ab eadem uoce plura sunt uocabula declinata, & sunt, quæ συνωνυμίας appellant, ut Sappho, & Alcæus, & Alcæo, sic Geryon, & Geryones, & Geryonas. In hoc genere, quod casus perperam permutant quidam,

non

non reprehendunt analogiam, sed qui eis utitur imperitè. Quod quisque caput pertenderit, sequi debet eius consequentias casus in declinando, ac non facere, cum dixerit recto casu Alcæus, *in obliquis dicere* Alcæoni, & Alcæonem. *Quod si institerit, nō secutus erit analogias.* Reprehendunt Aristarchum, *quòd hæc nomina* Melicertes, & Philomedes *similia neget esse, quòd uocandi casus habet alter* Melicerta, *alter* Philomede. *Sic qui dicat lepus & lupus non esse simile, quòd alterius uocandi casus sit lupe, alterius lepus. Sic socer, macer, quòd in transitu fiat ab altero trisyllabum soceri, ab altero bisyllabum macri.* De *hoc, & si supra responsum est cum dixi de lana, hic quoque amplius adijciam, similia non solum à facie dici, sed* 16
etiam ab aliqua coniūcta ui & potestate, quæ & oculis, & auribus latere soleat. Itaque sæpe gemina facie mala negamus esse similia, si sapore sunt alio. Sic equos eadem facie nōnullos negamus esse similes, natione ex procreante 17
te dissimiles. Itaque hominibus emēdis, si natione alter est melior, emimus pluris: atque in hisce omnibus similitudines non sumimus tantum à figura, sed etiam aliunde, ut in equis ætas, ut in his cuiusmodi faciant pullos, ut in pomis, quo sint succo. Si igitur idem sequitur in similitudine uerborum, quis reprehendendus non est. Quare dissimilitudinum discernendarum caussa nonnunquam ut pronomen adsumitur, sic casum aliquem adsumi, ut in his nemus, lepus, hic lepus, hoc nemus. Itaque differunt, ac dicuntur * *hi lepores, hæc nemora, sic aliud siquid adsumptum erit extrinsecus, quo similitudo penitus perspici possit: non enim erit remotum à natura. Neque enim magnetes lapides duo inter se similes sint, nec ne, perspicere posit, nisi minutum extrinsecus prope apposueris ferrum, quod si-*

* *discedunt, ac diducuntur.*

miles lapides similiter ducunt, dißimiliter dißimiles.

Quod ad nominationum analogiam pertinet, ita declinatum arbitror, ut omnia, quæ dicũtur contra, ad respondendum ab his sumi fontibus poßint. Quod ad uerborũ rationem attinet, cum partes sint quattuor, temporum, personarum, generum, diuisionũ, ex omni parte quoniam reprehendunt, ad singula respondebo. Primum quod aiunt analogias nõ seruari in temporibus, cum dicant lego legi legã, et sic mille alia: nam quæ sunt ut legi perfectũ significare, duo reliqua legam, & lego incoboatum, iniuria reprehendunt. Nam ex eodem genere, & diuisione idem uerbum, quod sumptum est, per tempora traduci potest: ut discebam disco discam, & eadem perfecti sic, didiceram didici didicero, ex quo licet scire uerborum rationem constare. Sed eos, qui trium temporum uerba pronuntiare uelint, sciẽter id facere scire licet. Item illos, qui reprehendunt, quòd dicimus amor amabor amatus sum. Non enim debuisse in una serie unum uerbũ esse duplex, cum duo simplicia essent. Neque ex diuisione, uniusmodi pænè uerba discrepant inter se. Nam infecta omnia simplicia similia sunt, & perfecta duplicia inter se paria in omnibus uerbis, ut hic, amabar, amor, amabor, amatus ero. Quare item male dicunt ferio, feriam, percußi, quòd est ordo feriam, ferio, feriebam, & item percußi, percutio, percutiã, Sic deinceps in reliquis temporib. reprehendenti responderi potest. Similiter errant, qui dicunt ex utraq; parte
18 uerba omnia commutare syllabas oportere, ut in his pungo pungam pupugi, tundo tundam tutudi: dißimilia enim conferũt, uerba infecta cum perfectis. Quod si infecta modo conferrent, omnia uerbi principia incommutabilia uiderentur, ut in his, pungebam pungo pungam. Et contra

ex utraque parte commutabilia, si perfecta ponerent, ut pupugeram, pupugi, pupugero. Item male conferũt, fui sum ero, quòd fui est perfectum, cuius series sibi, ut debet, in omnibus personis & formis constat, quod est, fueram fui fuero: de infectis sum, quod nunc dicitur, dicebatur esum, & in omnibus personis constabat, quod dicebatur esum es est, eram eras erat, ero eris erit. Sic huiusmodi cetera seruare analogiam uidebis. Etiam hoc reprehendunt, quòd quædam uerba neque personas habent ternas, neque tempora terna. Id imperitè reprehendũt, ut si quis reprehendat naturam, quòd non uniusmodi finxerit animantes omnes. Si enim natura non omnes formæ uerborũ terna habeant tempora, ternas personas: non habent totidem uerborum diuisiones. Quare cum imperamus naturæ, quòd infecta solum habet, cum & præsenti, & absenti imperamus, fiunt terna, ut lege, legito, legat: perfectum enim imperat nemo. Contra quæ sunt fatendi, ut lego legis legit, nouena fiunt uerba infecti, nouena perfecti. Quocirca non si genus cum genere discrepat, sed in suo quisq; genere si quid deest, requirendum: ad hæc addita si erunt ea, quæ de nominatiuis suprà sunt dicta, facilius omnia soluentur. Nam ut illic extremum caput rectos casus, sic hic in forma est persona eius, qui loquitur, & tẽpus præsens, ut scribo, lego. Quare ut illic fit, sic hic item acciderit in formula, ut aut caput non sit, aut ex alieno genere sint proportione eadem, quæ illic dicimus, cur nihilominus seruetur analogia: item sicut illic caput suum habebit, & in obliquis casibus trãsitio erit in aliquam formulam, qua adsumpta reliqua facilius possunt uideri uerba unde sint declinata. Fit enim ut rectus nonnunquam sit ambiguus, ut in hoc uerbo uolo, quod id duo significat, unum à

uoluntate, alterum à uolando. Itaque à uolo intelligimus & uolare, & uelle. Quidam reprehendunt, quòd pluit, & luit dicamus in præterito, & præsenti tempore, cum analogiæ sui cuiusq; temporis uerba debeant discriminare, falluntur: nam est, ac putant, aliter, quòd in præteritis V *dicimus longum luit, pluit, in præsenti breue luit, pluit. Ideoq; in uenditionis lege fundi ruta cæsa ita dicimus, ut* V *producamus. Item reprehendunt quidam, quod putant idē esse sacrifico, & sacrificor, & lauat, & lauatur: quod sit an non, nihil commouet analogiam, dum sacrificat, qui dicat, seruet sacrificabo, & sic per totam formam:*
19 *nec dicat sacrificandus, aut sacrificatus sum, hæc enim inter se non conueniunt. Apud Plautum cum dicit: Pisceis ego credò, qui usque dum uiuunt, adlauāt, diu minus lauari, quam hæc lauat Phronesium. Adlauant lauari non conuenit, ut* T *sit postremum, sed* R, *ut lauātur. Analogia adlauari reddit, quod Plauti, aut librarij mendum fuit: si est, non ideo analogia, sed qui scripsit, est reprehendendus: omnino & lauant, & lauātur, dicitur separatim rectè in rebus certis, quòd puerum nutrix lauat, puer à nutrice lauatur, nos in balineis & lauamus, & lauamur. Sed consuetudo alterutrū cùm satis haberet, in toto corpore potius utimur lauamur, in partibus lauamus: quòd dicimus lauo manus, sic pedes, & cetera. Quare & in balineis nō rectè dicunt laui, laui manus rectè: sed quoniam in balineis lauor, lauatus sum, sequitur ut contra, quoniam est soleo, oportet dici solui, ut Cato, & Ennius scribunt, non ut dicit uolgus solitus sum debere dici. Neque propter hæc, quòd hæc quoque discrepant in sermone pauca, minus est analogia, ut supra dictū est. Item cur nō sit analogia, adferunt, quòd à similibus similia nō declinantur, ut ab dolo,*

& colo:

& colo: ab altero enim dicitur dolaui, ab altero colui. In quibus adsumi solet aliquid, quò facilius reliqua dicantur, ut in Myrmecidis operibus minutis solet fieri. Igitur in uerbis tēporalib. cùm similitudo sæpe sit cōfusa, ut discerni nequeat, nisi transieris in aliam personam, aut in tempus, quæ præposita sunt, non esse similia intellegūtur, cum transitum est in aliam personam, quòd alterum est dolas, alterum colis. Itaque in reliqua forma uerborū suam uterque sequitur formam, utrum in secunda forma uerborum temporale habeat in extrema syllaba AS, ac si ad discernendas dissimilitudines interest, quocirca quare ibi potius index analogiæ, quā in prima? quòd ibi abstrusa est dissimilitudo, ut apparet in his meo, neo, uebo: ab his enim dissimilia fiunt transitu: quòd sic dicuntur, meas, nes, uehis, quorum unumquodq; suas conseruat similitudinis formas.

Analogiam item de his, quæ appellantur participia, reprehendunt multi iniuria. Nam non debent duci terna à singulis uerbis, amaturus, amans, amatus, quod est ab amo amans & amaturus: ab amor amatus. Illud analogia quod præstare debet, in suo quidq; genere habet casus, ut amatus amato amati, & sic in mulieribus, amata amatæ, item amaturus eius modi habet declinationes: amans paulò aliter, quòd hoc genus omnia sunt in suo genere similia proportione: sic uirilia & muliebria sunt eadem. De eo, quod in priore libro extremum est, ideo non est analogia, quòd, qui de ea scripserint, aut inter se non conueniant, aut in quibus conueniant, ea cum consuetudinis discrepant uerbis utcumq;. Sic enim omnes repudiandum est artes, quòd in medicina, & in musica, & in alijs multis discrepant scriptores. Item in quibus conueniunt, ut scriptis, sic etiam repugnant naturæ: quod ita dicitur, ut

non sit ars,sed artifex reprehendendus, qui debet in scribendo uidisse uerum: nõ ideo non posse scribi uerũ,quod quis dicit hoc monti,& hoc fonti,cũ alij dicant hoc monte,& hoc fonte,sic alia: quæ duobus modis dicuntur,cum alterum sit uerum,alterum falsum, non uter peccat,tollit analogias,sed uter rectè dicit,confirmat. Et quemadmodũ is, qui cum peccat in his uerbis, ubi duobus modis dicuntur,non tollit rationem,cum sequitur falsum : sic etiam in his,quæ non duobus dicũtur,si quis aliter putat dici oportere,atque oportet,non sciẽtiam tollit orationis, sed suam inscitiam denudat. Quibus rebus solui arbitraremur posse, quæ dicta sunt priore libro contra analogiam , ut potui breui percurri. Ex quibus si id confecissent, quod uolunt,ut in lingua Latina esset anomalia,tamẽ nihil egissent:ideo quòd in omnibus partibus mundi utraque natura inest : quòd alia inter se, sunt sicut in animalibus dissimilia,ut equus,bos,ouis,homo,item alia in unoquoq; horum genere inter se similia innumerabilia. Item in piscibus dissimilis muræna lupo,his soleæ,his murenæ,& mustellæ,sic alij: ut maior ille numerus sit similitudinum earum,quæ sunt separatim in murænis,separatim in asellis, sic in generibus alijs. Quare cum in inclinationibus uerborum numerus sit magnus à dissimilibus uerbis ortus, quòd etiã uel maior est,in quibus similitudines reperiuntur: confitendum est esse analogias. Itemq; cum ea non multò minus , quàm in omnibus uerbis patiatur uti consuetudo communis , fatendum illud, quodammodo analogiam sequi nos debere uniuersos,singulos autem,præterquàm in quibus uerbis offensura sit consuetudo communis:quòd ut dixi,aliud debet præstare populus,aliud è populo singuli homines. Neque id mirum est, cum singuli

quoque

quoque non ſint eodem iure: nam liberius poteſt poëta, quàm orator ſequi analogias. Quare, cũ hic liber id, quod pollicitus eſt demonſtraturũ, abſoluerit, faciã finẽ: proximo deinceps de declinatorum uerborum forma ſcribam.

M. TERENTII VARR. DE LINGVA LATINA, Liber nonus.

IN *uerborum declinationib. diſciplina loquendi diſsimilitudinem, an ſimilitudinem ſequi deberet, multi quærunt. Cum ab his ratio, quæ à ſimilitudine oriretur, uocaretur analogia, reliqua pars appellaretur anomalia: de qua re primo libro, quæ dicerẽtur, cur diſsimilitudinem ducẽ habere oporteret, dixi. Secũdo contrà, quæ dicerentur, cur potius ſimilitudinem conueniret præponi. Quarum rerum, quòd nec fundamenta, ut debuit, poſita ab ullo, neque ordo, ac natura, ut res poſtulat, explicata, ipſe eius rei formam exponam. Dicam de quattuor rebus, quæ continentur declinationibus uerborum, quid ſit ſimile, ac diſsimile, quid ratio, quam appellãt λόγον, quid proportio, quod dicunt ἀνάλογον, quid conſuetudo: quæ explicatæ declarabunt analogiam & anomalian, unde ſit, quid ſit, cuiuſmodi ſit. De ſimilitudine & diſsimilitudine ideò primùm dicẽdum, quòd ea res eſt fundamentum omnium declinationum, ac continet rationes uerborum. Simile eſt, quòd res pleraſq; uidetur habere eaſdem, quas illud, cuius eſt ſimile. Diſsimile eſt, quod uidetur eſſe contrarium huius: minimùm ex duobus conſtat omne ſimile, item diſsimile. Quòd nihil poteſt eſſe ſimile, quin alicuius ſit ſimile: item nihil dicitur diſsimile, quin addatur*

addatur quoius id sit dißimile: sic dicitur similis homo homini, equus equo, & dißimilis homo equo: nam similis est homo homini, ideo quòd easdē figuras membrorum habent, quæ eos diuidunt ab reliquorum animalium specie: in ipsis hominibus simili de caussa uir uiro similior, quàm uir mulieri, quòd plures habēt easdem partes, & sic senior seni similior, quàm puero. Eò porro similiores sunt, qui facie quoque pæne eadem, habitu corporis simili. Itaque qui plura habēt eadem, dicuntur similiores: qui proximè accedunt ad id, ut omnia habeant eadem, uocantur gemini simillimi. Sunt, qui treis naturas rerum putent esse, simile, dißimile, neutrum, quod aliàs uocetur non simile, aliàs non dißimile. Sed quãuis tria sint, simile, dißimile, neutrum, tamen potest diuidi etiam in duas parteis, sic: quodcumq; conferas, aut simile esse, aut non esse: simile esse & dißimile, si uideatur: esse ut dixi: neutrum, si in neutram partē præponderet: ut si duæ res, quæ conferuntur, uicenas habent parteis, & in his denas habeant easdem, denas alias ad similitudinē & dißimilitudinem æque animaduertendas: hanc naturā pleriq; subijciunt sub dißimilitudinis nomen. Quare quoniam fit, ut potius de uocabulo, quàm de re controuersia esse uideatur, illud est potius aduertendum, cùm similis esse dicitur quid, cui parti simile dicatur esse: in hoc enim solet esse error, quòd potest fieri, ut homo homini similis sit, & non sit, ut multas partes habeat similes: & ideò dici poßit similes habere oculos, manus, pedes, sic alias res separatim, & una plures. Itaque quod diligenter uidendum est in uerbis, quas partes, & quot modis oporteat ut similes dicantur, ut infrà apparebit, is locus maximè lubricus est. Quid enim similius potest uideri indiligenti, quàm duo uerba hæc, suis, & suis?

& suis? quæ non sunt, quòd alterum significat fuere, alterum fuem. Itaque similia esse uocibus, & syllabis confitemur, dißimilia esse partibus orationis uidemus, quòd alterum habet tempora, alterum casus: quæ duæ res uel maximè discernunt analogias. Item, propinquiora genere inter se uerba similē sæpe pariūt errorē, ut in hoc, quòd nemus, & lepus uidētur esse simile, quòd utrumq; habuerit eundē casum rectū: sed nō est simile, quòd eis certæ similitudines opus sunt, in quo est, ut in genere nominū sint eodē, quod in his non est: nā in uirili genere est lepus, & neutro nemus: dicitur enim hic lepus, et hoc nemus: si eiusdē generis essent, utriq; præponeretur idē, ac diceretur, aut hic lepus, et hic nemus, aut hoc lepus, et hoc nemus: quare, quæ & cuiusmodi sunt genera similitudinū ad hāc rē, perspiciēdum ei, qui declinationes uerborū proportiōe sint'ne, quæret. Locū hunc, quòd est difficilis, qui de his rebus scripserunt, aut uitauerunt, aut inceperunt, neque adsequi potuerunt. Itaque in eo dissensio, neq; ea uniusmodi apparet. Nam alij de omnibus uniuersis discriminibus posuerunt numerum, ut Dionysius Sidonius, qui scripsit eas esse septuaginta unam: alij partes eius, quæ habent casus: cuius eadem hic cum dicat esse discrimina quadragintaseptem, Aristoteles rettulit in litteras quattuordecim, Nestocles Parmenisius in litteras octo, sic alij pauciora, aut plura. Quarum similitudinum, si esset origo rectè capta, & inde 1 *orsa ratio, minus erraretur in declinationibus uerborum. Quarū ego principia prima duorū generū sola arbitror esse, ad quæ similitudines exigi oporteat: è queis unū positum in uerborum materia, alterum ut in materiæ figura, quæ ex declinatione fit. Nam debet esse unum, ut uerbum uerbo, unde declinetur, sit simile: alterū ut è uerbo in uerbum*

bum declinatio, ad quam cōferatur, eiusdem modi sit: aliàs enim à similibus uerbis similiter declinantur, ut ab herus ferus, hero fero: aliàs dißimiliter herus ferus, heri ferum. Cum utrumq; & uerbum uerbo erit simile, & declinatio declinationi: tùm deniq; dicam esse similem, ac duplicem, & perfectam similitudinem habere id, quod postulat analogia. Sed ne astutius uidear posuisse duo genera esse similitudinum sola, cum utriusque inferiores species sint plures: si de his reticuero, ut mihi relinquam latebras, repetam ab origine similitudineis, quæ conferēdis uerbis, & inclinandis sequendæ, aut uitandæ sint. Prima diuisio in oratione, quòd alia uerba nusquā declinantur, ut hæc, uix, mox: alia declinātur, ut à limo, limabo, à fero ferebam: & cum nisi in his uerbis, quæ declinātur, non poßit esse analogia, qui dicit simile esse mox, & nox, errat, quòd nō est eiusdem generis utrumq; uerbum, cum nox succedere debeat sub casuum ratione, mox neq; debeat, neque poßit.

Secūda diuisio est de his uerbis, quæ declinari poßunt, quòd alia sunt à uoluntate, alia à natura. Voluntatē appello, cum unusquisq; à nomine alio imponit nomen, ut Romulus Roma. Naturam dico, cum uniuersi acceptum nomen ab eo, qui imponit, non requirimus, quemadmodum id uelit declinari, sed ipsi declinamus, ut huius Romæ, hāc Romam. De his duabus partibus uoluntaria declinatio refertur ad consuetudinem, naturalis ad rationem. Quare proinde, ac simile, conferri non oportet, ac dicere, ut sit à Roma Romanus, sic ex Capua dici oportere Capuanus, quod in consuetudine uehementer nutat, * quod declinantes imperitè rebus nomina imponunt, à quibus cum accepit consuetudo, turbulenta necesse est dicere: itaq; neque Aristarchus, neque alij in analogijs defendendam eius

*ægrotat

suscepe

susceperunt caussam. Sed, ut dixi, hoc genere declinatio in communi consuetudine uerborum ægrotat, & languescit: quod oritur e populi multiplici imperio. Itaq; in hoc genere in loquendo magis anomalia, quàm analogia. Tertia diuisio est, quæ uerba declinat à natura, ea diuiditur in parteis quattuor. In unam primam, uidelicet, quæ habet casus, neque tempora habet, ut docilis, facilis: in alteram, quæ tempora habet, neque casus, ut docet, facit: in tertiam, quæ utraque habet, ut docēs, faciens: in quartam, quæ neutrum, ut doctè. Ex hac diuisiōe singulis partibus tres reliquere dissimiles. Quare nisi in sua parte inter se collata erunt uerba, si non conueniunt, non erit ita simile, ut debeat facere idem. In articulis uix adumbrata est analogia, & magis uocū, quàm rerū: in nominibus magis expressa: ac plus etiam in uocibus, ac similitudinibus, quàm in rebus suam obtinet rationem. Etiam illud accedit, in articulis habere analogias ostendere sit difficile, quòd singula sint uerba, hic contra facile, quòd magna sit copia similium nominum.* Quare non tàm hanc partem ab illa diuidendū, quàm illud uidendum, ut satis sit uerecundi, etiam illam in eandem arenam uocare pugnatū. Vt in articulis duæ partes finitæ, & infinitæ, sic in uocabulis duæ, uocabulum, & nomen. Non enim idem, oppidū, & Roma, cum oppidum sit uocabulum, Roma nomē: quorum discrimen in his reddendis rationibus alij discernunt, alij non. Nos sicubi opus fuerit, quid sit, & cur, adscribimus uniuscuiusq; partes: quoniam species plures, de singulis dicam. Prima pars casualis diuiditur in partes duas, in nominatiuum, scilicet, quod finitum & infinitum est, ut hic, & quis. De his generibus duobus utrum sumpseris, cum reliquo non conferendum, quòd inter se dissimiles habeant analogias, nominatus.

* nominatuum

natus. Vt similis sit nominatus, habere debet, ut sit eodem genere, specie eadem, sic casu, exitu, & genere, ut si nomẽ est, quod conferas, sit nomen: specie simile, ut non solum, sed utrumq; sit uirile: casu simile, ut si alterum sit dandi, item alterum sit dandi, quo cum conferas: exitu, ut quas unum habeat extremas litteras, easdem alterum habeat. Ad hũc quadruplicem fontem ordines dirigũtur bini: uni transuersi, alteri directi, ut in tabula solet, in qua latrunculis ludunt. Transuersi sunt, qui à recto casu obliqui declinantur, ut albus albi albo: directi sunt, qui à recto casu in rectos declinantur, ut albus alba album: utriq; sunt partibus senis. Transuersorum ordinum partes appellãtur casus, directorum genera, utrisq; inter se implicatis, forma. Dicam prius de transuersis. Casuum uocabula alius alio modo appellauit: nos dicemus, qui nominandi caussa dicitur, nominandi, uel nominatiuum. * DESVNT PAGINAE TRES.* *& scopæ dicitur una scopa. Aliter est natura, quòd priora simplicibus, posteriora coniunctis rebus uocabula ponuntur: sic bigæ, sic quadrigæ à coniunctu dictæ. Itaque non dicitur, ut hæc una, lata, & alba, sic una biga, sed unæ bigæ: neque ut dicitur, hæ duæ latæ albæ, sic hæ duæ bigæ, & quadrigæ. Item figura uerbi qualis sit refert, quòd in figura uocis aliàs commutatio sit in uno uerbo in medio, ut curso cursito: aliàs in extremo, ut doceo docui: aliàs communis, ut lego legi. Refert igitur, ex quibus litteris quodque uerbum constet, maximè extrema, quòd ea in plerisq; commutatur. Quare in his quoque partibus similitudines ab alijs male, ab alijs bene: quod solent sumi in casibus conferendis rectè, an perperam, uidendum. Sed ubicumq; commouentur litteræ, non solum hæ sunt animaduertendæ, sed etiam quæ proximæ sunt,*

sunt, neque mouentur: hæc enim uicinitas aliquantum potest in uerborum declinatiõibus. In queis figuris nõ ea similia dicemus, quæ simileis res significant, sed quæ ea forma sint, ut eiusmodi res similia ex instituto significare plerumq; soleant: ut tunicam uirilem, & muliebrem, dicimus non eam, quam habet uir, aut mulier, sed quam habere ex instituto debet: potest enim muliebrẽ uir, uirilẽ mulier habere, ut in scæna ab actoribus haberi uidemus: sed eam dicimus muliebrẽ, quæ de eo genere est, quo induti mulieres, ut uterentur, est institutum. Vt actor stolam muliebrem, sic Perperna, & Cæcina, & Spurina figura muliebria dicuntur habere nomina, non mulierum. Flexuræ quoque similitudo uidenda ideò, quòd alia uerba quam uim habeant, ex his uerbis, unde declinantur, apparet, ut quemadmodum oporteat, à prætor consul, prætori consuli. Alia ex trãsitu intellegũtur, ut socer macer, quòd alterum fit socerum, alterum macrum: quorum utrumque in reliquis à transitu suam uiam sequitur & in singularibus, & in multitudinis declinationibus. Hoc fit ideò, quòd naturarum genera sunt duo, quæ inter se cõferri possunt: unum quod per se uideri potest, ut homo & equus: alterum sine adsumpta aliqua re extrinsecus perspici nõ possit, ut eques, & equito: utrumque enim dicitur ab equo: quare hominem homini similem esse, aut non esse, si contuleris ex his ipsis homini animaduersis scies. Ac duo inter se similiter'ne sint longiores, quàm sint eorum fratres, dicere non possis, si illis breuiores, cum quibus conferuntur, quàm longi sint ignorentur. Sic latiorum, atque altiorum, item cetera eiusdem generis, sine adsumpto extrinsecus aliquo perspici similitudines non possunt. Sic igitur quidam casus, quòd ex hoc genere sunt, non facile est di-

cere similes esse, si eorum singulorum solum animaduersas uoces, nisi adsumpseris alterum, quo flectitur in transeundo uox. Quod ad nominatuũ similitudines animaduertendas arbitratus sum satis esse tangere, hæc sunt. Relinquitur de articulis: in quibus quædam eadem, quædam alia. De quinque enim generibus duo prima habent eadem, quòd sunt & uirilia, & muliebria, & neutra: & quòd alia sunt, ut significẽt unum, alia ut plura, & de casibus, quos habent quinos. Nam uocandi uoce notatus non est. Proprium illud habent, quòd partim sint finita, ut hic & hæc: partim infinita, ut quis & quæ: quorum, quòd adumbrata, & tenuis analogia, in hoc libro plura dicere non necesse est. Secundum genus, quæ uerba tempora habent, neque casus, sed habent personas, eorum declinatuum species sunt sex. Vna, quæ dicitur temporalis, ut legebam, gemebam, lego, gemo. Altera personarum, ut sero, meto, seris, metis. Tertia rogandi, ut scribo'ne, lego'ne, scribis'ne, legis'ne? Quarta respondendi, ut fingo, pingo, fingis, pingis. Quinta optandi, ut dicerem, facerem, dicam, faciam. Sexta imperandi, ut cape, rape, capito, rapito. Item sunt declinatuum species quattuor, quæ tempora habent sine personis in rogando, ut foditur'ne? seritur'ne? & fodietur'ne? seretur'ne? Ab respondendi specie eædem figuræ fiunt extremis syllabis demptis. Optandi species, ut uiuatur, ametur, uiueretur, amaretur. Imperandi declinatus sint'ne, habet dubitationem: & earum sit'ne hæc ratio, paretur, pugnetur, parari, & pugnari. Accedũt ad has species à copulis diuisionum quadrinis: ab infecti, & perfecti, emo, edo, emi, edi: à semel & sæpius, ut lego, scribo, lectitaui, scriptitaui: faciendi, & patiendi, ut uro, ungo, uror, ungor. A singulari & multitudinis, ut laudo, culpo, laudamus,

mus, culpamus. Huius generis uerborum, cuius species exposui, quàm late quidq; pateat, & cuiusmodi efficiat figuras, in libris, qui de formulis uerborum erunt, diligentius expedietur. Tertij generis quæ declinãtur cum temporibus & casibus, ac uocantur à multis ideo participalia, hoc est, gerundi. * DESVNT PAGINAE TRES. * quemadmodum declinamus, quærimus casus eius, etiam si is, qui finxit poëta aliquod uocabulum, & ab eo casu ipse aliquem perperam declinauit, potius eum reprehendimus, quàm sequimur. Igitur ratio, quam dico, utrobiq; est in his uerbis, quæ imponũtur, & in his, quæ declinantur: neque non etiam tertia illa, quæ ex utroque miscetur genere. Quarum unaqueq; ratio conlata cum altera, aut similis, aut dißimilis, aut sæpe uerba alia, ratio eadem, & nõnumquam ratio alia, uerba eadem. Quæ ratio in amor amori, eadem in dolor dolori, neque eadem in dolor dolorem: & cum eadem ratio, quæ est in amor & amoris, sit in amores & amorum: tamẽ ea, quòd non in ea, quæ oportet, confertur materia, per se solum efficere non potest analogias, propter disparilitatem uocis figurarum. Quod uerbum copulatum singulare cum multitudine, ita cum est proportione, ut eandem habeat rationẽ, tùm denique, ea ratio conficit id, quod postulat analogia, de qua deinceps dicam. Sequitur tertius locus, quæ sit ratio, & proportio, quæ à Græcis uocatur ἀνάλογον, hinc dicta analogia. Ex eodem genere, quæ res inter se aliqua parte dißimiles, rationem habent aliquam, si ad eas duas alteræ res duæ conlatæ sunt, quæ rationem habeant eandem: quòd ea uerba bina habent eundem λόγον: dicitur utrumque separatim analogon simul conlata quattuor, analoga. Nam ut in geminis cum simile dicimus esse Menæchmum Mænæchmo,

*nechmo, de uno dicimus, cum similitudinẽ esse in his, de utroque uideatur. Sic cum dicimus eandem rationem habere assem ad semissem, quam habet in argento libella ad sembellam: quid sit analogon, ostendimus, cum utrobique dicimus, & in ære, & argento esse eandem rationem: cum dicimus de analogia, ut sodalis, & sodalitas, ciuis & ciuitas, non est idem, sed utrumque ab eodem, ac coniunctum. Sic analogon, & analogia idem non est, sed item * est congeneratum. Quare, si homines sustuleris, sodales sustuleris: si sodales, sodalitatem. Sic item si sustuleris λόγον, sustuleris analogon, si id, analogiam: quæ cum inter se tanta sint cognatione, debebit subtilius audiri, quàm dici expectare, id est, cum dixero quid de utroq;, & erit commune, expectes, dum ego in scribendo transferam in reliquum. Sed ut potius tu persequare animo, hæc fiunt in dissimilibus rebus: ut in numeris, si cõtuleris cum uno duo, sic cum decem uiginti. Nam quam rationem duo ad unum habent, eandem habent uiginti ad decem. In nummis similibus, sic est ad unum uictoriatum denarius, sicut ad alterum uictoriatum alter denarius. Sic item in alijs rebus omnibus proportione dicuntur, in quo est: sic quadruplex natura, ut in progenie, ut est filius ad patrẽ, sic est filia ad matrem: & ut est in tẽporibus meridies ad diem, sic media nox ad noctem. Hoc poëtæ genere in similitudinibus utuntur: multum hoc acutissimè geometræ: hoc in oratione diligẽtius, quàm alij ab Aristarcho grammatici, ut cum dicunt proportione similia esse amorem amori, dolorem dolori. Cum item dissimile esse uideant amorem dolori, quod est alio casu, item dolorem dolori: sed dicunt, quòd à similibus nonnumquam rationes habent implicatas duas, ut sit una directa, altera transuersa: quod dico, apertius sic fiet.*

* idem)

fiet.Esto sic expositos esse numeros,ut in primo uersu sit unum,duo,quattuor,in secũdo decem,uiginti,quadraginta,in tertio centum,ducenta,quadringenta.In hac formula numerorum duo inerunt, quos dixi λόγους, qui diuersas faciunt analogias: unus duplex,qui est in obliquis uersib. quod est unus ad duo,sic duo ad quattuor:alter decemplex in directis ordinibus,quod est unus ad decem,sic decem ad centum. Similiter in uerborũ declinationibus est biuium, quod ab recto casu in recto: ita ut formulam similiter efficiant, quòd sit primo uersu hic albus, huic albo, huius albi. Secundo hæc alba, huic albæ, huius albæ. Tertio hoc album, huic albo, huius albi.Itaque fiunt per obliquas declinationes ex his analogiæ hoc genus.

* DESVNT QVAEDAM. *

*albius atrius, albio atrio: per directas declinationes albius,atrius, albia atria: quæ scilicet erit particula ex illa uicenaria * tria, quæ scilicet centenaria formula analogiarum,de qua supra dixi.analogia,quæ dicitur,eius genera sunt duo. Vnum dijunctum sic est,ut unũ ad duo,sic decem ad uiginti: alterum coniunctum, sicut est unum ad duo,sic duo ad quattuor: in hoc quod duo bis dicũtur,& tum cõferimus ad unum,& tum cum quattuor. Hoc quoque,natura dicitur quadruplex: sic à septem chordis citharæ, tamen duo dicuntur habere tetrachorda, quòd quemadmodum crepat prima ad quartam chordam, sic quarta ad septimam respondet: media est alterius prima, alterius extrema.Medici,in ægrotis septimos dies qui obseruant quarto die,ideo diligentius signa morbi aduertũt, quòd quam rationẽ habuit primus dies ad quartum, eandem præsagit habiturum,qui est futurus ab eo quartus,&*

* ducennaria

qui est septimus à primo: quadruplices deiunctæ sunt in casibus uocabulorum, ut rex regi. Coniunctæ sunt triplices in uerborum tribus temporibus, ut legebam lego legam: quòd quam rationem habet legebam ad lego, hanc habet lego ad legam. In hoc ferè omnes homines peccant, quòd perperã tribus temporibus hæc adijciunt, cum proportione uolunt pronũtiare. Nam cum sint uerba alia infecta, ut lego & legis, alia perfecta, ut legi, & legisti: & debeant sui cuiusque generis in coniungendo copulari: & cum rectè sit ideo lego ad legebam, non rectè est lego ad legi: quod legi significat quid perfectum, ut hoc, tutudi, pupugi, tundo, pungo, tundam, pungam, item necatus sum, uerberatus sum, necabor, uerberabor. Iniuria reprehendunt, quòd infecti inter se similia sunt, & perfecti inter se, ut tundebam, tundo, tundam, et tutuderam, tutudi, tutudero. Sic amabar, amor, amabor, & amatus eram, amatus sum, amatus ero. Itaque reprehendunt, qui contra analogias dicunt, cur dispariliter in tribus temporibus dicantur quædã uerba natura, cum quadruplex sit natura analogia: id nonnunquàm, ut dixi, pauciores uidetur habere partes, sic etiam aliis plureis: ut cum est, quemadmodũ ad tria unum & duo, sic ad sex duo & quattuor: quæ tamen quadripartita comprehenditur forma, quòd bina ad singula conferuntur, quod in oratione quoque nonnunquam reperietur. Sicut Diomedes confertur Diomedibus, sic dicitur ab Hercules Herculibus: & ut hæ hic ab uno capite, à recto casu in duos obliquos descendunt casus, sic contrà multa à duobus capitibus recti casuum confluunt in obliquum unum. Nam ut ab his rectis hi Bœbij, hæ Bœbiæ, fit his Bœbijs: sic est ab his hi Cœlij, hæ Cœliæ, his Cœlijs. A duobus similibus similiter declinantur: ut fit in his,

bis, nemus, olus, nemora, olera. Alia à dissimilibus similiter declinantur: ut in articulis ab hic, iste, hunc, istum.

Analogia fundamenta habet, aut à uoluntate hominum, aut à natura uerborum, aut re utraque: uoluntatem dico, impositionem uocabulorum: naturam, declinationem uocabulorum, quo decurritur sine doctrina. Qui impositionem sequetur, dicet: si simile in recto casu dolus, & malus, fore in obliquo dolo, & malo: si naturam sequetur, si sit simile in obliquis Marco, Quincto, fore ut sit Marcum, Quinctum: qui utrumq; sequetur, dicet, si sit similis transitus, ut est in seruus serue, fore ut sit item in ceruus cerue. Commune omnium est, ut quattuor figuras uocis habeat proportione declinatus. Primum genus est ortum ab similitudine in rectis casibus. Secundum ab similitudine, quæ est in obliquis. Tertium à similitudine, quæ est in transitibus de casu in casum. Primo genere ab imposito ad naturam proficiscuntur: in secũdo contrà: in tertio ab utroque. Quocirca etiam hoc tertium potest bifariam diuisum esse, tertium, & quartum dici, quòd in eo ut prosas, & rosas potest dici. Qui initia faciet analogiæ impositiones, ab his obliquas figuras declinare habebit: qui naturam, contra, qui ab utraque, reliquas declinationes ab huiusmodi transitibus. Impositio est in nostro dominatu, nos in natura: quemadmodum enim quisq; uult, imponit nomen, at declinat, quemadmodum uult natura. Sed quoniam duobus modis imponitur uocabulum, aut re singulari, aut multitudine: singulari, ut cicer: multitudinis, ut scalæ. Nec dubium est, quin ordo declinatuum, in quo res singulares declinantur, solæ ab singulari aliquo casu proficiscantur, ut cicer ciceri ciceris: item contra in eo ordine, qui multitudinis erit solum, quin à multitudinis ali-

quo casu ordiri conueniat, ut scalæ scalis scalas. Aliud uidendum est, cum duplex natura copulata, ac declinatuum bini fiant ordines, ut est Mars Martis. Vnde autem ratio analogiæ debuit ordiri, utrum ab singulari re in multitudinem, an cõtra? neque enim si natura ab uno ad duo peruenit, idcirco non potest amplius esse in docendo posterius, ut inde incipias, ut quod sit prius ostẽdas. Itaque illi, qui de omni natura disputant, atque ideò uocantur physici, tamen ex his ab uniuersa natura profecti, retroq; esse principia mundi ostendunt. Oratio cum ex litteris constat, tamen eam grammatici litteris ostenderunt. Quare in demonstrando, quoniam potius profecisse oportet ab eo, quod apertius est, quàm ab eo, quod prius est, & potius ab incorrupto principio, ab natura rerum, quàm ab libidine hominum: & hæc tria, quæ sequenda magis sunt, minus sunt in singularibus, quàm in multitudine, commodius potest ordiri: quòd in his principijs minus, orationis uerbis fingendæ, uerborũ forma, facilius singularia uideri posse, quàm ex singularib. multitudinis: hæc ostendũ trabes trabs, duces dux. Videmus enim ex his uerbis trabes, duces, de extrema syllaba E litterã exclusam, & ideo in singulari factũ esse trabs, dux. Contra ex singularibus non tam uidemus, quemadmodum facta sint ex B, & S trabs. ex C & S dux. Si similitudinis rectus casus forte figura corrupta erit, id quòd accidit rarò, prius id corrigemus, quàm inde ordiemur. Obliquis adiumere oportet figuras eas, quæ non erunt ambiguæ, siue singulares, siue multitudinis, ex quibus id cuiusmodi debent esse, perspici poßint. Nam nunquam alterum ex altero uidetur, ut Chrysippus scribit, quemadmodum pater ex filio, & filius ex patre, neque minus in fornicibus propter sinistram dextra stat, quàm*

* de ea

quàm propter dextram sinistra: quapropter, ut ex rectis casibus obliqui, & ex obliquis recti, & ex singularibus multitudinis, & ex multitudinis singulares nonnunquam recuperari* possunt: principium id potißimum sequi de= * reputari bemus, ut in eo fundamentum sit in natura, quod in declinationibus ibi facilior ratio. Facile enim est animaduertere peccatum magis cadere posse in impositiones eas, quæ fiunt plerumq; in rectis casibus singularibus: quòd homines imperiti, & dispersi uocabula rebus imponunt, quocumque eos libido inuitauit. Natura incorrupta est plerumque suapte sponte, nisi qui eam usu inscio deprauauit. Quare siquis principium analogiæ potius posuerit in naturalibus casibus, quã in impositiuis, non multa in consuetudine occurrent, ut à natura libido humana corrigitur, non ab libidine natura: quod qui impositionem sequi uoluerint, facient contra: sin à singulari qui potius proficisci uolet, id illum facere oportebit ab sexto casu, qui est proprius: Latinis enim non est casus alius. His litterarum discriminibus facilius reliquorum uarietatem discere poterit, quòd ij habent exitus aut in A, ut ab hac terra: aut in E, ut ab hac lance: aut in I, ut ab hoc leui: aut in O, ut ab hoc cœlo: aut in V, ut ab hoc uersu. Igitur ad demonstrandas declinationes biceps una hæc. Sed quoniã ubi analogia tria, unũ quod in rebus, alterũ quod in uocibus, tertium quod in utroque: duo priora simplicia, tertium duplex: animaduertendum hæc, quam inter se habeant rationem. Primum ea, quæ sunt discrimina in rebus, partim sunt quæ ad rationem non attineant, partim quæ pertineant. Non pertinent, ut ea, quæ obseruant in ædificijs, & signis faciendis, ceterisq; rebus artifices, è queis uocantur aliæ harmonicæ, sic item aliæ nominibus alijs: sed nulla ha-

rum fit loquendo pars ad orationem. Quæ pertinent res, eæ sunt, quæ uerbis dicuntur proportione, neque à similitudine quoque uocum declinatus habent, ut Iupiter Marspiter, Ioui Marti. Hæc enim genera nominum, & numero, & casibus similia sunt, proportione: similia inter se, quòd utraque nomina sunt, & uirilia sunt, & singularia, & casu nominandi & dandi. Alterum genus uocale est, in quo uoces modo sunt proportione simules, non res: ut biga, bigæ, nuptia, nuptiæ. Neque enim in his res singularis subest una, cum dicitur biga, quadriga: neque ab his uocibus, quæ declinata sunt, multitudinis, significāt quidquam. Ideo quòd omnia multitudinis, quæ declinantur ab uno, ut à merula merulæ, sunt eiusmodi, ut singulari subiungantur: sic merulæ duæ, caculæ tres, faculæ quattuor. Quare cum idem non poßit subiungi: cum dicimus unæ bigæ, quadrigæ duæ, nuptiæ tres, sed pro eo unæ bibæ, binæ quadrigæ, trinæ nuptiæ, apparet nō esse biga, & quadriga, & bigæ, & quadrigæ: sed ut est huius ordinis una duæ tres, principium una: sic in hoc ordine altero, unæ binæ trinæ, principium est unæ. Tertium genus est illud duplex, quod dixi, in quo & res, & uoces similiter proportione dicuntur, ut bonus malus, boni mali: de quorum analogia & Aristophanes, & alij scripserūt. Etenim hæc deniq; perfecta, ut in oratiōe illæ duæ simplices inchoatæ analogiæ: de quibus tamen separatim dicam, quòd his quoque utimur in loquendo. Sed prius de perfecta, in qua & res, & uoces quadam similitudine continentur: cuius genera sunt tria, unum uernaculum, ac domi natum, alterum aduenticium, tertium nothum, ex peregrino hic natum. Vernaculum est, ut sutor, & pistor, sutori, & pistori. Aduenticium est, ut Hectores, Nestores, Hectoras, Nestoras.

storas. Tertium illud nothum, ut Achilles, & Peleus: eo genere multi utuntur, non modo poëtæ, sed etiam pleriq;: hæc primo omnes, qui soluta oratione loquuntur, dicebant, ut quæstorem, prætorem, sic Hectorem, Nestorem. Itaque Ennius ait: Hectoris natum de muro Troiano iactari. Actius hoc in tragœdijs largius à prisca consuetudine mouere cœpit, & ad formas Græcas uerborum magis reuocare: & à quo Valerius ait: Actius Hectorem nollet facere, Hectora mallet. Quod aduenticia pleraque habemus Græca, secutū, ut de nothis Græcanicos quoque nominatos plurimum haberemus. Itaque ut hic alia Græca, alia Græcanica, sic analogiæ. E quibus quæ sic nothæ sunt declinatiões, de his aliæ sunt priscæ, ut Bacchides, Chrysides: aliæ minores, ut Chrysidis, Bacchidis: aliæ recentes, ut Chrysidas, Bacchidas: cùm his omnibus tribus utantur nostri, maxime qui sequuntur media in loquendo, offendunt minimum: quòd prima parum similia uidentur esse Græcis, unde sint translata: tertia parum similia nostris.

Omnis analogiæ fundamentum similitudo quædam, ut dixi, quæ solet esse, in rebus, in uocibus, & in utroque: in qua harum parte cumque sit in ferendo, & cuiusmodi, uidendum. Nam, ut dixi, neq; rerum, neque uocis similitudo ad has duplices, quæ in loquendo quærimus, separatim satis est, quod utraq; parte opus est simili, analogias uerborum exprimendas: quas ad loquendum ut perducas, accedere debet usus. Alia enim ratio, qua facias uestimentū, alia quemadmodum utare uestimento. Vsus species uidentur esse tres: una consuetudinis ueteris, altera consuetudinis huius, tertia autem neutra. Vetera, ut cascus furus, casci furi: huius consuetudinis, ut albus caldus, albo caldo: neutra, ut scala falera, scalam faleram: ad quas accedere po-

test quarta, quæ est mixta, ut amicitia inimicitia, amicitiam inimicitiam. Prima est, qua usi antiqui, & nos reliquimus. Secunda, qua nunc utimur. Tertia, qua utuntur poëtæ.

*Analogia non item ea definienda, quæ dirigitur ad naturam uerborum, atque illa, quæ ad usum loquendi. Nam prior definienda sic: Analogia est uerborum similium declinatio similis. Posterior sic: Analogia est uerborum similium declinatio similis, nõ repugnante consuetudine communi. Ad quam harum duarũ ad extremum additum erit hoc, ex quadam parte, poëtica analogia erit definita. Harum primam sequi debet populus, secundã omnes singuli è populo, tertiam poëtæ. Hæc diligentius, quàm apertius dicta esse arbitror. Sed non obscurius, quàm de re simili definitiones grãmaticorũ sunt, ut Arusini, * Aristodemi, Aristoclis, itẽ aliorũ, quorũ obscuritates eò minus reprehendendæ, quòd pleræque definitiones re incognita propter summam breuitatem, non facile perspiciuntur, nisi articulatim sit explicata. Quare magis apparebit, si erit apertum de singulis partibus, quid dicatur uerbum, quid similitudo uerbi, quid declinatio, quid similitudo declinationis non repugnante consuetudine communi, quid ex quadam parte. Verbũ dico orationis uocalis partem, quæ sit indiuisa, & minima, si declinationem naturalem habeat. Similem, uerbũ uerbo, tum cum & res, quam significat, & uocem, qua significatur, & in figura transitum declinationis parilem. Declinatio est, cum ex uerbo in uerbum, aut ex uerbi discrimine, ut transeat mens, uocis commutatio fit aliqua. Similitudo declinationis, cum item ex aliqua figura in figuram transit, ut id transit, cum quo confertur. Adiectum est, non repugnante consuetudine communi: quòd quædam uerba contra usum ueterem declinata*

* Aristæ.

clinata

clinata patietur, ut passa Hortensium dicere pro has ceruices,ceruix:quædam non,ut si dicas pro fauces,faux.Vbi additur ex quadā parte,significat nō esse in consuetudine in his uerbis omneis partes,ut declinatū amo,iuuo, amor, iuuor. Quid uideretur analogia in oratione, & quas haberet species,& quæ de his sequēda uiderentur,ut breui potui, informaui. Nunc in quibus non debeat esse, ac proinde ac debeat,soleat quæri,dicam.Ea ferè sunt quattuor genera:primum in id genus uerbis,quæ nō declinantur,analogia nō debet quæri, ut in his nequam,mox,uix. De his magis in alio, quàm in alio erratur uerbo: dicunt enim non habere casus mox,& uix,nequam habere:quod dicamus hic nequā,huius nequam, huic nequam: cum intellegimus,aut hominis eius,quem uolumus ostendere esse nequam,dicimus casus, & ei præponimus non, cuius putamus nequitiam. Quod uocabulum factum,ut ex non & uolo,nolo,sic ex ne & quidquam,item media extrita syllaba, coactum est nequam. Itaque ut cum, quem putamus esse nō hili,dicimus nihili, sic in quo putamus esse nequidquam, dicimus nequam. Secundo si unum solum habent casum in uoce, quòd non declinentur, ut litteræ omnes. Tertio si singularis est uocabuli series, neque habet cum qua comparari possit, ut esse putant caput capitis capite. Quartum si ea uocabula,quæ construntur inter se,rationem habent,quam oportet, ut socer socrus, socerum socrum. Contra in quibus debeat quæri analogia,fere totidem gradus debent esse coniuncti.Primum ut sint res. Secundum ut earum sit usus. Tertium uti hæ res uocabula habeāt.Quartum ut habeāt declinatus naturaleis.De primo gradu quod natura subest, & multitudinis,& singularis:

laris: dicimus hi asses, hosce asses, hic as, hunc assem: contrà quod in numeris finitis multitudinis natura singularis non est, dicimus hi duo, & hi tres: his duobus, his tribus. Secundo gradu si est natura neque est usus, id genus ut sit discriminandum, ut fit in faba, & id genus. Non enim opus fuit, quæ ut in seruis, item ex parte & uniuersa nominamus. *DESVNT QVAEDAM.*

M. TERENTII VARR.
DE LINGVA LATINA
Liber decimus.

*

Huius libri nihil est reliquum.

*

M. TERENTII VARR.
DE LINGVA LATINA
Liber undecimus.

*

Ex Sosipatre libro I. *Rure ordinatum arbustum.*

*

Ex eodem libro *Horum poëmatorum. His poëmatis.*

*

Ex eodem libro *Catinuli.*

*

Ex eodem libro *Git, per omnes casus.*

*

M. TERENTII VARR.
DE LINGVA LATINA
Liber duodecimus.

*

Huius libri nihil est reliquum.

*

M. TERENTII VARR.
DE LINGVA LATINA
Liber tertiusdecimus.

*

Ex Sosipatro, lib. 1.

Oliuo, & osso.

*

M. TERENTII VARR.
DE LINGVA LATINA
Liber quartusdecimus.

*

Huius libri nihil est reliquum.

*

M. TERENTII VARR.
DE LINGVA LATINA
Liber quintusdecimus.

*

Huius libri nihil est reliquum.

*

M. TERENTII VARR.
DE LINGVA LATINA
Liber sextusdecimus.

*

Huius libri nihil est reliquum.

*

M. TERENTII VARR.
DE LINGVA LATINA
Liber septimusdecimus.

*

Huius libri nihil est reliquum.

*

M. TERENTII VARR. DE LINGVA LATINA

Liber octauusdecimus.

*

Quibus nos in hoc libro proinde ut nihil intersit, utemur indiscriminatim. Ex Nonio Marcello.

*

M. TERENTII VARR. DE LINGVA LATINA

Liber nonusdecimus.

*

Huius libri nihil est reliquum.

*

M. TERENTII VARR.
DE LINGVA LATINA
Liber uicesimus.

*

Huius libri nihil est reliquum.

*

M. TERENTII VARR.
DE LINGVA LATINA
Liber uicesimusprimus.

*

Huius Libri nihil est reliquum.

*

M. TERENTII VARR. DE LINGVA LATINA

Liber uicesimussecundus.

*

Rure ueni. Ex Sosipatro.lib.1.

*

M. TERENTII VARR. DE LINGVA LATINA

Liber uicesimus tertius.

*

Huius libri nihil est reliquum.

*

M. TERENTII VARR.
DE LINGVA LATINA
Liber uicesimusquartus.

*

Ex Agellio lib. XVI. c. 8.

Proloquium est sententia, in qua nihil desideratur.

*

Ex Prisciano lib. X.

Quom inde haurierint.

*

EX VARRONIS INCERTIS DE LINGVA LATINA LIBRIS.

*

Quare in huiusmodi locis poni oportet notam in transuersum inter syllabas frequentius ad extremum uersum senarium, & similes, si pro longa breuem habebunt, ut in hoc: Amicus summus meus, & popularis Geta.

Rufinus de metris Terẽtij, ex lib. ad Marcellum.

*

Clausulas quoque primùm appellatas dicunt, quòd clauderent sententiam: ut apud Accium: An hæc iam obliti sunt Phryges? & infrà: Aut in extremum senarium totidem semipedibus adiectis, fiat comicus quadratus, ut hic: Heri aliquot adolescentuli coimus in Piræo.

Idem Rufinus ibidẽ ex VII. ad Marcellũ.

*

Semel, minúsne, an bis minus sit, nõ sat scio,
An utrunq; horum, ut quondam audiui dicier,
Ioui ipsi regi noluit concedere.

Agellius lib. XII. cap. 6 ex II. ad Marcellum.

*

In priore uerbo, graues prosodiæ, quæ fuerunt, manent: reliquæ mutant.

Idem libro XVIII. cap. 12. ex ijdem libris.

*

M. Varro æditimum dici oportere censet, magis quàm æditũum: quòd alterum fit recenti nouitate factum, alterũ antiqua origine incorruptum.

Idem lib XII. cap. 10. ex II. ad Marcellum.

EX VARRONIS INCERTIS DE LINGVA LATINA *Libris.*

*

Acron in artem poëticā Horatij ex libris ad Marcellum.

Varro ait, quattuor foraminum fuisse tibias apud antiquos, & seipsum in templo Marsiæ vidisse tibias quattuor foraminum.

*

Lactātius de opificio Dei cap. 5. ex libris ad Ciceronem.

Caput, quòd ab eo capiant initium sensus ac nerui.

*

Seruius ad V. & VI. Aeneid. ex ijsdē libris.

Iuuenior & senior, comparatiui sunt, per diminutionem: Senior, non satis senex: iunior, non satis iuuenis, uel intra iuuenem: sicut pauperior, intra pauperem.

*

Donatus in Eunuch. act. IV. scen. 3.

Id præsente legatis omnibus, exercitu, pronunciat.

*

Diomedes Lib. 1. cap. 4.

Fixum.

*

Priscianus lib. VII.

Talia ex Græco sumpta, ex masculino in fœmininum transeunt, & A littera finiuntur, ὁ κοχλίας, hæc cochlea: ὁ χάρτης, hæc charta: ὁ γαυσάπης, hæc gausapa.

MARCI VERTRANII MAVRI LIBELLVS.

De uita M. Varronis.
Déque notis ad eius libros de lingua Latina.

VIRTVTE DVCE,

COMITE FORTVNA.

LVGDVNI,
APVD HAEREDES SEB. GRYPHII.
1563.

Cum Priuilegio Regis.

M. MAVRVS AN-
DREÆ PENÆ V.C.
Senatori. S.

QVamuis amicitiæ tuæ iampridem propiorem nexum cuperem, mihique optatius nihil esset, quàm occasione data significare quanti ego te, propter summam doctrinam tuam, & modestiam singularem, meritissimóque facio, huius tamen generis mallem materiam nondum interuenisse: quod esset, si Blæsius Cauletius idem tuus, & idem meus, mortem uitæ non commutasset. Illi ego summæ probitatis, summæq; eloquentiæ uiro, propter eximias eius uirtutes amicißimus, & propter studia communia, & artes quas colimus, in cotidiana uita coniunctißimus fui: cùm ipse in me, ex quo primùm huc ex Italia redij, officiosißimus esset, nullúmque locum laudãdi mei, sed ne ornandi quidem prætermitteret. Et pro ea quæ mihi cum illo familiaritas intercedebat, anno superiore, in agro Tarasconensi uillísque suis, inter sermones de literis, quibus ipse se, animúmque suum uirtuti consecrarat, post multa de studiis nostris, in M. Varronis omnium hominum qui ad hunc usque diem nati sunt, eruditißimi monimenta, rerúmque gestarum mentionem incidimus. Qua de re sermones habitos cùm intra paucos dies perscripsißem, ambóque Aquas Sextias redißemus, libellum illi de uita rebúsque Varronis communicaui, simul & notas Florentiæ & Romæ Pontificiis libris ueteribus collatis, exaratas, quæ meas in Varronem castigationes explicarent. Quæ cùm ab illo iam fere publicum accepissent, & is se mihi pro amico suaui, quæ erat hominis humanitas, testem honorificum stu-

eum studiorum meorum præberet, quod desiderare uisus est, id ego illi cui nihil negassem facile, non inuitúsque concessi. Sed dum liber excuditur, interea Cauletium ætate florentem, honore conspicuum, gloria splendidum, summis & imis iucundũ, ciuibus exterísque gratiosum immatura mors rapit, quæ tamen non uitæ ornatum, sicut animam abstulit. Itaque defuncti cùm apud te maneat assidua recordatio, inhæreátque oculis imaginis eius memoria, libellum illi destinatum ad te philologiæ studiosissimum, Cauletiíque amantissimum mitto, ut eo fruare quo diutinam ipse cupiebat sitim explere. Non erit ea res mihi damno si, quod uehemẽter cupio, Varronem relegeris, uitam eius recensueris, notásque meas pro tua scientia excellenti notaueris. Hoc certè *Cauletius noster de cælo, si quis rerum humanarũ sensus est, quasi à seipso factum gaudebit.* Ego *felicia nostra putabo, siue tua manu dispungantur, siue tuo iudicio probentur.* Vale. *Aquis Sextiis Idib. Octobris.* M. IϽ. LXI.

M. VERTRANII MAVRI AD BLAESIVM CAVLETIUM DE UITA M. TERENTIJ VARRONIS.

*

MEMINI cùm Tarascone apud te sermones inter nos conferremus, homines nonnullos parum tempestiuos interuenisse, qui de Varronis studijs colloquium nostrum abrupêre: cùm tu uelles ex me audire, egoq; auerem dicere, quæ ex autorum uaria lectione, de illius rebus & monumentis comperta iampridem habeo. Eorum nos aduentum animo iniquo paßi sumus, qui id in animum induximus, quod C. Plinius uerè credit, maius nullum specimen felicitatis esse, quàm super omnes scire cupere, qualis uir aliquis fuerit. Quod igitur tùm institueram ex ueteri memoria repetere, neque sum posteà in congressu cotidiano persecutus, illud nunc ad te, cum meis notis ad Varronem mitto: ut quod olim desiderare uidebaris, digestum habeas: & pariter literarum studiosi si quem ex opera nostra fructum capiunt, eius tibi communicent, quam mihi habituri sunt gratiam. Etsi uerò M. Varronis & res & uitam scribere, eius æqualibus eò facilius quàm nobis fuerit, quòd illi imaginem hominis nobilißimi in oculis, eiusq; res præclarè gestas in memoria haberent, & nos quo interuallo temporum ab illo disiuncti sumus, nisi quæ de eo ueteres scriptores obiter sparsimq; dixerunt, nihil quicquam poßimus philologis communicare: qualecunque tamen est quod poßumus, animo libenti præstamus. Exemplar autem habemus T. Pomponium Atticum, qui tantum Terentij nostri honori tribuit,

dum uterque fama doctrinæ & uirtutis gloria floreret, ut eius superstitis laudationem conscriberet, & eam uir minime prompto ad adulationes ingenio, consiliario & autore M. Tullio publicaret: quemadmodum ipse Cicero ad illum epistolarũ libro XIII. *indicauit. Sed illud encomium, quæq; fuere similia eius recordationis indicia, sola uetus ætas uidit, cuius incuria factum est, ut res non modo recitare, sed ne patrem quidem Varronis ciere poßimus. Nihilominus tamen intermortuam memoriã uiri omnium gentium, omniumq; seculorum facilè principis renouare, & officium erga parentem tot ingeniorum conseruare, monet pietas: cuius profeßione noster qualisqualis hic labor Cauleti, aut laudatus erit, aut excusatus.*

M. TERENTIVS VARRO *in antiquo genere Terentio, & equestri Varronum familia primum à fortuna munus accepit, quòd in ea urbe in lucem editus est, in qua domicilium orbis terrarum esset imperij, ut eandem & patriam & domũ haberet. Falluntur enim aliosq; fallunt, qui ex hac nostra Prouincia ortum hunc existimant, quem Romæ natum & altum Pamphilus testatur in Chronicis, & libro quarto Ciuitatis Aurelius Augustinus. Is educatus in sinu & indulgentia parentũ (quorum nomen etsi me pudere non debet, certè piget ignorare) per omnem honestarum artium cultum pueritiam, adolescentiamq; transegit. Reuocabat eum ab illecebris corruptelarum, & lenocinijs cupiditatum præter ipsius bonam integramq; naturam, studium sapientiæ: cuius caussa, doctrinis prius imbutus in urbe, quibus puerils ætas impertiri debet, in Græciam studiorum sedem ac magistram profectus, Athenis cum alijs adolescentibus Romanis Antiochum Ascalonitam audierat. Quod idoneum maximè*

tempus habuit studijs obsequendi suis, in eius urbis summa doctorum celebritate, cum Romæ in ciuitate bicipiti, animis dissociatis, alij Syllanis, alij Marianis fauerent partibus, neq; facultas esset studioso adolescenti, ex animi sententia, aut pro dignitate uiuendi, quin partis alterutrius odium & offensionem incurreret. Sed interea audiendo Antiocho, integrum'ne septennium illud impenderit, quo Romani studiorum caussa abesse solebant, minime mihi compertum est. Hoc scio, antequam artium inuentrices Athenas peteret Varro, L. Aelium Gallum, quem in albo iurisprudentum habemus, eius ingenium subegisse, & post reditum, olim iam subactum excoluisse, atque in reconditiora disciplinarum induxisse. Erat is Lucius Aelius, ut est in Ciceronis Bruto, uir egregius, & eques Romanus cumprimis honestus, idemq; eruditissimus & Græcis literis & Latinis, antiquitatisq; Romanæ & in inuentis rebus & in actis, scriptorumq; ueterum literatè peritus: qui Varronem ea docuerat, quæ neq; ante eum, neq; post eius occasum à Græcis peti, aut à Latinis poterant: quod extat apud illum Academico lib. primo. Is uerò L. Aelius id nomen apud M. Tullium, nec uno in loco tantum habet: quò magis mireris A. Gellium libris Noctium Atticarum quinquies eum commemorantem, ciuitatis doctissimum hominem, Varronis magistrum, Lælium & L. Lælium nominare. Sed ne pro illo Grammatici ex Suetonio Lanuuinus, aut Præconinus Istilo, dicti quoque Lælij, intelligi possint, aut debeant, nos locupletissimum Ciceronis testimonium adiuuat: quare emẽdandos A. Gellij codices in libro primo, secundo, tertio, quinto & decimosexto censeo. Ab Aelio igitur Gallo M. Terentius scientiam accepit, auctamq; per sese, uir ingenio præstans, omniq;

doctrina, inquit ille, pluribus & illustrioribus literis explicauit. Quam nominis famam ex studijs cõsecutus, retinuit quod est difficilimum, ex sapientia modum: paulatimq́; è secretis librorum in medium hominum, & lucem fori progressus, cum tempore factus est multi, ac uarij & in re literaria, & in republica usus. Eum cùm caussas ageret, legimus Murenæ cuiuspiam aduocatum fuisse: & cùm iudicio frequenti Orbilius Beneuentanus Grammaticæ professor testimonium pro diuersa parte dicturus esset, interrogatus à Varrone quid'nam ageret, & quo artificio uteretur, respõdit Orbilius, gibberosos se de sole in umbram transferre, quòd Murena gibber erat. Tùm se primùm Varro ad amicitiam Ciceronis iam in foro nominis fama præstantis, contulit, leuiter illi anteà sub Antiocho ex condiscipulatu notus, deindeq́; ut se corroborauit, duæ in eo caussæ M. Tullij beneuolentiam auxerunt. Vna quòd cum ingenio nobilißimo, nec sine industria uersabatur in studijs philosophiæ, quorum maxima uoluptas Ciceronem capiebat. Altera, quòd maturè se contulerat in societates publicanorum, in quibus ille maximis damnis hunc nostrum affectum ait: caussa uerò communis ordinis equestris Ciceroni commendatißimi, fecit eorum amicitiam firmiorem. Deinde uersatus in utrisque subsellijs, Centumuirûm, & Senatus, siue in decurijs Iudicum, optima & fide & fama, petitioni sese dedit: auctoq́; censu Senatorio, honorem honestißimum existimauit fructum laboris sui. Itaque sub quo siue prætore, siue proconsule, initium honorum à Quæstura fecerit, de bono autore M. Tullio sic accepi, Epistolarũ ad familiares libro XIII. Varronem M. Bruti quæstorem fuisse: eiusq́; coniunctionis nomine eum illi Cicero satis commendatum arbitratur

tur, cùm commendatitias scribit. Sed ipsam Quæsturam qua in prouincia, deindeq; quo tempore ædilitatem, tribunatum, præturam gesserit, nihil in ueterum literis inuenio. Huic certè præturam urbanam obuenisse, ex ipsius scripto conijcio, ubi se refert ludis Apollinaribus populum de Nonarum Caprotinarum institutione docuisse. Erat enim Prætoris urbici solenne munus, ludos Apollini dicatos curare, ut est apud Cassium, illisq; praeesse, & de ratione sacrorum ad populum uerba facere. Quod ex præscripto carminum Martij Vatis descendit, in quibus sic scriptum fuit,

Apollini censeo uouendos ludos
Qui quotannis communiter Apollini fiant:
His ludis faciundis præsit is prætor,
Qui ius populo plebeiq; dabit summum.

Cetera uerò præterisse tacitos tot autores, non perinde admiror, quàm eius Consulatum in temporum & annorum indicibus minime commemorari. Et fuisse consulem Varronem dicere equidem oportet, qui prouinciam florente Republica consularem obtinuit, eamq; Ciliciam: quam ipse libro quarto de lingua Latina, ideo suam prouinciam appellat. Proconsuli Terẽtio quæstor fuit P. Septimius, forte ab ipsa Repub. datus prouinciæ administrandæ minister, & negotiorũ publicorum adiutor: sed qui eligi aut sua sponte moderatior, aut eius institutis & præceptis obsequentior, Varronis iudicio non potuit. Cuius rei coniecturam ex eo capio, quòd Septimius, quem à quodam ueterum scriptorum laudatum autorem legisse me retineo, ijs se literis ab ineũte ætate imbuerat, quæ humanissimum eorum amantem reddunt, & hominum optimis artibus eruditorum amantissimum. Ad hæc Romani à

maioribus acceperant, proconsulem quæstori suo parentis loco esse oportere: nullam neque grauiorem, neque iustiorem caussam necessitudinis posse reperiri, quàm coniunctionem sortis, quam prouinciæ, quàm officij, quam publicam muneris societatem. Sic cum Varronem Septimius uelut parentem alterum obseruaret & coleret, munus ab eo dante & accipiente dignissimum tres priores de lingua Latina libros accepit. Cæterum de legato, quem habuerit, non habeo quid scribam. Inter comites eius fuit L. Marcius, præfectus fabrûm: & inter apparitores fuit quidam libertus M. Seij, eius & Ciceronis amici: quo quidem Varro etiam pro librario & scriba utebatur. Nihil enim doctissimo uiro temporis erat à prouincialibus negotijs uacui, quod ipse studijs, scribendo, legendo, aut dictando non impenderet: cùm usus scriptionis aut lectionis, non otioso otio, aut scholæ temporibus, sed negotiorum explicatione, uitæq; spatio terminetur. Illo uerò tempore felicem Ciliciam dicere Cilices, seq; beatos prædicare potuerunt, cùm is apud eos summam potestatem haberet, cui in doctrina, uirtute, atque humanitate percipienda, plurimum à pueritia studij fuisset & temporis. Sed de eius ex prouincia decessione, nihil accepimus, annuum'ne munus confecerit, an in ea quæstore relicto, ante confectam iurisdictionem ex Senatusconsulto excesserit. At certè Romam, non nisi reditui grantulantibus Senatu populoq; Romano uideri debet reuertisse. Bonis enim omnibus charissimus iucundissimusq; Varro, optimates sui studiosissimos habebat, ut qui iam flos senatorij ordinis erat, senatores, C. Licinium Stolonem, L. Cornelium Merulam, Cn. Tremellium Scropham, Q. Axium, Q. Pinium, Cn. Pompeium Magnum, C. Iulium Cæsarem, Q. Hor-

tensium, Q. Lucienũ, M. Tullium Ciceronẽ, M. Brutum, Ser. Sulpitium, M. Marcellum, P. Nigidiũ Figulũ, D. Turranium Nigrum, M. Cœliũ Rufum, Oppianicũ, M. Seium, Appium Claudium Pulchrum, Caninium Rebillum, Libonem, Papirium Pætum, & alios: item & equites Romanos, T. Pomponium Atticum, L. Cornelium Balbum, L. Aelium Gallum, Asinium Pollionem, Oppium, Fircellium Pauonem, Minutium Picam, M. Petronium Passerem, Menatem, Murrium, Vactium, Vitulium, Lænatem, Coßinium, P. Agrasium, C. Agrium philosophum Socraticum, aliosq; complures, quibuscum uixit coniunctißimè. Præter ceteros autem Varronis amantißimus C. Fundanius, illi amore pater, suauitate frater, affinitate socer fuit: cuius filiam Fundaniam castißimam uirginem sibi Varro matrimonio coniunxit: ex qua liberos'ne sustulerit, nihil quicquam comperij. Fundania sanè prudentißima diligentißimaq; fœmina, in amplificanda re familiari intentißima cura id effecit, ut mariti facultates in immensum creuerint. Habuit enim M. Terentius pecuarias grandes, in Reatino equarias, in Appulia ouiarias: & utrobique latißimos fundos, uel ius compascuum habuit, ut eius greges qui in Apulia hybernabant, in Reatinis montibus æstiuarent. Idem possedit uillam in Tusculano, emptam à M. Puppio Pisone: in qua ad bucinam inflatam certo tempore, apri & capreæ ad pabulum conuenire, mira cum uoluptate cernebantur. Aliam uillam habuit in Cumano, in quam ex urbe tanquam ex uinculis euolabat, eò lætior, quòd illi M. Cicero studijs & amicitiæ uetustate cõiunctus, uicinus erat. Possedit quoque in Pontino, & aliam alibi uillam, quam sub ipsa bella ciuilia emerat, & de migratione in illam Varroni per literas bene præcatur M. Tullius. Fuit illi

præterea uilla sub Caßino, flumini finitima: in qua Varro animi & delectationis caussa constituit ornithonis genus, quod acres amatores multos inuenit. In eo dicebatur industria artificiumq; longè uicisse, non modo archetypum inuentoris M. Lenij Strabonis, sed etiam magnum illud in Tusculano ædificium Luculli. Id M. Antonio illicium fuit, quo per uim & iniuriam in M. Varronis, ut inquit Cicero Philip. 11. sanctißimi atque integerrimi uiri, fundum Casinatem inuolaret, quamuis sub hasta illum fundum uenisse nemo uidisset. In ea uilla studiorum suorum Varro diuersorium esse uoluerat, ubi iura populi Romani, monimenta maiorum, omnis sapientiæ ratio, omnisq; doctrina literis mandabatur. Ex tot autem uillarum annuis reditibus, in uiri facultatibus augendis, & partis opibus tuendis Fundania gratißimā curam adhibebat, fundos emebat, & eos bene coli, fructuososq; effici solicita diligētia curabat. Eam ob rem M. Terentius librum de Agricultura inscriptum ad eam misit. Cuius initio quod est, emptum ab illa fundum, sic accipi debet, ut emptio uiri commodo cesserit, & emptus fundus existimetur ex re uiri, quæ ad eā peruenerat. Quod ita conijcere, honestatis ratio suadet, ut in simili casu Q. Mucius iudicauit. Erat enim donatio inter uirum & uxorem etiam tum prohibita, non legibus, sed moribus: quemadmodum Plutarchus in Problematis, & Vlpianus ad Sabinum scripserunt. Interea uero dum se optimum in Repub. ciuem, & in re priuata non indiligentem patremfamilias præstaret Varro, in literis atque in uita fide homo multa, ut inquit A. Gellius, & grauis, cum inter ceteros Xenophontis, Iphicratis, Pyrrhi, Cineæ, Catonis & similium scriptorum libros Militares tractasse sit uerisimile. Qui cùm toga magis quàm armis de-

lecta

lictatus, adolescentiam in forensi opera, & imperij tempus in pacata prouincia consumpsisset, ita ut ab eo laus imperatoria non admodum expectanda uideretur; se nihilominus incredibili quadam ingenij magnitudine peritum rei militaris legendo, & percontando à peritis eiusmodi ducem reddidit, ut Cn. Pompeius, illa disciplina super humanam & naturam, & fidem euectus, licet complures nec eius rei rudes superessent, cum Senatoribus alijs tribus & uiginti, quem præficeret classibus piratico bello Varronem elegerit. Creuerat enim ad mille naues factio piratarum, qui quadringentis urbibus oppressis, uastata Samothracia, templis per omnes insulas, orasq; maritimas direptis, annonæ populi Romani commercium intercluserant. Illis persequendis Pompeius factus imperator, cum quingentis nauibus, & peditum centum uiginti, equitumq; quinque millibus, piratas uenatoris instar ambiens, maria cum præfectis partitus est: ipse cum alijs purgandum inferum mare, Tuscum, Sardoum, Siculum, & Africum suscepit: superum, Ionium, Creticum, Aegeum & Pamphyliũ alijs, in quibus erat Varro, tradidit. Vtriq; intra quadraginta dies quàm ex urbe profecti erant, in angustias Ciliciæ piratas redegerunt, ibiq; nauali pugna uicerunt. Inter omnes autem strenuum tùm se uirum præbuit annos quinquaginta natus Varro, qui ceteris & ducibus, & militibus laudem præripiens, primus in hostium nauem, ui, armatus transiliuit: quo nomine à Pompeio Magno coronam naualẽ accepit, quæ ex auro facta, & quasi insignita nauium rostris, dictaq; rostrata, ante eum nemini, post eum soli M. Agrippæ è Siculis ab Augusto, ad Vespasiani tempora tributa fuit. Quam ob rem C. Plinius maior ad æuum suum rostratam coronam maximè celebrem

brem libro XVI. *scribit. In eam expeditionem proficiscens cùm ad fauces* Adriatici *maris*, Bastam *opidum & Hydruntem* M. Terenti*us peruenisset, quà in Græciam è regione* Appoloniæ *breuissimus est transitus, interuallū freti intercurrentis quinquaginta millium, non amplius, pontibus iactis continuare uoluit, post* Pyrrhum Epiri *regem, qui illud primus omnium excogitarat. Sed utrunq; aliæ impediere curæ, inquit ille, libro* Naturalis Historiæ III. Etenim *Varroni celeriter mandata conficienda, & expeditè piratæ persequēdi erant.* Per *aliquot tamen dies, cùm Græciæ classibus præesset, quemadmodum ipse sibi testis est, inter* Delum *&* Siciliam *fuit, nondum cum piratis maritimo prælio commisso: ibiq; cum suis comitibus,* Menate, Murrio, Vaccio, Cossinio, Viulio, Attico, Scropha, Lucieno, Lænate, Pæta, *siue, ut ego legendum arbitror,* Pato, *qui magnus pecuarius habuerunt in* Epiro, *doctissimos sermones de re pecuaria contulit, quos libro altero* Rerū Rusticarū *perscriptos & conseruatos habemus. Ceterū nō satis scio, de illius profectione, an reuersione accipi debeat, quod legitur, cū esset* Corcyræ *exercitus ac classis, & omnes domus ægrotis ac funeribus repletæ essent, immisso fenestris nouis* Aquilone, *& obstructis pestilentibus, ianuaq; permutata, suos comites ac familiam incolumes reduxisse. In hoc item ambigo, quando fuerit in* Arcadia, *ubi refert spectatam suem, quæ præ pinguedine carnis non modo surgere non posset, sed etiam in eius corpore soricem exesa carne nidum fecisse, & mures peperisse.* Nec *certius de tempore quicquam habeo, quo in* Lyburnia *& in* Illyrico *fuit, ubi inter opus enixas fœminas uidit puerum referre, quem non tùm peperisse credere, sed inuenisse.* Præterea *in hoc hæsito, cùm sibi ad tibicinem*

cinem Græcum in Lydia ſacrificanti, piſces quidam ſacri, quos capere audebat nemo, gregatim ad extremum littus atque aram uenerunt, in prouinciam ne iret, an ex ea rediret. Illius *certè ſpecimen prudentiæ fuit, quod multas terras perambulauit, Græciam & Aſiam imprimis, quæ omnes bonis artibus, doctrinaq; præſtabant, & à quibus humanitas ad alios homines putatur perueniſſe.* Domum *uerò è peregrinatione reuerſus* Varro*, ijs præceptis intentus, quæ Græciæ monimẽtis diſciplinisq; percepiſſet, neque à ſtudijs ceſſabat, neque ſcripta cælabat ſua: erat enim ſolitus dicere,* Intemperantis *hominis eſſe, ſcribere quod occultari uellet. Communicabat autem familiariter ſtudia cum* M. Cicerone*, & ante illius exilium, & poſt illius reditum. Dum autem ille fuit abſens, hic diligentiſſimè cùm ſua ſponte, tum inſtante* Attico*, in illius cauſſam incubuit: adeò ut ſua opera* Pompeij *uoluntatem* Ciceroni *confirmarit, & de Cæſaris in illum animo magnam fecerit expectationem.* Planè *quæ fuerat* Varroni *ſtudiorum communicatio cum* M. Tullio*, fuerat pariter cum* C Cæ*ſare: ambobus uiris ingenij excellentis, ſermonisq; præter alios ætatis ſuæ caſtiſſimi: item cum* Seruio Sulpitio*, iuris ciuilis autore, uiro bene literato: & cum* P. Nigidio*, homine, licet* M. Varro *in theologicis præcelleret, in communibus literis* Romani *generis doctiſſimo, ut Seruius meus &* A. Gellius *retulerunt. Vtrunq;* M. Tullius *ingenij literarumq; nomine ſummè reueritus eſt: cùm hos duos doctrinarum multiformium, uariarumq; artium, quibus humanitas erudita eſt, culmina, eius ætas haberet: & eius ad utrunq; epiſtolas ſuperſtites habemus.* Ex *ijs una ad* Var*ronem teſtatur, ſemper eum cum Cicerone in luctu fuiſſe, cum uiderent, quàm illud ingens malum alterutrius ſiue*

Pompei, siue Cæsaris exercitus, ex ducum interitu futurum esset: tum uerò extremum malorum omnium ciuilis belli uictoriam. Multò enim ante optimi prudentißimiq; ciues tanquam ex aliqua specula, tempestatem futuram prospexerant. Nihilo tamen minus ciuitate ad Pompeium conuersa, in partem bonorum omnium approbatione florentem, Varro, ciuilibus undis tractus, proconsulis Pompei legatus in Hispaniam profectus est, cùm Cæsarianum ciuile bellum incidit. Ingrauescebat iam anno sexagesimosexto eius ætas, ut militiæ uacatione frui iure ciuili posset, neque quoquam se mouere: quippe qui non nesciebat eos in sua potestate non magis esse, qui se fluctibus ciuilibus commisissent, quàm qui maritimis iactarentur. Sed uir, ut eum Terentianus Maurus libro de Carmine nuncupat, undecunq; doctißimus, ita in republica uersatus, ut semper optimarum partium & esset & haberetur, in memoria legem Solonis habebat, qui capite sanxit, si quis in seditione non alterutrius partis fuisset. Quamobrem ueritus Varro ne officio deesset suo, traiecto ex Italia in Hispaniam ulteriorem exercitu, pro eo ac muneris sui esse iudicabat, nomine S. P. Q. Romani legatariam prouinciam animo constantißimo rexit, quousque Cæsar Pompeium, uniuersosq; eius partium Italia expulit. Paulò pòst cognitis his rebus, quæ fuerant in Italia gestæ, diffidens Varro Pompeianis partibus, amicißimè de Cæsare loquebatur: præoccupatum sese legatione à Pompeio, teneri obstrictum fide: necessitudinem quidem sibi nihilo minorem cum Cæsare intercedere: neque se ignorare quod esset officium legati, qui fiduciariam operam obtineret: quæ uires suæ, quæ uoluntas erga Cæsarem totius prouinciæ. Hæc omnibus referebat sermonibus, neq;

se

se in ullam partem mouebat. Posteà uerò quàm Cæsarem ad Maßiliam detineri cognouit, copias Petrei cum exercitu Afranij esse coniunctas, magna auxilia conuenisse, & consentire omnem citeriorem prouinciam, quæq; postea acciderant, de angustijs ad Ilerdam rei frumentariæ accepit, uti ad eum inflatius omnia Afranius perscribebat, se quoque ad motum fortunæ mouere cœpit: delectum habuit tota prouincia, legionibus completis duabus, cohortes circiter XXX. *alarias addidit, frumenti magnum numerum coëgit, quod Maßiliensibus, Afranio, Petreioq; mitteret, & naues longas* X. *Gaditanis ut facerent, imperauit. Complures præterea in Hispali faciendas curauit, pecuniam omnem, omniaq; ornamenta ex fano Herculis in opidum Gadeis contulit. Eò sex cohortes præsidij caussa ex prouincia misit, Caiumq; Gallonium equitem* Rom. *illò procurandæ hæreditati à Domitio missum, opido præfecit, armis omnibus priuatis & publicis in Gallonij domum collatis. Ipse graues habuit in Cæsarem conciones, quem aduersa prælia fecisse, & ab eo magnum numerum militum ad Afranium perfugisse, sæpe in tribunali prædicauit. Quibus uerbis perterritis ciuibus Romanis eius prouinciæ, sibi ad Rempub. administrandam* HS. CXC. *millia, & argenti pondo* XX. *millia, tritici modios* CXX. *millia polliceri coëgit. Quas Cæsari esse amicas ciuitates arbitratus est, ijs grauiora onera iniunxit, eoq; præsidia deduxit, & eorũ, qui orationem aduersus Remp. habuissent, bona in publicum addixit. Prouinciam omnem in sua & Pompei uerba per iusiurandum adegit. Sub hæc auditis rebus à Cæsare in Hispania citeriore gestis, bellum ipse in ulteriore parauit. Ratio autem hæc erat belli, ut secum duas legiones*

Gadeis

Gadeis conferret, naues frumentumq́; ibi omne contineret. Prouinciam enim omnem *Cæsari fauere cognouerat. Cæsar cùm constituisset nullam partem belli in Hispanijs relinquere, misso cum duabus legionibus* Q. *Caßio* Longino in ulteriorem prouinciã, ipse cum sexcentis equitibus magnis itineribus progreditur, edictumq́; præmittit, ad quam diem magistratus, principesq́; ciuitatum sibi esse præsto Cordubæ uellet. Dicto die conuentus per se portas Varroni clausit, ut ipse Cæsar de bello ciuili Commentario secundo scriptum habet. Iisdem diebus Carmonensis ciuitas tres cohortes à Varrone in arcem opidi præsidio deductas, per se eiecit, portasq́; præclusit. Hoc uerò tum magis cum duabus legionibus properauit Varro, ne itinere aut traiectu intercluderetur. Sed progresso ei paulò longius literæ à Gadibus redduntur, Gaditanos principes simul ac cognouerant de edicto Cæsaris, à Pompeio cum Tribunis cohortium defecisse, consensisseq́; ut Gallonium ex opido expellerent, nisi denuntiato consilio Gadibus exceßisset. Quo peruulgato, altera ex duabus, quæ cum Varrone erant, legionibus, dicta Vernacula, ipso inspectante, ex castris signa sustulit. Eo facto perterritus Varro, cùm itinere conuerso sese in Italiam uenturum promisisset, certior à suis factus est præclusas esse portas: tum uerò omni interclusus itinere ad Cæsarem mittit, paratum se esse legionem cui iusserit, tradere. Ille ad eum Sex. Cæsarem mittit, cui tradita legione, Varro Cordubam ad Cæsarem uenit: relatisq́; ad illum publicis rationibus, cum fide, quod erat penes se pecuniæ tradit, & quod ubique habebat frumenti ac nauium ostendit. Sic tentatis partibus ijs, quibus Mars belli communis minime successerat, amissis Hispanijs, legionum mutata uoluntate, urbanis rebus

perdi

perditis, quòd uiro sapientissimo consilium non esset ad desperatos accedere, nihil quicquam tolerabilius habuit, in quo acquiesceret, quàm solitudinem, & locum bello uacuum eligere. Licet enim cùm Pompeius Italia cessisset, *bonis, & ciuibus & uiris sol excidisse è mundo uideretur, profugere tamen cum illo optimatibus non conueniebat: qui manentes prodesse quoad possent, desertæ & oppressæ patriæ in eo quod optimum foret, re & consilio niterentur.* Armis itaque conditione positis, M. Varro *subitum discessum, & præcipitem ex Hispania profectionem sibi quouis cõsilio utiliorem esse creuit, & in urbem domumq; uenit: non quòd ibi optima uiuendi conditio esset, sed ut tanquam in patria uiueret, si aliqua forma Reipublicæ redderetur. Verum ea de re spes nulla fuit, urbe ipsa sine legibus, sine iudicijs, sine iure, sine fide, relicta direptioni & incendijs. Quare nulla res illum Romæ tenuit, nisi expectatio rerum Africanarum: de ijs enim in epistola* M. Tullij *ad* Terentium *uersus est:*

Africa terribili tremit horrida terra tumultu. Interea Varro *desertus à ceteris delectationibus & uoluptatibus propter* Rempublicam, *eius euersæ dolorem studiorum consolatione minuebat, seq; optimarum artium scientia sustẽtabat, & recreabat: adeò ut quòd cum libris in pristina consuetudine permanserat, illum quàm se* Cicero *dixerit sapientiorem fuisse.* Falsus *autem uterque cum alijs quamplurimis magna spe rerum* Africanarũ, *ex urbe excessit: & sicut se tùm* M. Tullius Attici *consilio in* Arpinum *abdidit, sic noster in fundum Cassinatem: ne cùm oculi augeant dolorem, interitum rerum & publicarum & suarum in urbe intueri cogeretur. Secutis mensibus* Cicero Terentium Varronem *per literas inuitauit, quò adesse*

in

in Tusculano, uel in Cumano uellet, ut de negotijs utriusq; communicarent, mutua consuetudine in fundis uicinis fruerentur opeq; & solatio studiorum senectutem solicitudine liberarent. Paucis pòst diebus Terentius in Tusculanum uenit, quò cùm spatium non fuerit Ciceroni ueniendi, illiusq; ibi uidendi, hic est illum in Cumanum persecutus: an sit assecutus, nescio. At in urbem Cicero prius, Varro tardius rediјt: cùm tamen utrique imprimis curæ esset, si minus facile linguas uitare possent, oculos saltem hominum effugere. Ex urbe autem Cicero Varroni suadebat, quod censebat, latendum tantisper, dum defervesceret ciuilis uictoriæ gratulatio: & simul dum ex uictoris Cæsaris aduētu, de illius animo melius, & rerū exitu constaret. Sed erant tùm dulces M. Terentio in Tusculano latebræ, quòd illis tempestatibus propè solus, ut inquit ille, esset in partu, fructusq; doctrinæ perciperet eos, qui uerè maximi sunt, ut ea consideraret, eaq; tractaret, quorum & usus & delectatio esset omnibus & actis & uoluptatibus anteponenda. Eam ob rem illos Tusculanenses dies instar uictoriæ putabat M. Tullius: qui ad Terentium nostrum scribit, se, ut ei liceret, ui nulla interpellante, illo modo uiuere, fore libenter opes omnes omnibus concessurum. Sub id tempus ex Aegypto & Africa per mare Cæsar ad Italiam aduētabat, in Pontinū exiturus: ea re tum in uilla quadam sua hospitium Varro parauit, Balbo, Oppio & Ciceroni, qui obuiam Cæsari processerant. Hi homines erant, & familiares Cæsaris, ut se cognouisse ait Cicero, Varronis amantes. Sed Varroni, quòd cum Cæsare iam à multis annis intercesserat necessitudo, illorum gratia fortasse opus nihil fuit: neque item ambisse eorum suffragia uidetur, uir integerrimus, qui fretus conscientia

co

consiliorum suorum, omni culpa uacaret. Secutus enim primùm erat non spem, sed officium: reliquerat autem nõ officium, sed desperationem. Quod ideo maximè pono, ne quis Terentij proscriptionem putet in illa tempora incidisse. Cùm enim Cæsaris bello neque huc, neq; illuc partes sequi licuisset, si multi post eius uictoriam exilio uoluntario affuerunt, necessario aut pauci, aut penitus nulli: ijs uidelicet exceptis, qui tam sui amantes, quàm amentes, Cæsari *pro uictis partibus obstinatè, animoq; inuicto restiterant.* Hi *uerò soli sunt, qui tùm proscripti in rerum* Romanarum *scriptoribus leguntur: quorum bona cùm sub hasta uenderet* Cæsar, *ausus est dicere, se prædam suam uendere.* Verùm *ex illorum factione noster* Varro *minimè fuit, qui ut antea solatium, per id tempus salutem à ueteribus amicis, id est, libris suis petebat, & consequebatur.* Itaque *in otio literarum expectabat, si quis eum non modo ut architectum, uerum etiam ut fabrum ad ædificandam* Rempub. *adhiberet.* Ei *nanque &* M. Tullio *illud stabat, uolenti uti eorum opera, accurrere: sin nemo uteretur, tamen & scribere, & legere quæ ad ciuitatis rectum statum pertinerent: & si minus in curia, atque in foro, at in literis & libris, ut doctissimi ueteres fecerant, nauare operam* Reipublicæ, *& de moribus ac legibus quærere.* Quis *enim hoc non dedisset illis, ut cùm eorum opera patria siue non posset uti, siue nollet, ad eam uitam reuerterentur, quam multi docti homines* Reipublicæ *præposuerant?* In *hoc uno incommodum uidebatur, quòd quemadmodum scalarum gradus si alios tollas, alios incidas, nonnullos malè hærentes relinquas, ruinæ periculum struas, non ascensum pares: sic tot malis tum uictum, tum fractum studium scribendi, uix quidpiam dignum auribus,*

n aut

aut probabile poterat afferre. Adeò *tamen animus literis obfirmatus, in studijs molestias tempestatis calamitosæ leniuit, ut* M. Terentius *duodecimam annorum hebdomadem ingressus, in primo librorum inscriptorum* Hebdomades, *uel de* Imaginibus, *se ad eum diem septuaginta hebdomadas librorum dixerit conscripsisse: id est, anno octogesimoquarto dixit* Varro, *se iam quadringentos & nonaginta libros composuisse: ex quibus ut* A. Gellius *refert, libro* III. *aliquandiu cùm proscriptus esset Varro, direptis bibliothecis suis, complures non comparuerunt.* Ex *illo autem apparet, bellißimè apud ueteres usurpatum, senescentibus membris, eruditorum animos industriæ beneficio florem iuuentæ retinere.* Sanè Terentius *noster cùm per uarios casus & rerum discrimina ad tempus illud peruenisset, quo* C. *Cæsare interfecto, quasi domino, ciues liberi facti è seruis sibi uidebantur, superessetq́;* Reipublicæ *pestis* Antonius, *ne facto recuperandæ libertatis cresceret noua fœdiorq́; seruitus, prudentißimè uerebatur, & ea de re amicos admonebat suos.* Nam *cùm egregius puer* Octauius *Cæsar ueteranos celeriter conscripsisset, legionesq́; duæ de exercitu* Antonij *ad eius se autoritatem cõtulissent, sine illo* Antonius *nihil sceleris erat, nihil crudelitatis præteriturus.* Qua *de re cùm ex amici cuiusdam sui literis* Varro *aliquid accepisset,* Ciceroni *communicauit, scripsitq́;, ueteranos eos qui reijciebantur (nam pars erat dimissa improbißimè loqui, ut qui ab eorum partibus dissensissent, magno periculo* Romæ *futuri uiderentur.* Ita *factum* Octauij *probabatur* Terentio, *at consilium displicebat, quasi is copias non satis firmas haberet, quod* M. Tullius *ad* Atticum *scribit.* Super *hæc* Antonius *posteaquam hostis patriæ indicatus & exul factus*

fuerat,

fuerat, tandem ab exilio reuersus, Bruto Caßioq; superior, iis & Ciceronis amicis capitis periculum, atque uitæ discrimen iniecit. Triumuir enim factus Reipublicæ, quam euertit, constituendæ, cum Lepido tanto odio in omnes bonos ferebatur, ut CXXX. *senatores, & plurimos equites proscripserit: quibus licet innocentißimis cladis periculum importauit, quòd non cum illo optimates omnes odissent, & non ab illo ipso in secundo bello ciuili stetissent. Inter cæteros noster Varro de foro deceßit: sed ubi delituerit, nō satis scio, dum de eius capite & bonis, quam timebat, proscriptio ferretur. Tum autem non tam Varronem odibat Antonius, quàm eius fundum Caßinatem amabat, cuius cùm duo domini in solidum iure esse non possent, uetere domino rerum suarum poßeßione pulso, Antonius fundum per iniuriam, ut ait Cicero, inuolauit. Eo tempore Musarum sacraria, M. Terentij bibliothecæ direptæ sunt: quod ipse libro de Imaginibus significauit. Sed fuit tandem ille fundus, quasi pactum pretium Varronis restituti, cùm illum ex proscriptorum albo remoueri Antonius, induciq; curauit. Fuit circiter illa tempora quidam M. Terentius tribunus plebis, cuius cum nostro proscripto eadem erat appellatio (uno excepto cognomine, inquit Dio Caßius libro* XLVII. *sed in eo sibi contrarius, quòd tribunum Varronem cognominat: quod si uerè ponit, non discrepat ob aliud cognomen à nostro ille Tribunus) qui quidem cùm alioqui minimè Triumuiris inuisus esset, ueritus ne sibi idem quod Cinnæ Cascæq; contingeret, eam rem edito scripto declarauit, quo maximè facto in ridiculo fuit. Hic uerò noster Varro tùm annum septuagesimumquartū agebat, quò minus mihi uidetur suum Tribunatum in ipsum rerum discrimen, de industria con-*

tulisse: ne dicam huius ætatem iure publico excusatam, & id munus non à sene decrepito, sed ab adolescente gratiosissimo geri solitum esse. Planè non solum in prædicto loco Varronis cognomen apud Cassium perperàm adijcitur, sed & libro LIII. *ubi* Terentius Varro *missus ab* Augusto Salassos *deuicit, & libro* LVIII. *cùm* M. Terentius Varro *eques* Rom. *accusatur, quòd* Seianum *coluerit. Vtrobique alius ab hoc nostro ex temporum ratione* Terentius *uideri debet: & ne posteriore loco prolatus huius filius esse uideatur, facit, quòd ille patrem suum dicit cum* L. Aelio Seiano *præfectum fuisse prætorio* Tiberij *Cæsaris, ut est in eius oratione, libro quinto* Annal. P. Taciti. *Quæ à* Xylandro *interprete Cassij fido & diligente non animaduersa, aut prætermissa in eius* Notis *ualde miror. Verùm ut ex diuerticulo redeamus iam in uiam: mortuo in* Aegypto Antonio, *illius uitæ Varro remansit superstes. Qui proprijs uirtutibus &* Attici *amicitia* Octauio *Cæsari charissimus, suam fortunã ab omni periculo tutam quamuis in* Republica *habere posset, maluit tamen potius quietam & honorificam senectutem, quàm solicitam agere. Illo igitur cum amicis intento imperio constituendo, formandeq; nouæ* Reipublicæ, *hic in literis omne otium tempusq; contriuit, qui conscribendis nouis, & politius limandis editis iam ingenij sui monumentis, tantum operis laborisq; sustinuit, ut ad ea quæ scripsit penitus cognoscenda, longissima uita sit opus. Quamobrem de illo uerissimè* M. Valerius *libro* Memorabilium VIII. *sic scripsit:* Terentius Varro *humanæ uitæ exemplo & spatio nominandus, nõ annis, quibus seculi tempus æquauit, quàm stylo uiuacior fuit. In eodẽ enim lectulo & spiritus eius, & egregiorum operum cursus extinctus est.*

Migr

Migrasset profectò ex hominibus inertia, si quo ille animo egressus est, eo uitam omnes ingrederentur. Is enim re ipsa sicut ille Cato librorum helluo ostendit, alijs tempora deesse, alios temporibus superesse. Ideo ut ne extrema quidem eius hora agitatione studij uacua esset, in lectulo suo compositus, morti uicinus scriptitabat, illudq; fortasse exarabat opus, de quo C. Plinius libro XXIX. cap. 4. ait, scire se M. Varronē octogesimooctauo uitæ anno prodidisse, aspidum ictus efficacißimè curari, hausta à percußis ipsorum urina. Itaque natus Varro L. Cæcilio Metello, Q. Mucio Scæuola Coss. anno, ut autor est Eusebius, primo Olympiad. CLXVI. post annos duodenonaginta uita excessit, Olympiade, ut ille supputat, CLXXXVIII. anno itidem primo, Cæsare Octauio V. Sex. Appuleio Coss. Quòd si habitum corporis eius posteri scire desiderant, ægrè molesteq; fero, eorum desiderio satis me facere non posse. Hoc enim solum inueni, fuisse eum uigilacem hominem, qui tamen, ut plerique omnes faciunt, insitio somno diem æstate diuidere solebat. Porrò Asinius ille Pollio, qui hominum ingenia Rempublicam suo inuento fecit, ne contra uirum ex omni memoria doctißimum, uetustas æui ualeret, M. Varronis adhuc uiuentis posuit imaginem in bibliotheca illa, quam primus Romæ ex manubijs dedicauit. Gloria uerò eius, cùm in superstitem maximè ualet inuidia, tùm non exigua fuit, inquit Plinius libro VII. principe, oratore, & ciue, ex illa temporis eius ingeniorum multitudine, huic uni coronam dante: uti ei, qui nomen antè Q. Valerio Sorano honoris caussa tributum, meritißimè post illum habebat, quo togatorum doctißimus ut erat, dicebatur. Et id quidem munus Pollionis, natum mortalem hominem quasi immortalitate donaturi,

nisi dijs,ut tùm sentiebant, inuidiosum fuisset, nostri opinor,Varronis figura in urbe uideretur. Imagines etenim, quæ cera primùm uultus oraq; exprimebant, & nouitio inuento,nō solum ex auro argentóue,sed ex ære & marmore fictæ pictæq; sunt,per armaria singula dispositæ, in bibliothecis dicabantur.ut eorum effigies studiosus intueretur, quorum animæ immortales in ijsdem locis loquebantur. Sed uisum est superis fore melius ut M.Varro tot tantisq; præclarè scriptis, potius de ingenio, quàm de facie à posteritate nosceretur: qui χαλκέντερος quasi ænea intestina habens,cognominari potuit tam æquo iure, atq; Didymus ille,quem admirabili studio, legendiq; & scribendi aßiduitate, tria millia & quingentos libros accepimus edidisse. Quòd si Græcos Terentius in numero librorum non æquauit, Latinos saltem in hoc genere uicit omnes:tàm enim multa scripsit, quàm multa uix quenquā legere potuisse credamus, tamq; multa legit, ut aliquid ei scribere uacasse miremur. Qualia autem ea scripta fuerint, M.Tullij uerbis,quàm meis malo dicere, ex eius ad Varronem libro primo Academicarum Quæstionum: Nos,inquit,in nostra urbe peregrinantes, errantesq; tanquam hospites,tui libri quasi domum deduxerunt:ut possemus aliquando qui & ubi essemus agnoscere. Tu ætatem patriæ,tu descriptiones temporum,tu sacrorum iura, tu sacerdotum,tu domesticam, tu bellicam disciplinam, tu sedem regionum, locorum,tu omnium diuinarum humanarumq; rerum nomina,genera, officia, caussas aperuisti: plurimumq; poëtis nostris, omninoq; Latinis & literis luminis attulisti, & uerbis:atque ipse & uarium & elegans omni ferè numero poëma fecisti: philosophiamq; multis locis inchoasti, ad impellendum satis, ad docendum

parum.

parum. Idem illi honorificum Academicis libris qui periere, perhibuit testimonium: dixitq́; eam, quæ ibi uersatur, disputationem se habuisse cum M. Varrone, homine omnium facilè acutißimo, & sine ulla dubitatione doctißimo. Non ait eloquentißimo, uel facundißimo: quoniam re uera in hac facultate multum impar erat: sed omnium, inquit, facilè acutißimo. Et in ijs libris, ubi cuncta dubitanda esse contendit, addidit, sine ulla dubitatione doctißimo. Profectò de hac re sic erat certus, ut auferret dubitationē, quam solet in omnibus adhibere: tanquam in hoc uno, etiam pro Academicorum dubitatione disputaturus, se Academicum fuisset oblitus. Quod minime mirum uideri debet, cùm illi tantum Cicero tribuerit, ut & uultum illius in suis scriptis quid amplius quærentis sibi uidere uideretur, & iudicium Varronis imprimis pertimesceret: quòd erat ut ille dicit, Δεινὸς ἀνὴρ τάχα κεν καὶ ἀναίτιον αἰτιόῳτο, *uir grauis, & fortasse insontem accusaturus. Quæ uerba, pro ea quæ fuit inter illos amicitia, non Varroni culpando calumniæ dicta uideri debent, sed potius profecta ab animo admiratione capto, qui unius ex omnibus, eius censuram maximè uerebatur. Erat autem etiam tùm ipse M. Tullius multus in Varronianis scriptis euoluendis, quod epistola quadam ad Atticum indicat. Atticus enim in libraria sua Varronis libros habebat, illa ut sibi pateret, ab Attico absente per literas Cicero petijt, cùm ei utendum ijs libris quibusdam in rebus esset, ad eos quos in manibus habebat. Cæterùm quod Atticus ad Ciceronem scripsit, se intellexisse Varronem illius libros desiderare, & magni æstimare, illosq́; ei dari periculo iußit suo, fecit ut Cicero se uinci, non tamen sine difficultate pateretur. Aliquantum enim in eo substitit Cicero, quòd illum nun-*

quàm homo πολυγραφώτατος lacessisset, si eius librorum desiderio tenebatur. Ad hæc, de Varrone uiro Romano*rum eruditißimo* M. Fabius *Quintilianus libro* x. *inquit, Plurimos hic libros & doctißimos composuit, peritißimus linguæ Latinæ, & omnis antiquitatis, & rerũ Græcarum, nostrarumq;: plus tamen scientiæ collaturus, quàm eloquentiæ.* Idemq; *de eodem dixit libro* xii. *Quàm multa, imo pœnè omnia tradidit Varro? Præterea concinit his* Plutarchus, *apud quem legitur in* Romulo, *Varro philosophus, uir* Romanus, *& historiarum monumentis peritißimus.* Eòdem *spectat de illo* L. Cœlij *Lactantij testimonium, cùm libro primo* Institutionum *ait,* M. Varrone *neminem unquam doctiorem, ne apud Græcos quidem, nedum apud* Latinos *uixisse. Quæ doctißimorum hominum de illo testimonia honorificentiora sunt, quàm ut quis debeat* Q. *Rhemmij Palæmonis oblocutione cõmoueri. Is enim arrogantia fuit tanta, ut* M. *Varronem porcum appellaret: secum & natas & morituras literas iactaret. Sed uir uitijs omnibus infamis malè dicere facile peccatorum consuetudine potuit, benefacere, non item: sic neque quod de se pollicebatur, præstitit, neque se, quin per inuidiam principes uiros insectaretur, abstinuit. Quare meritißimò literatoris eius memoria deleta est,* M. *Varronis, qui* Latinas *literas &* Latiniores *& literatiores effecit, uirtus, nec obliuione eorum, qui cum eo uixere, nec posteriorum reticentia poterit aboleri. Sacrosancta uerò huius autoris recordatio, certaq; reuerentia, quam eius memoriæ præstamus, suadet, ut si non corpus scriptorũ quẽadmodum uellemus, at certè eorum reliquias, si qua ratione possumus, ab iniuria obliuionis asseramus. Itaq; qui sequuntur libri Varronis, ex* M. Tullij, A. Gellij, Sex. Pompei, Nonij

Marcelli, Fulgentij, Cœlij Lactantij, Seruij Mauri, Macrobij, Aurelij Augustini, Acronis, Porphyrionis, Prisciániq; uaria lectione à nobis obseruati sunt, hiq; ferè ANTIQVITATVM libri quadraginta & unus, opere tamen in duo uolumina dispertito. Licet enim ipse Terentius de lingua Latina libro quinto libros Antiquitatũ, numero nullo addito, recenseat, & Põpeius Festus libro undecimo, id breuitatis gratia factum est, cùm sit aliter apud alios. Fuit igitur opus illud in res humanas diuinasq; diuisum, ut refert Augustinus Ciuitatis libro sexto, cap. 3. Alterum uolumen inscriptum fuit titulo RERVM HVMANARVM, quod Plinius libro decimotertio nuncupat Humanarum antiquitatum. De ijs fuere libri XXV. quorum senos Varro quatuor dedit partibus. Sex primis de hominibus, secundis sex de locis, tertijs sex, de temporibus scripsit: sex quartos eosdemq; postremos de rebus absoluit. Vnus autem singularis ante illos omnes in capite positus erat, qui prius communiter de omnibus loqueretur. Sed amplius de ijs ex Macrobio obseruatum habeo, unumquenque de senis libris illis proprio nomine inscriptum fuisse: sic Varronis rerum humanarum liber à decimotertio ad decimumnonum fuit scriptus, DE DIEBVS: item alter à decimonono ad uicesimumquintum, fuit inscriptus DE BELLO ET PACE. Alterum uolumen C. Cæsari Pont. Maximo dedicatum, titulum habuit RERVM DIVINARVM: quod post scriptionem de rebus humanis autor aggressus est, de industria: quoniã sicut prior est, inquit, pictor quàm tabula picta, prior faber quàm ædificiũ, ita priores sunt ciuitates, quã ea quæ à ciuitatibus sunt instituta. Quare in illis Varro, ut aliquid tandem de eius pietate dicam, scire se professus est, deorum

rum colendorum superstitionem Romanos inuenisse, se uerò iudicio suo cultum illorum minime secutum, sed suæ ciuitatis moribus ac legibus oppressum fuisse. Deum arbitrabatur animam esse mundi, sed & hunc ipsum mundum esse deum: illum uerò nominis alterius penuria Iouem appellabat, nesciens, inquit Aurelius, quid loqueretur. Creatum præterea mundum, & ratione seculorum à fide nostra, literisq; diuinis non abhorrente, existimabat, ut est apud illum, Ciuitatis libro decimooctauo, cap. 40. Idem cùm didicisset antiquos Romanos plusquàm annos cētum & septuaginta deos sine simulachro coluisse, id si adhuc mansisset, inquit, castius dij obseruarentur: & posteà relato Iudæorum exemplo, inquit, Qui primi simulachra deorum populis posuerunt, ciuitatibus suis & metum dempserunt, & errorem addiderunt. In quo quis non uideat quantum propinquauerit ueritati? ait Augustinus. Idem fabulis & figmentis aduersus deos fidem non adhibebat, ne de eorum maiestate indignum aliquid sentiret. Consilium tamen Romanorum nescio an opera consulta prodidit, ubi loquens de religione dixit, multa esse uera, quæ non modò scire uulgo non sit utile, sed etiam tametsi falsa sint, aliter existimare populum expediat. Similiter aliquando ausus est Varro pontificibus exprobrare, esse in dijs ac religionibus complura, quæ illos laterent, quæq; omnia ipse aperuisset & declarasset. Amplius quoq; cùm timeret, ne dij Romanorum non hostium incursu, sed ciuium negligentia perirent, ab ea uelut ruina liberari illos à se dixit, & in memoria bonorum per huiusmodi libros recondi atque seruari, illudq; se ciuibus suis pro ingenti beneficio præstare. Cùm autem de dijs supradicta sentiret, hominē quiddam esse tertium ex corpore & animo censuit,

fuit, in eo sectator Antiochi & ueteris academiæ: eiusq; summum bonum ex corporis animiq; bonis cõstare, quod in ipsa uirtute & sentiretur & cerneretur. Idem ex tribus uitæ generibus, otioso, actuoso, & misto, tertium hoc ex prioribus compositum sibi placere adseuerabat: deq; bonorum & malorum finibus nullo modo dubitandum esse dicebat, ut refert Augustinus Ciuitatis libro decimonono, cap. 3. Explicauit autẽ Varro theologiam Romanæ ciuitatis illis XVI. libris. Nam totius operis initio unico libro posito, qui de omnibus tractaret, sequentes tres priores scripti sunt DE HOMINIBVS, alteri tres DE LOCIS, tertij DE TEMPORIBVS, quarti DE SACRIS, ut sciretur qui, ubi, quando, & sacra Dijs exhiberent. Sed quia dicere oportebat quibus exhiberent, de Dijs fuere tres extremi libri eius operis: antepenultimus, DE DIIS CERTIS, penultimus DE DIIS INCERTIS, ultimus DE DIIS SELECTIS, ut est apud illum in VII. Ciuitatis. Erat item & cæterorũ librorum quisque proprio donatus nomine, ut indicat Macrobius, ubi Rerum diuinarum librum sextum profert, & appellat DE SACRIS ÆDIBVS. Quibus quidem libris ea tractauit Terentius, quæ curiosius nemo quæsiuit, inuenit doctius, considerauit attentius, distinxit acutius, diligentius pleniusue conscripsit, inquit Augustinus libro de Ciuitate VI. Præterea extra uolumen Antiquitatum scripsit Varro DE CVLTV DEORVM libellum, in quo uersus quosdam Q. Sorani exposuit, illeq; refert libro VII. cap. 9. DE VITA POPVLI ROMANI libri quatuor apud Nonium proferuntur, qui in mendosis codicibus de uita patrum appellabantur. DE TRIBVBVS inscripti quoque libri

fue

fuerunt:quot uerò, non satis scio:eorum ipse Varro libro quarto de lingua Latina meminit. Item DE AVGVRIBVS, *sed sine numero libri Varronis commemorantur à Macrobio.* HEBDOMADES *uel* DE IMAGINIBVS *quoque eiusdem fuere, distinctæ in libros aliquot: & nisi fallor, septem, eorumq; primus recitatur apud* A. Gellium. *In quibus* M. Terentius *benignißimo sanè inuento, uoluminum suorum fœcunditati inseruit, non nomina tantum septingentorum illustrium, sed & eorum aliquo modo imagines: ne pateretur intercidere figuras, aut uetustatem æui contra homines ualere. Qua muneris inuentione dijs etiam inuidiosius dicitur fuisse, quemadmodũ libro* XXXV. C. Plinius *scribit, quoniam immortalitatem non solum dedit, uerum etiam in omnes terras misit, ut præsentes esse ubiq; & claudi possent. Inde est quòd Varro* Hebdomadum, *sub imagine* Demetrij *laudatur, nullius libri iacta mentione.* Addo DE PROPRIETATE SCRIPTORVM, *item* DE COMOEDIIS PLAVTINIS *libros à Macrobio &* A. Gellio *sine numero citari. Item ab illo* AD LIBONEM *libros, quos nescias ut inscripit, quáue de re scripti fuerint.* DE GENTE POPVLI ROMANI *eiusdem quoque memorantur* διβίοι, *in quibus quid à quaq; gente fuerit inductum, scripsit, fabulasq; eas, quæ ad bellũ usq;* Troianum *celebratæ fuerant, ab operis initio ad extremum librum secundum tractauit, ut retulit* Augustinus *de ciuitate* Dei *libro decimooctauo, cap. 13. & libro uicesimoprimo, cap. 8. Ad hæc* Seruius *meus ter ad* Vergilium *usus est horum librorum testimonio. Præterea sunt apud* Fulgentium *libello de obscuris* Varroniani *libri* DE PONTIFICALIBVS, *item & libri* MYSTAGOGORVM:

RVM: *ij consimiles titulo libris illis L. Cincij Mimentij, quorum alterum profert Sext. Pompeius libro* XVIII. *Citatur quoq; Varro ab A. Gellio ex libro tertio* PLAVTINARVM QVÆSTIONVM, *item ex eo* DE COMPOSITIONE SATYRARVM, *item ex primo* DE POETIS, *quem quot libri sequerentur, non possumus diuinare. Amplius meminit A. Gellius* εἰσαγωγικοῦ *commentarij ad Cn. Pompeium* DE OFFICIO SENATVS HABENDI: *sed is liber superstite Terentio excidit, quemadmodum ipse ad Oppianicum scribit, libro, ut ille refert* EPISTOLICARVM QVÆSTIONVM *quarto: huius tamen generis librum quintum producit Sext. Pompeius. Sed & alij Varronis libri ab A. Gellio adducuntur, tres* DE SCÆNICIS ORIGINIBVS. *Apud Nonium mentio est libri octaui* DISCIPLINARVM: *in quibus ne altiores tractatus putem disciplinas, quas ueteres Græci* μαθήματα *appellauerunt, facit quòd illæ solæ sunt quatuor, Geometria, Musica, Arithmetica, & Astrologia: at uerò* DE GEOMETRIA *liber Varronis ad M. Cælium Rufum, ab opere disciplinarum separatus extitit, quem Frontinus de limitibus agrorum producit. Item* DE ARITHMETICA *libellus eiusdem est hodie quoque superstes, diuinitus à M. Varrone scriptus, uti sunt omnia ab illo profecta: eum nos Romæ cum P. Fabro, Augerioq; Ferrario uiris doctis amicisq; nostris ex bibliotheca Rudolphi Cardinalis asseruatum apud Laurentem Strosium Cardinalem uidimus. Fuerunt autem nostri Varronis etiā libri* ΠΕΡΙ ΠΛΟΥΤΟΥ: *quorum primus à Nonio citatur, item & secundus: at hic loco deprauato in libris quos habeo, dicitur corruptissimè* περὶ πλους: *an tamen su-*

pra

pra secundum alij fuerint libri, id sciri à nobis non potest. DE RERVM NATVRA Marcellus quoque librum tertium recitat, quem uersu scriptum, ut totum illud opus, Lactantio credere debemus. Is enim libro II. Institutionum, cap. 13. testis est, Lucretium & Varronem apud Romanos uersibus de rerũ natura, ut Empedoclem apud Græcos scripsisse. Item sunt apud illum Varronis prolati libri XX. REIPVBLICÆ, in quo exemplarium est apud me ualde suspecta fides: ut & quo loco producitur decimusnonus RHETORICORVM, ibi nanque malim legere THEOLOGICORVM: cuiusmodi commentarios Dionysius Halicarnasseus citat Antiquitatum libro quarto: idem qui libro primo Varronem ætatis suæ doctißimum appellauit. Accedit ad prædictos libros singularis DE PHILOSOPHIA, cuius epigraphe alijs Græca est, sed Augustinus Latinam profert libro decimonono Ciuitatis, cap. 1. Item accedit EPISTOLARVM, ut ego arbitror, συναγωγῆ, quæ nescio quot in libros distributa fuerit. M. Terentius ad Atticum, Tullium, Turranium frequentes literas misit: citatur autem à Nonio EX EPISTOLA AD CÆSAREM, & AD SERVIVM SVLPITIVM, & AD FVSIVM, & AD FABIVM, & AD MARSILIVM: item ex EPISTOLA AD VARRONEM, quem ego quis fuerit ignoro: nisi sit quòd in uolumine Epistolarum Varronis fuerit alterius cuiusdam ad hunc nostrum interposita epistola: qualiter accipi debet apud Marcellum, quòd laudatur autor Varro ex EPISTOLA IVLII CÆSARIS. Et quidem à Nonio profertur ex libro secũdo EPISTOLA LATINA, ita uerò ipse autor ad Græcarum epistolarum discrimen an posuerit, quid'ue in

eo

eo opere tractauerit, hariolari minime possum. Dixit autem de se in Marcipore, se scripsisse epistolas à doctrinis, de peregrinando & uigilia. Super hæc ab illo profertur, sine addito Varronis EPISTOLA, *quæ interseri debuisse Satyris, quas enumerabo, quibusdã forte uidebitur: sed magis puto fuisse librum illum Titinij Varronis, quem ex Epistola Pompeius Festus libro* XVII. *autorem habet. Eidem quoque existimo tribuendam Setinam apud Marcellũ, ubi uulgò legitur, Varro libro primo Hui Cedina. Sanè Festus non semel Titinij Setinã producit, ut illi quod est corruptum in Nonianis libris, eò libentius addicas. Verùm & prædicto loco, & in alio ubi legitur, Varro Reopte facere, ex uitio scripturæ nata difficultas ita mihi scribenti manuum iniecit, ut de eorum restitutione nihil spei sit reliquum. Viderint qui felicius ingenium, & libros emendatiores habent. Varronianis autẽ enumeratis libris addo singularem, quẽ* DE ÆSTVARIIS *fecisse se idem Varro libro octauo de lingua Latina scripsit. Ad hunc ordinem Cicero libro* XV. *ad Atticum, refert* ἩΡΑΚΛΕΙΔΙΟΝ, *quod ait probare se, cùm Atticus illo tantopere delectaretur: deq; eodem ad eundem libro* XVI. *ait negotia falsa. Illud uerò Heraclideum quale fuerit opus, incompertum est. Nec amplius quicquam habeo quod dicam de* ΠΕΠΛΟΓΡΑΦΙΑ *Varronis, nisi quod eam Pomponio probari, Cicero scripsit se non molestè ferre. Subuereor tamen ne sub Græca appellatione M. Tullius libros Terentij de gente populi Romani intellexerit, in quibus quid esset à quaque gente inuentum factum' ue exponebat Varro. Eodem enim titulo Aristotelis commentarius olim extabat, in quo ducum genus, & nauium ad Troiam catalogum exequebatur. Quod*

si ad

si ad libros de Gente nõ respexit, fortasse ita Varro Græce inscripsit librum ex Historicis suis, ni fallor, DE FAMILIIS TROIANIS: *solenne etenim illi & alijs compluribus fuit dupliciter, etiam Latinè, uel Græcè & Latinè libros suos inscribere. Hunc uerò de familijs librum Seruius noster ad Vergilium Varroni adscribit. Huic addo ex A. Gellij testimonio Historicum alium, cui titulus erat,* CATVS. *Eiusdem fuisse generis arbitror, libellum* DE ADMIRANDIS REBVS, *quem Seruius appellat* MIRABILIVM. *Nonius habet relata quædam ex* PRO GALLO *uel* FVNDANIO DE MIRIS, *quasi una fuerit inscriptio. Sed nec utriusque nomine liber inscriptus, neque utrique pariter dicatus uideri potest: quare potius in hoc hæserim, an non is locus Nonij deprauatus sit. Apud illum autem in librorum Epigraphis, & alijs etiam partibus, tam frequenter peccatum est, ut minime nos debeant menda huiuscemodi perturbare. Fuerunt autem tres proximè enumerati libri cum alijs compluribus, uno uolumine inclusi, & generali nomine inscripti* HISTORICI. *Diuersi ab illis alij sanè fuere ex A. Gellij testimonio, dicti* LOGISTORICI: *cuius generis est liber superscriptus apud illum* CAPYS *uel* DE LIBERIS EDVCANDIS: *licet apud Nonium pro Varroniano adducatur* CATO *uel* DE LIB. EDVC. *opere in duos libros distincto. Ab hoc præterea laudatur autor Varro libelli inscripti* ΠΕΡΙ ΠΑΙΔΟΠΟΙΪΑΣ, *qui argumenti à supradicto non dißimilis, & eiusdem uoluminis fuisse uidetur, nempe logistoricus: cùm hic tam rectè de liberis procreandis tractauerit, quã ille de procreatis educandis. Quibus non satis scio an debeant connumerari hi quoque libri,* PAPPVS,

seu DE

seu DE INDIGITAMENTIS, *à Nonio Marcello prolatus, & ORESTES, uel* DE INSANIA, *qui ab* A. Gellio *cum sequentibus adducitur*, SISENNA, *seu* DE HISTORIA, PIVS *uel* DE PACE, MARIVS *seu* DE FORTVNA, *qui & à Marcello citatur* ΠΕΡΙ ΤΥΧΗΣ. *Sed operæpretium est Satyras recensere, quæ inter M.Terentij scripta uerborum elegantia, copia rerum, grauitateq́; sentẽtiarum primum sibi locum uindicabant. Eas noster Varro Socraticum Menippum æmulatus, pluribus libris scripsit: eamq́; ob rem quidam Cynicas, ipse Menippeias appellauit. De quibus quædam oratione prosa, & quædam uersu scriptæ fuere, sed quæ nunc inter se ita discerni nõ possunt, ut leo ex unguibus: si quod tamen uestigium scriptionis index suberit, ex quo librum carmine aut oratione soluta editum ostendere poßim, id suo loco tacitus non præteribo. Fuerunt autem ex Satyris libri qui sequuntur, commemorati apud Nonium:* VÆ VICTIS, *siue* ΠΕΡΙ ΦΙΛΟΝΕΙΚΙΑΣ: *mendum uerò ex Macrobij suffragio in Nonij libris sustuli, in quibus dicitur hæc Satyra* DE VICTIS, *quod non placet. Adde* DE LEGE MENIA, *item* VINALIA *siue* ΠΕΡΙ ΑΦΡΟΔΙΣΙΩΝ, *item* EVDÆMONES, *qualiter apud Nonium legendum est, nõ ut uulgus habet,* EVDIMIONES. *Eiusdem generis librorum* QVINQVATRIA, *item* EPHEMERIS, *item* ECCLESIA, *item* ΠΕΡΙ ΦΘΟΡΑΣ ΚΟΣΜΟΥ, *qui fuit de interitu mundi: at cuius loco mendosè apud illum citatur Varro ex Cosmotoria, mendosius ex Cosmoterone, & mendosißimè ex Cosmoterino. Accedit eidem ordini Satyra* TESTAMENTVM, *uel* ΠΕΡΙ ΔΙΑΤΙΚΗΣ, *item* MARCIPOR,

POR, *item* ΕΘΟΣ Ἢ ΝΟΜΟΣ, *item* ANTIQVOTECTI, *item* ANDABATÆ, *item*, HIPPOCION, *item*, MELEAGRI, *item*, EVMENIDES, *item* VIRGVLA DIVINA, *quam & Horatij Flacci interpretes protulerunt. Superioribus adde Satyras inſcriptas*, SESQVIVLYSSES, *item* ΓΕΡΟΝΔΙΔΑΣΚΑΛΟΣ, *item* COLVMNA HERCVLIS, *item* HERCVLES SOCRATICVS, *item* SERANVS, *ſeu* ΠΕΡΙ ΑΡΧΕΡΕΣΙΩΝ, *in quo tamen uereor ne codices Noniani de Græco titulo fallant ſtudioſum. Similiter Latina inſcriptio apud me ſuſpecta eſt, ubi citatur* MODVS EST MATVLÆ *ſiue* ΠΕΡΙ ΜΕΘΗΣ: *idem enim Varroni librum adſcribit, ſuperſcriptũ*, NON EST MODVS MATVLÆ. *His proximus fuit liber* DE LVDIS THEATRALIBVS, *item* DE GRADIBVS, *quæ Seruius noſter ad Virgilium producit, de quibus tamen liquido nõ iurauerim fuerint'ne à Varrone inter Satyras conſcripti*. *De ijs non dubito*, ΠΕΡΙ ΚΕΡΑΥΝΟΥ, *item* ΟΝΟΣ ΠΡΟΣ ΛΥΡΑΣ, *item* BIMACHVS *uel* ΠΕΡΙ ΚΑΤΑΚΡΙΣΙΣ, *qui & aliàs Græcè inſcriptus refertur, neſcio quàm fideliter*, ΠΕΡΙ ΤΡΟΠΩΝ ΤΡΟΠΟΥΣ. *Item ex Satyris fuere* MYSTERIA, *item* PARMENO, *item* AGATHO, *item* MARCOPOLIS *ſiue* ΠΕΡΙ ΑΡΧΗΣ, *item* ΓΝΩΘΙ ΣΕΑΥΤΩΝ, *item* TITHONIVS *ſeu* ΠΕΡΙ ΓΗΡΩΣ, *item* HECATOMBE *uel* ΠΕΡΙ ΘΥΣΙΩΝ, *item* DYLORESTES, *item* ACHAIA, *item* FLEXIBVLÆ *ſiue* ΠΕΡΙ ΕΠΑΡΧΙΩΝ, *item* PROMETHEI THIRSVS; *cuius quidem ſic aptior uidetur*

inſcr

inscriptio, quàm si Marcelli uulgares libros sequare, ubi citatur Varro in PROMETHEO THIRSO. *De hoc uerò amplius cogitandum, esset ne decimusquintus liber Satyrarum Varronis, Prometheus. Nam ubi Nonius laudat illum ex Prometheo, libro* XV. *illud multò uerisimilius est, quàm M. Terentium de Prometheo libros quindecim scripsisse. Suprascriptis addendi quoque sunt,* TANAQVIL, *item* ΕΡΙΝΑΥΣΙΜΑΚΗ, *item* CRAS CREDO HODIE NIHIL, *item* DESVLTORIVS *seu* ΠΕΡΙ ΤΡΥΦΗΣ, *item* ΠΕΡΙ ΑΙΡΕΣΕΩΝ, *item* SYNEPHÆBVS *uel* ΠΕΡΙ ΕΜΜΟΝΗΣ, *item* ACCINIVS, *item* TERENTIVS, *item* NOPRANDIA, *nisi libri Marcelli fallaces: item* PRANSVM PARATVM, *item* PSEVDVLVS APOLLO *siue* ΠΕΡΙ ΘΕΩΝ ΑΠΑΝΤΙΣΕΩΣ *item* CAPRINVM PRÆLIVM *uel* ΠΕΡΙ ΕΡΙΔΟΣ, *item* GEMINI, *quo ex libro ne Titinius Varro poëta, qui fabulam Geminam inscripsit, autor laudari uideatur, facit, quòd cum soluta oratione scriptum indicat Nonius, uerbaq; ex eo recitat, quibus legis Meniæ commeminit. Præterea Satyras fuisse accepimus his titulis,* AIAX, *item* PRANESTE, *ut emendo, quod est in Marcello,* PERNESTES, *item* PHOEBVS, *item* ANDROMEDA, *item* ARMORVM IVDICIVM, *item* OEDIPVS THYESTES, *qui sic coniunctim à Marcello profertur, ubi de diuersis generibus: & ijs adde Satyram* SARDI VENALES, *quam uersu fuisse scriptã ex Nonio accepi, idemq; de proximè supra enumeratis suspicor. Augent quoque Satyrarum numerum hi libri,* ΑΝΘΡΩΠΟΥΡΓΙΑ Η ΠΕΡΙ ΓΕ-

ΝΕΘΛΙΩΝ, *item* SEXAGESIMVS, *qui liber an in ordine Satyrarum eius numeri loco, & alio cum titulo positus esset, nescio: id ego tamē in epigraphis librorum referendis obseruaui. Accedunt ad prædicta & alij, ut* LONGE FVGIT QVI NOS FVGIT, *item* MODIVS, *nisi is idem liber fuit cum illo, Modus est matulæ: item* ΚΕΝΟΔΟΞΙΑ Η ΠΕΡΙ ΦΟΝΟΥ, *item si recta scriptio est,* ΑΜΟΥΜΕΝΕΘΗΣ Η ΠΕΡΙ ΜΑΡΤΥΡΙΑΣ, *item* SERAPARECTES, *item* BAIÆ, *item* ΚΥΚΝΟΣ Η ΠΕΡΙ ΤΑΦΗΣ ΤΥΦΩΝ, *qui in libris uulgaribus deprauatè dicitur*, ΚΡΟΝΟΥ Π. Τ. *Amplius de Satyris Varronianis memorantur*, MVTVVM MVLI SCABVNT *uel* ΠΕΡΙ ΑΦΟΡΙΣΜΟΥ, *item* MÆONIVS AVTVMEDO, *item* ABORIGINES *seu* ΠΕΡΙ ΑΝΘΡΩΠΩΝ ΦΥΣΕΩΣ, *item* MANIVS, *qui liber hæsito an sit idem cum Mænio: item &* ΛΟΓΟΜΑΧΙΑ, *item* EFFRACTIO, *quod malim scribi, quàm* ETRACTIO, *item* ΕΟΣ ΠΟΤΕ Η ΠΕΡΙ ΩΡΩΝ, *item* ΠΑΠΙΑ ΠΑΠΠΩ Η ΠΕΡΙ ΕΓΗΩΜΙΩΝ, *qui tamen titulus mihi multum est suspectus, ut & ille* GLOPERITON, *qui aliàs per P, alios per B, scribitur, nec scio de utro quid rectius.* Ex *ijsdem quoque libris fuere* ΠΕΡΙ ΛΕΞΕΩΝ, *item* ΑΛΛΟΣ ΟΥΤΟΣ ΗΡΑΚΛΗΣ, *qui à Macrobio proferuntur, ut & ille* NESCIS QVID HESPER SERVS VEHAT. *Priscianus autem libro sexto citat* Varronis *Satyram de numismatis, quæ à* Nonio *refertur inscripta*, OCTOGESIMVS *siue* ΠΕΡΙ ΝΟΜΙΣΜΑΤΩΝ. *Ab eodem adducitur* TRIPALVS *uel* ΠΕΡΙ ΑΡ-

PE

ΦΕΝΟΤΗΤΩΝ, *item* ΠΕΡΙ ΕΧΟΝΤΟΣ ΤΑΡΙΚΕΙΑΣ, *item* ΤΑΦΗ ΜΕΝΙΠΠΟΥ ΚΑΙ Η ΑΠΑΝΤΗΣΙΣ, *item* ΑΜΟΥΜΕΝΕΘΗΣ Η ΠΕΡΙ ΦΙΛΑΡΓΙΡΙΑΣ. *Præter enumeratas Satyras aliæ ſunt quoq; apud* A. Gellium, *ut* DE OFFICIO MARITI, *item* ΠΕΡΙ ΥΔΩΡΚΡΥΩΝ, *item* ΔΙΣ ΠΑΙΔΕΣ ΟΙ ΓΕΡΟΝΤΕΣ, *item* EX DEMETRICVS, *item* ΣΚΙΑΜΑΧΙΑ *uel* ΚΡΙΟΜΑΧΙΑ, *quæ epigraphe & in* Nonio *refertur, ſed corruptiſſimè: item citatur apud illum* ΠΕΡΙ ΕΔΕΣΜΑΤΩΝ, *carmine liber conſcriptus de lautitijs & cibis peregrinis: pro quo fortaſſe apud* Nonium *legitur* Π. ΕΒΔΟΜΑΔΩΝ: *neque enim fit ueriſimile id nomen Satyræ inditum ab autore qui ſeptem cognomines libros compoſuit. Sed & eiuſdem generis ſunt,* TRIOCLITES TRIFILIVS, *niſi melius ſit legere* TRIFOLIVS, *ſiue* ΠΕΡΙ ΑΡΕΤΗΣ ΚΑΙ ΦΥΣΕΩΣ, *liber à* Marcello *prolatus, uti & ille* ΠΕΡΙ ΕΝΤΑΦΙΩΝ, *qui & dicitur* ΠΕΡΙ ΕΠΙΤΑΦΙΩΝ, *ſed apud illum perperā pro alterutro titulo citatur* Varro *in* Epiſtationibus. Eodem *teſte* Varroniani *ſunt libri* ΕΠΙ ΤΗ ΦΑΚΗ ΜΥΡΟΝ Η ΠΕΡΙ ΕΥΕΤΗΡΙΑΣ, *alijs tamen placet legere* ΕΝΕΤΕΡΙΑΣ: *item niſi me fallit memoria,* ANTIPATER, *item* ANTROPOPVLI, *item* ΠΕΡΙ ΕΙΣΑΓΩΓΗΣ, *ut eidem* Seruius *adſcribit* AITIA, *librum quem ad exemplum* Callimachi *ſcripſit, ut opinor: an præſcripſerit neſcio. His addendam curaui aliam quoque licet mendoſam* Epigraphem, ΕΥΡΗΝΕΛΟΠΑΣ ΤΟΠΟΝΙΑ Η ΠΕΡΙ ΚΑΘΗΚΟΝΤΩΝ, *uariat*

tamen in Nonianis prioris nominis scriptura, & HEVRENVLAPOSTOPOMA à quibusdam legitur, qua de re non liquet. Verum enimuerò prædictarum librorum nec uola ut loquitur Varro, nec uestigium apparet, quò diligentius seruandi sunt, quasi scalmi è naufragio, libri tres RERVM RVSTICARVM *superstites: quorũ primus est* DE AGRICVLTVRA *ad Fundaniam uxorẽ, alter* DE RE PECVARIA, *ad D. Turranium Nigrum, tertius* DE VILLATICIS PASTIONIBVS, *ad Q. Pinium uicinum & amicum suum. Id opus dixit Varro scripsisse se, cùm iam eum annus octogesimus de sarcinis colligendis admoneret. Quare C. Plinij emendandi sunt codices, nisi autor ipse scribendo peccauerit, libro decimooctauo, cap. 3. ubi Varronem ait octogesimumprimum uitæ annum agentem librum illum scripsisse. In quo quidem opere ut in ceteris, Varro tametsi minus sit suauis eloquio, doctrina tamẽ atque sententijs ita refertus est, ut in omni liberali eruditione studiosum rerum tantum hic doceat, quantum studiosum uerborum M. Cicero delectet, inquit, Aurelius. Sed præter integrum illud opus superest pars librorum* XXIV. DE LINGVA LATINA, *quorum reliquias manibus pijssimis legit Antonius Augustinus, uir Hispani generis eruditissimus, rerumque & librorum ueterum exequentissimus. Is autem diligenter obseruauit huius operis, ad quod accincti sumus, tres fuisse partes: Primam, quemadmodum uocabula rebus impoſita fuerint: Secundam, quo pacto in discrimina ierint: Tertiam, ut ea inter se ratione coniuncta, sententiam extulerint. Prima pars sex libris exposita fuit: tribus prioribus de disciplina originis uerborum, ad P. Septimium, posterioribus, de uerborum*

rum

rum origine, ad M. Ciceronem scriptis. Sic primus liber habuit, Quæ dicerentur cur Etymologice neque sit, neq; ea utilis sit. Secundus, Quæ sit, & cur ea, & in quibus sit. Tertius, Quæ forma Etymologiæ. Quartus, Origines uerborum, locorum, & rerum quæ in locis. Quintus, Origines uerborum, quæ tempora significant, & res quæ in temporibus fiunt. Sextus, Origines uerborum quæ à poëtis usurpantur. Secunda pars operis sex libris constitit: prioribus tribus disciplinam declinationum, posterioribus, eius disciplinæ propagines explicauit. Septimus igitur continuit, quæ dicuntur contra similitudinem declinationum: Octauus, quæ contra dissimilitudinem: Nonus, de forma similitudinum. Posteriores uerò, ut dixi, de disciplinæ declinationum propaginibus, & de formulis uerborũ tractauerunt. Tertia pars eiusdem scriptionis duodecim libris, ut uerba inter se ratione cõiuncta sententiam efferrent, continebat. Quorum etsi tractatio de copia uerborum, & de poëmatis esset, ordo tamen & ratio nobis est ignotissima. Quòd si tres totius operis priores libri à M. Terentio ad P. Septimium Quæstorem olim suum scripti fuisse uerè dicuntur, extremo libro sexto de lingua Latina, ex octodecim posterioribus eiusdem argumenti libris, nõ uerò ex prioribus, illi uideri debent, quos A. Gellius Noctium Atticarum libro XII. cap. 6. & 10. & libro XVIII. cap. 12. & Rufinus in commentario de metris cõmemorat. Si quidem AD M. MARCELLUM *liber secundus & septimus* DE LINGUA LATINA, *& quod idem est,* DE LATINO SERMONE *profertur, nõ ut eius tractationis secundus aut septimus liber, sed uti unus eorum quos Varro ad illum conscripsit: qua forma diceres quintum de lingua Latina li-*

brum, secundum Varronis ad M. Tullium Ciceronem. Quamobrem ne tres libri de lingua Latina priores ad duos disiunctim missi studiosis uiderentur, quòd Augustinus Varronis reliquias in A. Gellianis seruatas, uelut membra disiecta, in ordinem operis huius libro secundo disposuit, non sine ratione mihi uideor immutasse de praedicto loco, & inter incerta Varronis fragmenta ex ordine collocasse. Planè si tēpus quaeras quo Latini sermonis opus editum fuit, ex epigraphe ad Marcellum & ex Varronis scriptione libro quarto animaduerti, conscriptos hos libros post ludos Circenses Dictatoris Caesaris, cùm iam Camelopardalis, de qua Plinius libri VIII. cap. 19. in Latium uenisset, & antequam M. Marcellus occideret, qui à P. Magio interfectus est C. Caesare IV. Q. Fabio Maximo Coss.

CAETERA quae de his libris dici possent, non breuem commentarium, hanc'ue nostram disquisitionē decent, sed iustum potius uolumen desiderant. Ego uerò uitam resq́; M. Varronis, & de studijs eius prisca testimonia duntaxat in unum conferre, notas quae fidem mearum emendationum facerent, redderentq́; suis in locis rationem, ad eius reliquos de lingua Latina libros accommodare, animum induxi. In his tamen quae scribo non ut Albutius ille rhetor quicquid possum, sed quicquid debeo, dico. Qui plura expetet, modò ne in his quae tradidi officium meum diligentiam'ue requirat, nihil me suo desiderio mouebit. Tu ueterum amator & admirator, Cauleti, uideris satis'ne rectè Cornelios illos Nepotem, Tacitum, aut Tranquillum, aut Plutarchum sim imitatus, & an pro dignitate casus herois nostri Varronis scribendo expresserim. Quod si factum meum ut illustre,

lustre, in tantis tenebris Antiquitatis illo iudicio probas, quo ea quæ recta sunt acutissimè perspicis, id erit mihi gratissimum, sed gratius multò, si cùm semel probaris, his semper utare pro tuis.

M. VERTRANII MAVRI AD M. VARRONIS libros de lingua Latina, Notæ.

*

AD LIBRVM IV.

1 IN quo non debet pertendi & pertenditur] *Quod Grãmatici ueteres apud Luciliũ, Pacuuiũ, Næuium, Turpilium, Luciũ & Marcum Accios, Enniũ, Pomponium, Quadrigarium, nostrumq; Varronem obseruauerunt, ut agentia uerba ponerent pro habentibus patiendi figuram, ne quis* Nonio *&* A. Gellio *assuetus, hoc in loco annotandum existimaret, ubi codices habuerunt,* pertendit, *ego scribendi* pertenditur *autor fui. Cùm enim adhuc nullius personæ iacta sit mentio, ad quam id uerbum referri poßit, personale mutatum in impersonale cohærentius & aptius esse credidi. Sanè librarijs facile fuit, titulum t literæ prætermittere, ex quo partus multis in locis est error, ut libro quoque sequenti erat,* Impero qua conuenit, *& pro eo* conuenitur, *emendaui. In hoc tamen cautione opus est, ne qui uolent corrigere, quandoq; deteriora faciant.*

2 Maximè propter has quaternas caussas] *Eleganter M. Fabius scribit libro I. notationis studiosos maximè in his fatigari, ut uerba paulũ declinata uariè & multipliciter ad ueritatem reducant, aut correptis, aut porrectis, aut adiectis, aut detractis, aut permutatis literis syllabis'ue. Sed is de toto genere deductionis loquitur, Varro de sola specie commutationis tractat: & ait uerba*

com

commutata, literarum demptione, aut additione, & ut alij legunt, propter earum artationem, aut commutationem, item syllabarum productionem. *Quæ uerba si recte se habent, erit commutatio propter quinas caussas adferenda: sed ineptum uidetur, & re uera ineptum est, fieri commutationem literarum commutatione existimare. Eam ob rem commutationis ex hoc loco sublata mentione, uera* propter has quaternas caussas *erit ex manuscriptis ab alijs tentata lectio. Neque tamen in ea animus planè conquiescit, cùm litterarum* artationem *scriptam oculis cerno. Quid enim est dicere literas commutari, cùm artantur, & comprimuntur? imò uerò quid est literas artari & comprimi? ideo certè non mutantur, sed se inuicem elidunt. Antea excuserant* atractionem *minus fideliter: cùm idem atractio literarum sit quod additio, cuius proximè meminit. Ego arbitror probabiliorem fore scriptionem huiusmodi,* & propter syllabarum arctationem, item earum productionem. *Arctatio autem syllabæ correptionem significat, uocabulo translato à rebus quæ cùm arctantur, tenuiores fiunt, & in altitudinem arriguntur. Ita uerò si legas, & uti ego moneo, Varronem cum Fabio conferas, ueterem lectionē,* propter bis quaternas, *& nouam coniectationē* propter ternas, *apertè falsam agnosces.*

Commemorandum] *Sic legere malui, paruaq; 3
licentia usus, mutaui quod erat,* commorandum: *alijs* commonendum, *& alijs* admonendū *est.*

Hinc Pacuuius] *Apud Quintilianum conficta 4
uerba sunt hæc, quæ ex præpositione & duobus uocabulis durè uidetur struxisse Pacuuius, Nerei repandirostrū,*

incur

incuruiceruicum pecus. Sed hæc tota res magis Græcos decet, Latinis minus ſuccedit:nec id fieri natura puto,ſed alienis fauemus. Ideoque cum κυρταύχενα *murati ſumus, incuruiceruicum uix à riſu defendimus, inquit ille lib.1. cap.10. Quod ex eodem Pacuuio refert Varro uerbum clypeare, ſic in eius Hermiona fuit, ſi uerè Nonius Marcellus,ibi, Currum liquit, clamide contorta clypeat brachium.*

5 Tamen ſecundum præteribo] *Excuſa iam olim huiuſmodi uerba ſic fuere, & quidem rectè:ut dicat Terentius,ſi gradum ſummum non aſcendo, tamen ſecundum prætergrediar. Liber tamen cuius Antonius Auguſtinus poſſeſſor eſt,habet* ſecundum nõ præteribo: *quaſi dixerit Varro,ſi ſummum gradum non attigero, tamen ſecundum quin attingam non præteribo. Verum ea ſubauditio periculoſa eſt.*

6 Totidem uerborum] *Poſt hæc uerba ſequebatur ſcriptum in quibuſdam chirographis,* harum enim, *& in alijs* horum, *utrunque ſcilicet mendoſè: ideóque ſuſtuli, facilimè nanque factum eſt, ut dictionis præcedẽtis duas poſteriores ſyllabas librarius bis ſcripſerit:quod in autoribus omnibus peccatũ frequens,& apud Varronem in ſequentibus annotaui.*

7 Apud Plautum : Filiam habeo] *Hos uerſus Plauti ſemel & iterum hoc modo ſcriptos protulit Marcellus, ut ambigas apud hos, an apud illum uitiata ſit ſcriptura. Et quidem Aululariæ ſcena quarta ait Euclio, Virginem habeo grandem,dote caſſam,atque illocabilem, Neque eam queo locare cuiquam.*

8 Apud Ennium ; ô terra Græca , vbi Liberi fanum intumum locaui.] *Etſi locus hic*

Ennij

Ennij alijs mihiq; admodum suspectus sit, lectio tamen ex antiqui libri suffragio in lucem educta, amplectenda potius meo iudicio uidetur, quàm illa uetus, ô terra trita, *aut illa,* ô terra terea, *aut illa quæ est in manuscripto,* ô terra terrea, vbi Liberi fanum, in cuius muro locaui. *Neque uerò sic potuit* Q. Ennius *scripsisse, cuius tempore & multis pòst annis, mœrum, non murum, unde pomœrium, ueteres* Romani *dicebant.* At *aliquis pexus pinguisq; doctor occurret, quod intimum Latinitas iam habeat, & id magis quàm intumum* Ennius *illi scripsisse uideatur.* Verùm M. Fabius *lib.*1.*cap.*13. *refert, primùm inscriptione* C. *Cæsaris factum, ut mediam* I *literam acciperent nomina, quæ* V *apud ueteres habuerant, exemplaq; subijcit* Optimus *&* Maximus, *quæ in antiquis spectationibus sunt* Optumus *&* Maxumus, *ut & legitur* Pessumus, *quæ sunt item apud* Plautum, *ut & apud* P. Terentium Intumus.

Lucretius suorum unius & viginti li= 9
brorum] *Videndũ curiosis an noster* Varro *de* Q. Lucretio *intellexerit, è cuius agro est hæc adseruata memoria,* A. Q. LVCRETII HISTORICI AC POETÆ CONDITORIS XIISSIMI CVI OB EXCELLENTIAM INGENII STATVA CONDONATA AC CIVITATI CESÆNÆ ROMAN. COLONI. DEDVCERE IN HOC SACRO MONTE DEDICATO. *Quod si non est, ut ego maximè uereor, aut uitium latet hic, aut alius quàm* T. Lucretius Carus *autor fuisse* M. Terentio *uideri debet, operis initio & librorum numero repugnante. Nisi quis diuinet libros unum & uiginti à* Lucretio *scriptos, & ab alio quodam eius studioso in sex superstites*

de

de rerum natura libros epitomatos, & illius nomini honoris caussa relictos fuisse. Sed hoc non temere crediderim, quum temporum uix ratio congruat, quam Pamphilus perscripsit: scilicet is autor est, T. Lucretium, *qui postea amatorio poculo in furorem uersus, cùm aliquot libros per interualla insaniæ conscripsisset, quos postea* Cicero *emendauit, natum anno post* Varronem XXIV. *& post* Ciceronem XI.

10 Ad cauationem cæli] *Testimonia recitat quæ caui & cæli adgnationem confirment. Ennianus uersus in libro* Augustini *sic se habet, ut posui, & ita nisi legas, maliq;* rationem, *aut* notionem, *aut* nationem, *in alienum locum ineptè producta* Ennij *uerba uidebuntur: quæ cùm dicerentur in scæna,* Q. Ennius *sphæram attulit, tametsi in sphæra fornicis similitudo inesse nõ possit, ut refert* M. Tullius Oratorio *libro* III.

21 Tribulum] *Antiqui libri sic habẽt, & hoc uocabulo idem utitur* Rustico *libro primo, ibi,* Quod fit apud alios *iumẽtis iunctis, ac tribulo.* Qui *locus citatur à* Nonio *cùm uult probare ueteres autores non solum muliebri genere tribulas, sed etiam neutro tribula dixisse. Illud quò probet,* Vergilium *ex primo* Georgicõn *citat, ibi,*

22 *Tribulæq;, trahæq;, & iniquo pondere rastri.*

Etsi nunc omnibus in libris Tribulaq; *legatur.* Eôdem *spectat* Columellæ *scriptũ libri* II *cap.* 21. *Si pauca iuga sunt, adijcere tribulam & traham poßis.* Plinius *quoque utitur hoc uocabulo, licet genus nõ discernas, lib* XVIII. *cap.* 43. *ibi, Meßis alibi tribulis in area, alibi equorum greßibus excutitur.* Quæ *eò adduco, ne me quis sine caussa de ueteri sede,* triuolum *putet deiecisse.*

Propter militare iter] *Affinitas literarum quam inter*

inter limitem & militem, Fabius quoque obseruauit, hoc me loco modica libertate uti fecit, cùm antea libri omnes limitare iter *haberent, quod uerbum nusquam est receptum.* At *contrà, quemadmodum Varro militare iter, uiam militarem* Cicero, Higenus, *Columellaq; dixerunt.*

Qui Romæ non combustus] *Quoniam uerborum prior, rerum semper fuit potior cognitio, de certa lectione primùm statuam, deinde autoris sensum explicabo. Libri formis excusi habebant,* quod Romanus comb. *Vaticanius,* qui Romanus comb. *Ingeniosi quidam excogitarunt*, quod Romæ comb. *Alij nec ineruditi*, qui Romæ non comb. *quæ lectio magis eò placet, quòd relatione multò fiat hic locus apertior.* Ad *sensum uerò autoris exponendum, sepulturæ ueteris tota ferè ratio è riuulis antiquitatis, quando ex fontibus non potest, hûc deducenda est, & ex Seruij Mauri notis ad Vergilij sextum, in has nostras referenda. Mos exequiarum apud maiores erat, ut si quis peregrè mortuus esset, domũ suam referretur, ubi per septẽ dies, ut ait Plinius, seruabatur, intra quos eum aqua calida abluebãt domestici, & quãuis* XII. *Tab. uetassent, ungebãt, perq; interualla cõclamabant: solet enim plerunq; uitalis spiritus exclusus putari, & homines fallere. Die octauo fuit tempus cùm terram cadaueri inijcerent, & humo defunctum operirent, quod uulgò potius factũ reor, quàm Seruio credã, ritum in eo pontificalem extitisse. Postmodum Græcus mos inductus est, eodem die corpus ad rogũ efferendi. Rogus erat è lignis pro dignitate defuncti, pluribus uel paucioribus gradibus, in aræ modum constructus, ut indicat Vergilius, & frondibus atris, aptisq; ad funera intextus, & cupresso circundatus, propter ustrinæ grauem*

odo

odorem, ne circunstantem populū qui prodisset in funus, offenderet. Elatum *corpus cùm ad rogum uentum esset, post ultimam conclamationem, pyræ supponebatur, & cum eo, si nobilis fuerat, arma, equi, famuli, canésue, quos imprimis charos habuisset.* Deinde *qui ius sanguinis, affinitatis, uel amicitiæ, quæ sibi cum uiuente fuisset, illo mortuo propius retinebat, à rogo auersus, accensum funem (unde* Varroni *funus dictū) lignis subijciebat: auersus, inquam, nc tam id uolens, quàm ex officio adstrictus facere uideretur.* Tum *nisi cùm* lex XII. Tab. *impediret, alij thus, myrrham, alij uasa oleo plena in ignem inijciebant.* Quod Athenis *interdiu,* Romæ *per noctem facere moris erat: unde in orbe* Romano *seruatur, faces accensos mortuis dum efferuntur, præferre.* Interea *uerò cùm ignis imposita absumeret, plāctui præfecta præfica laudes canebat defuncti, eiusq; lamentis populus respondebat, quousque cadauere consumpto, igne ante legem* XII. *uino, & post eam aqua resperso, ossibus cineribusq; in urnam collectis, ipsa nouissimum uerbum diceret,* ILLICET, *id est, ire licet.* Vnum *autem os de ossibus mortui combustiq; excipiebatur, quemadmodum ait* Varro, *ad familiam expurgandam.* His *enim quæ retulimus, noctu ritè peractis, die sequenti, qui feriarum* Denecalium *nomine colebatur, funere polluti, aqua ter oliuæ, lauri'ue ramo sparsa, purgabantur.* Deinde *ante locum sepulchro destinatum, aram constituebant, in quam prius scilicet, aqua aspersi, uictimam, sulphura, & pariter os illud exceptum, cum tædis imponerent, sicq;* DIIS MANIBVS *sacrificarent.* Ita *enim* Varro *de uita* Populi Romani *libro* III. *inquit: quoad humatus non sit heredi porca præcidanea suscipienda,* Telluri *&* Cereri, *aliter familia pura non est.*

Demumq;

Demumq; sacro facto, flammaq; quiescẽte, os illud mortui resumebant, & cum ceteris in ossario condebant heredes, uel amici: qui defuncto extremum VALE *dicentes, sepulchrum titulo defuncti inscriptum, imponebant.* Nunc ad *Varronem redeo. Humilior dicitur familia, quoad funesta manet: id uerò est, quandiu qui comburi debet, in ignem non ponitur, aut qui humari debet, non humatur: item si mortuo combusto, exceptum os ex eo, dum familia purgatur, nondum in urnam, uel ossarium conditum est, ipsumq; ossarium nondum cõtectum, urnáue terra, uel lapide nondum operta. Quæ omnia nisi prius ritè facta essent, ex ueteri iure Pontificio, purgata familia minimè uidebatur.*

Ager dictus est] *Marcus Fabius libri primi capite x. extremo, Varronem uanitatis notat, quòd nominis Etymologiam quærat, qui id à Græco sumptum nõ ignorauit, cùm ager à Græco ἀγρὸς manifestè ducatur.* 14

Qua vehebant, viæ] *Imò quia uehebant, primùm ueæ dictæ, & deinde uiæ: item quò fructus ueherent, & unde ueherent, uellæ, & posteà uillæ: familiaris enim fuit* E, *in* I, *commutatio. Qua de re apud Varronem de re rust. lib. 1. cap. 2.* 15

Semen, quod nõ planè id, quod inde est] *Ex Augustini libro legas,* id quod inde, *nullo sequẽte uerbo: ex alio,* id quidem vnde: *ego uerbum adieci, quod hac nota ẽ, scriptum, post similem literam, facilè imperiti librarij neglexerunt. Quod ita si recipis, hanc autor notationem significat seminis, quasi quod se minus sit, scilicet, cùm seritur, quàm cùm metitur, licet fructus omnis in semine Tertulliano esse uideatur, Apologetici 9.* 16

Terra iacta, id est, proiecta, porca] *Manuscripti libri inter se discrepant, alter* proiecta, *alter* 17

habet porrecta: *& utraque scriptio Varronis autoritate sustinetur. Prima ex hoc loco, ut à sulco terra proiecta, non illepidè porca dici poßit. Altera ex cap. 29. libri 1. de re rustica, ubi inter sulcos elata terra dicitur porca, non à terra procul iacta, sed quòd ea seges frumentum porricit.* H*æc sanè uarietas sententiæ tertiam quandam etymologiam apud Grammaticos introduci permisit, ut porca sit dicta, quòd porriciat, id est, prohibeat aquam frumento nocere. Ego nescio quid melius, totaq́; mihi res in æquilibrio pendere uidetur.*

18 Quod sine opera parata] *L. Columella lib. 11. cap. 17. prato nomen ab eo inditũ ait, quòd protinus esset paratum, nec magnum laborẽ desideraret. Idem ferè apud Varronem Rei Rusticæ libro 1. ait Scrofa, antiquos prata parata appellasse. Sed magis puto pratum in Latium è Græcia uenisse, ubi* πρασὸν *quod est uiride uocatur.*

19 Diuidit in eos agros] *Mendosus locus hic est, quiq́; emaculari sine alijs codicibus non potest.*

20 Ea pignore data publice mancupi fidem præstent] *Ab Augustini libro non deficio, nisi in eo quod* mancupes, *non recipio: obruitur enim autoris ea lectione sententia. Quod uetustus liber habet,* eo pignore dato, *non probo: neque enim ad prædia pluratiui numeri, conuenienter id singulare referetur. Indicat autem Varro, mancupi qui publicum aliquid redimebat, aut conducebat, fidem ob prædia supposita datam, ut in more positum erat, populo prædijs prædibusq́; cauere.*

21 Stagnum quod Græcè στέγανον] *Apud Festum quidam stagnum dici putant, quòd in eo aqua perpetuò stet: sed ea notatio g literam intra id nomen non patitur: alij putãt, quòd is locus à Græcis στέγαιος dicitur, quòd bene con*

ne contineat aquam, quasi solidus & impenetrabilis. Quare potius quàm uetus, hæc à uiris eruditis scriptio renouata placet.

22 Nihil Latinum,ut] *Itali quidam ex ueterum librorũ notis scribendum rati sunt,* nihil Latinum & ignotum: vt &c. *quorum ego opinioni neq; omnino accedo, neque planè dissentio. Vereor tamen ne non sit tam ignota Tiberis appellationis origo, quàm ipsi uideri uolunt. Sextus nanque Pompeius nomen fluuij Albulæ, à Tiberio Syluio Albanorum rege mutatum scribit, cùm in eo cecidit: & in ea heresi est Liuius. Sed antequam Alba esset, Tiberis dictus inuenitur, ait Seruius. Idem Pompeius refert, Tiberim à Tibri Tuscorum rege principiò Tibrim dictum: in qua opinione est Virgilius, libro VIII. Aeneid. Quare cùm Tiberis oriatur in Tuscis, eius nomen rectè non Latinum, sed ignotum non rectè dici uidetur.*

23 Propter Tiberium regem Latin.] *Sic antiquus liber quidam habet, alij omnes* Tiberinum: *ut apud Festum uariat scriptio de Tiberino & Tiberio, ubi de Albula. Sed non fit uerosimile dictum à Tiberino Tiberim, imò potius econtrà. Verius igitur existimo, quod cum bona uenia tot autorum dixerim, à Tibri Tusco dictum Tiberim fluuium: & à Tiberi, nomen regis, & familiæ Tiberium, & deum Tiberinum originem appellationis accepisse.*

24 Mallius scribit] *Gentes diuersas fuisse Manliam, Maniliã, Mamiliam, & Malliã, nemo est qui nesciat: si modo Manliorum ulla fuit. Manlia fortissimos uiros cõplures rei militari dedit, sed celebrem rei literariæ nullum. Ex Manilia recensere Marcos possemus, alterum iuris-*

consultum, alterum poëtam: nisi P. Victorius *uir doctus, & in ueteribus scriptis examinandis bene callidus, uetustorum librorum testimonijs iurisprudentem illum principem* Romanæ *ciuitatis*, Mamiliæ *genti assereret: cuius quidem proautor qui fuerit*, Sex. Pompeius *libro* XI. *prodidit*. De illo poëta Manilio credito, qui Astronomicωn *libros* V. *ad* Cæsarem Augustum *scripsit, quin ex ea gente fuerit, impedit nemo*. At M. Mamilius *unus ex ijs qui fundauerunt ius ciuile, qui cum* Bruto & Publio Scæuola *iuris quamplurimas quæstiones tractauit, libellos tres de iure ciuili cõposuit, & uolumina inscripsit* MAMILII MONIMENTA, *ex quibus, ut opinor, citatur à* Festo *libro* XVII. Ab eo Mamilianæ *uenalium uendendorum leges, extremo libro primo* Oratoris *à* Cicerone *dicuntur: similiter actiones* Mamilij, *& eiusdem autoris stipulationis formula apud* Varronem *legitur*, Rusticorum *libro* II. *cap.* 3. 5. & 7. *Sed idem an scripserit* Historiam, *quantò quibusdam exploratum uidetur, tantò mihi incompertum est. Quo minus hoc in loco ueterum scriptionem, & quorundam sententiam defendo, etsi me doctorum hominum, & codicum antiquorum multum moueat autoritas. Superest autẽ gens* Mallia, *quæ* Cneum *cum* P. Rutilio *consulem* Vrbi *dedit, &* Publium *illum* Ciceronis *amicum, &* Lucium *pictorem optimum*. Ex ijs consul'ne, an alius *hoc loco à* Varrone *laudetur, non liquet: at proculdubiò hîc* Mallius, *ut est in olim excusis, autor citatur, ut apud* Macrobium *libri* I. *cap.* 10. *ex* Mallij *doctrina* Saturnaliũm *origo unde sit ducta, inuestigatur*.

25 Quadrantis ratiti] *Fuere qui raticum, ut hosticum dicerent: sed ratitum proculdubiò à rate ueteres scripsere, ut* Pompeius *libro* XVI. & *senior* Plinius *libri*

XXX

XXXIII. *cap.3. Inter hos conuenit,notam æris ex altera parte fuisse Ianum geminum, & in aßis altera rostrum nauis: in trientis uerò & quadrantis altera, ratem excusam. Is autem nummus exigui pretij, dabatur ab ijs qui ratibus transibāt,dabatur etiā balneatori, ab ijs qui balneū lauandi causa ingrederentur, quod ex Iuuenali & Horatio obseruaui: & hinc à Seneca epistola 87.ad Lucilium, balneum res quadrantaria dicitur,nō,quadratoria,ut quidam existimauerunt. Verùm ex indicio Plinij, Pompeiiq; testimonio,quadrans ratitus id à ratis nota nomen habuit, non ab eo quod pro uectura solueretur,ab illis,qui ex urbe in Auentinum aduehebantur:quod cum honore,bonaq; pace Varronis,neque aliter scriptum uelim.*

In septem & viginti parteis vrbis] *Subsi=* 26
stet hic ingeniosus, cùm tot partes, & quatuor regiones urbis Liuij libro primo,leget, maximè qui apud Plinium, Tacitum,& P.Victorem quatuordecim legerit,Ego Romæ in Capitolio sic inscriptum comperi, MAGISTRI VICORVM VRBIS REGIONVM XIIII. *Quare sciendum est, cùm tempore Varronis tot quot hic enumeratæ sunt,regiones essent,an.* V.C. DCCXLVII. *sub Augusto totam urbem in* XIV. *partes diuisam fuisse, & unicuiq; magistris ipsi cōstitutis,quemadmodū Caßius Dion libro* LV. *scriptum reliquit. Magistros autem ne quis putet eos,qui* XIII. *nunc Romæ sunt, & Caporionum nomen habent,quasi Capita regionum,quod animaduerti ex libello Victoris de regionibus urbis,alijs communicatum uolo,nempe magistros cuiusq; uici quatuor,quot uici cuiusque regionis erant, tot uico magistros in summa quater fuisse.*

Sacra quot mensibus feruntur] *In libris &* 27

scriptis & excusis est, quotquot: *similiterq; suprà in manu scriptis, quod fundat multa* quotquot an*nis: & postea* refertur quotquot annis, *item*, quotquot annis rursum facienda eadem. *& infrà libro* VIII. quotquot annis eodem modo exoritur. *Sed eos qui sic exscripserunt, in libros de corrruptis exẽplaribus factos, arbitror incidisse: neque uerò id Varro aduersus usum uetustißimorum, & doctißimorũ tẽporis sui scripserit* Cn. Martius *uates antiquißimus rerũ* Romanarũ *scriptor, dixit, Qui quotannis* Apollini *fiãt. Plautus Sticho Scena* 2. *Vos meministis quot calendis petere dimensum cibum. &* Epidico *Scena* 4. *quæ quotannis nomina inueniunt noua. Cato rei rusticæ cap.* 43. *capita oleagina quot mensibus fodere oportet. Idemq; est apud Vitruuium libri* IX. *cap.* 4 *&* 10. *cap.* 7. *Vergilius quoq; Georgicũn libro primo, ait, – ni uis humina quotannis, Maxima quæq; manu legeret –*

Item ipse Varro libro I. *Rustico, cap.* 44. *in omnibus exemplaribus, terram quæ quotannis obsita sit, restibilem dicit.* Addo *Festũ libro* XIII. *ibi, October equus immolatur quotannis Marti. Lucius quoque Apuleius Asini libro* XI. *scripsit, quot dies: quemadmodum ad Masurium Sabinum libro* XXIII. *Vlpianus ex Pomponio refert, nihil interesse utrum in annos singulos, uel quotannis: an in singulos menses, uel quotmensibus: an in singulos dies, uel quotdiebus legetur. Quare cum tot autorum suffragijs, censeo legendum, suprà,* quotannis, *& hoc loco,* quotmensibus. *Ad ea uerò quæ de Sacra uia, Streniæq; uel strieniæ sacello hic ait Terentius noster, pertinent quæ Sex. Pompeius de Sacra uia libro* XVII. *tradidit.*

Scrib

Scribitur tertia litera C, non B, pagus 28
Succusanus] *Ita in uetustioribus impreßis fuit, & ita scripsi Festum secutus autorem, apud quem Verrius ait, Suburram à pago Succusano dictam: hoc uerò maximè probat eorum autoritate, qui aiunt ita appellatam & regionem urbis, & tribum, à statiuo præsidio, quod solitum sit succurrere Esquilijs (in quibus & Carinæ sunt, ut inter Verrium & Varronem conueniat) infestantibus eam partem urbis Gabinis: indicioq; esse, quòd adhuc ea tribus per C literam, non B scribatur. Ad hoc M. Fabius libri primi cap. 13. scribit, Suburra cùm tribus literis notatur, C tertiam ostendit. Attamen Suburanam & Succusana meandem tribum utraque appellatione dictam, ex Festo, & ex ueterum monumentis reperio:* M. CÆCILIO SP. F. SVC. RVFO. & T. ÆLIO. T. F. SVC. ACILIANO. & CVRATORES TRIB. SVC. IVNIOR. *Item* C. ATTIO T. F. SVB. VITALIANO. *In quibus epigrammatis ante cognomen illorum tribus in qua censerentur, iacta est mentio, uti de Græcis legas Pausaniæ libro primo, Athenienses sepultos esse, ac pilas eorum tumulis impositas, cum elogijs, quæ cuiusque nomen, tribumq; testarentur.*

Quod excultæ à rege Tullio] *In regione* 29
Exquilina fuit regia Seruij Tulij, ut P. Victor libello de regionibus cõmemorat. Priorem tamẽ notationem Esquiliarum, quam hoc loco posuit Varro, M. Cato in fragmento Originum approbauit. Sed quod magis probat Varro, id ex sua cõsuetudine in ultimo posuit, hunc enim illi morem Macrobius obseruauit, libro III. Satur. cap. 3.

Lucus Mephitis] *Liber Augustini sic habet, alij* 30
formis excusi Martis *mendosè meminerunt. Pompeius*

ubi de Septimontio, ait in ea parte Esquiliarum, quæ iacet ad uicum patricium uersus, est ædes Mephitis. *De cuius dei numine Seruius complura ad Vergilium, Aeneidos libro* VII. *ibi, Sæuamq; exhalat opaca Mephitim.*

31 Lucum Pœcilium] *Facit reuerentia quam antiquitati præsto, ne quid mutem. In alijs est* Petilium, *in alijsq; erunt qui ex Publio Victore* Lucum Petelinum *scribent.*

32 Tribus appellatæ Tatium, Ramnium, Lucerum] *Mirabile est hic & infrà scriptorum dissidium: quas tribus ait Varro, ita quoque Plutarchus in Romulo dixit, at contrà Liuius Annali primo, & Plinius, si is est autor, in eo de uiris illustribus, equitum centurias retulerunt. Equidem nihil impedit populum in tres distributum fuisse partes, & ex earum quaque centuriā equitum institutam. Sed hoc nisi de opinione, & quando ueteres in diuersa trahunt, certum nihil dico. Verùm quod scripsi* Tatium, *& infra,* Taties, *non eam ob rem scripsi, quòd* Titiensium *& infrà* Titienses, *&* Ramnenses, *&* Lucerenses *ineptè legi existimem, sed cum anteà legeretur* Ramnium *&* Lucerum, *id secutus exemplum quod mutaui, non sine certo autore, aut ratione, uideri debeo sustulisse. Sunt enim a prænomine Titi Tatij regis, Titienses apud Plinium, Liuium, & Pompeium libro penultimo, uti à nomine,* Taties. *Quod ex Ennio, Ramnes uel Ramnenses à nomine Romuli dictos, ait Varro, subscriptoribus Liuio, Plinio, Plutarcho. id mihi nominis ueriloquium omnium difficilimum est: neque quid dicam, neque quid de eo coniectem, habeo. Ramnium sanè appellatione ciues Romanos* Q. *Horatius epistola ad Pisones intelligit, ibi, Celsi prætereunt austera*

poëma

poëmata Ramnes.

Præterea Varro ex Iunio, quem Gracchanum exaudio, Luceres ait à Lucumone: cui sententiæ Plinius accedit, alij in alias distrahuntur. Ac uerum quidem existimo Luceres, quos Festus uocat Lucerenses, appellatos à duce suo Lucomo, qui antè Lucomedi nominabantur. Is etenim Lucomus, quêadmodum est in Originibus Catonis, excubias more Tusco, Romulo dedit, duodecim lictorum, & trecentorum armatorum, ad custodiam corporis simul & dignitatem: quia Tatius non erat sine suspicione infidæ societatis. Sed ex eo milites dictos credo Lucomedos, at Lucerenses, etsi Festus scribat, non arbitror: minusq; ex his constitutam tertiam partem populi cõstat: alia igitur originatio quærenda, & inuestiganda est eius nominis, cuius caussam incertam Liuius testatus est. Sextus Pompeius libro x. scribit, Lucerenses & Luceres, quæ pars tertia P.R. est, distributa à Tatio & Romulo, appellatos eos, qui Romulo aduersus Tatium bellanti, auxilio ab Ardeæ rege Lucero uenerunt. Sed illos milites, rebus inter Romulum Tatiumq; compositis, donatos ciuitate, deductos in uicos, ut de Tuscis Cælianis legimus, constare nobis debet prius, quàm tertiam ex illis partem Populi Romani factam, credere possimus. Plutarchus aliam nominis caussam exquisiuit, quod scilicet ab asyli luco Luceres nomen habuerint: qua de re plura eruditissimus Sigonius libro priore Emendationũ scripsit. Ego ab hac parte uix rationẽ stare uideo, cùm omnis turba rerũ auida nouarũ, ex finitimis populis, siue ante lucum apertum, siue postea, ad Romulũ magis, quàm ad lucum perfugerit: quare omnes à Romulo nomen habere debuerunt. Sed cum inter maximos auctores, hæc non exigua pugna sit, quod est uerius, Deus ali-

quis uiderit, mihi certè uerisimilior notatio secunda uidetur.

33 Etsi Harpocrates digito significat] *Prisca lectio*, & It Harpocrates digito significat. *Sed pro nomine Varro aduerbium iniungens silentium minime posuerit: eo Plautus* Trucul. *actus* III. *scena* I. *usus creditur, sed sine lectionis uarietate, id habet* P. Terentius, *Phormione, actus* V. *Scena* I. *ibi,* CHR. st. SOST. *quid has metuis fores? Planius autem legit in Miscellaneis Politianus, cap.* 83. etsi Harpocrates digito significat vt taceas. *De Harpocrate apud Plutarchum libello de Iside comperij, quòd ex Osiri ab Iside conceptus, & quasi mutus, ante iustum tempus uoce non emissa natus: ex eo silentij præsul inter numina creditus est, exindeq; signum eius dei ore obligato atque digito obsignante Aegyptij in sacris ædibus statuerunt. Ad hæc nonnulla, Augustinus libro* XVIII. *Ciuitatis, cap.* 5.

34 Atque humori aritudinem] *Ita in scripto, at in excusis legas,* ariditatem; *utrunque uerò probabile est. Sic enim dicitur apud Plautum hilaritudo & hilaritas, apud Cecilium pulchritudo & pulchritas, apud* M. *Tullium beatitudo & beatitas, & apud alios cætera, de quibus* A. *Gellius libri* XII. *cap.* 3. *Ceterum quod hic est Pacuuij* Animam æther adiugat, *ut quidam non incuriosè posuit, quod nos probamus, Nonius Plauto tribuit ex Chrysc: Mater est terra, ea parit corpus, animam æther adiugat uolutantem: ubi pro adiungere idem Nonius adiugare interpretatur.*

35 Ibant mane viere Veneriam corollam] *Libri formis excusi omnes, & quidam scripti habent* malam̃, *alteri manuscripto inest,* malacci. *Sed prior*

scrip

ſcriptio nullius eſt ſenſus: poſterior ineptiſsimè malachem Veneri ſacram facere uidetur. Id igitur mihi probare meritoq; uideor, quod ex Tranſalpinis uir quidam doctus ſubtiliter iuueſtigauit.

36 Quam haberent vim ſignificant res Veneris] *Hunc locum ſic ex ingenio reſtitui, cùm in excuſis libris eſſet,* ſignificantes Veneris: *unam autem literam adieci, quò ſenſum Varronis illuſtriorem redderem. In libro Auguſtini ſuprà legitur ſine coniunctione,* de cælo ſemen, *& hic,* quam haberet vim ſignificant: à qua &c. *Sed eius ſcriptionis ſententia inſipidum facit autorem, quaſi illi coniunctio ignis & humoris uim Veneris ſignificet. Imo uerò uis Veneris quæ appetitum excitat procreandi, ipſius cõiunctionis cauſſa, & ante illam eſt: quod indicat M. Accius Trinummo, act. III. Scena 2. Ita ui Veneris uictus, otio captus in fraudem incidi.*

Eam ob rem quod tentaui, ingenioſis probatum iri confidentius ſpero, cum non ignorent ex hypallage, ut extremo libro octauo Fabius ait, dixiſſe Venerem, quìm coitum magis decere. Ita res Veneris poſuit Varro pro coitu, quemadmodum Lucretius libro II. ibi, Aut iuuat egrediens genitaleis per Veneris res. Item apud Vlpianum libro V. Nec reperire cibum iungi per Veneris res. libro primo de adulterijs legitur: Pomponius ſcribit, in ipſis rebus Veneris deprehenſum occidi, & pro eodem habuere Græci τὰ ἀφροδίσια. Hæc uerò ideo, quòd facultas animalium æternam propagationem generandi, ad Venerem tranſlata eſt, ut cuncta per coitum maris fœminæq; gignerentur.

37 A ſatu dictus Saturnus: ex quo igneis]

Cùm

Cùm semina rerum omnium post cælum gignendarum, de cælo fluere crederet Varro, Saturnus cæli filius habitus & cuius caussa à cælo est, à satu etiam Pompeio libro XIII. ubi de Opimis, dictus uidetur. Macrobius scribit, propter abscissorum pudendorum fabulam, etiam Latinos Saturnum uocitasse, παρὰ τὴν σάθην, quod membrum uirile declarat, ueluti Sathunnum. Præterea apud M. Tullium Saturnus appellatus est, quòd annis saturetur. Vetus huius loci lectio habebat, & quod ignis, sed illa proximè superioribus non conueniunt. Neque enim quòd ignis Saturnalibus mitteretur, ideo Saturnus à satu nomen habuit, imò potius econtrà. Ego in paucis literis parua admodum usus licentia, posui, ex quo igneis: ut quoniam sine igneo calore neque nasci quicquam, neque augeri potest, & eius satu cōcipiuntur, nascuntur, sustentantur omnia, ideo ignes cereos Saturno accendebant, quemadmodū est apud Macrobiū, lib. 1. cap. 7. & 12. & ut ait Varro, humiliores potentioribus muneri dabant, quia scilicet candelis pauperes, locupletes cereis utebantur, quod ex ueteri more Sex. Pompeius libro III. commemorauit.

38 Quia mortales omnes, atque arbores, herbásque iuuat hic omnes] Anteà excusi sic ferè scriptum habebant, nisi quòd erat in eis, herbásque omnes iuuat, quod hic omnes: adiectiuū transposui, relatiuum sustuli, quòd uel ex scriptorum uitio, uel glossematum nimia diligentia, in contextum Varronis irrepsit. Augustinus legit, qui mortales, atque vrbes, belluásque &c. Sed præcedens præpositio caussam requirens, fecit ut quia magis probarim. Quod manu scriptus suadet, vrbes, probabile non est: superuacu

uacuum enim esset dixisse, Iouem iuuare mortales atque urbes, pro ciuibus, quasi uerò alij præter mortales in urbibus habitent. Si quis tamen vrbes, belluásque, *quàm* arbores, herbásque *malit, ego opinionem meam exposuisse contentus, non admodum repugnabo. Hoc tantum dicam Ennianam originationem, Ciceroni, Varroniq; probatam, à L. Lactantio improbari subtilißimè, libro* 1. *Institutionum, cap.* 11.

Nam tum est conceptum, exinde cum exit, quod oritur] Q. *Ennium, nescio an ex libro Annalium sexto, ibi, Tum cum corde suo diuum pater atque hominum rex Effatur-qui Iouem antonomasticῶs, ut ait Fabius, hoc in loco intelligit, autorem habet Varro, & eius appellationis caussam studiosè quærens, non animaduertit ad illud Homericum,* πατὴρ ἀνδρῶν τε, θεῶν τε: *sed nimio Latinæ linguæ studio raptus Iouem dici patrem putauit, quòd omnia patefaceret, & inter cetera,* ipsum semen: nam tum est conceptum, exinde cum exit quod oritur, *id est, ex quo primum semen quod oritur, apparet, tum conceptum esse cernitur. Ita uerò ex ingenio reposui, modica usus libertate, cùm in scripto esset,* & inde, *sensu obscuriore multò, quàm cùm* & idem *legebatur.* 39

Putabant hunc esse Sanctum à Sabina lingua] *Sabum Halicarnasseus libro secundo commemorat, à quo Sabini conditi, ait in Originibus M. Cato, huiusq; gentilem Sangum pronuntiant Sabini, Sanctum Romani, Sagam Barbari, à quo & sagi primi Tusci, id est, pontifices, & sacri expiatores. L. Firmianus refert, Sabinos Sancum summa ueneratione coluisse: in quo similitudini literarum C, & G, apud Festum libro* XIV. *scriptio* 40

ptionis uarietatem tribuamus oportet. Quam ob rem non deerunt quibus hoc loco melius uidebitur legere, Sancum, uel, ut anteà alij tentauerunt, Sangum, non autem Sanctum, ut est antiqua lectio. Sed noster Varro Sabinam appellationem minime quærit, tantum significat, Sancti nomen additis quibusdam literis, in Latiū è Sabinis deductum fuisse. Inde est quod Ouidij Fastorum libro VI. reperias,

Quærebam Nonas Sancto Fidiône referrem,
An tibi semipater, tunc mihi Sanctus ait,
Cuicunq; ex illis dederis, ego munus habebo,
Nomina terna fero, sic uoluere Cures.
Hunc igitur ueteres donarunt æde Sabini,
Inq; Quirinali constituere iugo.

De qua quidem æde unici numinis, trino nomine appellati, antiquarij omnes consenserunt. Rectè igitur apud Aelium Gallum, cuius uerba recitat Varro, numen idem existimabant Sancti, Dijq; Fidij & Herculis esse: quemadmodum legas Sexti Pompeij libro XI.

41 Diuiana appellata] Sipontinus Pontifex legit duana, sed is sibi fortasse errorem nouum ex ipsa emendatione fecit. Porrò luna ut per graduum ascensionem, signa percurrit, & cælum peruagatur ex eo loco ubi noua cum sole fuit: hinc ait Varro, quòd in altitudinem & latitudinem simul ac sol, qui Ianus quasi Eanus dictus est, Cornificij Etymorum libro III. Diuiana, quasi Diua Iana, & Eana appellata: quæ dum in orbem super cælum uertitur, quēadmodum alij planctæ per signa in altitudinē, & respectu ecliptici in latitudinem, cùm ex eo quod iret, Iana esset, Diana dicta est apposita D, litera, quam I literæ ueteres sæpe decoris caussa adijciebant: &

ita P.

ita P. Nigidius apud Macrobium libro primo, pronuntiauit. Animus tamen adhuc planè non quiescit, cùm nulla mihi discriminis constet ratio, cur Luna potius quàm Venus, quæ solem propius comitatur, ut ille Iani nomen habet, ita Iana, appelletur. Tremelius certè Rustico Varroni libro primo, cap. 37. Ianam lunam octauo die quo crescit, & quo senescit, appellat. Quibus ex uerbis nisi uerum autoris sensum quod maximè uereor, non exculpsi, quæ Varro scripsit, nisi Sibylla legerit, interpretari alium reor posse neminem.

Quasi proserpens bestia] *Plauto, quem hic noster autorem habet, compositum uerbum proserpere, pro simplici familiarissimum est, ut Asinariæ, act. III. Scen. 3. Fac proserpentem bestiam, duplicem ut habeas linguam. Item Persæ, act. II. scen. 4. Tanquam proserpens bestia bilinguis. Itē Pœnuli actus V. Scen. 2. Bisulci lingua, quasi proserpens bestia. Item & Stichi act. V. scen. 4. sufla Celeriter tibi buccas, quasi proserpēs bestia.* 42

Quod nascitur ignescit, ideo calet] *Veteris libri & formis excusorum lectio fuit,* ignis scindit; *ex alio manuscripto,* ignis gignit; *sed utraq; corruptissima est. Quam ob rem quidam ex Italis uir doctus & in scrutandis ueterum monimentis anxiè diligens, tentauit legere,* ignescit, *cuius coniectura mirum in modum nobis placet.* 43

Fulgor fulménque & fulguritum, quod fulmine ictum, vt Phaëton] *Anteà legebatur,* fulménque & fulgur, quod fulmine ictus Phaeton; *sed eiusmodi lectionis frigus eam ut improbem, facit. Neque enim fulgor & fulgur, quòd idem significent, bis scribenda fuerunt, tum ad ea Phaetontis iactamen* 44

mentio, non nisi ineptè accommodari potest. Ego *in eo quod scripsi, mihi paululum quiddam permisi, sicq; ex* Festi *autoritate de ijs nominibus statuo: à uerbo fulgere, quod pro ferire prisci dicebant, fulgorem dictum esse, in eadem qua fulgur acceptione: & cùm fulgores colluceant, translatitiè fulgere dicuntur, quæ splendorẽ habent.* Quod *cum bona* Varronis *uenia dictum uelim, ut & hoc, scilicet, non à uerbo fulgere, fulmen, sed à flammæ fluore appellationem habere. Ceterùm à fulgure* Plautus *ait in* Trinummo, *fulguritaß sunt alternæ arbores: & hoc loco* Varro *scripsit, fulguritum quod fulmine ictum, tactum, exustum. ut ait* Nonius. *idemq; libro* VI. Sex. Pompeius *scribit.* Exemplum *autem fulguriti* Phaëtontis *noster hic autor subiunxit: nanque aduersus illum* Iupiter, *ut ait* Ouidius,

Intonat, & dextra libratum fulmen ab aure
Misit in aurigam – & infrà,
At Phaeton *rutilos flamma populante capillos*
Voluitur in præceps, lõgoq; per aëra tractu Fertur-

Eam *ob rem ucrißimè à* Varrone *scriptum apparet ictum fulgure* Phaëtontem, contrarijs dijs: *similiter enim* P. Cornelius *Annalium libro* XIII. *scribit, quod mœnibus cingebatur, fulguribus discretum est, ut quasi infensantibus dijs exitio tradi uideretur.*

45 Nymphæ Commotíæ ad lacum Cutiliensem] *Peruetusti codicis autoritati coniunctam rationem ducẽ habui in mutãdo, quod hic erat,* Comitíæ: *dicta uerò fuit nympha* Commotia, *quòd aßiduè fluctuare, & commoueri cerneretur.* De *qua, & lacu* Cutiliensi *hæc ex* Varrone *commemorat* Macrobius Saturnal. lib. I. Pelasgi, *inquit, cũ sedibus suis pulsi, diuersas terras petissent consl*

ſent, confluxerunt pleriq; Dodonam: & incerti quibus adhærerent locis, eiuſmodi accepere reſponſum:

Στείχετε μαιόμενοι σικελῶν Σατυρνίαν αἶαν
Ἠδ' ἀβοριγενέων κοτύλην, οὗ νάσος ὀχεῖται
Αἷς ἀναμιχθέντες δεκάτην ἐκπέμψατε φοίβῳ,
Καὶ κεφαλὰς ᾅδῃ, καὶ τῷ πατρὶ πέμπετε φῶτα.

Acceptaq; ſorte, cùm Latium poſt errores plurimos appuliſſent, in lacu Cutulienſi enatam inſulam deprehenderunt. Ampliſsimus enim ceſpes, ſiue ille continens limus, ſeu paludis fuit, coacta compage, uirgultis & arboribus in ſyluæ licentiam comptus, iactantibus per omne mare fluctibus uagabatur: ut fides ex hoc etiam Delo facta ſit, quæ celſa montibus, uaſta campis, tamen per maria migrabat. Hoc igitur miraculo deprehenſo, has ſibi ſedes prædictas eſſe didicerunt, uaſtatiſq; Sicilienſibus incolis, regionem occupauere.

Plautus dicit; Quod ille dixit, qui ſecundo vento vectus eſt, tranquillo mari. *Initio Ciſtellariæ Plautini omnes ad unum codices, non ut Varro legit, ſed ſic habent,* 46

Quod ille dixit, qui ſecundo uectus eſt mari,
Ventum gaudeo ad te Ecaſtor –

Nos igitur quid dicemus? mendum'ne in Plautinis exemplarijs omnibus, an Varronem ipſum πολυγραφώτατον *à Cicerone appellatum, memoria uacillaſſe? illo certè modo quo Plautus à Varrone citatur locutus fuiſſe, idem & ad hunc locum aptius dixit Sticho,*

In portum uento ſecundo, uelo paſto peruenit.

Polluces] *ita ueteres ſcripſiſſe ait Varro, quod ego Plauti Bacchidibus autoritate confirmo, ibi, Caſtor, Polluces, Mars, Mercurius, Hercules.* 47

48 Larundæ, Termino, Quirino] Prisci colebant deam Mutam, ex qua natos credebant Lares, eamq; Maniam, & Laram, & Larundam nominabant: ut est apud Macrobium, & Lactantium libro primo: quæ ideo refero, ne quis ueriorem Larum deæ hoc in loco scriptionem putet. De Quirino quod hîc legitur, templum illi Tatium uouisse, uix est ut credi possit: Romulus enim qui Tatio superuixit, non nisi post mortem Quirinus est appellatus. Quare Lilius Gregorius tentauit legere, Carino: sed eiusmodi dei nomen in literis nunquam inueni. Igitur quod ad Quirinum attinet, de duobus alterum, quod uix ausim dicere, necesse est confiteri, aut maximos annales falsos, aut Varronem parum fideliter illorũ uerba retulisse. Ceterùm T. Tatius Sabinorũ rex in ipso discrimine aduersus Romulum pugnæ, fana sacellaq; uouerat dijs, quorũ hic autor ex annalibus meminit. Ea postea in monte Tarpeio consecrata, & inaugurata fuerant, quæ cùm exaugurare Tarquinius Superbus, aues in Termini fano non addixerunt, quemadmodum Liuius libro primo commemorat.

49 Primum generatim nominem alites ab alis, volucres à volatu, deinde nominatim] Quod mihi ratio contextus exigere uisa est, quibusdam uerbis transpositis, è proximo loco in proximum transtuli. Id an feliciter, uiderint qui eiusmodi uulgarem lectionem expendent, primum nomen nominem alites, aliis volucres à volatu, deinde generatim. Manuscriptus habet, primum nominem nominatim alites ab aleis, &c.

50 Ex Attica Progne in luctu facta auis] Pandionis filiæ Progne & Philomela, nomine, ut opinor, igno

ignotæ nemini sunt. De Philomela plerique lusciniam factam tradidere, & id uulgus credidit, ut miretur Martialis eam garrulam auem, quæ puella muta fuerit. Sed longè aliter quàm poëtæ fabulētur, Phocenses Tereum in Daulide infanda illa facinora fecisse, & Philomelam in hirundinem mutatam crediderunt. Quorum nisi fides uana est, Progne altera soror in lusciniam transformata rectè Varroni uidetur, qui, ut credibile est, in hoc Aristophanem in Auibus, est secutus autorem. Hæc uerò nisi placent, personas confudisse Varro uideri debet, licentia ab ea non dissimili, qua poëtæ rerum affiniū historias sæpe confundunt, ut Seruius Maurus ad illud III. *Georgicon obseruauit,* Talis amyclæi domitus Pollucis habenis. *Sed neq; soli poëtæ, at idem committunt oratores, ut ipse M.Tullius,* περὶ τελῶν *libro primo, ibi, mors, quæ quasi saxū Tantalo semper impendet. Quòd autē paulò suprà* lusciola *legebatur, sustuli, & ex fide libri scripti posui,* luscinia: *neq; enim id nomen, sed potius* lusciniola, *cuius Plautus initio Bacchidum meminit, eo in loco potuit, debuit'ue placere.*

Graculi,quod gregatim] *M. Fabius libri pri-* 51
mi, capite 10. *irridet merulæ & graculi Varronis etymologias: hanc maximè, quòd nomen ex uocibus auium duci manifestum habet.*

Atque eas dissoluere: vnde lytra] *Sic ha-* 52
bet liber Augustini: anteà excusum erat, dissoluere, ab lytra: *ex quo facio coniecturam, Varronem è Græco nominis huius originem duxisse, atque ita scripsisse,* ἀπὸ τῆς λύσεως, *id est, à solutione. Similiter enim apud Sex. Pompeium libro* x. *scriptum reperio. In hoc tamen quod sequor ex aliquot literarum similitudine, diuinatio-*

nem meam potius, quàm codicum testimonia, ut alijs credendi necessitatem afferre minime possum, aut uellem etiā cùm possem, uidebūt ingeniosi ac docti uiri, nostráne coniectatio, an uulgaris lectio sit melior: fortaßis etiam nouam aliquam inuestigabunt.

53 Consul fiat] *Aliàs nec illepide legitur,* fuat, *pro,* sit: *ut Plautus in Captiuis ait, Si fuat occasio. Quòd autem Accianum illud refert Varro,* qui recte consulat, *intelligit qui recte iudicet, sic enim ueteres loquebantur. Vnde adhuc remanet illud, rogat boni consulas, id est, bonum iudices. Hanc certè originationis quæstionem ridet M. Quintilianus. Ceterùm noster Varro consules dictos quòd consulerent senatui, scripsit libro* I I. *de uita populi Romani.*

54 Qui plebem defenderent in secesʃione Crustumerina] *Liuius, Sextiq́; Pompeius & Pomponius retulerunt, plebē trans Aniēnē, in montē ab urbe paulo ultra tertium milliarium seceßisse, ubi creatis Tribunis plebis, qui sibi aduersus patres auxilio essent, discedentes locum Ioui consecrauerunt. Is sacer mons dictus in agro urbis Crustumeriæ fuit, à qua tribus Crustumerina apud Festum libro* I I I. *dicitur: cui scriptioni cōcinit illud septimi Aeneidos,*

Ardea, Crustumeriq́;, & turrigeræ Antennæ.

Quare licet apud Liuium, & in ea Ciceronis pro Balbo, Crustuminium & tribus Crustuminia legatur, attamen ex Pompei, Vergilijq́; suffragio, ueterem hoc loco lectionem retineo: de qua pluribus uerbis certasse Sigonium libris Emendationum non ignoro, sed quid tandem sentiat, cùm ad manum eius scripta non habeam, memoriaq́; non succurrat, dicere supersedeo.

Vt

Vt eſt ſumma in populum Romanum 55
dictatoris, à qua is quoque magiſter populi] *Vetus erat lectio,* ſumma populi dictor: à quo &c, *liber Auguſtini addidit ſolum,* Romani. *Ego ſic ſcripſi, uti filum orationis uiſum eſt poſtulare: cùm ſit ſupra de magiſtro equitum,* ſumma poteſtas huius in equites, & adcenſos, vt eſt &c. *Quò pertinet Liuianum illud libro* VIII. *ne populus Romanus in ſe potiſſimum dictatorem, & ius dictaturæ extinguat. Addo quod Andreas Fiochus Florentinus, autor illius libelli, quem uulgus Feneſtellæ exiſtimat, ubi de dictatore, ita ex hoc loco ut uidetur, ſcribit, Summũ ei in populum ius, ſummaq́; poteſtas fuit. A qua quidem poteſtate, idem magiſter populi dictus eſt. Ad hoc Seneca teſtis accedit, epiſtola* CIX. *ad Lucilium, ibi, Philologus notat ex libro Reipublicæ Ciceronis, eum quem, nos dictatorem dicimus, & in hiſtorijs ita nominari legimus, apud antiquos magiſtrum populi uocatum. De dictatore quod ait Varro, à conſule ſolitum dici, accipe, fuiſſe tempus cùm ab uno conſule dici poſſet, nec dictatorem populus tum creare poterat, ut eſt apud Liuiũ libro* XXII. *ſed cum tempore ab anguſtijs iuris eius ex decreto Senatus receſſum eſt, quemadmodum idem libro* XXVII. *teſtatum reliquit.*

Fratria eſt Græcum vocabul. partis ho- 56
minum, vt Neapoli etiam nunc] *In literis inuenio, Athenienſium ciuitatem in tribus quatuor diſpertitam, & harum quamque in* φρατρίας *tres diſtributam fuiſſe. Sic fratria eſt pars populi, quæ tempore Varronis ita uel* Neapoli, *uel in* Apulis, *quorum utrunq; legitur, erat. Quare non ſatis probo, quod quidam apud*

Herodotum de uita Homeri, *pro fratria collegium transtulerunt.* Appianus *certè aliã uim eius nominis significat, extremo libro* III. *cùm ait,* Curias *esse* Romanis, *in quas plebem distribuerent, ut* Græcis *fratrias.* φρατρίαι *uerò* ἀπὸ τῶν φρεάτων, *id est, à puteis nomen ducunt, qui inter fratres & tribules communes erant.*

57 Quas in tugurijs certis] *Substuli quod uulgo legitur,* auguriis, *& ita scripsi, uti uideo* Pomponium Lætum *hoc in loco legisse, & manscriptus sic habet.*

58 Vt iustum conciperetur bellum, & vt fœdere] *Locus hic cùm in chirographis haberet,* bellum, & inde desitum, &c. *mêdosus* Italis, *& litura emendandus uisus est: eorum ego scriptionem facilè secutus sum, & pro tempore subscripsi, eò libentius, quòd uideam eundem* Pomponium *pro suis* Varronis *uerba referentem, illa,* &. inde desitum, *quasi non haberet, minimè retulisse.* Andreas *tamen* Fiochus *ubi de fæcialibus uerba facit, inquit, cùm uerò pugnare desitum est, fœdere fides pacis constituitur, subindeq́;* M. Varronem *testem citat: quibus ex uerbis index de se ipse est,* & cùm pugnare desitum, vt fœdere &c. *hoc loco legisse: quæ mihi inter ceteras scriptiones magis placet, si in libris liberè quid sentiam, dicere liceat.* Sed *antequam peritiores totam rem expenderint, facinus audax fuerit, pro probatione coniecturam, & opinionem pro sententia publicasse, & ascititia pro germanis ipsius autoris in contextum intulisse.*

59 Hypsicrates] *Manuscripti ferè omnes uitiosi sunt, alijs enim* Isocrates, *alijs* Isicrates, *alijs* Iphicrates *inest.* Ego *malo* Hypsicratem, *celebrem Grammaticum, cuius cùm libri sanè nobiles essent, super ijs quæ à Græ*

à Græcis accepta sunt, Cloatius Verrius *eum in libris* Verborum *à Græcis tractorum autorem habuit, apud* A. Gellium *libro* XVI. *cap.* 12.

Plautus: Agite] *Sext. Pompeius refert eadem* 60 *Plauti, siue, Plautij uerba, sed ex qua comœdia ob exesas in libro uetere literas, non liquet. In Plautinis sanè* XX. *superstitibus hunc uersum minimè reperias.*

Classes comitijs comitiatum aduocant] 61 *Anteà legebatur* ad comitatum vocant: *quòd si quis ab autore scriptum putat*, ad comitiatum vocant, *forma qua apud Liuium plebem Brutus ad concionem uocat, non admodum impediam: cùm pro cœtu hominum, comitiatus, apud M. Tullium reperiatur. Ego tamen posui quod magis probaui, & quod ingeniosos ratus sum magis probaturos. Supino* comitiatum, *M. Messala Augur libro de auspicijs primo, usus, hoc modo: Coss. ab omnibus magistratibus & comitiatum, & concionem auocare potest. Prætor & comitiatum & concionem usquequaque auocare potest, nisi à Coss. Minores magistratus nusquam nec comitiatum, nec concionem auocare possunt. Ea re, qui eorum primus uocat ad comitiatum, is rectè agit. Simileq; uerbum est in lege* XII. DVM FVNVS EFFERTVR NE INCOMICIATO: *& in Fastis, ut libro sequenti legitur, dies* QVANDO REX COMITIAVIT.

Venator à vento, quòd sequitur feram 62 ad ventum & in ventum] *Sic doctis quibusdam uiris scribendum ex ingenio uisum est, quorum ego opinionem maximè probabilem semper creui: & ex hoc imprimis, quòd uulgus hic nullo sensu legeret,* venator à venatu quòd sequitur verbum aduentum

& inuentum.

63 Inde peculium primùm, hinc peculatum furtum publicum] *Cùm esset etiam in scriptis,* id enim pecul. *ex ingenio & consultò mutaui: addidiq; Festum secutus libro* XIV. *furti nomen: Quòd nō reperiam dici peculatum priuatum, malè recipi in Varronis scripto putaui, quod antea legebatur,* peculatum publicum. *Ceterùm licet libri ueteres habeant,* pedissecum: & peculatoriæ oues, aliúdue quid: id enim peculium primùm, hinc peculatū publicum, primo vt cum pecore diceretur multa, & id esset coactum in publicum, si erat auersum, ex qua fructus maior. *Hinc est quod ego mentionem ouium mentioni multæ coniunxi, & primi nomen secundò scriptum iure mihi uideor sustulisse. Neque ignorant ingeniosi quàm facilè, frequenterq; in autorum scriptione lineæ transponantur, uerbaq; multiplicentur: quod hoc sanè loco filum orationis euincit. Dicit autem Varro peculatum esse in auersione eius quod erat coactum in publicum, putà, cùm quis pecuniam sibi ex ærario attributam, auertisset, autore Cicerone in Verrem,* II. *& V. quò respexit Varro, ibi,* si erat auersum.

64 Hæ à terra: & ipsum frumentum quod ad exta aulicoqua solet addi, mola, ea est ex sale, & farre molito] *Erat hîc,* sed hæ à terra, etiam frumentum, quod exta loco quo solēt addi ex mola, id est, &c. *sicq; Achillis Maphei uetus habuit liber, quo multū usus Augustinus. In alio est,* exta ollica. *Verū hic locus adeò depranatus est, ut nisi quasdam quo modo scripsi, literas mutes, nullum*

hinc

hinc sensum eruere possis. Initio aduersatiuam sustuli, quæ superfluebat, & in confirmatiuam mutaui: locutus autem Varro de frugibus & frumento, dicit, hæc à terra, *quasi diceret, geruntur, uel sunt. Quod legebatur,* etiam frumentum, *erat corruptum ex his literis,* & iũm: *quod &* ipsum *breuiter significabat, ut apud Firmianũ* iam, *pro* ipsa *scriptũ P. Faber admonuit: idq; male.* iam *à librarijs olim transcriptum, & nunc falso creditur. Ceterùm sicut apud Pompeium libro primo ueteres aulicoqua exta, quæ in aulis coquebantur dicebant, id est, elixa, scripsi,* exta aulicoqua. *Ibi quod Italis placuit,* exta olla coqui solent addita mola, *forsitan ex eo quòd Festus libro XI. scribit, Mola uocatur etiam far tostum, & sale sparsum, quòd eo molito hostiæ aspergebantur: nobis ideo nõ probatur, quoniam extis addi non molã, sed far, ipsumue frumentum solebat. Huc pertinet quod Valerius Maximus de institutis antiquis cap. 172. ait, In sacrificijs mola ex farre, & sale, & aqua constat: exta farre sparguntur. Quam ob rem quod dicit Varro esse molam ex sale & farre, intellige aqua molito: Sane qui nostram coniecturam non probabunt, sedulitatem fidemq; uere accusare non poterunt.* 65

Dicti à globo globuli] *Sic formis excusi, & quidam scripti codices habent: & ita erat apud Catonem in Re rustica 79. Globulos sic facito. Sed ibi Globos P. Victorius ex antiquis libris legit, & ita quoque scriptum se hoc loco animaduertisse scribit.* 66

Pulmentum, ut Plautus] *In uiginti Plautinis superstitibus comœdijs id nomen nõ reperio: sed eo usus Horatius libro II. Sermo. Satyra II. ubi & pulmẽtaria dixit.*

Quæ minus cruda esse poterant], *Placuit* 67

hoc loco uiri docti cõiectura, ex qua nimis, *in* minus *commutatum: facilis enim error fuit in affinibus literis. Simile nanque peccatum apud Vlpianum animaduerti, de edicto,* NE QVID IN FLVMINE PVBLICO, *ibi, ne deriuationibus minus concessis flumina exarescant. fuit enim ab ipso autore nimis, non minus, scriptum, idq; mibi sic scribendum uidetur.*

68 Et vt seruarent salere] *Antea legebatur* salire: *& licet utriusque uerbi sensus idem sit, non hoc, sed illud quo & usus Sallustius, Varronem scripsisse* Diomedes *existimat, libri* 1. *cap.* 4.

69 Græci sigillatim, vt ouum, bulbum] *Locus hic mendosus est, & eius apud me desperata restitutio: uiderint ij quibus mens diuinior, & ingenium acutius.*

70 Trama quòd trameat filum, genus vestimenti densum] *Sic Italus quidam uir nec ineruditus emendauit, cum esset antè*, trama quod tranat frigus, *uel* trania quod tranat phrygium id genus vest. *Sanè uetus utraque lectio uanißima esse cernitur: quò magis nouæ subscripsi.*

71 Poculi genus διέϖεσκαν] *Hoc non memini legere, sed apud Atheneum & apud Pollucem libro* XI. *διέπαστρον reperio.*

72 Plautus dicit: Intusiatam, patagiatam, caltulam, aut crocotulam] *Ita ferè est in Epidico Scena* 4. *nisi quòd ibi legitur* indusiatam: *ex eo uerò loco* ac *quod hic erat, in* aut *ex Plautinorum librorum consensione mutaui.*

73 Secundum Tiberim ad Iunonium, forum Piscarium] *Hanc lectionem significat Alexandrius Genialium libro* 11. *cap.* 12. *ut dicatur fuisse forum piscar*

piscarium ad Iani Iunonij templum, quòd non in Transtiberina regione, uti quidã apud illum existimant, sed quemadmodum Publius Victor scribit, erat in regione fori Romani, non longè à foro boario, intra portam Carmentalem. Facilè autem factum est, ut detritis quibusdam literis Iunium hoc loco librarij pro Iunonio supposuerint. Hoc sanè Iani cognomen fuisse, Saturnaliorum libro primo testatur Macrobius, & nemo, ut opinor, ignorat.

Ait Plautus: Apud piscarium] Quo loco sic 74
habeat Plautus, me latet: huic tamen affine est, quod idem ait in Curculione, actus I V. Scen. I. Symbolorum collatores, apud forum piscarium.

A Procilio relatum] Huius testimonium fama 75
apud posteros euulgauit, cui standum idem referens, censet Liuius libro V I I. & Aristides Milesius libro X I. rerum Italicarum ita scripserat, quemadmodum Plutarchus testatur X. Parellela. Hisq; Sextus Pompeius libro I I I. subscribit. Secundam tamen quam refert Varro Pisonis sententiam, Liuius quod mireris, libro primo secutus est.

Mulieris ad restim] Erat in libris manuscriptis 76
& milies aduentu, & milites ad vectim, sed neutræ lectioni sequentia uerba conueniunt. Quare docti cuiusdam uiri conectura probabilior uisa est, qua colligit Varronem ex Plauti Cornicularia referre dictum mulieris ad restim, quem circumeunt ludentes. Fuit enim genus saltationis comicum, nomine Cordax, cuius Aristophanes in Nubibus, Lucianus de saltatione, Iulius Pollux libro I V. & Atheneus libro primo commeminerunt. In eo præsultor funem ducebat, quo adprehenso, illum alij sequebantur. Quò pertinet Terentianum

num

num illud ex Adelphis, Tu interea restim ductitabis. & illud Horatij libro primo Epist. 10. Tortum digna sequi potius quàm ducere funem.

77 Senatulum vocatum] *Apud hunc, Festum Pompeium, Valerium Maximum, & Lampridium reperias scriptum* senaculum; *sed cùm senatus diminutio ex forma primitiui, nec aliter probanda sit, magis placuit P. Victoris in libello de regionibus urbis scriptio. Is enim Regione sexta mulierum senatulum locauit, quod teste Lampridio in colle Quirinali fecit Heliocabalus. In VIII. locat senatulum aureum, de quo loquitur hîc Varro. Ceterùm de senatulis uti Pompeius refert, quotq; in urbe fuerint, in quibus senatus haberi solitus sit, memoriæ prodidit Nicostratus in libro inscripto, de Senatu habendo.*

78 Eorum duæ traditæ historiæ] *Sed tertia, quã Liuius libro V. & Festus libro IV. commemorant, fit mihi uerisimilior, scilicet, Doliola, dictum locum in quo Gallis Senonibus inuadentibus urbem, sacra doliolis duobus reposita fuerunt.*

79 Mugionis à mugitu] *Cùm anteà* mucionis *esset, paruulam mihi immutationem permisi, quà propius ad aliorum scriptorum scriptionem accederem. Auorum memoria qui de portis urbis tractauere, Mugoniam dixerunt, à mugitu boum. Sex. Pompeius libro XI. appellauit Mugioniam, à Mugio quodam, qui eidem tuendæ præfuit. Ceterùm constantissimè noster Varro, portam Mugionis dixit, etiam libro primo eorum de uita populi Romani, ibi, Ancum in Palatio ad portam Mugionis secundum uiam &c. ut est apud Nonium.*

80 Vt sagum Reno Galli quid gaunacumma eius sagum] *Communi lectione conseruata, ue-*

terem

terem scripturam quamuis perturbatam, maculosamq; retinui: quæ tamen fortasse ad ueriorem indagandam, opem ingeniosis afferre posit. Interea uerò dum ex peritiorum coniectura, meliora expectamus, tentari potest ex priscis uestigijs, uerane germanaq; Varronis hæc scriptio fuerit: In his multa peregrina, vt à Senonibus Gallis, queis gausapina est, vt sagum & amphimalon, Græca. *Ad hunc locum purgandum satis fortasse erit ita legere: sententia enim nullo adiuncto uerbo plena & absoluta uidetur. Quoniam tamen Galli Narbonenses pro medio uestimento mulierum retinent adhuc gannacam, inter cetera uetusta incomperta, huius quoque lectionis ueritas in incerto posita est. Nihil igitur statuo: quòd non liqueat gausapinam fuisse uerbum Gallicum, in quo quæstionis cardo uertitur. Strabo sanè libro quinto refert, in agro Patauino è lana facta laudatißima tapetia, & gausapinas, ceteraq; eiusdem generis amphimala & heteromala. Sed ager Patauinus in Gallia togata non fuit, ut Liuius significat libro quinto. Quam ob rem in hoc cogitatio non hæret. Eum autem qui Senones Gallos usos alterutro nomine gannacæ, uel gausapinæ probauerit, palmarium credam reperisse.*

Latinū toral, quod ante torum] *Sic scripsi,* 81
eo neglecto quod erat torale. *Idem enim Varro libro primo de uita populi Romani, inquit, Hoc quod inijcitur, toral dicitur: lecticam quæ inuoluebant, segestria appellabant. Ex Nonio.*

A duobus decusibus vicessis] *Anteà lege-* 82
batur bicessis, *ut senescentibus Latinis literis librarij promiscuè in Vibio, Iubentio, Minerba, olibeto, & similibus, b & u, utebantur: unde in plures libros, plurimaq;*

dict

dictiones, mendæ istius indoles inoleuit. Ideo uerò malui vicessis, quia si pro decem aßibus Terentius noster posuit decußis, idem pro uiginti uiceßis uideri debet scripsisse. Hoc ipse significat, cùm per occupationē tacitæ obiectioni occurrens, ait, quod dixi solum à duobus decussibus, vicessis. Reliqua conueniunt, vt tricessis à tribus. Habet autē solum, quia triceßis, pro ter denis aßibus, non tam triginta, quàm tres asses significare uidetur.

83 Sestertius, quod semistertius. Dupondius enim & semis, antiquus sestertius] Placet hoc L. Volusio Metiano libro de asse, Sexto Pompeio libro XVII. & IIXX. Apulio apud Priscianum libro VI. Aruntioq; apud eundem libro singulari de ponderibus, mihi tamen displicet ideo, quòd in dupondio asses duo, & ita quatuor semisses sunt, eaq; ratione antiquus sestertius semisses quinque ualuerit. Verius ne igitur Flauio Charisio libro primo Institutionum uidetur dici sestertius, quòd de tribus aßibus ei semis tertius deficiat? Doctiores uiderint cùm particula se, demi indicet dimidium, an non melius sit dicere sestertium, quasi qui tertij aßis demat dimidium. Hoc, ni prorsus fallor, Charisius Sosipater, si minus explicuit, maximè certè cogitauit. Is uerò fuit antiquus sestertij ualor, ex quo enim denarius XVI. aßibus æstimatus est, sestertius quatuor asses ualuit, Plinio libro XXXIII. cap. 3. & Metiano autoribus.

84 Pœna à puniendo, vel à pœnitendo, quod post peccatum sequitur] Excusi formis habuerunt à puniendo, vel à ponendo, aut quod &c. Ingeniose fortasse quod tento magis placebit, vel à ponè, vt quod post peccatum sequi

quitur. *Sed tutius est pœnam dicere, à Græco* ποινὴ *originem duxisse.*

De aliis rebus vtrique quinquagenos æris ad pontificem deponebant, de aliis rebus item certo alio legitimo numero asſium] *Quod erat hic,* quingentos æris ad pontem, *in dictionibus duabus posterioribus uitiosum ratus sum, itaque respui: priores duæ sustineri possunt. Quod manu scriptus quidam habet,* ad pontificem dependebant, *ob æris appendendi uetustum morem, tolerabile est: ego tamen uerbum deponere, putaui ad sponsionem, quæ præcedebat sacramentum, accommodatius. Cùm enim quis alterum in alienam possessionẽ quòd irruisset, interdicto agere instituebat, sponsio intercedebat, qua non tantum possedisse reum actor contendebat, sed etiam rem actoris propriam: econtra, reus non ui, non clam, non precario possedisse se, sed & suum possedisse asseuerabat. Hæc coram prætore fiebant in iudicio, ubi ex lege* Papiria *Tresuiri constituti, populum sponsionis testem rogabant, & ab utroque litigantium sacramentum exigebant, id est, ut in alijs rebus quinquaginta æreos asses, in alijs rebus quingentos ad pontificem deponerent; à quo postmodum nisi ex* Triumuirorum *iudicio, uictor depositam à se pecuniam auferre non poterat. Depositum autem à uicto, ærario augendo, & tuendis sacris ciuitatis publicabatur: ex illoq; sacramentum id æs deposititium dici cœpit, quemadmodum* Festus *lib.* XVII. *prodidit. Is uerò mos fuit iusto sacramento contendendi, non solum cùm possessionis tantum, de qua dixi, sed etiam cùm proprietatis erat quæstio, cuius rei testis est* M. Fabius *libri* VII. *capite* 6. *superestq; in eandem rem* Vale-

rij Ma 85

rij Maximi testimonium, titulo de testamentis quæ rescissa sunt, libro VII. *ubi in quæstione inofficiosi testamenti semel & iterum indicat, solitos fuisse ueteres sacramento contendere.* Ceterùm quod fuerit discrimen causarum de quibus quinquaginta, & earum de quibus quingẽtos asses deponere oportebat, in re uetustate obruta non me pudet de ignoratione confiteri.

86 Quod ait Plautus] *Aulularia actus* III. *Scena quinta, Megadorus ait, Vbi ad postremum cedit miles, æs petit.*

AD LIBRVM V.

1 Lucij prima luce creati] *Quasi diuinanti sic ab autore scriptum fuisse, diuersitas exemplarium hanc mihi scriptionem persuasit, cùm in libro Augustini, & anteà omnibus impreßis,* luce in creatione, *& in altero manu scripto,* luce Reate, *nullo sensu legeretur.*

2 Nostri vesperuginem: vt Plautus] *Hic Amphitruonis scena prima, sic habet, Nec iugula, nec uesperugo, nec Vergiliæ occidunt.*

Item Romæ in puluinari Solis, qui iuxta ædem Quirini colebatur, legi olim VESPERVG. *pro uesperugine, M. Fabius testis est. Addo quod Vitruuius libri* IX. *capite 4. scribit, Veneris stella, cùm Solem sequatur, post occasum eius apparens in cælo, clarißimeq; lucens, Vesperugo uocitatur. Similiterq; ipse M. Varro in libris de gente populi Romani, scripsit. Stella Veneris nobilißima, quã Plautus uesperuginem, Homerus Hesperon appellat, & Augustinus lib.* XXI. *Ciuitatis, cap. 8.*

Videbimus, factum volo, i, redito] *Varro sic ait Plautum scripsisse: uerùm eadem uerba paulò aliter infrà libro sexto ipse refert: tu Asinariæ actus* III. *Scena* 3. *reperies, Videbitur, factum uolo, redito huc conticinio.* 3

A mensibus, intermestris dictus] *Fuit tempus cùm hic* intermensis *uox insolens posita esset, sed ex uetusti codicis autoritate, Augustino uindice,* intermestris *in lucem emersit: quam dictionem Plinius alicubi, & Portius Cato libro rustico, nu.*37. *usurpauit. Ad hæc uerò, & quæ hoc loco sequuntur Varronis uerba, ne quis receptam scriptionẽ commutet, néue Græcis substituat* μηνηκοῖαν, *maximè pertinet quod idẽ Varro de rustica libro primo, lunam ait decrescere, quoad ueniat ad intermestruũ, è quo die dicitur luna esse extrema & prima: à quo eum diem Athenis appellant,* ἕνην καὶ νέαν, τριακάδα *alij. Et sanè quoniam hæc ad Græcorum fontes reducit Varro, ex illis deducendum est, priscos olim Athenienses dierum numerum, & mensium rationem ad Lunæ cursum accommodasse, quò ab eius luce menses auspicarentur, & finirent. Erant autem principiò dies cuiusque mensis duntaxat uigintinouem, quemadmodum Theodorus Gaza libro* περὶ μηνῶν *scribit, & posteà Solon trigesimum adiecit, quem* τριακόντα, *item &* ἕνην καὶ νέαν *primus omnium, ut refert Laërtius, appellauit: utpote, quod luna quæ biduo in coitu latet, quasi uetus & noua, nondum trigesimo die splenderet. Qua de re qui plura desiderabit, is ex Suda, Polluce, & Aristophanis* Νεφέλης *fabulæ interprete poterit sitim explere. Equidem luna quo tempore silet, siue in coitu est, Plinio intermestrua, Iulio Firmico synodica dicitur: idq; tempus* 4

Varro & Ammianus Marcellinus libro uicesimo, intermestruum, alij interlunium appellant.

5 Quinto quoque anno vectigalia & vltrò tributa per censores persoluerentur] *Hic* vltrà *temere quidam tentauerunt scribere: cùm enim pecunia à populo Romano imperata, quæ à singulis pro portione census exigeretur, Tributi nomen haberet,* vltrò tributa *dicere Varronem oportuit, quasi quòd sibi ipsi de populo quilibet ciuis imperasset. Eodem modo locutus est Liuius libro XXXIX. ibi, M. Porcius Cato & L. Valerius censores uectigalia summis pretijs, ultro tributa infimis locauerunt. Quod ait Varro* per censores persoluere, *affinitatem habet cum illa formula dicendi, qua Neratius Priscus repetere per iudicem in libris membranarum, & M. Iulianus ad Minutium Nalem libro quarto, dixit, per iudicem petere: item Vlpianus, prohibere per prætorem, cauere per iudicem, et Callistratus, per iudicem reposcere. Ad rem ipsam quod attinet, sciendum est quod ex Liuij annalibus obseruaui, Seruium Tullium VI. Romanorum regem censum apud Romanos instituisse, ex quo belli pacisq; munia pro habitu pecuniarum fierent, & tributum æqualiter conferretur: censuq; acto, tum primùm in urbe lustrum conditum est. Exactis regibus cùm censum consules aliquoties egissent, Censores in rempublicã quinquennali potestate inducti sunt, publico curãdo, & regẽdis moribus ciuitatis. Deinde post septuaginta annos Mamercus Aemylius dictator longinquitatem censoriæ potestatis grauiter molesteq; ferẽs, legem tulit, qua censuram intra spatium sex mensium & anni coëgit: eiusq; legis ultra seculum ualuit in urbe autoritas. Tandem res eò redijt, ut censores quinto quoque*

anno crearentur, qui cùm sub ditione publicorum ius priuatorumq; locorum, & uectigalia populi Romani *haberent, magistratus initio fruendos agros, portus, salinas, metalla, piscariasq; locabant, continuo tempore de moribus ciuium iudicabant, & inter se sortiti censum agebant, quò scirent numerum ciuium, si ita uellent, uniuersi orbis* Romani, *& pariter aßiduorum facultates recenserent, ut ratio tributorum uel solennium, uel extra ordinem impositorum, minori negotio constaret.* Erat *autem ut quidam existimant denarius argenteus censuale nummisma, quod pro tributo capitis soluebatur.* Cens*u perfecto, sicuti Seruius exercitum Solitaurilibus lustrarat, ita censores populum omnem qui conuenerat, purgabant: & eo modo fine censendi facto lustrum condi solitum accepimus.* Hoc *autem uocabulo tempus quinquennale contineri, hoc in loco explicat Varro, in cuius sententiam Sex.* Pompeius *transiuit: & Statium* Papinium, *utrunque* Plinium, *Vlpianum,* Paulum, *Callistratum, usurpasse promiscuè lustrum & quinquennium obseruaui. Sed in diuersa opinione quosdam esse uideo, qui lustrum existimant annis quatuor exactis, quinto incipiente conditum, & quintum dici annum, qui pariter primus est lustri secuturi.* Et *sanè* P. Ouidius *hoc euincere uidetur, ubi de die quæ singulis quadriennijs ex Cæsaris intercalatione, mensi* Februario *adijcitur, in* II. *Fastorum ait,*

Hic anni modus est, in lustrum accedere debet,
Quæ consumatur partibus, una dies.

Ad perdiscendum est satis] *Nescias an hic* 6
ex Plauto, an ille ex Varrone emendandus sit: apud illum initio Truculenti *legitur,* ad perdiscendū sat est.

Dicti ab agone &c.] *Variorum autorum uaria* 7

sententia, multiplicem Agonalium originationem peperit: de qua diuersum Varro, Sex. Pōpeius & Ouidius scripsere. Hic tamen in reddenda causa nominis à ritu immolationis ducti, libro primo Fastorum autori cui operam damus, consentire uidetur, his uersibus:

Nominis esse potest succinctus causa minister,
Hostia cœlitibus quo feriente cadit.
Qui calido strictos tincturus sanguine cultros,
Semper agátne, rogat, nec nisi iussus agit.

Quo loco allusit poëta ad uerbum AGONE? *quo rex sacrificulus hostiam immolaturus utebatur. Illò respexit Seneca libro Suasoriarum, ni fallor,* II. *ibi, Et tu quisquis es carnifex, cùm strictam sustuleris securim, antequam ferias patrem respice. Bellè deridebat hæc Asinius Pollio: Filius, inquit, ceruicem porrigat. Carnifex manum porrigat, deinde respiciat ad patrem, & dicat Agón'? quod fieri solet in uictimis. Sed quis illa uerba proferat, non exigua inter magnos autores pugna est. Ouidius testatur ministrum, Varro ipsum sacerdotem immolare, ferire, & an agat principem ciuitatis rogare: hucq; spectat quod ait ille,*

- rex placare sacrorum
Numina lanigeræ coniuge debet ouis.

In quo res utut sese habeat, cùm siue sacrificulus, siue minister eius dicens, Agon' iussum expectet principis ciuitatis, corruptè libri omnes scripti & formis excusi antehac habebant, interrogatur à principe ciuitatis, *ego mihi modicam libertatem permisi, & de ingenio substitui,* interrogatur princeps ciuitatis, *scilicet, an illum iubeat agere.*

8 Cum libis & foculo compotores sacrifican

cantes] *Viri & fœminæ ex more ueteri sacerdotes fuere sacrorum, quæ Varro Liberalia, prisci Bacchanalia, Græci* Διονύσια *appellauerunt. Illa uerò cùm ueteres pararent, antistita anus delira, temulentaq; indicebat, deindeq; heroum & nympharum habitu uiri et mulieres ornati hedera, in forum prodibant, compotoresq; per orbem circunferebant uina, liba, mella, & opera dulciaria, dicta Comicis antiquioribus Liberi bellaria: & cum his ansatam aram, in eaq; mediũ foculũ, quem libaminibus, ut lib. III. Fastorum ait Ouidius, aspergerent, & deinde Libero patri repertori uitis hircum immolarent: cuius ritus idem Varro libro primo Rei rusticæ, et ex eiusdem libris Antiquitatum Augustinus ciuitatis libro VI. cap. 9. meminit. Hæc autem hûc collata sunt, ut loco qui uelut ignorantiæ tenebris obcæcatus, ueritatis luce carebat, nitorem pristinum cum germana, ueraq; lectione restituenti mihi, ex antiquo & ab alijs quoq; obseruato ritu, fidem coniecturis nostris uel adiungerẽt, uel tribuerent. Ceterùm ueteri scriptioni, quam libri omnes & scripti et excusi formis retinuerunt,* pro emptore sacrificantes. *Oedipo opus est coniectore, qui Sphyngi interpres fuit.*

Forsitan hic dies ideo potius Agoniũ], *Massurius Sabinus libro Fastorum secundo, Liberalium dies, inquit, à Pontificibus Agonium Martiale appellatur. Id uerò libris Saliorum Agonensium autoribus, Varro manu suspensa scribit: & ait,* ideo potius, *scilicet, dies Liberalium dicitur Agoniũ, quàm Liberalia, forsitan quòd sacerdotes eodem modo baccharentur. Quod autem Agonium Martiale dixit Sabinus, ex eo est, quòd ueteres numen idem Bacchi & Martis cognouerunt, quemadmodũ noster Varro in Menippea,* ἄλλος ὗτος ἡρακλῆς, &

Macrobius libro 1. *cap.* 19. *ostendit. Qua de re qui plura à me desiderabit, sciat me necesse non habere, coniectando rem uetustate obliteratam, meas opiniones interponere.*

10 Eo die in atrio sutorio sacrorum tubæ lustrantur] *In Fastis Romæ* X. KAL. APR. TVB. *&* X. KAL. IVN. TVBIL. *incisum est. Sed ab illis dissentit* Ouidius, *extremo libro tertio. Equidem si Quinquatriũ ultimo die tubæ, ut is testatur, agna lustrabantur,* XIII. *uel* XII. KAL. APR. *qui dies post Idus Martias quintus, uel sextus erat, debuit scribi* Tubilustrium. *Idem uerò cum Fastis sentit de altero tubilustro, qui dies* vulcanaliorumq; *idem erat: etsi illius interpretes ob* Regifugiorum *ignorationẽ, minus rem animaduertant. Sanè* Ouidius *nõ omnes tubas lustratas, sed dũtaxat sacrorũ illorum* Mineruæ *&* Vulcani *significat: Quod in atrio sutorio factum, nisi hîc &* Pompeius *libro* IIXX. *scripsissent, audacius de* atrio Saturio *iactam hoc loco mentionem contendissem.* Hoc *certè ante librũ* Augustini *codices impreßi habuerunt omnes, & ita* Alexander *Genialiũ* 1 1. *ca.* 22. *uel ex* Varrone, *uel ex* Festo *transcripsit. Ne quis autem* Satrij, *quod nunc in urbe uocant,* Varronem *&* Festum *commeminisse existimet, uerbum hoc addo: uetustiora persecutos fuisse hos autores, quàm id, quod atrium* Pompei *dictum, à* Cn. Magno *conditum, antiquarij omnes prodiderunt.*

11 Fordicidia à fordis bobus] *Idem* Varro *libro* I I. Rustico *scripsit: Quæ sterilis est uacca, taura appellata: quæ prægnans,* Horda. *Ab eo in fastis* HORDICALIA *nominantur, quòd tunc hordæ, boues immolantur. Similem uarietatem in libro* Pauli Pontificis *ex* Pompeio *reperies, nempe, nunc fordas, nunc hordas boues*

prægnantes esse. Et sane cùm promiscuus F, *&* H, *usus esset, quod in fordeo & fœdo, pro hordeo & hœdo testatur* Quintilianus, *& noster* Varro *libro proximè superiori ex Sabinis in hirco & hœdo obseruauit, quæ illis fircus & fœdus, facilimum factu* Varroni, Pompeioq; *fuit fordam & hordam scribere.* Ouidius *certè libro* IV. *Fastorum ait,*

Forda ferens bos est, fœcundaq;, dicta ferendo,
Hinc etiam fœtus nomen habere putant.

Quòd autem adjerit Varro *in* Fastis Hordicalia, *nos mēse* Aprilis XVII. KAL. *Maij* FORD. *non* HORD. *marmori incisum uidimus.*

Palilia à Pale] *Sic & apud* Ouidium *libro* IV. Fastorum *scriptum est, ibi,* – *Palilia poscor,* 12

Non poscor frustra, si fauet alma Pales.

Hoc pono, ne quis forte in diuersam de scriptione sententiam, Fastorum *marmoreorum autoritate moueatur, cùm sit in illis:* XI. KAL. MAI. PARIL. *& ita in chirographis* Sexti Pompei *libro* XIV. *legitur. Est autem hic, ut in* Remuribus, *&* Lemuribus, R, *&* L, *literarum facilis commutatio.*

Nonæ Caprotinæ] *Nonis* Iulijs *liberæ pariter ancillæq;* Iunoni Caprotinæ, *quam ob rem, à quoue tempore sacrificarint, & cur* Iunoni, *&* Nonis *id cognomen inditum, bellißimè refert* Macrobius *libro Saturnal. primo, cap.* 11. *Ex eo uerò quod scripsi, liberas & ancillas facere, explicandum est quod ait* Varro, mulieres sacrificant, *& ad ancillas referendum quod sequitur:* ob hoc toga prætexta data eis; Apollinaribus ludis docui populum. *Quidam legunt,* cur toga &c. *nec satis scio an melius, id certè ad ea,* 13

quæ sequuntur, est aptius. Quòd si per peritiores liceat asseuerare quæ sentio, totus hic locus ab excriptoribus deprauatus est, ne tam concisè scriptus ab ipso Varrone uideatur. Etenim inter illa, mulieres sacrificant *mihi persuadere non possum, autorem non ita scripsisse,* mulieres liberæ & ancillæ; *coniecturamq́;, dicam & diuinationem meam adiuuant sequentia,* toga prætexta data eis: *fit enim ad ancillas relatio, quarum fuit antè iacta mentio. Hoc autem ideo scribo, quoniam cùm, ut autor noster libro primo de uita populi* Romani *scribit, toga prætexta nobilium uirorum & mulierum communis esset, ingenuis mulieribus eam concessam fuisse Varro, uir moris Romani peritißimus, & omnium hominum quotquot tum erant, ante eum fuerant, & post eum secuti sunt, eruditißimus, minime dixisse, uel significasse uideri debet. Ceterum ancillis, quæ sub nomine dominarum ad hostes iuerant, habitu matrumfamilias, & uirginum sumpto, id est, toga prætexta, data libertate, Senatus Romanus publico decreto, ornatum, quo tunc usæ fuerãt, gestare concessit, ut memoriæ Macrobius eleganter tradidit. Quò si noster respexit autor, uti historiæ fide non probabile solum, sed & necesse habemus dicere, quid sibi uoluit Varro in illis uerbis,* Apollinaribus ludis docui populum? *Neque enim si in commentarijs theologicis, aut libris de antiquitate rerum diuinarum, de Apollinaribus ludis tractans, de S. C. togam manumißis concedente, quicquam, quod tamen nescimus, scripsit, ideo populum à se doctum potuit, aut debuit prædicare. Quare M. Varronem cùm esset prætor urbanus, illisq́; ludis præesset, orationem habuisse ad populum, & hac de re uerba fecisse ex hoc loco adserendum est, quod in uita eius*

recen

recensuimus.

Vinalia rustica dicuntur ante XII. Kal. Septemb.] 14 *Scriptum oportuit*, ante XIV. Kal. Septemb. *Pompeio Festo & Fastis autoribus. Sed quoniam locus hic, & item alter, cuius explicatio consultò in hunc usq; dilata, & à nobis translata est, interpretationem desiderat, uideamus quid ego ex autoribus quod hûc pertineat, obseruarim. Vinalia aut erant urbana, aut rustica. Vrbana uinis degustandis IX. KAL. Mai, mense Veneri sacro, Ioui dicata sunt. Quò spectant Ouidij uersus libro IV. Fastorum,*

Cur igitur festum Veneris Vinalia dicant,
Quæritis, & quare sit Iouis ista dies. & infrà Aeneæ subijcit uerba,

Hostia Tyrrheno uota est uindemia regi,
Iuppiter è Latio palmite musta feres. moxq; occiso Mezentio,
Venerat Autumnus calcatis sordidus uuis,
Redduntur meritò debita uina Ioui.
Dicta dies hinc est Vinalia, Iuppiter illa
Vindicat, & festis gaudet inesse suis.

Quibus ex uerbis apparet, uoti quod Aeneas Ioui sacrauerat, & per Autumni tempus persoluerat, commemorationem quotannis solitam Aprili mense fieri: quod multis ansam peccandi præbuit, qui Veneri diem ideo sacrum putauerunt, quòd eius numini & nomini maiores mensem Aprilem dedicassent. Verùm peritißimis uiris diuersa placuit sententia. Et Sabinus libro II. Fastorum scripsit, Vinaliorum dies Ioui sacer est, non ut quidam putant, Veneri. Item noster Varro subiungit, hic dies Iouis, non Veneris. Huius cura non leuis in La-

tio. Latini enim aduersus Mezentium belligerantes, omnis uini libationem Ioui pronunserunt. Eam ob rem solitum hoc olim fieri in Latij aliquot locis, ait Varro, cùm vindemię primùm à sacerdotibus publicè fiebant, vt Romæ etiam nunc cinam flamen Dialis auspicatur vindemiam, & vt iussit vinum legere, agna Ioui facit: inter cuius exta cæsa & porrecta, flamẽ prorsus vinũ legit. Rustica uinalia, ut ait Festus lib. x v i. mẽse Aug. x i v. Kal. Septẽbris, Iouis die festo erant, indicẽdæ à Diali flamine, auspicandæq; uindemiæ, quemadmodum ex supra scripto Varronis loco retuli. Sed & hunc diem Veneris sacrum, quo ex eius templo uinum affatim effunderent, autor est Plutar. Problemate x l i v. Fuit autem utriusque numini sacratus ille dies, quòd tum Ioui pater Aeneas uouerat, & ut ait Varro, quòd tum Veneri dedicata ædes, scilicet, prope Colinam portam fuerat, & horti eius tutelæ adsignantur, ac tùm sunt feriati olitores. Quare cùm in hortis uites, uineæq; apud Romanos essent, ut nunc in urbe & in Prouincia sunt, hortorumq; procuratio ad Venerem pertineret, eo nomine rustica uinalia instituta, rectissimè idẽ scribit, initio primi Rusticorum. Quæ tot autorum Varronis, Sabini, Ouidij, Pompeij, & Plutarchi dissidio componendo, & eorum scriptis in consentiens de ritu ueteri testimonium redigendis, sic uti sentio, prodita cupio posteris, ut quod iter pedibus confecimus, ipsi carpento facere possint. Omnes sanè ipsius Marci Varronis auxilio & adiumento subleuaremur, si liber de uinalibus uel περὶ ἀφροδισιῶν inscriptus extaret, sed ijs cũ innumeris alijs eiusdẽ autoris maximo cum damno literariæ reipublicæ perijt.

No

Nouum vetus vinum bibo, nouo veteri 15
morbo medeor] *Sic habet liber cuius possessor est Augustinus, & Festus libro* XI. *ubi hæc uerba dicere ominis gratia, Latinis populis in more positum refert. Alexādrius in suo habebat,* nouo veteri vino morbo medeor. *Alij manu scripti,* Nouum vinum vetus bibo: Vetus vinum nouum bibo: Nouo veteri vino morbo medeor.

Angerona] *Verrius Flaccus, Sex. Pompeius, Macro* 16
bius sic diuam appellant, sic & eam Alexander nuncupatam legit: Plinij tamen libro III. *cap.* 8. *legitur,* Angenora *ore obligato obsignatoq; habere simulachrum, cui ad* XII. *Kal. Ianuarias sacrificarent.*

Cui sacerdotes nostri publicè parentant 17
sexto die, qui Acca dicitur] *Ita quidam scriptus manu, alius habet,* atra: *quod sustuli, rationem pontificij iuris secutus. Etenim Fabius Maximus Seruilianus Pontifex in libro duodecimo negat oportere atro die parentare, quia tunc quoque Ianum Iouemq; præfari necesse est, quos nominari atro die non oportet. De Acca ex Valerio Antiate, & Masurio Sabino, A. Gellius libri* V. *cap.* 7. *Macrobius libri* I. *cap.* 10. *amplius, si id tamen uerè scribit,* X. *Kalend. Ianua. ferias esse Iouis, quæ Larentinalia appellantur, licet apud varronem, & Festum,* Larentalia *dici legas. Itaque Accæ festus dies atra minime dici potest.*

Faciunt diis manibus seruilibus sacer- 18
dotes] *Nihil hic ausus sum immutare: malim tamen* manibus eius sac. *scribi: neque enim Acca nutrix conditorum urbis, Faustuli pastoris coniux seruilis conditionis erat, quò seruiles eius manes dicere debeamus.*

Quod

Quod dixi, manibus eius, *sic est apud Macrobium, ibi, Ab Anco in Velabro, loco celeberrimo urbis, sepulta est, ac solenne sacrificium eidem constitutum; quo dijs manibus eius per flaminem sacrificaretur, Iouisq; feriæ consecratæ. Quòd si flaminem illum Dialem intelligas, ab Antiatis discrepes sententia, qui Accæ ob meritum à flamine Quirinali sacrificium publicè fieri scribit. Vtut de flamine se res habeat, Accam Larentiam, ut ait Cato, sepulchri magnificentia, & annuæ parentationis honore ueteres dignam putauerunt: uel, ut Macer historiarum libro primo prodidit, Romulus ab Acca nutrice sua factus heres, illi parentalia, diemq; festum, pietatis causa instituit. Fuit autem hic dies in mense Aprili, ab illo, cuius ex Macrobij testimonio meminimus, tantò diuersus, quantò Acca Larentia Romuli nutrix, castißima fœmina, Flauia à Larentia scorto uulgatißimo, uita & moribus discrepauit. Quod si tam uere quàm sibi mihiq; uidetur, Plutarchus in Problematis scripsit, cap. 34. ne quo in loco tot scriptores lapsi sunt, ingeniosi decipiantur, illo cum monitore, erunt in posterum cautiores.*

19 Feriæ non populi modo, sed montanorum, vt Paganalia quæ] *Libri omnes habent,* feriæ nō populi, sed montanorum modo: *tum liber Augustini*, vt Paganalibus, qui sunt alicuius pagi; *ceteri, ut* Paganalia quæ sunt alicuius pagi. *Quod primùm posui, ex recepta lectione falsum est, cùm eos qui in pagis habitant, montanos, siue paganos, id est, rusticos, non esse de populo significet: quod nemo rei Romanæ nisi imperitus, adnuserit. Malui itaque existimare, diebus festis, ludis, & ferijs urbanis enumeratis, ad rusticas Varronem transijsse; quod*

eius

eius exemplũ declarat. Paganalium ſanè Macrobius libro Saturnal. primo, cap. 16. meminit.

20 De ſtatutis diebus dixi] *Quidam exiſtimabit ſcriptum ab autore,* ſtatis, *quod non eſt: ſtati enim dies profeſti ſunt apud Macrobium, Varro tantum de feſtis in hunc locum uſque tractauit. Dixit autem ſtatutos, pro certis & conſtitutis diebus, quorum ex Faſtis ſtatæ obſeruationes notabantur. Ceterùm annales dies idem appellat, quorum celebritas quotannis in certos, uel etiam in incertos dies à magiſtratibus, uel ſacerdotibus concipitur: eorum dierum feriæ à Macrobio appellantur Conceptiuæ, ut Latinæ, Paganicæ, Sementiuæ, Compitaliciæ.*

21 Sementiuæ feriæ] *Ita ſemper ſcriptum in libris Varronianis de re ruſtica inuenio, & apud Paulum ex Pompeio libro* III. *Quod magis probo, quàm quod hîc erat,* ſementinæ, *cùm apud Catonem & Varronem, pira ſementiua ſimiliter dicta reperiantur.*

22 Sic dicto quinquies, KALO IVNO NOVELLA: ſepties, KALO] *Cùm antea,* ſic dictæ: Quinque Kalo &c. ſeptem Kalo &c. *ſcriptũ eſſet, ex ingenio tandè mutaui, quod in notis* V. *&* VII. *explicandis, excriptores & librarij corruperant. Reſtitutæ uerò lectionis aſsiduum autorem habeo Macrobium, qui libro Saturnal. primo, cap. 15. inquit, Priſcis temporibus, antequam faſti à Cn. Flauio ſcriba inuitis patribus, in omnium notitiam proderentur, Pontifici minori hæc prouincia delegabatur, ut nouæ lunæ primum obſeruaret aſpectum, uiſamq; Regi ſacrificulo nuntiaret. Itaque ſacrificio à Rege & minore Pontifice celebrato, idem Pontifex calata, id eſt, uocata in Capitoliũ plebe iuxta curiam Calabram, quæ caſæ Romuli proxima eſt, quot numero*

dies

dies à Calendis ad Nonas superessent, pronuntiabat: & quintanas quidem quinquies dicto uerbo, ΚΑΛΩ, septimanas repetito septies prædicabat.

23 Necesse est enim aliquo vti verbo] Omnimodo coniunctio quæ caussam hic reddat, uel similis aliqua particula, etiam scriptis manu defuit. Franc. Balduinus ingenij monumentis clarus, & eruditione præstans, legit, quòd necesse est aliquo. Ego quandoq; legendum putabam, Ita quia non potest lege agi, necesse est aliquo vti verbo, cũ quid peragitur. Nunc uerò creatum mendum ex simili scriptione suspicatus, nẽe ẽ em̃, caussam ex eo restituendæ coniunctionis arripui.

24 Quintus Mucius abnegabat eum expiari] Sic in libro Augustini rectè est: uulgò legitur, ambigebat eum expiari vt impium non posse; quod uerbũ Balduino non tam dubitantis, quàm uerecunde sententiam suam dicentis esse uidetur. Apud Macrobium sacerdotes affirmabant, eum qui feriatis diebus imprudens aliquid egisset, porco piaculum dare debere: prudentem expiari non posse, Scæuola Pontifex asseuerabat.

25 Quod fas tum intercedit, intercisi dies, aut quod intercisum nefas] Intercisi dies apud illum Deorum hominumq; dicuntur esse communes: eorum autem quibusdam horis fas est, quibusdã fas non est, ius dicere. Nam cum hostia cæditur, fari nefas est: inter cæsa & porrecta, fari licet: rursus, cùm adoletur, non licet.

26 Quando rex comitiauit fas] Mirari satis non possum, quid caussæ Lilio Gyraldo eruditissimo uiro

fuerit libro de Anno & mensib. hoc in loco legendi q.r. comitiauit, fissus, *quasi dies hic in fastis intercissus esset. Imò uerò cùm hæc notæ incisæ essent,* Q. R. C. F. *à Pompeio libro* XV. *explicatæ fuisse uidentur. Quod asseuerat Paulus ex Pompeio, & ad hunc Augustinus, inscitiaéq; damnat Ouidium, qui libro* V. *Fastorum extremo, inquit,*

Quattuor inde notis locus est, quibus ordine lectis,
Vel mos sacrorum, uel fuga, regis inest.

Intuenti autem Lilio uerba Varronis, cùm ait, quo die rex sacrificulus sacro facto in comitium uenit, esse ad id usque tempus nefas, ab eo fas, *fortasse diē intercisum persuaserunt, cuius certis horis nefas, & certis fas fuisse dicitur. Sed si occasionem legendi fissum inde Lilius accepit, debuit animum aduertisse, diei intercisi principio & fine dici nefas, intermedio uerò fas: quæ uarietas, multiplexq; mutatio intercisi diei, quem ille fissum noue, ut opinor, appellat, nō est in hoc quem fastum Varro, Pompeiusq; dixerunt, Quando rex comitiauit.*

Quod si hæc decem solum præuerbia] 27
Decem præpositiones Varro sibi uidetur enumerasse, at sunt tantum enumeratæ nouē: re, ad, ab, in, ex, sub, de, con, præ. Quare illis fuit addita dis, *sed à sciolo quodā emendatore remota, cùm sic autor, ut mea fert opinio, scripsisset,* succeſsit, & deceſsit, & diſceſsit, & conceſsit, &c. *Est autem summa inter præuerbia de, & dis, apud Grammaticos obseruata differentia.*

Sic alia, vt Libentina] *ita in libro Augustini, in alio quodam fuit,* libentia, *quod nomen pro uoluptate, leporéq; usurpat A. Gellius, libri* XV. *cap.* 2. *Sed uulgò libri sic habuere,* libidinoſus, ac Venus Libentina,

tina,& Libitina,ſic alia. *Et quidem cùm ſit apud Nonium Marcellum, Varronem ſcripſiſſe de lingua Latina, libro v. prolubiem & prolubidinem dici ab eo quod lubeat. Vnde etiam lucus Veneri Lubẽtinæ dicatur: aptius quàm huic, non ſatis ſcio, cui loco hæc uerba accommodari poßint. Quare & quæ uulgus legit, & alia, deſiderari hoc in loco ſuſpicor. Quod autẽ de Libitina dicitur, id eſſe Epitheton Veneris, autor eſt Plutarchus, Problemate 22.*

29 Terentius ait: Gaudia ſua &c.] *Alijs placet, Iuuentiuæ ait: placetq; ex duplici cauſa, quòd libro proximè ſequenti Iuuentium comicum memoret Varro, & quòd hoc loco relata uerba in Terentij comœdijs non reperiam. Olent tamen neſcio quid Terentianum adeò, ut cùm ſtylus orationis pro autore argumentũ & indicium faciat, nihil ex recepta lectione mutandum cenſuerim. Quod aiunt, illa Terentij uerba in comœdijs eius non legi, de reliquis & ſuperſtitibus uerum eſt: ſed quid impedit dicere P. Terentium illa in comœdia Agnorizomene ſcripſiſſe? Hæc enim eius legitima comœdia eſt, quẽadmodum libro XVII. teſtatur Pompeius.*

30 Herculi decuma data] *Noſter Varro in ea Satyra inſcripta περὶ κεραυνῶ, maiores ſolitos decimã Herculi uouere, ſcripſit: nec dies decem intermittere, quin pollucerent populum, ac ἀσύνβολον cum corona laurea dimitterent cubitum: quæ ſunt apud Macrobiũ libri III. capite 12. Morem autem decumandi induxit Euander in Latio tum primùm, cùm ob Cacum interfectum, Herculi boum decumas obtulit: & ſi uerum ex Diodoro Siculo accepimus, dixerat Hercules, uitam uicturos fœlicem, qui ſibi bonorum decumas dedicauiſſent. Quamobrem Sylla qui Felix dici uoluit, item & Craſſus qui diues, decimam Herculi*

Herculi uouerunt, ut refert in eorum uita Plutarchus. Eoq; pertinet quod decimam Plautus Trinummo *Herculaneam partem appellat. Idem ex more dixit Sticho, Decumam partem ex uoto Herculi polluceam.*

Libamenta porrecta sunt Herculi in ara, tum polluctum est] *Erat hic*, libamenta proiecta: *ut suprà eodem libro, inter cuius exta cæsa & proiecta, flamen prorsus uinum legit, & deinde, inter hostiam cæsam & exta proiecta, fas: sed ubiq; legere,* porrecta, *uiris eruditis placuit. Macrobius ad hanc rem libro primo, cap. 16. Sic habet, inter cæsa & porrecta fari licet. Idem libro tertio, cap. 2. ex disciplina Aruspicum, & ex præcepto Pontificum, uerbum solenne sacrificantibus ait, quo usus Virgilius* III. *Aeneid. Extaq; salsos Porriciam in fluctus. sicut Veranius ex primo libro Pictoris, ita dissertationem huius uerbi executus est:* EXTA PORRICIVNTO, *&c. Quo uerbo Plautus quoque usus, Pseudoli scena 3. In manibus exta teneam, ut porriciam.* 31

Porricere ergo, inquit Macrobius, non proiicere, proprium sacrificij uerbũ est. Quod scripsi, polluctum, *& hoc in loco, & proximè superioribus, in eo mihi plaudo, neq; ex ingeniosis quenquam puto, qui non* pollutum, *quod in omnibus libris, & apud omnes fuit, exibilandum existimet. Aliud certè est polluere, aliud est pollucere. Hoc autem sacrificale uerbum est dijs reddentium libamenta. M. Porcius in Rustico, cap. 132. Ioui dapali dapem ait polluceri. Cassius Hemina apud Plinium libri* XXXII. *cap. 2. Numam refert prohibuisse, ne non squamosi pisces pollucerentur. Sextus Pompeius lib.* XIV. *Herculi omnia esculenta, poculentaq; pollucere scribit.*

32 Vt cùm profanatum dicitur] *Lilius Gyraldus Historiæ deorum libro* x v i i. *legit, at* cùm profanum; *quasi si aduersatiua poneret ob oculos diuersam polluti, & profanati significationem. Sed paulò suprà ipse Varro dixit profanatum, pro in sacrario pollucto. Quod hic erat* profanum, *in participium mutaui, cùm se loqui de eo quod fani factum est, autor noster significet, & exprimat.*

33 Prætor urbanus quotannis facit, cùm Herculi immolat publice iuuencam] *Scripserat Varro,* P R. urb. *pro Prætore urbano, notas uerò priores ita librarij interpretati sunt,* Populus Romanus urbis; *eorum peccatum multò ante libros Augustini editos, Iacobus Cuiacius homo iurisperitissimus & morum literarumq; ueterũ studiosissimus, ostenderat. Ceterùm ad id quod ait Varro, adde, prætorem urbanum in capite lauream coronam gestasse, cùm Herculi rem diuinã faceret, ut testatur Macrobius libri* i i i. *ca.* 12. *Sacrum autem fecisse iuuenca autor est Varro, qua de re diuersi diuersa scripserunt. Liuius ait, sacrum Herculi ab Euandro factum, boue eximia capta de grege. Dionysius Alicarnassæus in hac sententia est ut iuuencus immolaretur: quod indicat Virgilius* v i i i. *Aeneidos, ibi,*

Perpetui tergo bouis, & lustralibus extis.

34 Sed translatione] *Veteres excusi habuere,* translatio, *liber Augustini, quemadmodum retuli: malim autem* translatitio, *sunt enim uulgò opposita, nomen proprium & translatitium: quo & infra eodem libro noster Varro utitur.*

35 Fatuus & faunus] *Erat,* fatuus & fatuè, *quidã tentabant,* & fatua, *& utrunq; infeliciter: eadem*

est

est enim uirilis & feminei nominis origo, eadem nominis, & aduerbij ex eo formati. Quò magis probanda est Italorum opinio, qui faunum à fando, in hunc locum subtiliter induxerunt. Inde certè & fatua & fatuus originem ducunt, de qua Macrobius libro 1. *Satur. ca.* 13.

Senes alij quod nimiũ nouum verbum 36
esset, vitabant] *Antea fuit, etiam in manuscripto Augustini,* senes aliquot nimium nouum verbum quod esset. *uerùm ex ea scriptura Varro quod plenè uult probare, minime assequeretur, nempe, si non omnes, sed tantum senes aliquot* nouissimum *respuebant. A. Gellij sanè libri omnes ueteres, & scripti, & formis excusi, testimonij suffragio adiuuant scriptionem, & opinionem meam, libro x. Noctium, cap.* 21. *& nobiscum idem Cuiacius sentit. Quoniam uerò Aelius Gallus, qui doctissimus eorum temporum fuerat, inquit, A. Gellius, nouissimo, ut improbo uerbo, uti uitauerat, ideo M. Tullius quantum is iudicat, eo tanquam non Latino abstinuit: licet M. Cato, C. Sallustius, C. Cæsar, alij quoque ætatis eiusdem, illo uerbo promiscuè usi sint. Hoc similiter obseruasse Valla sibi uidetur, elegantiarum libri* 11. *cap.* 50. *Sed si Plancus ad Ciceronem, nouissimè ad Lepidum usus sum, inquit, Epistolarum ad familiares, libro x. si Brutus ad Cassium scribit, ad nouissima auxilia descendemus: si denique ipse Cicero, lumen eloquentiæ Romanæ, dicit, in nouissimis esse, nouissima primis conferre, obscuruit planè A. Gelij, Vallæq; sententia. Quare uulgi usu, & familiarium autoritate motus noster Varro, quod uerbum senes euitabant, calculo suo probauit, infrà libro octauo, ibi, magis uespere nouissimum uesper. Idem Rustico libro* 1. *ludis Circensibus nouissimi circuli finem facit. Item, quar-*

tum fabrile sepimentum est nouißimum, maceria. Et infrà, nouißimè fœnum secari. Item libro III. *ibi, Hæ nouißimæ in triclinium ganearium introierunt.*

37 Vbi nuncupatæ pecuniæ sunt scriptæ] *Non dicit Varro nuncupatam dici eam pecuniam esse, quæ scripta est, sed in legibus* XII. *Tabularum factam eius mentionem, his uerbis,* CVM NEXVM FACIET MANCIPIVMQVE VTI LINGVA NVNCVPASSIT, ITA IVS ESTO. *Item in alio capite,* QVI QVOD LINGVA NVNCVPASSIT, INFICIATVS SIT, DVPLIONEM LVITO: *utrobique uerò nuncupaßit, id est, nominarit, locutus'ue erit. Ad hæc apud Pompeium nuncupata pecunia est, ut ait L. Cincius in libro* II. *de officio iurisconsulti, nomina certa nominibus proprijs pronuntiata. Sic uota nuncupata dicuntur, quæ Consules, Prætores, in prouincias profecturi, faciunt, ea in tabulas præsentibus multis referuntur. At Santra de uerborum antiquitate libro secundo, nuncupata colligit non directo nominata significare, sed promissa & quasi testificata, circumscripta, receptaq;. Quod tamen ita non esse, usus eius nominis promiscuus indicat, ut cum apud Vlpianum nuncupatur testamentum, & apud Pacuuium in Duloreste fidem nuncupantes conciebant populum.*

38 Hinc antiqua illa, dicis immo, & dicis caussa] *Horum nobis origo aperienda est, quam Augustinus Opinionum libro* II. *ignorare se confitetur. Et quidem qui ad dolum tegendum colore quæsito, magis quàm ex animo aliquid agit, quo se fecisse dicere poßit, quod factum nolet, quiq; apud Iurisconsultos lusoriè, perfusoriè, translatitiè, defunctoriè munere fungi, aut quid*

agere

agere dicitur, is apud uetustiores dicis immo, & dicis caussa *facere dicebatur. Prioris modi exempla nulla suppetunt, Posterioris, complura. M. Tullius in Verrem* VII. *ut posſit ſe dicere emiſſe, Artagatho imperat, ut aliquid illis, quorum argentum fuerat, nummorũ dicis cauſſa daret. Noſter Varro infrà eodem, dicis cauſſa fiebant quædam neque item facta, neque item dicta ſemper. Item Plinius ſenior libri* XXVIII. *cap. 3. Si Pontifici accidat dicis cauſſa epulanti. Ad quorum inſtar T. Caius libro primo de uerborum obligat. ſcripſit, Sæpe ad hoc commodantur pecuniæ, ut dicis gratia, numerationis loco intercedant. Vlpianus* XII. *ad edictum: qui maturius profectus eſt, uel dicis gratia cæpit Reipub. cauſſa abeſſe. Idem libro quinquageſimo: ſi finxit quis auxilium ferre, uel dicis gratia tulit, nihil hoc commentum ei proderit. Quibus omnibus in locis* dicis cauſſa, *uel dicis gratia uſurpatur, à dicendo ſignificatione ſumpta, cùm id quod fit, tantũ agatur, ut ſcilicet dici poſsit. Ceterùm quæ ſequuntur,* ſi dico &c. *mẽdoſa ſunt, quæq; emẽdare minime poſſum.*

In veſtimento ſartum, quod compreHenſum] *Varro ſartum à ſerie deductum putat: ego uerò à uerbo ſarcio originem habere. Sicut enim ſarcire, eſt integrum facere, ita ſartum, eſt integrum: & cùm in Augurum libris ita eſſet,* SANE SARTEQVE, *hoc pro integro, Verrius, Pompeius, Chariſius, & Porphyrio acceperunt. Eamq; ob rem quæ locantur opera publica, ut ſartatecta præſtentur, integra ex lege locationis præſtanda intelliguntur.* 39

Quirites à Curetibus, & ab iis, qui cum Tatio rege] *Alijs placuerat hic legere,* à Curenſibus; *ſed ſibi conſtantem imprimis. Varronem uideri* 40

concupiui, qui ſic libro ſuperiore ſcripſit: Collis Quirinalis, ubi Quirini fanum, qui à Curetibus, qui cum T.Tatio *Curibus uenerunt Romam. Ex ijs intellige,* & ab iis, *pro id eſt, per epexegeſim dictum eſſe: populum enim quem à Curibus opido Sabinorum, per fœdus in urbem Romulus recepit, Quirites uocauit, Liuio, & Plinio nepote autoribus. Quod autem ſcripſi, de conſtantia autori noſtro conſeruanda, ideo attuli, ne quis me Curenſium appellationem exiſtimet improbare, quam uel apud Sex. Pompeium reperio, ubi Quirinam tribum ait à Curenſibus Sabinis nomen ſibi uideri traxiſſe.*

41 Terentius ſignificat, cùm ait, ſatius eſſe ſua ſponte] *Varro de illa ſumma religione, quam in uerbis aliorum referendis ab eo quidam ſeruatam exiſtimant, ut alibi multum, ſic & hoc loco remiſit.* Ita enim *habet Terentius, Adelphis,*

Hoc patrium eſt, potius conſuefacere filium
Sua ſponte rectè facere, quàm alieno metu.

42 Nõ enim ſi volebat, dabat, quod ſponſu erat alligatus] *Hoc dicit: qui filiam deſponderat, ſi uolebat, non tantum dabat, ſed etiam ſi nolebat, & inuitus promiſſam dare cogebatur. Sic enim habuit Seruius Sulpicius, in libro quem inſcripſit de dotibus, ſolitũ in Latio. Qui uxorem ducturus erat, ab eo unde ducenda erat, ſtipulabatur eam in matrimoniũ ductum iri: qui daturus erat, itidem ſpondebat. Is contractus ſtipulationum, ſponſionumq; dicebatur ſponſalia. Tum quæ promiſſa erat, ſponſa appellabatur: qui promiſerat ducturum, ſponſus. Sed ſi poſt eas ſtipulationes uxor non dabatur, aut non ducebatur, qui ſtipulabatur, ex ſponſu agebat: iudices cognoſcebant. Iudex quam ob rem data, acceptáue non eſſet*

uxor,

uxor, quærebat: si nihil iustæ caussæ uidebatur, litem pecunia æstimabat: quantiq; interfuerat eam uxorem accipi, aut dari, eum qui spoponderat, aut stipulatus erat, condemnabat. Hoc ius sponsaliorum obseruatũ dixit Seruius ad id tempus, quo ciuitas uniuerso Latio data est. Hæc eadem Neratius scribit in libro, quem de nuptijs composuit. Quod autem post id tempus mutatum est, id tantum quod ad iudices fuit, qui de ea re cognoscerent, ut ex Varronis sequentibus uerbis studiosus scire poterit.

In Altraba Plauti] *M. Terentius Varro, cui nos frequẽtem operam damus, unus omnium hominum Plauti studiosissimus fuit, in eoq; adeò sibi placuit, quemadmodum refert libro* x. *M. Fabius, ut diceret Musas Aepistolonis sententia, si Latinè loqui uellent, Plautino sermone loquuturas. Is igitur cũ sub Plauti nomine comœdiæ* c x x. *ferrentur, & L. Aelium Gallum hominem eruditissimum, magistrum suum sciret,* x x v. *Plauti solas credere, præter unã & uiginti, quæ hodie una minus supersunt, quæq; olim ob huius assiduam operam Varronianæ uocabantur, in alijs censendis hac iudicij norma usus est, ut mores ingenij, atque linguam Plauti in comœdia examinaret, quò an is legitimus fuisset autor, cognosceret. Plautus enim sicut Saturnaliorum libro* I I. *Macrobius ait, adeò iocorũ uenustate clarus fuit, ut post mortem eius comœdiæ, quæ incertæ ferebãtur, Plautinæ tamen esse iocorum copia noscerentur. Sic Varro edito de Comœdijs Plautinis libro, cuius actu primo Geminos, Leones, Cordalium, nisi uoces & Lenones & Cordalium, Anus, Bis cõpressam, Bœotiam Plauti negabat, postea adductus stylo, atque facetia sermonis Plauto maximè congruentis, Bœotiam, quam Aquilij uulgus, ipseq; crediderat, illius nomine occupauã,* 43

ut libro III. *scribit* A. Gellius *Plauto uindicare non dubitauit.* Idem eo libro *comœdias* Ἀγροῖκος *et* Commorientes *Plauti esse negauit*, M. *Acutici asseruit: ut sit tibi à prologo* Terentiano *cauendum, cùm in* Adelphis *ait*, Eam Commorientes Plautus *fecit fabulam.*

Ad *hæc, cùm in mercationibus omni pecunia perdita*, Plautus *inopia coactus*, Romæ *ad agendas molas operam pistori locasset, eum in pistrino* Saturionem, *&* Additum *scripsisse, & tertiam quandam, cuius nomē non suppetit, noster* Varro, *& pleriq; alij memoriæ tradiderunt. Quare cum indubitatis illis,* Varrone *iudice & censore*, *Plauti legitimæ comœdiæ fuisse iudentur* XXIV. Amphitruo, Asinaria, Aulularia, Bacchides, Captiui, Casina, Cistellaria Curculio, Epidicus, Menæchmi, Mercator, Miles, Mostellaria, Penulus, Persa, Pseudolus, Rudens, Stichus, Trinummus, Truculentus *quæ supersunt: et quæ periere*, Bœotia, Saturio, Aditus, *& alia quædam, cuius quia nomen ab ijs qui eam legerunt, non accepi, minime prodere possum. Illis* Fauorinus Arelatensis Neruolariam *addidit*, A. Gellius Fretum: *quas de ambiguis & incertis eximi, & omnium maximè genuinas haberi uoluerunt.* Nonius *sanè* Marcellus *de* Astraba *fabula incertum inquit, an ea Plauti sit, & ita ambigit* A. Gellius *libri* XI. *capite* 8. *Ceterùm ea hoc loco, & libro sequente, illa cuius caussa in hanc tractationem excessimus, item* Cestio, Condalium, Colax, Friuolaria, Fugitiui, Neruolaria, Parasitus piger, Phago, Sitellitergus, *pro comœdijs* M. Accij *Plauti, cum illis quæ dubiosæ non erant, æquo & pari iure proferuntur. Qua in re sæpe animaduertere licet*, Varronem *cōmœdias, de quibus uulgus ambigebat, proferentem, ut certas de incertis suo testimonio redderet, Plautoq; uindicaret,*

ret, illis indubitatis, & ut Plauti more dicam, Plautinißimis inseruisse. Quod eam ob rem notaui, & alios obseruare cupio, ne quis cùm apud Varronem ex suprà scriptis comœdijs Plautus laudatur, sub Plauti nomine, iactã Plautij mentionem arbitretur: eo quòd apud ueteres I, simile lineã supergressum, iterati duplicatiq; uim habebat. Plautius certè quidam poëta comicus dictus fuit, quemadmodum illo de Plautinis comœdijs scripsit Varro: cuius quoniam fabulæ PLAVTI *inscriptæ forent, quasi Plautinæ acceptæ fuerunt: cùm essent non à Plauto, Plautinæ, sed à Plautio, Plautianæ. Illius Plautij fortasse apud Macrobium proferuntur Bacchария, & Calceolus, Saturnaliorum lib.* III. *capite* 16. *&* 18. *In hoc autem magis animi pendeo, Plautij'ne sint, an M. Accij Plauti apud A. Gelliũ adducti Trigemini lib.* VII. *ca.* 9. *& apud Põpeiũ adductæ comœdiæ, Artemõ, Carbonaria, Discolus, Feneratrix, Hortulus, Patina, nisi libro* XVI. *est Casina, Phasma, & Syrus. Item apud Nonium cùm Plauti creditæ comœdiæ citantur, Astraristio, Stematicus, Cornicularia, & Vidularia, quid dicam, prorsus nihil habeo. Hoc ab A. Gellio accepi, scripta ueterum poëtarum quòd à Plauto retractata, expositaq; fuerint, ac propterea stylum Plautinũ receperint, nomini eius complura adiecta fuisse.*

Sequor Hercle quidẽ. Iam lubẽter &c.] 44
Locus hic difficilis est intellectu, ob menda quæ mutatis, detractis, & ubi non oportuit, adiectis literis obrepsere, quæq; prorsus tolli sine Plauti comœdia non possunt. Ego suspicionem & opinionem, quam mea mẽte comprehendi, in contextu publicaui, ratus scripturam quæ qualemcunque sensum autoris ob oculos poneret, illa quæ nullum contineret, probabiliorem ingeniosis uisum iri. Vetus

lectio fuit, Hercule quidẽ: nam lubenter mea ſperata cõſequor: & quod ſine ſponte dicitur, uere &c. *Sed cùm in comœdia, Polyba ſequi ſe uirum diceret, ſubiuncta uerba uirginem minime decuerunt: quæ niſi in neutro genere* mea ſperata *dicit, debuit potius ſperati ſui meminiſſe. Verum ad illa quis ſequentia iunget,* quod ſine ſponte dicitur? *Si Polyba dixit ſe* libenter *ſperata conſequi, id aliud'ne quàm* ſponte *ſignificat? Sed inanibus nulla ratio ſubeſt: uanaq; per ſe uaniſſima ſunt. Coniectura noſtra, & niſi me nimius amor Varronis reſtituendi fallit, noſtra diuinatio ita ſcriptum ſubijcit:* Itaque hic quoque qui dicit in Aſtraba Plauti: Sequere, adſequere Polyba, diſce, meã ſpem cupio conſequi. Sequor Hercle quidem. Iam lubenter te, mea ſperata, conſequor: & quod ſine ſponte dicit, uerè neque ille ſperat, qui dicit adoleſcens, neque illa ſperata eſt. *Quibus uerbis emendãdis, quod alijs in autoribus factum frequenter cernimus, in Pandectis ciuilibus, & apud Quintilianum, mihi permiſi primùm, cùm* nam *in* iam *commutaui. Quòd poſt* libenter *addidi* te, *eam ob rem feci, quòd eiuſdem ſyllabæ iteratam mentionem facilè poſteriori nocere, alijs in locis obſeruaui, ut apud Tacitum initio Annalium, libro primo: & eò mihi audacius conceſſi, quod in arte emendandi à Faërno, alijsq; uiris literatis & eruditis habeam, non literas ſolum ſingulares, aut ſyllabas, ſed & dictiones integras ad illuminandum autorem, in contextum induci poſſe. Quòd* dicit *ſcripſi, & quod erat ſuſtuli, id mihi filum orationis, & ſimilis autoris ante poſita locutio perſuaſit. Iam uerò ſenſum Varronis*

ronis

ronis explicemus: cùm spes ab sponte deducatur, & tum quis sperat, inquit, cùm quod vult, sic fieri putat; *Plautinus adolescens domū ducturus Polybam uxorem, quae ab illo ut sequeretur admonita, sequi se, uerùm nescias inuitam'ne an uolentem, sponte'ne an coactam, dixit, neque uerè illam sperat, quam non putat nisi eo inuitante uenturam, neque illa sperata ab illo uerè dici potest. Admonitio nanque illa dubitabundum adolescentem de muliebris animi alienatione significat, ergo cùm quod uolebat, sic fieri non putabat, illam sperare minimè dici poterat. Quae ad inquirendum proprie quid sit* sperata *apud Plautū attulit noster Varro. Nonius Marcellus minus subtiliter, at apertius, Inter speratā, inquit, & dictam & pactā, & sponsam, hoc interest: quia uirgo postquam petitur, sperata dicitur. Plautus Amphitruone: uxorē salutat laetus speratam suam. Dehinc promissa, dicta, uel pacta, uel sponsa dici potest. Virgilius &c. Idem alibi explicat speratum, sponsum, ex Afranij fratribus: meum speratum adduce. & postea, speratam non odi tuam. Quae quidem interpretatio tametsi uerbis Amphitruonis malè apud illum relatis, peßimè accommodetur, uera tamen dilucidaq; uidetur, & huic ex Astraba loco aptari rectißimè potest.*

Vas appellatus qui pro altero &c.] *Laurentius Valla libro de notis scriptorum, cap. 31. scribit Varronem se non audere reprehendere, sed tantum affirmare, se quantum recordetur, aut intelligat, nō legisse uadem esse eum, qui pro altero uadimonium promittit, si uadimonium significat fideiußionem: sed eum, qui sponsor est alterius in capitis periculo, siue idem supplicium subiturus, siue pecuniam soluturus. Posterius hoc quod ait Valla uerißimum est, sed tamen non est illo priore uerius.*

Vtrunque locus idem Liuij ab illo productus confirmat, ex libro tertio: ubi Quintius Cæso capitis reus retentus in publico est: uades dare placuit. Vnum uadem trium millium æris obligarunt. & infrà. Tot uadibus accusator uadatus est reum. Hic primus uades publicos dedit, inquit Liuius: *ergo dare uades priuatis inter se, antequam populo darent,* Romanis *in usu fuit: & hoc solennia uerba in lege mancipiorũ apertissimè testantur.* Acceditq; Cornelij Nepotis *in* Attici *uita sententiæ* Varronis *scriptio, ibi:* Fuluiæ *cum litibus distineretur, magnisq; terroribus uexaretur, tanta diligentia officiũ suum præstitit, ut nullũ illa præstiterit uadimoniũ sine* Attico, *sponsor omniũ rerum fuerit. Quibus ex uerbis, etiam extra capitalem causam in priuatis iudicijs parti uades dari constat: quod* Valla *non animaduertit.*

46 Cum R, positione] *Omnibus in libris erat,* cum præpositione, *sed quæ unquam præpositio fuit in hac dictione, ornamentum? ergo ex osnamento addita* R *litera peperit ornamentum.*

47 Qui adlucet, dicitur lucere, ab ad & lucere] *Manuscripti habent,* dicitur lucere abluere, *quæ menda* Italorum, *qui in hoc munere uersati sunt, mentem adeò conturbauit, ut de huius uersus, duorumq; ob hunc proximè superiorum restitutione, desperauerint. Quisque ingeniosus ex similitudine literarum facile oblitos librarios iudicabit. Neque uerò simile quicquam unquam habuerunt* abluere, *seu lauare, & tenebras dissoluere.*

48 Luci item à luce, quòd &c.] *Quidam à contrario lucum dici putabant, quia umbra opacus parum luceret, quod si* M. Fabius *libri primi, capite decimo irrisit,*

ſit,quid de Varronis originatione dixiſſet?

Cerno pro video,atque idem valet :] *Sic* 49
ſcripſi, cùm nullus ſenſus erui ex ueteri ſcriptione poſſet. Quid enim eſt dicere, etiam cum librorum omnium fauorabili ſuffragio, cerno idem valet. Itaque pro video? *quid, illud idem quò refertur? uel quid eſt quod pro uideo uſurpabitur?*

Cernito in teſtamento, id eſt, facito vi- 50
deant te eſſe heredem] *Audacter hunc locum, ſed feliciter Itali emendauerunt, cùm eſſet anteà peßimè,* &c. qui id teſtamento. *Quæ ſcriptura pro ſolennibus uerbis teſtamentorum illa innuere uidebatur,* facito videant &c. *cùm ſolita uerba heredum inſtitutionibus adhiberi, fuerint hæc, quantum ex reliquijs Vlpiani accepimus,* TITIVS HERES ESTO, CERNITOQ. IN DIEBVS CENTVM PROXIMIS, NISI CREVERIT, EXHERES ESTO. *Quod ſi cui obſtrigillãdi cupido uetus lectio magis placeat, is uideat plenus'ne ſenſus ſit uerborũ,* qui id in teſtamẽto, *an non illis addi aliquid ſit neceſſe? puta, uerbum* iubet, *uel,* dicit? *Sic enim fiebat olim, ut C. Plinius nepos à Iulio Longo Pontico factus heres, ad Traianum ſcribit: Rogauit enim teſtamento, ut hæreditatem ſuam adirem, cernerémq;.*

In cretione adhiberi debent teſtes] *Anti-* 51
quus liber habuit, adhibere iubent: *ſed quæſo quis iubendi cuiquam facultatẽ dedit? ex qua parte iuris ciuilis prodijt hæc autoritas? Ego quod poſui, facilè doctis placiturum confido. Teſtatio autem hæredis, de qua Varro noſter intelligit, hæc eſt apud Vlpianum in Fragmentis,* CVM ME MÆVIVS HEREDEM INSTI-

TVE

TVERIT, EAM HEREDITATEM ADEO CERNO Q. *Et hac de re plura apud illum.*

52 Ennius vsus: vos epulo postquam spexit] *Ennius libro decimosexto Annalium sic habuit, Quod ubi rex sedulo spexit de pontibu' celsis. Vti est relatum à Pompeio, de uerborum significatione libro* XVII. *apud quem ex ueteri codice, qualem retuli lectionem uiri docti coniectauere, cùm anteà, rex paulò, legeretur.* Ex illo *Varronis locus uidetur emẽdari debere.*

53 Dictum poëtæ: audio haud ausculto] *Ita scripsi, cùm uulgo disiunctiua particula pro negatione legeretur. Nescio uerò cuius poëtæ dictum Varro proferre uoluerit.* Hoc didici, *auscultare pro obsequi posuisse Pacuuium (ut Nonium emendo) Chryse-magis audiendum quàm auscultandum censeo.* Eodemq; *Cæcilius apud illum, Audire ignoti quod impero solent, non auscultare.*

54 Concionem habet, qui lustrum conditurus] *Erat hic anteà,* conuentionem habet: *quod peccatum in sequentibus quater commissum, quater emẽdaui, ut infrà primùm ita legas,* VOCA AD CONCIONEM OMNES QVIRITES: *& posteà,* ITE AD CONCIONEM HVC: *& infrà,* vnde vocare posset ad cõcionem: & ibi, vox ad concionẽ vocantis exaudiri posit. *Hæc uerò loquẽdi forma, illa expulsa, placuit, eo quòd nemo conuentionem in ea significatione usurpauit, licet conuentus agere, celebrare, instituere, indicere dixerint: at concionem uocare, Liuius, aduocare, Messala Augur, & habere A. Gellius dixit.*

55 Bœotia ostendit: quam comœdiam Aquilij esse dicũt] *Legebatur,* comœdiam Alij esse,

esse, idq; non sine peccato: quod ut corrigerent ex Italis docti uiri, in aliud incurrerunt, dum M. Attij *rati sunt scribi oportere.* Eos *mouit, quod libro proximè superiori* Plautus *dicitur* M. Attius, *ubi citatur ex Casina. Sed eorũ apertè falsa est siue opinio, siue sententia.* Noster *enim* Varro *in libro de comœdijs Plautinis, primo actu, uerba hæc ponit:* Nam nec Gemini, nec Leones, nec Cordalium, nec Anus Plauti, nec Bis *compressa*, nec Bœotia *unquam fuit.* Nisi *si illi se tuentur, eo quod* A. Gellius *libri* III. *cap. 3. scribit,* Varronem *stylo, & lepore* Plautini *sermonis adductum, de* Bœotia *quin* Plauti *foret nihil dubitasse.* Verùm *si* Bœotiam A. Attij *credidisset, non dixisset,* esse dicunt: *quod scripsit, cùm* Bœotia *in una & uiginti indubitatis non erat, & ut idem* A. Gellius *refert, esse* Aquilij *dicebatur.*

Item circum aras mitti solitũ tum, quom 56
inliceret] *Sic posui, cùm multiplicatas dictiones librarij antehac omisissent: hoc probaturũ illum spero, qui similem phrasim suprà obseruauerit, ibi,* accensum solitum tum esse iubere. Et *quidem tam hîc facilè peccatum, quàm apud* Metianum *in* Pandectis *fuit, de lege* Falcidia, *capite 32. ibi,* Honorariæ *actiones &c. cùm bonis actoris, defuncto eo, augmentum rei, decessionem'ue (si tales erunt, ut in heredem quoque transeant) præstabunt.* Quibus *ex uerbis, sic scriptis, cùm sensum exculpere nemo possit,* P. Faber *uir ingenij diuitis & amœni, cùm unà* Romæ *essemus, feliciter nobis eum locum emendauit, ut legeretur, augmentum, tum rei decessionem, si tales &c.* Quæ *quidem scriptio sententiam* Metiani *è tenebris in publicam lucem educit.*

Hoc ipsum inlicium &c.] Dicit Varro M. 57

Iunium

Iunium, opinor, Brutum in commẽtarijs suis posuisse uocabulum inlicium, sed per e, *ita scripsisse,* inlecium. *Quod tamen inquit,* ibi idem est, *cum ab illicio uerbo, deducatur illexi, & illectus: hoc significat Varro, ibi,* quòd illicit & illexit: *sic enim scriptum oportuit, non ut erat,* illicite illexit. *Quid enim habet illicitum cum illicio commune? Illud uerò ex eo uerius uidetur,* quia I, cum E, magnam habent communitatem. *ita enim rectè quidam hunc locum emendauit. Consuetum enim ueteribus id fuit, ut his literis* I, *&* E, *plerumque in medio, plerumq; in fine dictionum indifferenter uterentur, quemadmodum testantur antiquæ inscriptiones, & Macrobius Saturnaliorum libro primo, cap. 4. prodidit. Quæ Varronis sententiam ex germana scriptione, meo quidem iudicio, in plano ponunt: quò magis miror quid subsit caussæ, cur locus hic Augustino adhuc mendosus esse uideatur.*

AD LIBRVM VI.

1 Inde si pòst aliquæ demptæ sint] *Qui uetustis autoribus emendandis dant operam, in magnas sæpe angustias adducũtur, maximè sicubi placita lectio, manuq; scriptorum autoritate confirmata, hũc, purus autoris stylus, orationisq; recta series, illuc, animum in diuersa trahunt. Hoc in re præsenti commodißimè dicitur, ubi scriptoris eruditißimi scriptionem ab aliquo uel librario, uel correctore, quod minime decuit, contaminatam & corruptam, doctißimi uiri ex Transalpinis suspicamur. Ita uerò hic olim legebatur:* indè si pòst aliqua dempta sit obscurior fit uoluntas in posteriores

non

non reprehendenda. Igitur in illis qui &c. *Quibus in uerbis Italorum suspicio adeò meam auxit, ut signum pro argumento, & coniecturam pro testimonio publicarim. Peritiores uiderint nouáne nostra, an recepta, communisq; lectio sit melior.*

Operam Myrmecidis ex ebore] *Myrmecides Milesius eburneas quadrigas fecit, quæ sub musca abscondi possent: opus quod propter nimiam exilitatem, ea quam haberet, homines magna admiratione obstupefecit: quemadmodum Aelianus promiscuæ historiæ libro primo, & Plinius senior libro* VII. *retulerunt.* 2

In poëmatis non omnia verba &c.] *Erat hic:* in poëmatis verba omnia quæ habent etyma possunt dici nec multa: ab eo quod non erunt in lue. &c. *quod cùm falsum esse liquidò constet, ita Varronem scripsisse, eius honoris caussa, nunquam ausim existimare.* 3

Licet multùm legeris C. Aelij hominis in primis in literis] *Vulgò scriptum est,* legeret Aelij, *in libro Augustini,* legerim. *Sed utrunque repugnat infrà posito uerbo,* videbis. *Hic autē C. Aelius imprimis in literis Latinis exercitatus, cuius meminit Varro, est cognominatus Stilo, qui carminum Saliarium explanationem cōscripsit, & familiarißimè à Sex. Pompeio citatur autor, inter cætera libro* XI. & XV. 4

Vt quia quare ad medēdum medicina] *Italis quibusdam placet legere,* à medendo medicina: *sed cùm ea lectio neque Varronis sensum plenè præsentet, neque mihi animū expleat, quidpiam huic loco deesse, & mihi & Augustino uidetur.* 5

Testaque meta sunto quoad ego eas re-

linquam] *Excusi ueteres habebant*, testacq; me ita sunto quo ad ego eas te linquam &c. *Sed ex neutra scriptione sensus erui potest, adeò locus est corruptus.*

7 Expirante vapore videmus &c. *Vetus scriptio peccatum ferebat nouum, nisi Gabriel Faërnus Cremonensis poëta, rerum literarumq; ueterum impensè doctus, & in pensitandis uetustis autoribus bene diligens, hunc locum ex Ciceronis II. Tusculan. emendasset. Erat antè*, expirante vapore vides vnde ignes cluet mortalibus diuis. *Is uerò quod scripsimus restituit*, expirãte vapore uidemus vnde ignis lucet mortalibus clam diuisus. *Marcus autem Cicero prædicto loco sic habet, nulla tamen Næuij facta mentione: quomodo fert apud eum Prometheus dolorem, quem excepit ob furtum Lemnium, unde ignis lucet mortalibus clam diuisus?*

8 Velle tueri villam] *Peruetustus liber sic habet, qui tamen mihi non omnino satisfacit; ex opinione legerim*, velle tueri vitam. *Sanè utraque melior est lectio, quàm ut illa etiam ex fide manuscriptorum recepta, debeat retineri:* bellum tueor, & tueri villam. *Neque uerò apud autores scriptũ unquam fuit*, bellum tueor, *pro, seruo, custodio, prouideo, defendo: quid enim illud esset dictu? Potuit legi*, tueri villam, *sed illepidè noster autor id exemplum attulerit. Quòd autem à Varrone scriptum magis puto, apud Q. Flaccum est-uitam famamq; tueri. Hoc sensu M. Tullius libro I. de officijs dixit, se, uitam, corpusq; tueatur: & epistol. ad Cæsarem: ut sciret tuenda maiore cura esse, quàm parata sunt.*

9 Qui sacras ædeis curat, ædituum, non ædi

ædituumum] *Apud A. Gellium libri* XII.*capite* 10. *Marcus Varro in libro secundo ad Marcellum de Latino sermone, æditimum dici oportere censet magis quàm æditum: quòd alterum sit recenti nouitate fictum, alterum antiqua origine incorruptum. Sic enim in sacris* Argeorum *scriptũ fuisse accepimus,* CISPIVS MONS SEPTICEPSOS APVD ÆDEM IVNONIS LVCINÆ VBI ÆDITVMVS HABERE SOLET. *Quare in eo quod hic ait Varro, sui temporis auribus sese accommodasse uidetur.* Hoc ego conijcio ex *eius uerbis* Rustico *libro* II. In *ædem* Telluris *ueneram rogatus, inquit, ab æditimo, ut dicere didicimus à patribus nostris: ut corrigimur à recentibus urbanis, ab æditumo.* Huc *spectat quod* Pomponius Attellanã *fabulã inscripsit,* ÆDITVMVS. *Item* M. *Tullius in Verrem in exemplaribus fidelißimis habet*, Aeditimi, *custodesq́; maturè sentiũt. Sed pro eo in libris uulgarijs, æditui, scriptũ esse* A. *Gellius retulit. Quod dicit hîc & libro sequẽte Varro, approbatq́; Festus eum* qui sacras ædes curat, ædituum, *idem est, cum eo quod institutionũ ciuilium libro primo Triũuiri posuere, æditúos dici qui ædes tuerentur: unde cognomen datum illi* Valerio *poëtæ, cuius uersus* A. *Gellius refert, libro* XIX.*cap.*9. *His concinit* T. *Lucretius, libro* VI. *extremo*

Onerataq́; paßim
Cuncta cadaueribus cælestûm templa manebant
Hospitibus loca, quæ complerant ædituentes.

Adeò ut ex eo quod Lucretio placuisse coniectura consequor, expreßitq́; noster Varro, ab ædibus tuendis ædituum magis dictum putem, quàm unam literam elisam ex eo nomine, quod prius æditumus dicebatur.

10 Vide quod opus est vt fiat] *Plautina hæc sunt ex Menæchmis, actus* II. *scena* 3. *quæ sic ex ipsis Plauti libris scripsi, cũ antea uariaret lectio, alijs* vide quid opus siet, *alijs* vide quod opus fuat, *alijs* vide quid opus fuat, *partim ex opinione, partim ex manu scriptis legentibus.*

11 Quod est, Terrarum amfracta reuisam] *Contigua superiora uerba;* signum candens, in Hectore, *significant exinde ea, non autẽ hæc deprompta. Etenim fortasse illius comœdiæ autor est* Ennius, *qui fabulæ* HECTORIS LYTRIS *nomen indidit. Hoc autem hemistichium uti* Bentinius *primus omnium animaduertit,* L. Actij *est: cuius quoniam* Varro *suprà testimonium recitauit, nunc quasi indicaret apud illum, ait,* quod est. *Versus autem ex* Eurysace Actij *fuit, si uerè* Nonius *refert,*

Sup Oceani stagna alta patris, terrarũ amfracta reuisam.

12 Apollo, qui umbilicum certum terrarũ optines] *Vetus fama est,* Ioui *ingentẽ cupidinem orbis dimetiendi, eiusq; meditullium addiscendi, incessisse, tum eum duos coruos, ut refert* Strabo, *uel, ut* Plutarchus, *olores, uel aquilas paris celeritatis dimisisse, alteram ad ortum, alteram ad occasum, qui ab ultimis terrarũ oris mediterranea petentes, eodem* Pythona *conuolarint, eiusq; rei argumento, aureas duas aquilas illic posteà dicatas fuisse,* Pindari *interpres scribit. Exinde quemadmodũ refert* Pausanias, *locum illum terræ mediũ* Delphi *rati sunt, & umbilicum orbis terrarum, qualiter* Liuius *libro duodequadragesimo nuncupat: in illoq; è lapide candido extructum monumẽtum ijdem* ΟΜΦΑΛΟΝ *appellauerunt. Ad ea respexit* Ennius *in relatis à* Varrone *uerbis:*

item

item & Ouidius Transformationum libro decimo, ibi,

- & orbe

In medio positi caruerunt præside Delphi.

Similiter autor quisquis est, obscœni carminis, ait:

Pallas Cecropias tuetur arces,
Delphos Pythius orbis umbilicum.

Neque hic locus est terrarum medius] 13 *Plutarchus libello de defectis oraculis, ex auditione testis est, Epimenidem Phæstium cùm apud Deum fabulam Iouis suprà recitatam reprehenderet, oraculumq; obscurum & ambiguum accepisset, dixisse:*

Non est umbilicus quisquam terræ'ue, maris'ue,
Sed si quis, notus Dijs, haud mortalibus ullis.

Quam ob rem eum paulò pòst Deus, uti tum credebant & loquebantur, merita pœna multauit, qui fabulæ priscæ, tanquam tabulæ pictæ, manus audaces intulerat. Debuit igitur cùm quod hîc posuit, scripsit Varro, alieno periculo cautior, si quam numini reuerentiam præstitit, hæc potius reticere, quàm dicere.

Neque noster vmbilicus est hominis 14 medius] *Andreas Vesalius aduersus receptam uirorum principum autoritate sententiam, idem libro sexto de hominis fabrica tradit, scilicet, non in umbilico, sed in pubis ossium coalitu, corporis humani exquisitissimum medium esse. At in diuersa hæresi M. Vitruuius est, qui libri tertij, capite primo, inquit, Corporis centrum medium naturaliter est umbilicus. Nanque si homo collocatus fuerit supinus, manibus & pedibus pansis, circiniq; collocatum centrum in umbilico eius, circumagendo rotundationem utrarunque manuum & pedum digiti linea tangentur. Hoc Claudio Galeno placuit, libro XV. de usu partium,*

& libro II.*de placitis* Hippocratis *&* Platonis.

15 Ad latus foraminis est quiddam, vt thesauri specie, quod Græci ὀμφαλὸν dixerunt] *Legebatur etiā ex libro Augustini, ut terræ mediū esset,* quod uocāt Delphis in æde foramē. ad latū est quiddā, vt thesauri speciē, quod Gręci ὀμφαλὸν vmbilicum dixerunt: *uerùm ea scriptio difficultatem, & mēdi suspicionem magnam inducit. Quid enim est dicere,* uocāt Delphis in æde foramen? *Quid est præterea dicere,* ad latum est quiddā, vt thesauri speciē? *aliquid esset fortasse, si* specimen *uel si* species *scriberetur: sed tum quomodo illa* ad latum &c. *superioribus uerbis coniungeres? Et sanè cùm* z, *pro* m, *scribēdo frequenter librarij olim uterentur, facili negotio factum est, ut* ad latuz, ad latum, *pro* ad latus *explicuerint. Ceterùm quòd* foramen *in patrium casum mutaui, & transposui, in eo iudicium Adriani Turnebij, unius omnium nostra, patrumq́; memoria doctißimi uiri secutus sum. Locum uerò qui Delphis ad foraminis latus erat,* Græci ὀμφαλόν dixerunt, *nō ut anteà recepta scriptio suadebat,* umbilicum: *cuius sanè mentio è glossemate in contextum irrepsit. Refertur autem fuisse is locus* thesauri specie: *quòd in eo multi populi thesauros suos seruandos deponerēt, & Dei tutelæ cōmitterent, ut de Gnidijs prædicto libro nominatim Plutarchus scripsit. Sic in templo Dianæ Ephesiæ thesaurū ab Annibale depositum, apud eundē, & ab alijs in Bacchidibus Plauti, & in Aulularia legimus. Vnde est quod in æde sacra depositorum Athenæi libro* VI. *cap.* 4. *& in Pandectis ciuilibus iactam sæpe mentionem reperias.*

Cosau

Cosauli, dolosi eso] *Vulgaris lectio fuit,* orculo, dolosi, eso, pro osculo, dolori, ero &c. *Sed in omnibus libris & hæc uerba, & quæ proximis duabus lineis consequuntur, mendosa.* 16

Sed fiet mutua muli] *Cùm legeretur* mutuā mulinam. *Erasmus* mutuum muli. *subaudito scabunt, hoc loco legendum putauit. Is certè erat titulus Satyræ nostri Varronis, quam bis in* Nonij *monumētis prolatam esse memini,* MVTVVM MVLI SCABVNT. *Sed non aliter quàm scripsi, etiam aduersus librorum ueterum autoritatē, Octauio Pantagatho ratio metri legere persuasit. Sanè idem cetera huius epigrammatis uerba, antea conturbata, in ordinem Augustino probatum, redegit: cùm ante sic esset in manu scriptis & formis excusis:* 17

Ridiculum est cum te Cascam tua casca dicit.
Amica Philoptonis eius, qui senex puerum dicit pusum, puellam pusam.
Sic fiet mutuam mulinam, ut sis uerè pusus tu, tua amica senex.

Et ut ea taceam quæ Pantagatho fœcundum ingenium peperit coniectando, postrema illa uerba, tua amica senex st, *idem ex testimonio Prisciani libro* III. *in lucem eduxit. Fertur autem* Pomponij *apud illum hoc epigrāma, non ut hic erat,* Papinij, *& ibi proculdubiò semper lectio fuit emendatior. Pomponium etenim unum Atellanarum antiquißimum scriptorem Macrobij libro primo, A. Gellij* XVI. *capite septimo, & Festi decimoseptimo, & decimooctauo, & alterum Tragœdum ab Horatij interpretibus laudari, at nusquam Papinium pro uetere poëta recitari uidimus. Quibus adde Velleium Paterculum in posteriore, ibi: Sanè non ignoremus eadem*

ætate fuisse Pomponium, sensibus celebrem, uerbis rudē, & nouitate inuenti à se operis commendabilem.

18 Ambegna bos apud Augures] Placuit alijs legere hoc in loco, ambiegna, & iisdem placuit in scriptione huius nominis, Festi, & Fulgentij dissidium. Festus ait, si uera Paulus retulit, ambegni bos & ueruex appellabātur, cùm ad eorū utraque latera agni in sacrificium ducebantur. Fulgentius in libro de obscuris, Bæbius Macer, qui fastalia dicrū scripsit, ait, Iunoni eas quæ geminas parerēt oues, sacrificare, cum duobus agnis altrinsecus alligatis, quas oues ambignas uocari, quasi ex utraq; parte agnos habētes. Ex ijs Varro ambiegnas, Pompeius, ambegnas, Fulgentius ambignas dixerit. Ego Festi chirographum secutus idem apud cæteros, scribendum, legendum, & retinendum esse contendo: facilior enim & planior est nominis ratio, uolēti quasi ambagna, dicere ambegna, quàm uel ambigna, uel ambigna.

19 Ennius: Vtinam ne in nemore &c.] Quod scripsi, Bentinium anteà publicasse animaduertas, qui Politianum ex Centuriæ capite 28. autorem habuit, ut ille Ciceronem ex ad Atticum libro v. ubi in Enniano uersu scriptum est nō cecedisset, ut hic olim erat, sed accidisset, quod hic approbauimus: uti approbamus & trabes, de qua Priscianus testis libro VII. & Varro infrà, ubi de analogia.

20 In Medo Ennius: Cælitum Camilla expectata] Si Ennij Medus ulla comœdia fuit, quod non puto, debuit Varro more suo scripsisse, idē in Medo, quoniam proximè suprà posita uerba ipsius Ennij sunt, hoc nostro & Cicerone testibus. Verùm Macrobius libri III. capite 8. Sic habet: Nam & Pacuuius, cùm de Me-

dea

dea loqueretur, Cælitum Camilla expectata aduenis, salue hospita. Quare illo duce, si mihi autoritas uoluntati par esset, uerba quæ uulgus Ennio *tribuit, Pacuuij esse uindicassem: & iam huius loci scriptio haberet,* In Medo Pacuuius. *Fuit enim eius sic inscripta comœdia, quam libris* XV. & XVII. & IIXX. *Pompeius protulit. Sed quod nunc nos duntaxat tentamus, posteri adseuerauerint.*

In nuptiis camillus, qui cumerum fert] 21
Libri omnes habuerunt cum merum, *sed aliter ego* Q. Horatio I. *Sermonum & Pompeio Festo autoribus scripsi: ex quo Paulus epitomes libro tertio, inquit, Cumerum uas nuptiale à similitudine cumerarum, quæ fiunt palmeæ, uel sparteæ ad usum popularem, sic appellatum. Idem de cumera, sed corruptissimis uerbis epitomauit, Cumeram uocabant antiqui uas quoddam, quod opertum in nuptijs ferebant, in quo erant nubentis utensilia, quod & camillum dicebant, eò quòd sacrorũ ministrum* κάμιλλον *appellabant. Notandum tamen ex Varroniana doctrina, cumerũ adhibere in nuptijs, non fuisse ex more* Romano: *sic enim ipse scripsit:* in quo quod sit in ministerio plerique extrinsecus nectunt. *Hoc ego ita legere tam rectè quibusdam nec ineruditis uideor, quàm in superiore & in hac scriptione,* in quo quid sit, *Itali peccasse uidentur.*

Verbum Græcum arbitror, quod apud Callimachum in poēm. β. inueni] 22
κάμιλλον *nomen esse Græcum Sextus quoque Pompeius testatus est. Ad hæcq; apud Macrobium prædicto libro tertio, Statius Tullianus de uocabulis rerum libro primo, ait dixisse Callimachum, Thuscos Camillum appellare, Mercu-*

rium, quo uocabulo significant præministrum deorum.

23 Plautus: Epeum fumificũ cocum] *Varro Plautum horum uerborum laudat autorem: non sunt tamen hæc relata ex* XX. *superstitibus Plauti comœdijs, nisi mihi deficit memoria. Quòd uerò in sequentibus dicit Epeum equum fecisse, in eo minime ab Homero dissentit, qui Odysseæ* Λ. *inquit,* – εἰς ἵππον κατεβαίνομεν ὃν κάμ' Ἐπειός. *Eodemq; spectat hemistichion Vergilij Aeneidos* 11. – *ipse doli fabricator Epeus.*

24 Qui enim verba &c.] *Tota hæc clausula mendosissimè scripta fuit, cuius priorem partem correxi, posteriorem Itali restituerãt: utrique uerò ex opinione sola, audacter, sed, ut uidetur, feliciter: nisi me scriptoris istius omnisq; antiquæ orationis amor atq; ueneratio, cæco esse iudicio facit. Erat in libris omnibus,* qui enim verba haberet orationum publicè aduersus eum quod legebatur, ab oratione orator dictus. *Sed illa* aduersus eum *quò referas? Equidem cõcinnius putaui scribere,* aduersus eum cum quo belligerabatur: *quoniam facile fuit Librarium, ut aliàs admonuimus, ob dictionum & scriptionis similitudinem,* eum & cum, *alterius obliuisci: facilè quoque belligerandi uerbum respuere, quo tamen Plautus, Ennius, & Liuius usi sunt. Sequitur deinde,* cum res maiore ratione legebantur potissimum, qui caussam commodissimè orare poterant. *Itali ex coniectura uerisimili suaserunt,* cum res maior erat, eo legebantur, *& id quidem rectè: sed illius prӕuerbij collocatio, & qualitas personarũ de quibus loquimur, facit ut malim scriptũ,* eò legabantur. *Iidem enim & oratores & legati, quod* eò legabantur

tur

tur *dicti fuere: ut* Plauti Sticho *actus* III. *Scena altera,* Oratores *sunt populi summi uiri,* Ambracia *ueniunt huc legati publice.*

Apud Ennium: Menses constituit] *Quod* 25 *est infrà,* Eundem Pompilium &c. *indicat* Ennium *de Numa Pompilio dixisse,* menses cōstituit, idémque ancilia. *Sic autem legendum inter doctos conuenit, exploso quod erat,* mensas constituit. *Pompilius enim ad cursus Lunæ in* XII. *menses descripsit annum. Idemq; cum imperij pignus scutum breue, dictum ancile, è cælo cecidisset, ad illius exemplar à* Manurio Veturio *complura fieri curauit, ita ne cæleste internosci posset, eaq; Salijs seruanda tradidit, quos per urbem canentes carmina Saliaria, cum tripudijs solenniq; saltatu, arma cælestia per urbem ferre iußit, uti* Liuius *& alij retulerunt. De cæteris* Sext. Pompeius, *libro* XI. *&* Ouidius *libro* Fastorum *tertio, in ancilis etymo cum* Varrone *consentiunt, ut dicatur ancile, quod ab omni parte recisum est.*

Saturnio in carmine. Libáque, fictores, 26 Argæos] *Varro suprà de uersibus, quos uocabant Saturnios mentionem fecit, qui quales fuerint,* Sext. Pompeius *libro* XVII. *indicat, his uerbis: Versus quoque antiquißimi, quibus Faunus fata cecinisse hominibus uidetur, Saturnij appellantur, quibus & à* Næuio *bellum Punicum scriptum est, & à multis alijs plura composita sunt.* Hoc *igitur adseuero,* Q. Ennium, *uti carmē Sotadicum scripsit, ex quo citat eum* Paulus *epitomes libro* III. *sic & Saturnium carmen composuisse, ex quo noster hic autor eum autorem habet. Verba enim* libaque &c. *idem* Pompeius *libro* IIXX. *ubi de* Tutulo, Ennij *esse existimauit,*

mauit, & pro Ennianis *retulit. Quam ob rem quod erat etiam in manuscripto quodã, post* incisa, Item alibi. Liba que &c. *meritò respuisse uideri debeo: si certum testimonium est incerto in literis idoneius.*

27 Apud Lucilium: Thynno &c.] *Luciliana quæ sequuntur ita mendosa &* Italis *&* Gallis *omnibus uidentur, ut animum planè de eorum restitutione despondeam.*

28 Ea à corde, quod inde sortes] *Seruius* Maurus *Apollinis cortinam ait dici, locum unde oraculum exiret: uel quia* Apollinis *tripos corio* Pythonis *tectus est, uel quia ibi sint certa responsa, quasi certina: uel quod est uerius, quia illic cor uatis tenetur. Nam cauerna in templo fuit, ad quam* Phœbas *rapta uaticinabatur. Hæc ille ad* III. *Aeneidos, ibi, – adytis cortina reclusis.*

29 In Cornicularia: Qui regi latrocinatus decem annos Demetrio] *Libri omnes tam scripti, quàm excusi habent,* Cornicula, *& quidam,* latrocinatus duodecim annos. *Sed in utroque mendum est: at in illo grauius peccatur ab ijs, qui ut* Aulul*ariam, &* Mostellariam, *inscriptam à* Plauto *Cornicul*ariam *animaduertisse debuerunt. Sic enim à* Nonio *Marcello de proprietate sermonum profertur & aliàs, & ibi: Latrocinari, militare mercede. Plautus in Cornicularia, Latrocinatus decem annos &c.*

30 Quòd itent vti illi milites cum ferro] *Dixit Varro à ueteribus poëtis milites appellari nomine latronum, ut Plauti Milite Glorioso:*

Quinquaginta centum in Siclo latrones,
Sunt homines, Tu quos occidisti uno die.

Et infrà:

Vt in tabellis, quas consignaui hic heri,
Latronibus ego denumerem stipendium.
Nam rex Seleucus me opere orauit maxumo,
Vt sibi latrones cogerem, & conscriberem.

Ideo uerò militibus eam indiderunt appellationem, quòd similiter armati incederent. Hoc autem, ut ex Varronis scripto elici posset, Italorum consensio fecit, legendo, itent, *pro eo quod erat,* item: *& postquam nobis ex eo uerbo ad hunc locum elucidandum, eorum industria, aperta fenestra fuit, hic aliquantulum mihi permisi, quo accuratius studiosorum utilitatibus inseruirem: & eam ob rem inter similes literas, pronomen quod excidisse putaui, pristinæ luci ex opinione restitui: ut cùm anteà* item vti milites *esset, in posterum* itent vt illi milites *legi debeat. Videbunt ingeniosi nostrá'ne, an recepta scriptio sit planior, & utra sensui autoris accommodatior.*

Diabathra in pedibus habebat, &c erat amictus epicroco] *Diabathra genus solearũ Græcanicarum dixit Festus: & de illo nomine factum id quo Plautus in Aulularia usus, ibi, Sedẽtarij, sutates, diabathrarij. Præterea epicrocum idem Festus dixit, genus amiculi croco tinctum, tenue, & perlucidum.* 31

In Menechmis Plauti; Inter ancillas &c.] *Hæc uerba ex actus quinti Scena secunda è Menæchmis proferuntur: nomine comœdiæ à nobis emendato, ex ipsa eius inscriptione, & Sex. Pompeij libris scriptis, cùm antè perperam esset,* Menahemis, *& hic, & infrà, ubi producitur eius comœdiæ uersus, ex actus primi scena tertia.* 32

In Persa; Iam Pol ille &c.] *Plautus Persa,* 33
actus

actus primi scena tertia, uerba quæ huc adducta inde sunt, adhuc habet: ubi cōgerronē pro cōsultore, qui easdē exerceat nugas, rectè accipit Nonius, à gerris, id est, nugis, & ineptijs, quo sensu Plautus usurpat, Asinariæ actus III. scena tertia. Hoc autē nomen gerræ, peregrinū est, & Græcū, quod in Naxo insula fiscinos significabat. Idem ut hoc loco scriptum malim, in Latio, cratis dicitur.

34 In Trinummo: Nam illum tibi] Sic posui ex actus II. scena quarta, cùm hic antè scriptum esset, illum ibi: in quo mendosi libri omnes.

35 In Friuolaria: Vbi rorarij] Superiores recitatæ comœdiæ Plauti sine dubio sunt. Friuolaria de Varronianis apud A. Gellium, id est, indubitatis non est, nihilo tamen minus eam in Plautinarum indicem refero, testimonio Sexti Pompeij libro XVII. adiutus. Quod autem hîc Varro de rorarijs dicit, Nonius, & Festus, & Liuius totidem prope literis scripserūt: ipseq́; noster repetijt autor, libro tertio de uita populi Romani.

36 Potest id ab arbitrio: nam id est ad arbitrium eius, cuius minister] Marcus Portius Cato de re militari scripsit, accensos, administratores esse, ut retulit Varro. Sed quod subiungit, potest id ab arbitrio, nemo suprà proximè dictis coniunxerit. Idemq́; Varro libro XX. Rhetoricorum, ut accepi, sic posuit: Consules ac prætores qui sequebantur in castra, accensi dicti: quòd ad necessarias res sæpius acciantur, uelut accersiti. Ex ijsq́; tentauerim hoc in loco legere, potest esse id ab accio: uerùm coniecturam hanc non antè amabo, quàm intelligam eruditis uiris placere. Itaque in eo nihil mutaui: sed in eo quod sequitur, nam id est, opinionē Itali cuiusdā probaui, quæ lucis aliquātulum addere huic

loco

loco uisa est, hoc sensu: minister ducis imperatoris, aut consulis, aut Prætoris, accensus dictus est, quod ad eius, cui ministraret, arbitrium, acciretur. Quod erat, nam inde, *nullo modo in hunc locum quadrare existimaui, neque quisquam ingeniosus aptum illud iudicauerit.*

Pacuuius deum triportēta in Mercatore 37
ponit] *Locus hic mendis deturpatus & deformatus est, in his pauculis uerbis: ante quæ deesse non pauca existimo, & de quibus illa* in Mercatore, *ut quæ ad Plautum referantur, uereor ne sint eximenda.*

Idem in Mercatore: Non tibi istuc ma- 38
gis diuidiæ est] *Deprompta sunt hæc ex eius comœdiæ actus tertij scena quarta: ubi* diuidiæ est, *quod scripsi legitur. Quare meritò neglexi quod hic fuit,* diuidia est, *Italis autem legere* diuidiæ 'st, *magis placet, ego non moror.*

Sed quid tibi 'st? lien necat] *Licet hic scri-* 39
ptum esset, tibi est? lienes necant, *neglecta librorū Varronianorū fide, Plautinos secutus sum, & scripsi qualiter est in Curculione actus secundi scena prima. Ceterùm quæ proximè sequuntur, adducta ex Phagone, ex Parasito pigro, ex Fugitiuis, ex Neruolaria (cuius loco falsò credebatur producta Cistellaria) ex Plautinis comœdijs sunt, quemadmodū suprà annotauimus: & opinionis nostræ de Parasito & Neruolaria fautorem & adiutorem Sextum Pompeium habemus.*

In Neruolaria: Non quasi &c.] *Sic manu-* 40
scriptus alius ab Augustiniano, scriptū habuit: huius itaq; probaui scripturam, et ab uetere quæ fuit in illo, desciui. Quod enim legebatur hic in Cistellaria, *falsum eius comœdiæ perlectio docet, cū in ea Plauti uerba quæ pro-*

fert

fert Varro, minime reperiantur.

41 Schœniculæ ab ſchœno nugatorio vnguento] *Nõ placuit uetus ſcriptio,* ſcæniculæ ab ſcæno: *ſic enim eſt apud Feſtum libro* XVII. *Schœniculas appellat ab ſchœno meretrices Plautus, propter uſum unguenti eius quod eſt peßimi generis. Et quidem Græcis σχοῖνος iuncus eſt, ut de illo odorato M. Cato intellexerit, libro Ruſtico, ibi, Schœnũ & calamum in pila contundito, quod ſiet ſextarium unum, eodem in dolium infundito, ut odoratum ſiet: quo in loco Georgius Alexandrinus malè ſchœnum, ut ſi eſſet σχῖνος, lentiſcum interpretatur. Itaque cùm in compoſitione unguentorũ Plinius iunci fecerit mentionem, libri* XIII. *capite primo, ſchœnum è iunco factum fuiſſe conijcio. Id uerò Pompeius dixit peßimi generis, quo meretrices in Pœnulo Plautus delibutas ait: idem uocat Varro nugatorium, uti nugatorias res, abiectas ac uiles, ſcriptores ueteres frequẽter appellauerunt. Eam ob rem Petri Victorij emẽdationem huius loci probaui, & opinionem ſecutus ſum, ex qua* nugatorio vnguento *legendum hic cenſuit, cùm anteà maculoſè* nugario vng. *legeretur. Sed tamen Antonius Auguſtinus in diuerſa ſententia eſt, qui* nucario vnguento *ſcribendum exiſtimat. Ego uerò nõ uideo, quid nuci & ſchœno cõmune ſit: peritiores diſcreuerint.*

42 Ibidem: Scrantiæ, ſcrupedæ, ſtritabillæ, Tantalæ] *Varro indicat ſe hæc de Neruolaria promere, ut emendari Nonium oporteat, ubi ita ſcriptum habet: Scraptas, ſcrupedas, ſtrictiuelas, exprobratio deformitatis meretricũ. Plautus in Vidularia: Scraptæ, ſcrupedæ, ſtrictiuelæ, ſordidæ. Sed ad hæc uideamus quæ libro tertio A. Gellius ſcripſit: Phauorinus, inquit, noſter cum*

Neru

Neruulariam Plauti legerem, quae inter incertas est habita, & audisset ex ea comoedia uersum hunc,

Stratae, scrupedae, stratiuolae, sordidae,

Delectatus faceta uerborum antiquitate, meretricum uitia atque deformitates significantium. Vel unus hercle, inquit, hic uersus, Plauti esse hanc fabulã satis potest fidei fecisse. Hoc explorato, uitium in libris Nonianis esse liquet: quemadmodum ex Varronis testimonio, ubi stritabillas ait à stritilando dictas, constat peccatum à librarijs esse in A. Gellianis codicibus, dum uerba Plauti referuntur, quae ex huius loci collatione purgari facile possunt.

In Astraba: Actiosa annonam è vili cō- 43
cinna vireis] *Quod fuit in libro Augustini minime mutaui, quamuis uetus receptaq; lectio aliter habeat, meliusq; fortasse,* Actiosae annonam caram è vili concinnant vireis. *Quibus uerbis explicandis, in manuscripto uetere citatur* Claudius *nescio quis, in excusis,* Carbilius, *utrobi melius, hoc quoque me nescire confiteor. Planè Stelitergus & Cestio, quae proximè sequentibus in uerbis adducuntur, Plautinae comoediae sunt.*

In Poenulo: Vinceretis] Ex *ea comoedia,* 44
act. III. *Scena prima: & quod proximè sequitur,* In Truculento, *est ex eius, actus* II. *Scena sexta: & quod infrà refertur ex* Curculione, *ex actus tertij scena prima transcriptum est.*

Homerus vocat ἅμαξαν, & propinquum 45
eius signum βοώτην] L. *Aelium Gallum praeceptorem suum, hominem doctißimum, Varro in his scribendis quae de septentrionibus ponit, apud* A. *Gelliũ libri secundi capite uicesimoprimo secutus esse dicitur. Quod autẽ ex*

Homero petit, reperias Iliados Σ. *ibi:*

ἄρκτον θ', ἣν καὶ ἄμαξαν ἐπίκλησιν καλέουσιν.

Item Odyssea E. *ibi:*

πληϊάδας τ' ἐσορῶντι, καὶ ὀψὲ δύοντα βοώτην,
ἄρκτον θ', ἣν καὶ ἄμαξαν ἐπίκλησιν καλέουσιν.

46 Itaque in Condalio est] *Condalium Plauti comœdia est, quam eidem Festus libro* XIV. *tribuit. Quod ex eiusdem* Trinummo *refertur, de scena secunda actus quarti promptum est,*

47 Apud Plautum: Vt transuersus, nō prouersus cedit] *Plauti ipsa propria uerba in memoria Varronis penitus non insederunt, cùm paulò aliter is habeat. Pseudoli, actus* III. *Scena tertiâ,*

Non prorsus, uerum ex transuerso cedit, quasi cancer solet.

48 Apud Terentium: Scortatur, potat, olet vnguentum, de meo] *Diuersa Terentiani omnes ad unum codices in Adelphis, actus primi scena secunda, referunt,*

Obsonat, potat, olet unguenta de meo:

Eamq; lectionem Tiberius Claudius Donatus in commentarijs agnoscit. Quod scribenti Politiano manum inijcit, eumq; mirabundum, uelut animo fluctuantem, inter ea retinet, mendum'ne in Terentij omnibus libris dicere debeat, an quod uix ausit credere, Varronem memoria uacillasse. Prius illud Florido Sabino magis placuit, qui uitium Terentiani, uti nunc est, loci, imputat Donato: & à Varrone prolatam scripturam ut probet, expendit quod paulò antè Mitio dicit,

Non est flagitium, mihi crede, adolescentulum
Scortari, neque potare, non est, neque fores Effringere-

Sed

Sed quod post illa de meo, *sequitur*, Amat? *dabitur à me argentum, uerbo præcedenti superius* Scortari *respondere uidetur: & superflue* Amat *positum sit à poëta, si is scripsit*, Scortatur, potat, olet. *Quam ob rem tutius esse semper duxi, fateri cum* Politiano, *etiam maximis quibusque ingenijs officere incuriam nonnunquam, prodesse usquequaque diligentiam.*

Apud Plautū: Si vnum epityrum] *Versus* 49
hic est ex initio Militis gloriosi.

Flexanima tanquam lymphata] *Bellè hunc* 50
locum Itali ex libro primo Ciceronis de diuinatione restituerunt, cùm antè Flexanimat aquam lymphatam *in omnibus libris & manu scriptis, & formis excusis legeretur.*

Pullos dicitur tranquillo mari facere] 51
Quod ait, dicitur, *est in Plauti Pœnulo, ibi,*

Iam hercle tu peristi, nisi illā mihi tam tranquillā facis,
Quā mare est olim, quom ibi alcedo pullos educit suos.

Duodecimuiros Græco ritu sacra non 52
Romano facere] *Liber, cuius Antonius Augustinus est possessor, sic habet: alter quidam,* quindecimuiros. *Ego tentare ex hac nota uolo, an non probabilius sit, Varronem ad uerba senatusconsulti respexisse, quod factum ait Liuius libro* XXV. *ut decemuiri sacra Græco ritu facerent: quod in Marcij uatis carminibus scriptum fuisse, testis est Macrobius libri primi cap.* 17. *Et nisi Marciani uersus, ad illosq́; senatusconsultum accommodatum, de ludis Apollinaribus tantum mentionem fecisse uoluerunt, hic proculdubio scribendum est,* decemuiros.

Plautus dicit: Quod volet] *Fuere hæc Plau-* 53
ti uerba ex comœdia aliqua, earum quæ perierunt.

54 Euax iurgio &c.] *Hoc est ex scena secunda actus primi in* Menæchmis Plauti, *qui* Bacchidibus *act.* III. *scena tertia, dixit,* Euax, *aspexisti aquam: item Casina act.* IV. *Scena quarta,* Euax, *nunc pol demum ego sum liber.*

55 Apud Popilium: Heu] *Emendaui quod erat* Pompilium, *in* Popilium; *cùm ille nusquam sit inter poëtas, hic apud* M. Tullium *quasi comicus referatur,* Epistolarum *ad familiares libro* IX. Delectauerunt. *Pompilius autem scriptor à* Rege Numa *nullus fuit, nisi si* M. Pompilius *Andronicus: qui cùm se in urbe non solum Antonio Gniphoni, sed cæteris etiam deterioribus postponi uideret, Cumas transijt, ibiq; inter cætera opusculum Annalium elenchorum composuit. Sed neque huius opinor* Nonium *meminisse, ibi,* Cluet, *nominat.* Pompilius, *Cluor tibicinas inter: ubi lego,* Popilius. *minus igitur ut recentiorem, inter uetustiores linguæ* Latinæ *autores, Andronicum noster Varro citauerit.*

56 Quod ait, Iurgio, id est, litibus] *Imò uerò rectè iurgium inter coniuges dixit* Plautus, *cùm lis inter eos esse non posset, Varroq; illud quod cum honore nulto uiri tam excellentis doctrinæ dixerim, male interpretatus est. Sic enim* M. Tullius *libro de republica quarto: Admiror, nec rerum solum, sed etiã uerborũ elegantiã: si iurgant, inquit, beniuolorum concertatio, non lis inimicorum, iurgium dicitur.* Et *in sequenti:* Iurgare *ergo lex putat inter se uicinos, non litigare:* Itaque *iurgium ut leuius, est inter beneuolos aut propinquos dissensio, uel contentio: lis ut grauius quiddam, inimicorum concertatio.* Qua *de re* Titus *Caius libro primo ad edictum prouinciale, ubi dixit,* Lis *nulla nobis esse potest cum eo, quem in pote-*

state

state habemus: non negauit posse aliquo casu filium in sacris cum patre, uxorem in manu cum marito, iurgio contendere. In quo uiderint nostri, si iuris adeò sunt ut sibi consulti uidentur.

Apud Lucretiũ: Atque alios ibi ab reb.] 5 *Non extat hic uersus in superstitibus de rerum natura T. Lucretij libris: quare magis puto, aut alterius Lucretij uersum proferri, aut pro Lucretio legendum esse Luciliũ. Hic in Satyra primus laudem adeptus est, ut ait M. Fabius libro x. & eius tractationi uersus à Varrone prolatus maximè conuenit. Lucretij certè & Lucilij nominum affinitas ambiguam in Macrobio peperit lectionem, libro VI. capite I.*

Apud Matium] *Manuscripti libri inter se diuersi* 58 *sunt, cum Augustini codex hanc scripturam, alter aliam referat,* apud Marcium vatem. *Illam autem respui, quia Cneum Marcium uatem antiquiorem scriptorem scio, quàm ut Varroni autor idoneus linguæ Latinæ uisus fuerit. Eius sanè carmina nõ solum ut illustris poëtæ, aut ut prophetæ oraculorum interpretis, sed ut oracula, fidem ex euentu cùm habuissent, autoritatẽ hominis postmodum in immensum auxerunt, ut est apud Liuium libro XXV. Ex illis carminibus Sex. Pompeius uerba quædam explicat, libro XII. At uersus à Varrone hoc in loco prolati ex Cnei Matij Iliade, ut opinor, illis ipsis simillimi sunt, quos A. Gellius libro IX. cap. 14. ex decimotertio, & ex uicesimo Iliados producit. Fuit autem Matius uir eruditißimus, & nouorum uerborum fingendorum studiosißimus, Mimiamborumq́; scriptor impensè doctus, quemadmodum A. Gellius testatur libri XV. cap. 25. & XX. cap. 8. item & Macrobius libri I. Saturnal. capite quarto. Re-*

ceptam igitur librorum omnium formis excusorum consensione scripturam, nō sine caussa mihi uideor retinuisse.

59 Apud Plautum: Qui ego antehac te amaui] *Paulò aliter habet initium Cistellariæ: Tum antehac te amaui, & mihi amicam esse creui. Item ex eadem scena est, quod sequitur apud Varronem:* Mihi frequentem &c. *Sicut & sequentia,* Pol istoc quidem.

60 Apud Pacuuiū: Dij monerint meliora] *Cum alijs in scriptis* munera dent, *legeretur, ex alijs aliter scripsi: atque ita legendum apud Ciceronem censeo, sicubi scriptum fuit, Di maluerint meliora, atque amentiam auerruncaßint meam: quæ uerba in libris de Finibus nō reperio, tametsi ex illis ea producat Nonius. Similiter posuerat C. Lucilius libro XXVI. Di monerint meliora, amentiam auerruncaßint tuam. Quam loquendi formam retinuit Virgilius in eo, — moniti meliora sequamur. Est autem dictum* monerint, *pro monuerint, quemadmodum de mutatis coniugationibus ex Pacuuio obseruat Nonius.*

61 Pipulo differam hic ante ædeis] *Sunt hæc ex Aulularia transcripta, actus tertij scena secunda. Ceterùm quæ infra dicuntur* Plauti: Gannit odiosus omni totæ familiæ, *non sunt in Plauti comœdijs superstitibus.*

62 M. Accius in Casina] *Quæ de frendice ante hæc uerba posita sunt, mendo non carent. Versus autem Plauti, quem profert Varro, est actus II. scena tertia: finiturq; in uerbo,* cupis. *Quæ sequuntur,* sues auoluerat: Ita trude neque in iure, neque in iudicium Aesopi, nec theatrales. In Colace,

maculosa sunt: & ante illa, & post illa ingeniosus desiderari multa perspiciet.

Nexum Manilius scribit &c.] *M. Tullius Oratorio libro tertio, nexum dicit, quod per libram agitur, intellige ære adhibito, quod appenderetur. Mamilius siue Manilius idem dixerat, sed illo casu fieri nexum, quo res mancipio darentur. Mucius uim nominis spectauit, & à nectendo nexum dixit, quod per æs & libram fiebat, ut contrahentes obligarentur, non ut res manciparentur: quod refert Varro, ibi,* præterquam si mancipio dentur *: quæ ita posui uti legerat olim Be. Rutilius, neglecto scilicet eo, quod habet Augustini lectio,* præterquam quæ man. *Mucianæ uerò sententiæ ratio fuit, in iure mancipationis, per quam testibus quinque præsentibus & libripende, certisq; prolatis uerbis, rerum dominia transferri, acquiriq; potuerunt. Semel autē translato dominio, etsi quædam reliquiæ obligationis inito contractui superstites remanserunt, nexus tamen ideo dici minime possunt, cùm ab initio ad dominium rei quæ mancipi erat, transferendum, non ad se inuicem nectendum, partes animum adiecerint. Quamobrem uerius est quod Mucio, quàm quod Mamilio placuit. Et quidem apud Festum libro XII. hoc L. Aelius Gallus probat, cum ait, in eorum quæ necti dicuntur, genere, sunt hæc: testamēti factio, nexi datio, nexi liberatio. Testamēti factio, quod scilicet hæres familiam per æs & librā emeret. Nexi datio, quod scilicet se quis necteret creditori, ob æs alienum bona fide seruiturus, quoad soliduē persoluisset: Item & nexi liberatio genus dicitur nexus, sed quod ego, ut uerè dicā, non intelligo. Prudētiores uidebunt an eadem solennia in dissoluendo nexu, quæ in contrahendo necessaria fuerint.*

63

Certè nihil, quod Galli uerba explanet, retulit Pompeius: qui tamen notat, nexum etiam dici ipsam pecuniam, quæ per nexum obligatur. Varro ibi, Nam idem &c. amplius ait, & ipsam rem putà imaginariè uenditam, nexum dici: quemadmodum in libris ciuilis studij depositum, pro re deposita & pro contractu, item & pignus, & commodatum, & fiduciam, & possessiones & æstimationes, pro rebus ipsis fidei creditis, possessis, æstimatisq; apud Ciceronem obseruauimus. Scripsi autem apud Varronem, quod obligatur per libram, neque suum fit, cùm anteà omnes ad unum codices haberent, suum fit, uerùm illud perperam: neque enim agit autor noster de re aliena obliganda, sed de do-
64 minio, an per nexum acquiratur.

Qui bonam copiam eiurarent] Vetusti omnes & scripti & excusi libri habent, iurarent: sed hanc mihi emendationem aduersus fidem eorum M. Tullius ad Pætum Epistola, ad familiares libro nono persuasit. Tu autem, inquit, quod mihi bonam copiam eiures, nihil est: cùm enim rem augebas, quæstiunculis te faciebam attentiorem: nunc cùm tam æquo animo bona perdis, non eo sis consilio, ut cùm me hospitio recipias, æstimationem te aliquam putes accipere. Vtrobique uerò tam apud hunc, quàm apud illum, bonam copiam eiurare est, iurare sibi copiam & facultatem dandi aut faciendi minime suppetere. Explicationis huius Sext. Pompeius suffragator fuit, ex quo Paulus Pontifex refert: Eiuratio. significat id, quod desideretur, nõ posse præstari. Plautus, Eiurauit militiam, dixit, & P. Cornelius imperium eiurare, & eiurare magistratum. Quod fuit in codicibus antiquis, bonam copiam iurarent, uitiosum quod esset,

esset, respui. Etenim qui coacti inopia ob æs alienum creditori caput liberum addicebant, ut interea seruitute temporaria obligationem dissoluerent, more illo sublato, iurantes sibi bonam copiam esse, liberari non debuerunt: cùm ex ipsis iurisiurãdi uerbis, sibi bonorum esse copiam affirmarent. Multo igitur aptius & cohærentius est legere, Eiurationem *bonæ copiæ factam ab illo, qui bonis careret, ne corpore seruire cogeretur. Hinc uerò cessionis bonorum originem Iurisconsulti addiscere poterunt, quam alibi nullis in literis inuenient. Sanè cùm hæc scripsissem, idem in libris de uerborum quæ ad ius pertinent, significatione, non incuriose factis* Brissonium *uirum antiquitatis, & scriptorũ ueterum literatè peritũ scripsisse comperi, quo nomine* Varroni *gratulor, mihi gaudeo.*

In Casina: Sine amet] *Ex actus* II. *scena* 65 *secunda. Sed quod Varro transcripsit, deliquium est, ibi paulò aliter, deliquom'st.*

In Hesiona: Enimuero gladij lingula] 66 *Fortasse aliter paulò scripserat Varro, quàm in libris etiam antiquissimis legatur. Mouet dubitationem quod apud A. Gellium reperio, libri x. capite 25. De lingula, inquit, quoniam est minus frequens, admonendum existimo, lingulam ueteres dixisse gladiolũ oblongum, in speciem linguæ factum, cuius meminit* Næuius *in tragœdia Hesiona. Versum* Næuij *apposui:*

Sine mihi gerere morẽ uidear lingua, uerum lingula.

Quare si quò me inclinat coniectura, eò dare me uelim, emendauerim, quod leui brachio duntaxat scribo, In Hesiona: verum lingula, à gladij lingua, *Doctiores uidebunt quod in fiducia, quid sit æquius & melius.*

67 In Demetrio: Persibus, à peritè] *Antonius Augustinus legere tentauit, quod nos publicamus,* persicus. *Id enim* persibus, *à tot seculis, tot in libris receptum, ut omnino ineptum reliquimus. Hoc uerò prouerbium rectè à Glossemmatis* callidè *exponitur: sic enim Festus libro* XIV. *scribit: Persicus peracutum significare uidetur, ut Plautus, nisi qui persicus sapis. Næuius, Et qui fuerit persicus carpenti adest ratio. Quæ uerba ex Ennij Demetrio, autor noster hoc loco proferre uoluisse uidetur.*

68 Protinam, à protinus continuitatem signific.] *Nonius Marcellus de uaria significatione, refert Varronem scripsisse, protinam uel protinus, continuatione uel præteritæ, uel futuræ longitudinis dici. Quod si Terentius noster hic non scripsit, sub nomine continuitatis significauit.*

69 Tarentilla Pacuuij] *Cn. Næuius & Tarentillam fecit, quam Sex. Pompeius libro primo in uerbo, Adnutat, commemorat. Ad illius discrimen fortasse, Varro Pacuuij mentionem hic habuit. Mirum tamen cur non potius Pacuuiũ, & Pacuuiana distulerit, si antequã Tarentillam citaret, & posteaquam citauit, Næuiana recitat. Nemo enim unquam Pacuuium ex Tunicularia, aut ex Bello Punico autorem habuit: ex illis Næuium complures laudauere. Is enim se primo Punico bello stipendia fecisse ait, in eo carmine quod de eodem bello scripsit, ut noster Varro retulit libro de poëtis primo. Item Festus lib.* XV. *&* XVII. *ubi Saturnio carmine inquit, à Næuio bellum Punicum scriptum est. Eadem C. Suetonius libro de claris Grammaticis ait, C. Octauium Lampadionem Næuij Punicum bellum, quod erat unico uolumine & continenti*

scrip

scriptura expositum, in septem libros diuisisse. Eiusdemq; Næuij Tunicularium Sex. Pompeius libro XII. & XIV. citat. Quò magis putem à Librarijs additum hoc loco nomen Pacuuij: sed hoc suspensa manu à nobis scriptum accipi uelim.

AD LIBRVM VII.

Caussam quare ab impositis] Placuit hæc 1
lectio Augustino, quam studiosi probabunt, ut spero, & confido. Melior etenim est quàm illa, quæ in omnibus fere libris fuit, & superioribus proximè dictis minimè conueniebat, cùm legeretur, caussa inquam cur eas ab impositis nominibus declinarint, quam ostendi.

In his rebus quæ copulæ sunt, ac his iun- 2
guntur verba] Gabriel Faërnus delendum illud ac, Antonius Augustinus scribendum atque his existimat: ego nihil mutandum censeo. Idem enim ualet ac, quod atque. Illud autem ne quis superfluere credat, filum orationis ex eo suadet, quod aut ac his delere oporteret, aut nihil omnino mutare: illo etenim sublato, præpositio ex initio clausulæ tollenda esset, quod ucrius locum corrumpere, quàm emendare dici posset.

Tum fiunt ex vna syllaba vnum] Loci hu- 3
ius restitutionem omnes desperauerunt, in quo tamen malui scripturam amplecti, quæ sensum qualemqualem, quàm eam sequi quæ nullum prorsus referret. Legebatur, cum fiunt tunc ex vna syllaba, illud & maneat vnum. Ego ut eius quod emendaui ratio constet, aduertendum ad Varronem imprimis desidero: is de coniunct

iunctione loquitur, quæ colligat siue res, siue personas, & tandem ait, omnia nomina, atque ideo omnia etiam verba tum fiunt ex vna syllaba vnum, scilicet in sermone, cum & illud maneat, quod adhibita copula colligauit. Sanè Itali de illo & maneat, frequentes in hanc sententiam ierunt, ut remaneat scriberetur: sed id ego nihil moror.

4 Ab equo equile] Scripsi quod quidam ante me ut accepi, tentauerat, uerum autor noster infrà eodem libro meam scripturam confirmat, ibi, sunt ab equo equile, ab ouibus ouile. & alibi. Et quidem cùm hic scribat Varro, nomina declinari in earum rerum discrimina, quarum nomina non sunt, non debuit uideri exemplum subiunxisse, vt ab equo equito, quod antea perperam legebatur. Neque enim equito nomen est, sed uerbum. Melius autem forsan fuisset illos, quibus ea desinentia placet, legere equiso, pro equorum moderatore, quod uerbum Varroni familiare fuit, ut ex Trifilio, Marcipore, & Eumenidibus Varronis annotauit Nonius. Sed licet id nomen ea forma sit fictū qua agaso, & ita receptum, nihilo tamen minus in eo quod scripsi, persisto.

5 Propter eorum qui dicunt vsum, sunt declinati casus] Locum hunc quidam mendosum aiunt, & pro derelicto habēt: alij, eorum, propter quæ dicuntur, scribendum existimant, & hæc uerba ad sententiam clausulæ superioris pertinere. Vetus lectio aut non interpuncta, aut pessimè, sic habet: pecuniosi, agrarij, quod foris pecunia & ager propter eorum, quam uel ut in alijs, qui dicuntur. Sunt declinati casus, vt is qui de altero diceret,

ceret, distinguere posset &c. Ex ijs quod mutaui in postrema syllaba uerbi, dicuntur, & priore eius quod sequitur, ingeniosis iudicibus non dubito probatum iri: uel eò quòd infrà idem scribit, sermonem usus caussa constitutum.

Et alia vrguent] Sic & hoc in loco, & infra li- 6
bro sequenti in manuscriptis est, cùm alia vis vrguet, quod annotasse uolui, ne quis ibi, uel hic peccatum à librarijs existimet. Est enim & ita apud Festum in codice quem recensuit Augustinus, ubi de Orco, quòd is deus nos maximè urgueat. Quinimò & Lucretius lib. v L dixit, in campos albas descendere ningues.

Quod vendidit Artemidorus] Emendaui 7
quod hic erat, qui vendit Artemidorus: tractat enim Varro, de ijs qui emerunt, non de ijs qui emunt, ergo scripsit de eo qui uendidit, nō de eo qui uendit: similiterq; proximè sequētibus uerbis, dicit: à regione, quòd ibi emit.

Quum petimus] Oratio ad utilitatem tum deni- 8
que peruenit, ait autor, si est aperta, & breuis, quum petimus: quod obscurus & longus orator est odio. Peruetustis in libris est, quæ petimus: cuius lectionis uitium, caussa fuit Augustino cogitandi an non, quippe quod obsc. &c. emendatius legeretur, & certe planius esset. Verumtamen auferre petendi uerbum, audacius paulò uideretur: quare in illo mihi temperaui, & in id relatiuum mihi malui aliquid permittere.

In ædificijs quid non' videmus habere- 9
atrium περιςύλου similitudinem, & cubiculum adæquale ?] Si quis in Varronis monumentis scopulosus difficilisq; locus est, hic certè unus ex omnibus mihi, neque fallor, meritissimò uidetur. Sciendum autem in

urbe

urbe atria ianuis proxima, deinde peristylia fuisse, quemadmodum ex Vitruuij libro sexto licet coniectari. Atrium domus subdialis locus erat aream, ut Festus ait, continens. Peristyliũ progredietibus interius atrio erat undiq; apud Romanos, columnis circunseptus, uel ex usu Græcorum, porticus in tribus partibus habebat, ut idẽ Vitruuius prodidit. Cubiculum præterea quantum ex eodem possumus conijcere, post triclinium in parte domus interiore sic ædificabatur, ut extrinsecus orientem solem acciperet. Iam uerò quid est dicere, habere atrium peristyliou similitudinem, ut ego emendaui, quod erat περίστιλιον, uel ut quidam legit, habere atrium περίστιλιον simile, & cubiculum ad æquale? Quid atrio & peristylio commune fuit, ex quo similia uideantur, nisi quòd utrunque in illa ædium erat parte, quæ omnium cõmunis credebatur, ut eò etiam inuocati suo iure de populo uenire possent? Earum certè forma qualem M. Pollio describit, diuersissima fuit. Ad hæc, cubiculum ad æquale peristylij'ne, an atrij dixit Varro? alterutrum dixerit, nescio: utrunq; falsum esse, certò scio. Itaque quod idem subiungit, cum tamen propter vtilitatem in his, dissimilitudines potius, quàm similitudines sequamur, ad quod superiorum referas? ad atrium'ne & peristylium? an ad hoc & cubiculum? Equidem omnibus ingenij uiribus contendi, ex ueteris architecturæ ratione sensum loci huius indagare, sed quamuis diu multumq; quæsierim, nihil potui excogitare, quod aliquo modo placeret: meliora ingenia quæ in hoc laborabunt, quod adipisci non potui, fortasse consequentur. Ego non minus libenter profero dubitationes, quàm opiniones meas.

Cum

10 Cum analogiam dicere non possint, sequi non debeamus] *Vetusti codices, sequi debeamus: sed uitiosa illa scriptura ex hoc patere potest, quòd M. Varro non pro analogia, sed aduersus analogiam hæc scribit. Quam ob rem si quid mihi libertatis emendando loco manifestè deprauato quibusdam uideor assumpsisse, aduersus librorum fidem, id an non iustè, accuratiores uidebunt.*

11 Tertium, vt finitum] *Variarunt hoc in uerbo ueteres libri, cùm sic unus, alter* effinitũ, *habeat. Verũ ad rem aptius est, Romuli nomen ut finitum dicere, quàm effinitum, hocq; uerborum contextus suadet.*

12 Parmenses, Albenses, Romenses] *Duo posteriora uerba libris omnibus & impreßis, & manu scriptis deesse, mihi cum transalpinis conuenit. Ex illis uir doctus putat post uerborum* Roma *scribendum,* Romenses & Albenses, vt Parmenses: *& eius opinionẽ laudo. Romenses ego nusquam legi, Albensium qui fuere Marsi generis suprà eodem libro Varro, M. Fabius & Sext. Pompeius libro primo meminerunt. Necesse est autẽ utrorunq; mentionem ab autore factam dicere in ea terminatione, cùm in alia postmodũ repetat.*

13 Ab amor, legor, & eiusmodi verbis, nõ est vocabulum] *Cum esset in omnibus* amabor, legor, & eiusmodi uerbi, *Augustinus ex coniecturis in melius illa mutauit: sed præterea deerat huic loco negatio, quam addidi. Verbis etenim paßiuis deesse præteriti temporis uocem, indicat illius adscitus, amatus sum uel fui, amatus eram uel fueram: cùm scilicet adscitur nomen paßiui significatus, quod uerbo substantiuo coniunctum, sufficitur in locum uocis deficientis.*

Vbi

14 Vbi lauetur æs, ærarias, non ærelauinas] *Sic ueteres libri, sic noui omnes habent: uereor tamen ne transpositis uerbis ab autore scriptum fuerit, eos qui pro analogia essent, uoluisse*, vbi lauetur æs, ærelauinas, non ærarias *dici, ut uolebant, argentifodinas & ferrifodinas, cùm exemplar haberent aurifodinas.*

15 Non salsum, non insalsum] *Erat hic* insulsum, *quidam tentauit legere*, insalsum, *quod ego amplexus sum: at plus eo, negationem addidi. Quærunt enim & improbant analogistæ*, non doctum dici indoctum, non salsum, non insalsum: *quod scilicet, eadem esse caussa uideatur, salsum in compositione retinendi, quæ doctum in compositione integrum conseruauit. Nihilominus tamen consuetudo quæ certissima loquendi magistra est, insulsum recepit, ut iniquum, infectum, inclusum, inimicum, insitum, insultantem, insipidum, insipientem, & illum fortasse inficetum, cui publicando M. Antonius Muretus in Varijs lectionibus insudauit.*

16 At si est quibuscum, cùm nō ibus, hibuscum dicatur] *Coniectura ductus id emendaui, quod in recepta lectione uisum est autoris sententiæ repugnare. Mouit me præcedentium proximè literarum obseruatio, & ea mihi hanc emendationem suasit: ut suprà libro* IV. *scripsi*, sumptum. Tum circum cauū ædium erant &c. *Quod si suo loco non notaui, in alio tamen similis mendi & emendationis commemini. Sanè quod ait Varro*, ibus, hibuscum *non dici, in compositione uerum est, & ibus pro ijs, minus Latinum putauit consuetudo. sed id ueterum autoritate quādoque plurimum ualuit, inquit Nonius. Titinius nanque Varro in Gemina dixit, si moratæ*

ſi moratæ ſitis ambo ibus, ut ego maioribus.

Vt optum optius optimum] *Ita ſcripſi, cùm* 17 *anterioribus proximis uerbis dicat M. Varro*, alias vt duo prima abſint, *ſtatim uerò ſubiunxiſſe*, vt optimum, *quod hîc antea fuit, minimum uideri debet, niſi poſitiui, comparatiuiq́; facta mentione. Simileq́; proximè ſequens peccatum emendaui, ubi ſcribit*, aliàs vt primum & tertium deſit, vt in hoc melum melius meliſsinum, *cùm antè ſolum eſſet*, vt melius. *Quemadmodum uerò ſcripſi, ita in ſuperioribus ipſe Varro loquitur, unde firmiorem coniecturam mihi uideor accepiſſe.*

Neque alia quadriſyllaba fierent] *Cum* 18 *eſſet in libris & impreßis, & exſcriptis*, alia triſyllaba, *Auguſtinus mendoſum ratus eſt locum: ego tamen ex ingenio ſcripturam inueſtigaui, quæ uerba autoris expendentibus, ni fallor, ſatisfaciet. Etenim conferens macrum, ſacrum, tenerum, eorum ſuperlatiua comperi conuenire, ſed hæret in comparatiuo, ut doceat analogiam non ſeruari. Quare ſi ad proportionem ſimiliter declinarentur*, non diſcreparent, *inquit*, in his macrior & magis ſacer, *eſſet enim potius ſacrior,* neque alia quadriſyllaba fierent, *ut ſcilicet tenerior, quo nomine Plinius libro decimo uſus, dixit, teneriores catulos.*

In aliis media non ſunt] *Vetus lectio fuit*, 18 in mediis non ſunt, *eam ego poſthabui docti cuiuſdam uiri ex Italis coniecturæ, quæ Varronis tractationi melius, & meo quoque ingenio quadrauit.*

Vt nominentur libertini, olim publi-

ci serui, Romani] *Adeò luxatus, mendisq; deturpatus est hic locus, ut nisi audaciore castigandi ratione satis emendari non posit.* Antiqui *nouiq; codices continent*, vt nominantur à libertinis orti publici serui Romani: *ex qua scriptura sensus omnino nullus erui potest: at emendatio nostra locū in plano ponere, manifeste cernitur: cùm in inscriptis lapidibus, & in urbe, & in prouincijs, libertini generis homines Romanos cognominari reperias. Quod habent libri*, qui manumissi antequā sub magistratus nomina qui eos liberarunt, succedere cœperunt hinc quoque &c. *Legerim hoc modo*, qui manumissi antequam fuerint magistratibus qui eos liberarunt, nomina dare cœperunt. Hinc &c. *Sed hæc lectio per me in coniecturis esto, de qua nihil certi, neque idoneum ullum autorem habemus, quòd si apud alium autorem aliquid ad morem illum positum inueniremus, manifestius tota manumißionis quæstio intelligeretur.*

AD LIBRVM VIII.

1 Crates nobilis grammaticus] *In Latino sermone inquit A. Gellius libro* 11. *cap.* 25. *sicut in Græco, alij* ἀναλογίαν *sequendam putauerunt, alij* ἀνομαλίαν. *Duo autem Græci grammatici illustres, Aristarchus & Crates, summa ope ille* ἀναλογίαν, *hic* ἀνομαλίαν *defensitauit. Idem cognomine Mallotes, primus, quantum opinatur Suetonius, studium grammaticæ in urbem intulit, Romanisq; exemplo fuit ad imitandum.*

Cete

Cetera ex illo repetas de claris grammaticis.

An vnius, an maioris partis] *Vetus scriptu-* 2
ra an vſus, *tractationi minime conueniebat, quare quod*
tentauerat Augustinus, lubens amplexus sum, pro ea
quæ est apud me doctiſsimi uiri autoritas. Eius tamen si
displiceat acutioribus opinio, an nullius, *legere sit'ne*
melius, docti iudicanto.

Vti oporteret, redigere &c.] *Et hæc, &* 3
quæ sequuntur eò usque, Nunc iam, *ita deprauata,*
deformataq́; sunt, ut planè de restitutione diffidam.

Cur non modo videatur eſſe non repre- 4
hendenda] *Quod sequitur,* ſed etiam cur in
vſu quodammodo ſequenda, *me negationem*
addere fecit, quæ libros antehac defecit omnes.

Vnum dant non oportere dici, quod ſit 5
in conſuetudine] *Sic est in codice, cuius Augusti-*
nus possessor est: in alio, quod non ſit in con-
ſuetudine. *Sed ille proculdubio uerior: cum enim di-*
xerit Varro, esse genus declinationum in consuetudi-
nem perperam receptum, illud concedunt ob id non
oportere dici, inquit, quod ſit in conſuetudine,
putà, si ea à minus idoneis inducta sit autoribus. Con-
suetudinem autem sermonis uocauerunt, consensum eru-
ditorum, sicuti uiuendi, consensum bonorum: qua de re
belliſsimè M. Fabius Institutionum libro primo, capite
duodecimo.

Qui amiſſa non modo quærant, ſed 6
etiam quod indicium dent.] *Dicit M. Varro*
populum, & singulos, quod sine offensione populi facere
poſsint, in loquendo non si quid uitiosè multis insede-

rit, pro regula sermonis id accipere debere, sed quæ deprauata erunt, euitare: singulos, inquam, qui non modo amissa uerba quærant, si quæ ab usu recesserunt, inuenire poßint, sed etiam quærant ex ijs penitus obliterata, ut si melius non poßint, eorum ad summum indicia è priscis uestigijs ostendant. Hunc sensum autoris uerba continent, si negatiua particula quam addidi à peritioribus retinetur. Sanè ut se olim habebat scriptura, mendosum fecit hunc locum etiam uiris doctißimis uideri.

7 Non' horum inter se non omnia similia membra] *In quodam manuscripto fuit,* num horum, *sed perperam. Omnia nanque hùc à Varrone collata, ad analogiæ faciendam fidem asseruntur. Debet igitur ubique, & in superioribus, & in sequentibus, illo excepto loco,* Num aliter sola bruma venit, *legi in hac quæstione* non, *& pro nónne, affirmatiue intelligi. Quoties enim per negationem interrogamus, subintelligitur affirmatio: at quoties per* num *interrogamus, subintelligitur utique negatio, quód & Laurentius Valla obseruauit Elegantiarum libro secundo.*

8 Ad discernendum vocis verbi figuras] *Vult M. Varro analogiam rerum dißimilitudines assumere, quibus uox nominis in terminatione dignoscatur. Huic sensui, qui rectus huius loci uidetur, scripturam accõmodaui: cùm antea legeretur,* vocis verbis: *& quamuis alij* verbis vocis *scribendum existimauerint.*

9 Dico, nos dissimilitudines quoque sequi] *Variant hic codices, uno sic ut scripsi, altero aliter*

habēt

habente. Quare fuit hoc in loco negatio, quam ut à superioribus dissentientem, sustuli. Facile uerò factu fuit, cùm noz *per* Z *scriberetur, ut ex illo imperiti librarij* non, *quod hîc erat, confecerint, quod alibi quoque in notis superioribus indicaui, meq́; doctißimi, & accuratißimi uiri docuerunt.*

Sed initio vocabulum] *Post illud* esse ana- 10
logias : *& ante hoc nonnihil deesse suspicor, & mecum sentit Augustinus.*

Apud Plautum : Video te nihili pen- 11
dere præ Philolachete] *Sic ex Mostellaria Plauti, act. 1. scena tertia, emendaui quod legebatur,* video enim te, *& posteà,* præ philolache omnes.

Omnes tres ad auditum sunt compara- 12
tæ] *Recepta lectio habuerat,* omnes res: *quidam tentat legere, quod non improbem,* omnes hæ res. *Ceterùm in eo quod hîc proximè sequitur,* cubiculum surdum ad silentium, non ad auditum, *locus luxatus est mendis, & deformatus, ob paucula uerba, quæ nescio quo fato exciderint.*

Idémque item contra] *Notare hunc quoque* 13
locum uolui, qui mendi ualde suspectus est, ut in eo ceteri sint cautiores. Sed quod deest, id paucis cõstat uerbis. Doctiores uiderint si qua in re nihil potui, ipsi studiosos quod iuuet, aliquid hûc afferre poßint.

Rogant, cur non dicamus mane manius 14
manisime] *Negatiuam hîc addidi, quæ desiderabatur. Neque enim insectatores analogiæ quæsissent,* cur dicamus mane manius manisimè: *illa etenim*

ut suprà posuit M. Varro, minimè dicimus. Quod sequebatur de uespertino tempore, vere magis, *emendaui*, vespere: *ita enim filum orationis postulare uidetur. In quo sedulitatem nostram spero ingeniosis probatum iri.*

15 Multitudinis fit millia denarium] *Vt hoc in chirographis est, item in alijs legitur,* millia denaria. *Sed quam in partem inclinaui, in eam me propendere fecit autor, qui infrà dicit,* hæc duo millia denarium, non duo millia denarij.

16 Dixi de lana] *In quibusdam etiã ueteribus libris, perperam est,* de lucerna. *Ipse nanq; Varro suprà eodem scripsit, Lana Gallicana & Appula uidetur imperito similis, propter speciem.*

17 Natione ex procreante dissimileis] *Quod erat* in nationes ex procreante, *mendosum locum hunc eruditis persuasit. Ego id emendaui, qui puto ex equi admissarij natione procreatũ equum ab alio nunc quoque differre. Hispano etenim equo, aut Barbaro genitus, ut similis solet esse genitori, ita uulgaribus equis dissimilis. Planè apud ueteres qua stirpe admissarij essent, magni intererat: & equi nobiles à regionibus dicebantur. In Græcia Thessalici, à terra Appuli, à Rosea Roseani, inquit M. Varro rei rusticæ* II.

18 Pungo pungam pupugi, tundo tundam tutudi] *Hæc uerba indicant ex parte uerum, quod A. Gellius libri secundi capite uicesimoquinto scribit, M. Varronem libro ad Ciceronem de lingua Latina octauo docuisse: Sed apud illũ alia multa nomina, uerba, & præuerbia ex eodem, ut ipse ait, libro referũtur, quæ hinc ex-*

cidisse necessum est dicere. Illius ego scriptũ transcripsi, ut studiosus cum hac nota pariter A. Gellij testimonium habeat. Sic igitur posuit: M. Varronis liber ad Ciceronem de lingua Latina octauus, nullam esse obseruationẽ similium docet, itaque in omnibus pene uerbis consuetudinem dominari ostendit: sicuti cum dicimus, *inquit*, lupus lupi, probus probi, & lepus leporis: item paro paraui, lauo laui, pungo pupugi, tundo tutudi, & pingo pinxi. Cúmque, *inquit*, à cœno, & prandeo, & poto, & cœnatus sum, & pransus sum, & potus sum dicamus, astringor contrà, & extergor, & lauor, astrinxi, & extersi, & laui dicimus. Item cùm dicamus ab Osco, Tusco, Græco, Oscè, Tuscè, Græcè, à Gallo tamen & à Mauro, Gallicè & Mauricè dicimus. Item à probus probè, à doctus doctè, sed à rarus non dicitur rarè: sed alij rarò dicũt, alij rarenter. *Idem M. Varro in eodem libro:* Sentior, *inquit*, nemo dicit, et id per se nihil est: assentior tamen ferè omnes dicunt. Sisenna vnus assentio, in senatu dicebat, & eum postea multi secuti: neque tamen vincere consuetudinem potuerũt. *Quæ sequuntur apud A. Gellium, Varronis minime sunt: hæc secus: indicioq; est illud, quod L. Sisennam recitat, quẽ libro priori autorem habuit, ubi de patrefamilias, & cuius nomine librum Sisennam, uel de Historia inscripsit.*

Apud Plautum cùm dicit: Pisceis &c.] *In* 19
Truculento, act. I I. *scena prima:*

Pisceis ego credo, qui usq; dum uiuūt lauant, minus diu Lauare, quàm hæc lauat Phronesium.

Quæ uerba se paulò aliter hic habent, quàm apud illum Neque uerbum adlauant *posuit Plautus, neq;* lauari *passiuè. Ita uerò scriptum cùm legit Varro, posuisse hoc loco mihi uidetur,* Analogia adlauare reddidit. *Doctiorum esto iudicium.*

20 Non esse similia intelligūtur] *Sustuli ueterem scripturā,* nosse, *quæ nō potuit quæstioni, ut mihi uisum est, accommodari: id quàm rectè fecerim, alij erunt iudices. Post hæc paulò, inter illa,* sequitur formam, & vtrum in secunda, *nonnihil deest, & id paulu- lum quiddam: sed in quo restituendo, cùm meum deficiat, maximè uelim aliorum ingenia exerceri.*

AD LIBRVM IX.

1 Minus erraretur in declinationibus] *Dixi quàm frequens in autoribus peccatum hoc esset, quod incuria librariorum obrepsit, actiuum passiui loco scribere: hic certè legebatur* erraret, *in quo manifestarium errorem emendare percupiui. Nec enim si quis institerit, personale uerbum ad ullum poterit referre.*

2 De qua suprà dixi. Analogia] *Inter hæc duo posteriora uerba, desunt non pauca: hocq; arguunt sequentia, quæ superioribus proximè dictis non cohærent.*

3 Vt ex non & volo, nolo &c.] *Paulò aliter ex libris de lingua Latina hæc uerba refert* A. Gel- *lium,*

lius, libri VII. *capite* 2. *& ſic habet:* vt ex non & volo, nolo fit, ſic ex ne & quicquã, media extrita ſyllaba, compoſitum eſt nequam. *Varroniani libri plus* A. Gellianis *habẽt,* item: A. *Gellij codices,* fit, *&* compoſitum: *cùm prius Varroni deficiat, & poſterius ſit in aliud uerbum commutatum.* De *utro rectius quid ſit, quiſque ſibi uiderit: ego nihil ſtatuo.*

H Æ *ferè ſunt ad* M. Terentij Varronis *de* Latino *ſermone ſuperſtites libros ſcriptæ notæ, quæ ſi non magnam Varroni lucem, aut ſtudioſis utilitatem afferunt, at certè declarant, noſtram, quod magis petimus, adiuuandis eorum ſtudijs propenſam uoluntatem.*

Et *ſi uerò nihil dubito penè infinita eſſe, quæ huic tractationi inſeri potuerint, ea tamen quæ maximè uiſa ſunt neceſſaria, memoria tradere ſatis habui.* Qua *quidem in re quod facere potui, pro uirili parte præſtiti, ne quis meam diligentiam deſideret, ubi quæ officerent luminibus autoris noſtri, tollere deſpondi. Secum potius quiſque reputet, ueteres, qui ſunt habiti mortalium ſapientiſſimi, multa ſciſſe dictos, non omnia: mihi prudentiam cunctarum rerum ab uſu, nedum diuinationem à natura tributam minime fuiſſe. Ceterum ſingula & minutiſſima quæque perſequi, curæ minutioris duxi, & eorum, qui nulla ratione duce, ſibi ipſi autores facti, in ueteribus libris nutant, uel ab ingenioſis uiris reperta mutant: ſicq́; dum librariorum inſcitiam accuſant, ſuam ipſi profitentur.* Ego *ſanè ſemper eiuſmodi ſtudium abhorrui, ut ſit aliquando quod placeat, aut certè quod non improbetur, & ipſa emendatio finem habeat.*

Marcus Vertranius Maurus ſcripſi, tibique B. Cauleti dicaui, quo neque mihi gratiorem, neque meo iudicio qui Philologiam ſtudioſius amplectatur, religioſiúsve colat, noſtra quenquam Prouincia tulit. Quæ lecturis, ſi modò fuerint qui dignentur iſta cognoſcere, index amoris in te mei clauſula, & peracti operis eſto.

SCRIPTORVM ET LIBRORVM NOMINA QVAE A VARRONE REFERVNTVR.

Vbi prior numerus paginam, posterior verò lineam denotat.

L. Actius. 3,2.11,9.29,17.68, 9.76, 20.77, 24.83, 10.85, 3.9.87, 7.26.88, 7.27. 89, 31.155.8
In Bruto. 25,14
In Philoctete. 75,27
In carmine Priami. 79,4
In tragœdiis. 155.6
M. Actius Plautus. 27,14.81,7. 87,11.8,9 91,5.
Plauti aut librarij, mendum. 136,17
In Amphitruone. 50,30,83.8
In Asinaria. 51,11.87.3
In Astraba. 66,20.85.11
In Aulularia. 9, 27. 49, 14. 91,1
In Casina. 91,13.26
In Cestione. 85,16
In Cistellaria. 90,14,17,20. 23,13
In Condalio. 86,30
In Colace. 91,16
Cornicularia. 42,8.83,20
Fugitiui. 84, 29
In Curculione. 84,19.86, 2. 40,27
In Epidico. 37.12
In Friuolaria. 84,16
In Menæchmis. 83,39.84,7. 88,13.76,12
In Mercatore. 84,21
In Milite glorioso. 88, 10. 31, 30.
In Monstellaria. 123,16
In Nauclaria. 84,31.85,18
In Parasito pigro. 84,23.86, 28
In Persa. 84,5
In Phagone. 84,26
In Pœnulo. 85,20.22,20
In Pseudolo. 87,11.
In Sitelitergo. 85,12
In Sticho. 22.20
In Trinummo. 84,11.87,1
In Truculēto. 85,22. 136, 13. 52,10
Aelius. 10,19.30,10.51,7.
L. Aelius Gallus. 10,17.3,5.14. 22,3.63,5
C. Aelius Stilo. 41,7.20.81,13
Interpres carminis Saliorū. 73,20
M. Afranius. 14,10
C. Annius. 68,14
Antipater. 49,9
Appolodorus. 31,9.49, 11
Apprissius in Bacche. 65,15

Aquilius in Bœotia. 70,15
Aristarchus.108.11.15.125,5. 133,
6.142.31.148,26
Pro analogia. 112,5.10
Aristas. 156,14
Aristocles. 156,15
Aristodemus. 156,14
Aristophanes. 49,10. 114, 25.
154,23
Aristoteles. 96,5.141,23
In libro Nomina Barbarica
inscripto. 85,26
Arusinus. 156,14
M. Atilius. 89,1
P. Aurelius Opilius. 83,14.85,
17.85,6.87,5.91,29
Cæcilius. 90,4.91,6 91,31
Callimachus. 33,10.80,22
L. Calpurnius Piso. 41,14
In Annalibus. 41,14.45,6
Cassius. 86,4
In Bruto. 51,6
Chrysippus.49,9.52,10.62,13.
152,29
περὶ τῆς ἀνωμαλίας. 112,4.7
Claudius vel Carbilius 85,13.
85,28.91,29.
Cleanthis lucerna. 8,18
Cosconius. 58,9
In actionibus. 70,17
Crates. 107,12.108,12.112,2
Democritus. 58,31
Dionysius Sidonius. 141,20
Q. Ennius.9,29.10,27.11,18.
16,1.19,19.20,10.20,19.21,18.
20.26.26.24.32.30.42,15.44,
25.51,4.63,19.68,13.68,23.76,
30.77,25.78,2.12,9,8.80,3.
14,80.21.81 11.25.31.82,5.24.
83,1.5.85,31.87,16.88,16.28.
89,15.90,23.25.91,4.9.136,27.
155,5.
In Alexandro. 69,5
In Asoto. 21,6
In Epicharmo. 20,14.22,
17
In Medea. 75,17
In Saturnio carmine. 82,7
Euripides. 87,19
Fuluius Flaccus, flamen Martialis. 54,30.57,17
Hesiodus. 10,30
Homerus. 86,14.88,10
Q. Hortensius in pœmatis.
96,25.157,1
Hypsicrates. 27,3
Iunius.16,4.17,17.19,20.57,21
M. Iunius Brutus.in commentariis. 7,18.72,2
Iunius Gracchus. 57,17
Iuuentius Comicus. 85,6
L. Liuius Andronicus. 73,24,
88,10
Lucilius.13,27.16,19.21,12.25,15.
65,21.79,19.80,4.82,29.90,
4.91,7.130,21
Lucretius. 89,22
Libri xxj.Lucretij. 10,15
Q. Lutatius Catulus.41,21.50,
27.
Mallius vel Manilius vel Mālius vel Manilius.15,18.77,5.
79,9 91,16
Matius vel Marcius vates.89,
27.29
Mutius Scæuola.7,18.90,8.91,
18
Q. Mutius Scæuola Pontif.
Max. 25,31.57,1
C N. Næuius.16,7.19,6.42,11.

44.46.65,29.76,2. 78, 12. 83, 16.83,27.89,10.16
In Aemathia. 84,1
In Agidone. 92,7
Bello Punico. 92,14
In Clastidio. 92,3.129,31
In Consponsis. 65,30
In Corollaria. 84,22
In Cosmotria. 84,1
In Demetrio. 92,5
In Duloreste. 92,4
In Esiona. 92.2
In Freto. 85,27
In Hemisperio. 75,2
In Lampadione. 92,6
In Romulo. 84,4.92,8
In Stigmatia. 92.9
In Therimo. 92,11
Tunicularia. 92,12
Nestocles Parmenisius. 141,23
M. Pacuuius. 8, 8.10, 12.13,27. 20,19.51.3.77,20.78, 5. 9.86, 27.88,15.20.89,3.90,29
In Hermiona. 71,25
In Mercatore. 84,16
In Tarentilla. 92,12
Pomponij epigrammation. 79,11
Plato libro quarto. 81,1
Polybius. 33,10
Popilius. 89,17
M. Porcius Cato. 44, 24.5.3. 84.19.136,27.91,9
Procilius. 41,6.7.42,17
Pythagoras Samius. 9, 2. 77, 12
Sisenna. 109,8
Sophron. 47,30
Ser.Sulpicius Rufus. 13,21
T. Tatij votum. 23.26
P. Terentius Afer. 60, 31. 65, 24.87,30.174,4
M. Terentius Varro in libro de æstuariis. 117,14
In libris Antiquitatum. 52, 22.54,7
In libris Tribuum. 19,25
Valerius. 85,8.155,8
Q. Valerius Soranus. 97,21
Verginj vel Vergilij Commẽtarius. 81,14
Volumnius Tuscus tragicus. 19,21
Zenon Citieus. 20,11

INCERTORVM.

Actiones. 89,19
Annales. 23,27.30,8
Attellanæ. 79, 18.88,5.89,29
Augurum libri. 11,2.20, 6. 83, 18
Censoriæ tabulæ. 69.22
Commentaria Consularia. 70, 4
Commentarium vetus Anquisitionis. 70,23.71,4
Lex duodecim tabularum. 11, 14.39,8.50,18.83,17
Lex Plætoria. 50,19
Sacrorum libri Athenis. 29,13
Saliorum carmen. 32,21. 53,2. 74,1.78,28.79,2
Sibyllini libri. 53,11
Andromacha. 10,25.74,28
Ennij. 87,21
Bœotia. 70,15
Colax. 91,16
Medus. 80, 14
Ennij vel pacuuij. 80,15
Peribœa. Pacuuij. 74,27
Proserpinæ chorus. 71,24

DEORVM ATQVE HOMINVM NOMINA.

Acca Laurentia. 55,14
Accæ ſepulchrum. 55,18
Achilles. 155,1
L. Aelius 111,2
Sex. Aelius Catus. 82,26
Aeneas. 40,9.12,63,16
Aeſopus. 91,16
Agamemnon. 10,26
Aimilij ab Aimilio orti. 94,10
Albius. 110,27
Alcæo, Alcæoni, Alcæonem. 132,29. 133,4
Alcæus. 132,29
Alexandri ſtatua. 130,5
Alexander Paris. 87,17
Alphena mulier. 102,14
Ambiuius. 79,19
Angerona dea. 55,11
Appelles pictor. 114,23
ἀφροδίτη. 57,18
Appollo. 77,7. Sol. 22,13. Latonius. 97,20. ei⁹ cortina. 83,4
Aquilius. 128,8
Aquiliani gladiatores. 128,6
Hic Argus. 132,22
Arimas pictor. 114,25
Ariſtarcus. 49,16
Artemas ſeruus. 98,4
Aſtarte dea. 19,31
Atinia familia. 109,6
Atrius. 110,28
Attallus rex Pergami. 53,11
Auentinus rex Albanus. 16,8
Auerruncus deus. 90,31
Baccus Liber. 88,18
Eius templa. 74,26. comites Bacchæ. 88,19
Bacchides Bacchideis Baccidas. 155,13
Bellona. 23,15. 83.8
Bœbiei Bœbię, Bœbieis. 150,30
Cæcilius. 128,8
Cæciliani gladiatores. 128,6
Cæcina. 145,11
C. Calpurnius Cos. 70,8
Calpurnius accenſus. 70,6
Carinas. 111,16
Carmens. 52,17
Caſcelius. 128,7
Caſceliani gladiatores. 128,6
Caſtor. 20,5. 23. 20
Ceres. 21,19. 53, 17
Chryſides, Chryſideis, Chryſidas. 155,13
Cereris templum. 75,16
Cœliei, Cœliæ, Cœlieis. 150,30
Cœles vel Cœlius Vibennus Tuſcus. 16,26
Cœliani. 17,2
Commotiæ nymphæ. 23,8
Concordia. 23, 22
Eius ædes. 41,11. 43,1
A Concordiæ. 41,12
Dij Conſentes, non dei. 810,23
Deum Conſentum ædes, non deorum. 108,25

Conſus

Confus deus. 54,19
Cornelius. 50,13
P. Cornelius Scipio. 79,22
Crepusci. 50,23
Cretea. 65,21
Cupedius. 40,28
Curtius Consul. 41,22
Cusiatij. 38,29
Decimus prænomen. 125,12
Dehebris rex Veientum,& Tiberis. 13,8
Demetrius rex. 83,21
Dei Fidij ædes.18,26.eius templum. 16,10
Diana Apollinis.22,14. Titanis Triuia. 76,31
Diuiana. 22,16
Diespiter.21,29. fine obliquis. 129,6. Dies pitris minus tritum. 129,20
Diouis. 21,29.23,27.26,10
Diomedes Diomedibus. 150,25
Dion. 96,3
Διωνα. 49,16
Diona. 102,9.121,2
Dionem. 49,16
Diores pictor. 114,19
Διονυσος. 22,4
Dius Fidius. 21,31.22,3
Duellona,Bellona. 23,15.83,8
Egeria Egeriai. 81,31
Epeus. 81,8
Epimenides post annos quinquaginta experrectus. 73,22
Esculapij ædes. 84,15
Euander Arcas. 11,10
Europa Tarentina. 15,19
Falacer. 82,24
Idem Diuus Pater. 26,12
Fauni Latinorum dei. 80,26
Faunus & Fauna. 80,27
Faustius. 128,8
Faustiani. 128,9
Faustinij gladiatores. 128,5.9
Feronia. 23,23
Fides dea. 23,25
Flora. 23,27.82,23
Fortuna. 27,30
Fors Fortuna.23,25. eius dies. 53,31.Fanum.30
Furina. 26,10.54,12.82,23
M. Genutius Cos. 41,23
Geryon Geryones Geryonas. 132,30
Harpocrates. 19,30
Hector Hectore.76,26.Hectorem,vt prætorē nō dici.109,1.155,4.Hectores Hectoras. 154,31.Hectoris natus.155,5. Hectora media breui. 155,9
Hecuba. 94,6
Heraclides Heraclide cum e longo in vocandi casu.108,13.14
Hercules.130,1.Argiuus.16,22. Sanctus.22,4.ἀλεξίκακος.87,25. defensor hominum. 87,21.eiusdem ara.61,29. Sacrificiū.26.decuma.61,26.in iuuēcam immolat prætor.61,2. eidem fanatur. 61,26
Herculis & Herculi claud.99,9
Hercules Herculibus. 158,26
Honos deus. 23,18
Honoris pila. 18,24
Tullus hostilius rex. 42,27
Ianus Geminus.43,4.Princeps. 57,23.eius signum. 45,5

Iapetus. 15,16
Ilus. 110,27
Iuno Caprotina.54, 8. Lucina. 22,22.25.eius Lucinæ lucus. 17,25. Aedes. 18,11
Lucinam parientes inuocant. 22,25
Iuno nouella 56, 10. Regina. 22,10.eadem est terra. 22,8. eius sacellum. 42, 4. ædes Lanuuij. 44,18.
Iuppiter quid sit. 21,20.21
Iouis altitonantis. 75,1
Iouis capitolini ædes. 15,19.43, 21. Elicij ara in Auentino. 73,26. Fagutalis sacellum. 42,5
Iuppiter Vimineus 18,15
Iouis Vinalia. 53,17
Iouis sacellum. 43,20
Iuppiter caret obliquis. 104,3
Iouis Iouem caret recto.104.4
Iuppiter non Iouis.101, 6. 109, 14
Iouis Iouis. 101,7.103,19
Iuppiter Iouis Ioui.101,6.154,4
Iouum & Iouerum nõ dicitur. 109,10
Iouis Filium & Filiam, nõ Iouem & Iouam dici. 124,6
Ioui agna facere. 53,21
Iuturna. 23,5
Iuturnæ aqua ægrotum. 23,5
Κοίνϊτ⊗ 49,15
M.Porcius Læca. 120,27
Popillius Lænas. 111,16
Lares vel Lases. 23,29.50,2
Lara dea. 23,24
Larunda. 23,28
Latona Titani filia.77,5. Apollinis & Dianæ mater. 77,7
Lauernæ ara. 44,30
Laulnia Latini filia. 40,9
Lænas. 111,16
Liber pater Thriambus cognomento.65,19. eius sacerdotes. 52,31.fanum. 9.29
Lucia Volumnia in Saliorum carminibus.125,19
Lucij. 50,24.125,16
Lucianus. 49,14
Lucretia. 51,6
Lucumonis tribus. 19,20
Lunæ templum. 22,12
Luna triuia. 76,31
Noctiluca. 22,12.68,2
Lunæ supercilia. 22,28
Lysippus artificum priorum vitiosa non est secutus, sed artem.115,31
Macellus. 41,3
Mæcenas. 111,17
Magnæ matris templum.53,12
Dij Magni. 20,4
Mamers. 23,17
Mamurius Veturius. 60.23
Manes dij seruiles. 55,18
Mania mater Larum. 125,19
Manius. 125,15
Manius Postulio. 41,9
Manlius Manliorum. 108,27
T. Manlius Cos. 45,8
Marcus,non Marca. 123,31
Mars Martis. 23,15,152,3
Marspiter caret obliquis. 104, 3.129,8
Marspiter. 100,28
Marspitris minus tritum. 129, 20
Medea. 63,16.68,20

Melicertes Melicerte cum e, breui vocandi casu. 108,13. 15.133,6.8
Sp.Melij domus. 43,7
Menahemi gemini. 102,22. 147,31
Menalippe. 85,9
Metellus Metella non Metellum. 123,30
Metius Curtius Sabinus. 41,16
Meto Metonis. 132,26
Minerua. 23,23. eius ædes. 53, 29. Sacellum. 43,21
Q.Mucius. 111,3
Mycon pictor. 114,19
Myrmecidis opera ex ebore minuta. 73,11.137,3
Neptunus. 23,10.54,11
Neptuni Salacia. 23,13
Nestorem secunda longa non dici. 109,1.155,4
Nestores Nestoras. 154,31
Nouensiles. 23,23
Numerius non Numeria. 123, 31
Opecõsiua dea.54,24.dies. ibi. eius sacrarium. 54,25
Ops. 20,1.23,27.55,11.
Ops terra & mater. 21,15
Orcus. 22,7
Orci templa. 74,29
Orion Oriona. 83,10
Palatia Latini vxor. 19,4
Palatua. 82,23
Pale. 53,15
Pan. 31,11
Pantheris. 29,27
Parcæ. 61,12
Paris. 87,17
Peleus. 155,1
Dij Penates non dei. 108,22
Penates. 40,9
Deum Penatium ædes. 19,11
M. Perperna non Perpernus. 102,14.110,30.111,1.120, 27.145,11
Phæton. 23,4
Philipi statua. 130,6
Philolaches. 123,17
Philomedes Philomede cum e, breui in vocandi casu. 108, 12.14.133,7.8
Philoptois. 79,13
Plautus Plauti, Plautius Plauti. 101,19
C.Pœtelius Visolus Dictator. 91,24
Pol. 90,20
Pollux.20,5 23,20
Polluces.23,22.
πολυδεύκης. 23,22
Pomona pomorum patrona. 82,24
Numa Pompilius.43,13.45,7. 89,17. Flamines fecit. 82, 17
A Varrone ad Pompilium septingenti anni. 74,2
C.Popillius. 91,23
Portumni ædes. 54,15
Postuma prænomen. 125,28
Postumus. 125,16
Diui Potes. 20,6
Priamus. 34,6
Priamides. 97,20
Prima prænomen. 125,11
Principes Dei. 19,28
Progne Attica. 24,11.
Prometheus. 15,17
Proserpina. 22,17

Protogenes pictor. 114,23
Publicij Aediles plebei. 43, 16
Pyrrhi bellum. 81,17
Pythagoras pictor. 15,19
Varta prænomen. 125,12
T. Quintus Trogus capitis accusatur. 70,25.30.71, 9
Quinctus prænomē. 125,12.151, 10
Quirinus. 123,17.23,29. eius fanum. 18,17. ædes. 18,22
Hea Romuli mater. 40, 15
Robigus deus. 53,24
Romulus. 41,15.16,27
Romulus & Remus inuēti. 19, 12
Romuli ædes. 19.11
Alacia Neptuni. 23,12
Salus dea. 23,24
Salutis ædes. 18,24
Sanctus deus. 22,4
Sappho. 132,29
Saturnus. 20,1.21,14.23,27
Saturni ædes. 16, 5.49,2. fanum 16,3
Scatinia familia. 109,7
Scipionarij gladatores, non Scipionij. 128,10
Secunda prænomen. 125,11
P. Septimus Quæstor Varronis. 3,1.4,1.5.1.92.23
Serapis. 19,29
M. Sergius Manij filius Quæstor. 70,24
Sextus prænomen. 125,12
Spurina. 145,11
Stireniæ vel Sterinæ sacellum. 17,11
Summanus deus. 23,28
Aautes deus. 19,30
Tarpeia virgo Vestalis. 15, 25
T. Tatius Rex. 18,17.41, 15, 41, 31.65,13
Terentius Terentij. 96,18
Terentius vir, Terētia femina, Terentium genus. 125,8
Terentij filius & filia Terentius & Terentia. 124,4
Terentij Terentiis, Terentiæ Terentiis. 101,17
Terentius Terentij. 120.7
Termen pro termino. 11,10
Terminus. 11,7.23,28
Tertia prænomen. 12.5.11
Theon Theona. 102,9.121,2
Θεοὶ Αυγατει. 20,7
Thetis. 88,16
Tiberinus deus. 15,5.23,7
Tiberius Rex. 15,11
Tullia Superbi vxor. 43.26
Ser. Tullius Rex. 17,23.53.30
Tulius & Antonius Cos. 95 27
Tutelina dea. 44,25
Atinius Vatiniorum. 108,27
Velinia. 23,8
Venilia. 23,12
Venus. 20,30.57,18
Venus Cæligena. 21, 3. lucinæ. 23,29. Libentina. 60,16
Lubentina. Murtia. 42,20.
Vitrix. 20,31
Veneris ædes. 54,18
Veneris Murtiæ sacellum. 22, 20
Venus nata è spumis. 21,10
Venus tutela ortorum. 54,18
Venera corolla. 21,7

Vesta.

Vesta.23,24.eius ædes. 57, 11
Veturij Cicurini. 89,6
Vfenas. 111,16
Victoria. 21,2
Victoria cæligena. 21.3
Victoria cum corona & palma. 21,4
Virtus dea. 23,17
Volcanus. 23,1.28
Volcania templa. 75,31
Volturnus deus. 82,23
Volupiæ sacellum. 45,3
Vortumnus. 23,29.54,23
Etruriæ deus. 17,2

SACERDOTVM ET MAGISTRATVVM ET EORVM MINISTRORVM NOMINA.

Accensus vel Adcensus. 25, 27.84,17.18
Accensus Consulis. 70,7.11
Accensus acciebat. 70,14
Aedilis. 25,17
Aediles Plebei Publicij. 43,17
Aeditumus. 18,12.76,10
Aedituus.76,10.ab æde & tuendo. 106,26
Agonenses Salij. 53,3
Aruales Fratres. 26,14
Augures.61,20.67,12.68,26.79, 28.eorum verba. 64,19
Augur Consuli adest. 71,27
Præit. 71,28
Camilla. 80,15
Cælitum Camilla. 80,15
Casmillus in nuptiis. 80,18
Censor potest conuocare populum. 71,15
Censores.25,16.52,5.inter se sortiuntur, vter lustrum faciat. 70,2.eorum templum.69.22
Classicum redemptum de Censoribus. 71,7
Censorium iudicium ad æquũ æstimatur. 66,8
Censura auspicatur noctu. 69, 22
Consul auguri imperat. 71, 29. 25,12.71,15.18
Consules bini. 95, 27. Iudices appellati. 70,8.10
Exercitui imperat. 71,18
Ad eum mittitur auspicium petitum. 70,25
Curatores omnium. tribuum. 69,28
Curiones. 26,4.60,11
Decemuirum iudicium. 131, 26
Decuriones. 27,24
Dialis Flamen.26,9.10. Auspicatur vindemiam. 53,20
Dictator.25,25.63,27.71,17. Magister populi idem & Consul

ſul poſſunt exercitui impe-
rare. 71,18
Epulo. 68,24
Fanorum ſeruorum nomina ſi
ne ratione. 111,10
Feciales. 26,20
Flamines. 26,5
Flaminum cognomina. 82,20
Dialis. 26,9.10.53,20
Palacer. 26,12.82,22
Floralis. 82,22
Furinalis. 26,10.82,22
Martialis. 26,9.82,19
Palatualis. 82,22
Pomoralis. 82,22
Quirinalis. 82,20
Volcanalis. 26, 9
Volturualis. 82,21
Haruſpex. 41,8.88,24
Interrex poteſt conuocare po-
pulum. 71,15
Iudices pro Cōſulibus.70, 8.10
Luperci nudi. 71,1.
Magiſtri. 25,30.35,14
Magiſter equitum. 25,26
Magiſter populi Dictator. 25,
29.63.28
Magiſtratus. 26,28.35,15
Magiſtratus vitio creatus.56,30
Magiſtratus mittit equos ludis.
42,22
Ad magiſtratus conſpectum.
71,21
Magiſtratus nomina ſerui pu-
blici manumiſsi accipiebāt.
111,15
Pontifices.25,31.in ſacrādo fana
fantur finem. 61,22
Ponfice præeunte. 61,23
Prætor.25.14.26,24. Vrbanus.
61,1.pronuntiat ſupremam.
50.21.& iubet accenſo incla-
mare horam eſſe tertiam.
70,18
Prætores fantur.56,21.26.& fan
tur verba legitima.61, 17. ad
Cenſores eunt. 69,31
Ad Prætorem mittere auſpi-
cium petitum. 70,27
Quæſtores. 25,18.68,5
Quæſtor pro Quæſitore. 70,23
Duodecim viri. 88,26
Rex ſacrificulus.57,7.ferias edi
cit.52, 19. 56,16. in regia in-
molat. 52,15
Ad eorum conueniebat popu-
lus Nonis. 56,15
Sacerdos publicus. 54,26
Sacerdotes. 25,30
Sacerdotulæ. 37,20
Salij.26,12.Salij cantāt Mamu-
rium. 66,22
Agonenſes Salij. 53,2
Serui publici, olim libertini
Romani nominantur. 111,
13
Serui publici manumiſsi acci-
piebant magiſtatus nomina.
111,14
Sodales Titij. 26,18
Tribuni Aerarij. 48,12
Militum. 25,21
Plebei. 25,23.70,1.71,2
Triumuiri Capitales.25,19.ho-
rum iudicium. 131,26
Veſtales virgines. 53,25.54,28

Ani

ANIMALIVM NOMINA.

AGguilla pro anguilla. 3,1
Agnus. 29,21
Alites. 24,6
Amia piscis. 28,31
Anas. 24,31
Anguilla. 24,22
Animalia. 24,4
Animantes. 135,11
Animalium voces. 91,3
Animalia in ignem mittere. 54,23
Anser. 24,8
Aper mas & fœmina. 103,23
Apri. 30,4
Aprinus porcus. 29,11
Aquatilia. 24,17
Aquila mas & fœmina. 95,5
Aquilæ. 117,20
Ares pro aries. 29,15
Aries. 29,14. 34,19
Armenta. 29.4
Aruiga. 29,15.18
Aruignus. 29,15
Asellus piscis. 24,32.138,21
Aues auium. 108,21
Hac aui & aue. 107,26
Auis auicula, non auicella. 110,17
Bestia proserpens. 22,21
Bos. 109,9
Bos non bus & bouis. 109,14
Βοῦς. 29,1
Boum & bouerum greges. 109,9
Bubus iunctis. 39.25
Bos ambegna. 79,18
Bos mutilus. 118,28
Bos forda. 53,13
Bubo. 24,8
Camelus. 30,1
Camelopardalis. 30,2
Cancer. 87,11
Canis. 29,22
Canis & canes vna. 80,2
Canes feta. 80,3
Canis catulus catellus. 128,13
Canis caninam non est. 79,25. 80,8
Canicula piscis. 24,23
Capra. 29,8.30,5
Caprea. 30,5
Κάπρος. 30,5
Κάπρω καὶ πόρκω. 29,14
Catulus. 29,21.29,1
Cerceris. 25,22
Cerui. 30,5.34,7
Ceruus & cerua. 103,22
Ceruus cerue. 151,11
ὁ Κοχλίας hæc cochlea. 174,14
Columba. 24,9
Columbæ mares & fœminæ olim. 124,13
Columbus mas, columba fœmina. 124,[illegible]
Conchylia. 24,24
Cornices non loquuntur, sed fantur. 62,15
Coruus auis. 24,9
Coruus non corua. 124,1. 124,11
Corui non loquuntur, sed fantur. 62,16

Cor-

Coruus piscis. 82,29
Crocodilus. 24,28
Cuculus. 24,7
Cybium. 24,19
Chinus. 24,25
Elephantorum turres ornatæ. 81,24,25
Elephantos. 81,17
Elephas. 81,12
Equus. 74,15
Equus & equa. 124,10
Equus claudicans. 118,29
Equi natio. 133,17
Equorum cursus. 52,29
Equorum pulli. 133,21
Equi eadem facie. 133,16.17
In equum ascendere. 41,11
Equus publicus mille assarium, non assariorum. 108,29
Edus pro hedus. 29,10
Ferarum vocabula. 29,24
Fiber. 25,5
Ficedulæ. 24,15.16
Fircus pro hircus. 29,9
Frendix. 91,13
Fringuilla. 91,14
Aleritus. 24.12.
Gallina. 24,8
γίγγιγα. 24,15
Gracculi. 24.14
Aedus & hedus. 29,10.11
Halcedo. 25,2 88,22
Halcyon. 25,2.88,20
ἀλκυών. 88.22
Halcyonij dies. 88,24
Hinnulus ex equo & asina. 117, 28,29
Hippopotamus. 24,28
Hircus. 29,9
Hirundo. 24,8
Homo & homon. 130,3
Homunculus. 96,23
Hominum propria. 25,10
Hominis medium non est vmbilicus. 77,9.10
Ιτᾶλ☉. 29,7
Iumentum. 38,7
Iuuencus. 29,7
Leo. 29, 25. eius iuba. 105, 19. eius est fremere. 91, 11
Leæna. 29,26.27
Lepus. 30,7.3,8
Hic lepus. 133,26
Lingulaca. 24,22
Locusta prius pariet lucam bouem. 81.12
Loligo. 25,3
Luca bos. 81,12
Lupum auribus teneo. 79, 24.25.
Lupus piscis. 24,23.82,30.117, 24.138,19
Luscinia, vel lusciola. 24,10
Lyra, 25,5
Melandria. 24,20
Mergus. 24,31
Merula. 24,14.154,13. non merulos. 124,2
Merula piscis. 117,24
Miliariæ. 24,16
Motacilla. 24,12
Mulus & mula ex equa, & asino. 117,27.28
Mutua muli. 79.14
Muræna. 24,18.117, 24. 138, 19
Μύραινα. 24. 18
Muses pro mures. 78,29.30
Mustella piscis. 138,19.20

Nebu

Nebulaca. 24,22
Nocticulus. 29,23
Noctua. 24,9.10
Ostrea. 24,25
Ouis. 29,1. mas. 29,19
Ouis ouis. 129,17. Hac oui & oue. 107,27
Oues ouium. 108,21
Panthera. 209,25. 81, 20.124 2
Pantheris. 29,27
Pauo. 24,8
Pectunculi pisces. 24,26
Pecus. 8,9.28,22.29,20
Pecudes. 28,26
Pecus ouilum. 29,20
Pecudis caro. 32.8
Pecus agitur pastum. 59,14
Peloris. 24,24.25
Pisces adlauant. 136,13
Piscium vocabula. 24,17
Polypus. 24,27.28
Porcus. 29,11.12
πόρκος. 29,14
Porci triginta. 40,10
πρόβατον. 29,2
Pulli equorum. 133,21
Pullorum pipatus. 91,2
Pullos facere. 88,22
Quadrupes. 12, 15. quæmaxima. 81,15
Querquedula. 25,1
Rana. 24,28.30
Sciurus. 108,8
Serpens. 22,18
Silurus piscis. 82,30
Sirenæ, vel surenæ pisces. 24, 25.26
Solea piscis. 138,19
Sudis piscis. 24,22
Sus pecus. 22,17
Sus alba. 40,11
Sues suium non dicitur. 108, 21
Suis tergus. 32.18
Taurus. 29,1
Taurus & vacca. 39,25
Testudo. 25,2. 34,19. 44,7
Thynnus. 24,19.82,29
Torpedo piscis. 24,24
Turdus non turda. 124,1
Turdi. 117,21
Turdus piscis. 24,23
Vacca. 39,26.
Vermiculus pilosus. 85,7
Veruex. 29,20
Vitulus. 29,6.117,26
Vlula. 24,8
Vmbra piscis. 24,23
Vngues pisces. 24,26
Volpes. 30,10
Volucres. 24,6
Volucrum analogia. 117,19. 20
Vpupa. 117,20
Vræon. 24,20
Vrsi. 29,30

ARBORVM, HERBARVM ET FRVCTVVM NOMINA.

Abies vocabulum muliebre. 120,28
Adoreæ falces. 38,16
Arbores fines constitui, 75,13
Asparagi. 30,28
ἄσπαραγος. 30,30
Betæ pes. 62,9
Brassica. 39,27
Bulbum. 33,9
Caprificus. 54,9
Cicer non cicera. 103,27. 225,29.151,27.30
Corni abscissæ. 42,2
Cucumeres. 30,30
Cupressus & cupressi. 130,11
Lea. 32,7
ἕρπιλλον. 30,23
Esculus. 42,3
Faba, non fabæ dicitur. 120,8. 158,5
Faba vehitur. 39,6
Fagus. 42,4
Far. 31,17.38,14.19
Far molitum. 31,5
Far & sal. 31,5
Ficus fici fico. 130,18
Ficus & fici. 130,11
Hei & hæ ficei. 130,13
Ficei ficorum. 130,14
Has ficos non ficus. 130,16.
Ficus ficuum ficibus non dicitur. 130,15
Fructuum genera. 117,16.
Fruges. 31,3.64,29
Frumentum. 31,4
Git per omnes casus. 160,4
Glans optima & maxima. 30,16
Hedera coronatæ anus. 53.1
Iuglans. 30,15
Iunci. 39,4
Κόκκον. 31,15
Κορίανδρον. 30,24
Κυμίνον. 30,24.25
Lactuca. 30,26
Lapatium. 30,21
Laurea silua. 42,1
Legumina. 64,29
Lentes. 119,2
Lilium. 30,25
Lupinum. 119,2
Μῆλον. 30,15
Malua. 30,25
Malum Punicum. 89,8
Mala gemina facie similia negamus, si sapore sunt alio. 133,15
Μέδις καὶ μέλις. 31,18
Menta. 30.20
Milium. 31,18
Murtetum. 42,18
Myrtus. 32,22
Nux iuglans. 30,15
Nuces purgare. 30,15,16
Olea. 28,16.32,6.64,28.126,24
Ocymum. 30,20
Olus lactuca. 30.21
Ole

Olera. 32,4
Olerum copia. 40,24
Orchemora. 32,78
Orchitis. 32.7
Ordeum satum. 117,17
Palma. 21.7
Πήγανον. 30,20.21
Pirum ex ramo,ramus ex arbore,arbor ex radicibus. 74,12
Platanus & platani. 130,11
Poma. 32,3,35,16
Pomorum succus. 133,22
Rapa. 32,6
Raphanus radix. 30,22
Rosa. 30,24
Serpyllum. 30.24
Siser non sisera. 101.27
Susimbrium. 30,26
Vimina. 39,6
Vimineta. 18,16
Virga caprifico. 54,9
Virgultum. 30,12.54,10
Virgulta.51,24. ea aspera. 30,28
Vitis. 13,3
Vuæ. 31,5
Vuas legere. 64,28

LOCA VRBIS ROMAE.

Accæ sepulchrum. 55,18
Aedes cõcordię.41,11.43,1
Dei Fidij 18,26. huius tectum perforatum. 22,1
Deum Consentum. 108,25
Deum Penatium. 19,11
Esculapij. 84,15
Iouis Capitolini. 15,24. 43,20
Iunonis Lucinæ. 18,12
Mineruæ. 53,29
Quirini. 18,22
Romuli. 19,9
Salutis. 18,24.25
Saturni. 49,2.16,5
Veneris. 54,18
Vestæ. 57,11
Aequimelium. 43,7
Aerarium. 48,8.49,3
Africus vicus. 43.22
Antiqua vrbs. 17,17.55,19
Ara Consi. 54,21
Herculis. 61,29
Iouis Elicij. 71,26
Lauernæ. 44,30
Argeorum sacraria. 16,20
Argiletum. 45,14
Armilustrum 42,5.55,6
Arx vrbis. 17,11
In arce sacra.56,16.tẽplũ. 75,7
In arce canit cornicen. 70,29
Atrium sutorium. 53,9
Auentinus mons. 16,6
Balantiũ pro Palano oppidum. 19,6
Basilica Opimia. 43,1
Boarium forum. 40,23
Busta Gallica. 43,8
Calabra curia in Capitolio. 9,23.56,10
Campus Flaminius. 42,21
Martius. 14,26.52,30

In Campo centuriata comitia. 71,10
Capitolium.15,23.41,19.20.65, 17.18
Capitolium vetus. 43,20
Capitolinus clius. 57,11
Carcer. 41,25
Carceres. 42,12
Oppidum carceres appellati. 42,12
Carinæ.17,4.17,21. olim cerionia. 17,10
Carinarum murus terreus. 17, 16
Ceroliensis. 17,4
Cippi pomerij. 40,1
Ciprius vicus. 43,24
Circus. 42,10
Circus Flaminus. 42,21
Maximus. 42,6
Intimus. 42,16
In circo ara Consi. 54,21
Cis Tiberim. 26,4
Cispius mons. 17,28.18.10. 11
Clius, Capitolinus. 57,11
Proximus. 17,14.43,19
Publicius. 43,16.17
Cloacæ in foro. 41,19
Cloaca maxima. 43,11
Cœlius mons. 16,26
Cœliolus mons. 17,3
Collina tertia regio. 16,24
Collina tribus. 19,24
Collis Latiaris. 18,28
Mutialis. 18,25
Quirinalis. 18,16
Salutaris. 18,23
Viminalis. 18,15
Comitium. 42, 23.29.50, 21. 57, 8
In comitio saltare. 26,13
Corneta. 40,28.42,2
Cosconius vicus. 43,18
Cupedinis, vel Cupedinis forum. 40,28
Curia. 55,12.60,11
Curiæ. 26,4.42,24.53,15
Curia Calabra. 9,23.56,10
Hostilia. 42,26.75,23
Curiæ veteres. 42,25
Doliola. 43,11
Esculetum. 42,3
Esquiliæ. 14,9. 17, 21.22. 27. 43,23
Esquilina secunda regio.16,24. 17,21
Esquilina tribus. 19,23
Esquilinus mons. 18,10
Esquilinus lucus. 17,31.18.4
Extra vrbem Romam fanum Fortis Fortunæ. 53,30.31
Fagutal. 42,4
Fagutalis lucus. 17,24.31
Fanum Fortis Fortunæ. 63,36. 31
Quirini. 18,17
Saturni. 16,3
Fana montana. 33,6.7
Ficus Ruminalis. 19,13
Figlinæ. 18,7
Flaminius campus. 42,21
Circus. 42,21
Forum.40,21.in eo cloacæ. 41, 19
Lacus Curtius. 41,4
Sub nouis. 63,9
Forum Boarium. 40,23
Cupedinis vel Cupidinis. 40,28
Olitorium. 40,23

Pisca

Piſcarium. 40,26
Germalum. 19,7.12
Germalenſis. 19,8
Græcoſtaſis. 42,30.43,1
Honoris pila. 18,24
Hoſtilia cura. 42,26,75,23
Ianualis porta. 45,4
Ianus Geminus. 43,4
Ad Iunonium. 40,26
Lacus Curtius. 41,4
Larum lucus,& ſacellum. 16, 15.17,26
Latiaris collis. 18,28
Lauretum vicus. 40,30
Lautolæ. 43,3
Lucerum tribus. 25,22.27,8.23
Lucus Eſquilinus.17,30.31.18,3. 4
Fagutalis. 17,24.31
Iunonis Lucinæ. 17,25
Larum. 16,15.17,26.27
Mephitis. 17,24.25
Petilius vel Pœtilius. 18,9
Lupercal. 26,14.52,18
Marcellum. 40,23.41,1.42,2
Martius campus. 14,26.52,30
Mineruium. 17,7
Mœrus pro murus. 18,1
Mœri pro muri. 69,30.70,28. 71,8
Montes vrbis ſeptem.13,24.25, 11.15,22 55,21
Mons Auentinus. 16,6
Ciſpius. 17,28.18,10.11
Cœlius. 16,26
Cœliolus. 17,3
Eſquilinus. 18,10
Oppius. 18,5
Saturnius. 15,29
Septimius. 18,8
Tarpeius. 15,25
Montana fana. 33,6.7
Mucionis porta. 44,31
Ad Murtium. 16.17
Murus terreus carinarum. 17, 15.17,18.19
Muri poſtici. 16,6
Muſtellarius vicus. 18,29
Mutialis collis. 18,25
Næuia porta. 44,26
Næuia nemora. 44,26
Naualia. 45,3
Noua via. 16,14.55,17.63,10
Olitorium forum. 40,23
Opimia baſilica. 45,1
Oppidum Roma. 52,29
Oppidum Carceres. 42,11
Oppius mons. 17,30
Pagus ſucuſanus. 17,20
Palatium.11,11.22,13.antiquum oppidum.57,27.antea Balā-tium.19,6.in eo,portæ. 44, 31.in eodem Lunæ templū. 22,13
Palatium quarta regio. 19,1
Palatina regio. 16,25
Palatina tribus. 19,24
Pomerium. 39,30.40,7
Pomerij Cippi. 40,1.2
Pons Sublicius. 26,2.82,11
Portæ intra muros. 44,31
Porta Iani clauſa & aperta. 45,6
Porta Lauernalis. 44,30
Mugionis. 45,1
Næuia. 44,26
Pandana Saturnia. 16,34
Rauduſcula. 44,27,28
Romanula. 45,2.55,20
Poſtici muri. 16,6

Proximus cliuus. 17,14.43,19
Publicius cliuus. 43,16.
Publilius vicus. 43,18
Puticelæ. 14,6.7
Quirinalis collis. 18,16
Querquetulanũ facellũ. 17,27
vel Ramnenſium.
Ranium tribus. 25,22.27,8.23
Raudufcula porta. 44,27.28
In Regia Rex immolat. 52,14
In Regia Opeconſiuę ſacrariũ. 54,24
Regiones vrbis Suburana, Eſquilina, Collina, Palatina. 16, 24
Roma ſepem montium. 13,24
Romilia tribus. 19,24
Romuli tribus Ramnes. 19,20
Roſtra. 42,28
De roſtris comitia edicere. 70,30
Ex roſtris rudere. 91,7
Ruminalis ficus. 19,13
Sacellũ Iouis, Iunonis. Mineruæ in Capitolio veteri. 43, 20.42.4.5
Iouis Fagutalis. 42,5
Larum. 16,15
Querquetulanum. 17,27
Steriniæ vel Streniæ. 17,11
Veneris Murtiæ. 42,20
Volupiæ. 47.3
Sacra via. 17,10.13.42,1.2
Eius caput. 17,10
Sacrarium Opeconſiuæ. 74,24 25
Sacraria Argeorum. 16,20
Sacriportus. 19,8
Salutaris collis. 18,22.23
Saturnia oppidum in monte Tarpeio. 16,1.23
Saturnia porta quæ Pandana. 16,3.
Saturnius mons, qui Tarpeius, vel Capitolium. 15,29
Saxum Tarpeium. 15,28.29
Sceleratus vicus. 43,26
Senatulum. 42,31.43,1
Septimontium. 55,21
Sublicius pons. 26,2.82,11
Sub nouis. 63,9
Sub veteribus. 42,27
Subura. 17,15
Suburana prima regio. 16,25
Suburana tribus. 19,23
Sucuſa. 17,20
Sucuſanus pagus. 17,20.21
Sutorium atrium. 53,9
Tarpeius mons. 15,19
Tarpeium ſaxum. 15,29
Templum Dianæ. 16,10
Lunæ. 22.12
Tribus vnde. 19,18
Tribus tres. 25,22.27,8.22
Romuli, Tatij, & Lucumonis tribus. 19,20
Ramnenſium vel Ramnium tribus. 25,22.27,8.23
Tatienſium vel Tatium tribus. 25,22.27,7
Lucerum tribus. 25,22.27,8
Tribus multiplicatæ. 12,20
Tribus quatuor partes vrbis. 19, 23
Suburana, Eſquilina, Collina, & Palatina tribus. 19,23
Romilia tribus quinta. 19,24
Tullianum. 41,27
Turaculum. 18,30
Valebrum. 16,14.15.55,16

Maius

Maius & minus. 45,5.6
Velia. 19,11
Veliæ. 19,7.14
Velienſis. 19,10
Veteres curiæ. 42, 25
Via noua, 16,14.55,17.63,10
Sacra. 17,10.13.42,1.2
Eius caput. 17,10
Vicus Africus. 43,22
Ciprius. 43,24
Coſconius. 43.18
Lauretum. 41,30
Muſtellarius. 18,29
Publius. 43,16
Sceleratus. 43,26
Thuſcus. 16,30
Viminalis collis. 18,15
Vls Tiberim. 26,3
Vrbs. 39.30
Vrbis partes. 16, 19. regiones. 16,25.tribus.19,23
In vrbe Roma pleraque ædes ſacræ templa. 75 15

POPVLORVM,
GENTIVM,
LOCORVM,
AQVARVM
NOMINA.

ABorigenes. 19.3
Acheruſia templa. 74,29
Aegeum fretum. 78,57
Aegyptus. 25,4
Aegyptij dei. 19.29
Aegyptiorum vocabula ſingulis caſibus. 107,18
Aemilia baſilica Preneſte.05,14
Aeoles. 14,1.30, 15
Aetiops. 121,3
Aethiops albus,quòd habet candidos dentes. 101,25
Aetolia terra. 77,22
Ex Africa obſides. 43,23
Africanæ beſtiæ. 81,20
Alacus, vel Alaudus, & Alaca vel Alauda. 107,20
Alba. 40,11.105,14
Alba longa. 40,15
Albæ duæ,quarum ciues Albani & Albenſes. 101,10.11
Albanus rex Auentinus. 1[illegible], 8
Albanus mons. 55,28
Albenſes 105,14
Albula Tiberis. 15,10
Alexandria. 30,2
Allia fluuius. 57,13
Ambracia. 20,3
Amiternum. 50,23
Amiternini. 14.23
Andrius ab Andro. 111,4
Antemnæ oppidum. 14.28
Appulia. 11,26.27
Appuli. 26,18
Appula lana pluris emitur,quã Gallicana,qa firmior.120,14

Aquę calidę. 43,4.127,12.127,21
Ardea. 40,2
Ardola. 40,2
Areopagus. 77,27
Areopagita. 77.26
Argiui. 81,9
Argus. 43,15
Hoc Argos. 132,22
Hei Argei. 132,24
Argi. 82,9
Argei. 16,21.82,7.9
Argeorum sacra, sacraria, & sacella. 16,20.17,16.17,19
Aricinus ab Aricia. 11,30
Armenia lingua. 29,29
Arbernus Arberna. 110,31.111, 1
Asia. 15,14.16. duplex. 10,8. eius flumina, lacus, montes, campi. 117,18.19
Asiaticus ab Asia. 105,19
Aternus amnis. 14,23
Athenæ. 77,27
Athenæ trinæ: Athenæi, Athenienses, Athenæpolitę ciues. 101,12
Athenæus rhetor, & Atheniēsis ciuis ab Athenis. 111,6
Atticorum verba. 47,6.52,1
Attriates Tusci. 44,13
Barbari, Romani, Persę, Græci. 107,15
Bucitatum oppidum. 45,1
Cabyrum delubra. 75,30
Calydon. 77,23
Calydonia terra. 77,20
Calydonius ager. 77,21
Campanus non Capuanus à Capua. 142,27
Campana verba. 38,14
Carthaginiense bellum primū confectum. 45,8
Cascinū vel Cassenū. 79, 15.16
Cascinum vel Casinum forū. 79,17
Chersonesice. 38,25
Chio vinum alius generis, quā Lesbo. 126,31
Cilicia. 10,10.
Corduba. 44,1.9
Creta. 105,4
Crustumerina secessio. 25,25
Curetes. 18,17.65,12
Cutiliensis lacus. 23,89
Cyzicenus à Cyzico, non Cyzicius. 111,4.5
Deli nati Appollo & Diana. 77,6
Delphi vmblicus terrarū. 77, 8.17, in æde foramen vmbilicus. 77,18.
Ephesus in Ionia. 98,2.5
Ephesius ab Epheso. 98,5
Etruria. 80,25
Etruriæ deus Vortunnus. 17,1
Etruscus ritus. 93,25
Europa. 15,17.19, eius flumina, lacus, montes, campi. 117,18.19
Falerij oppidum. 32,24.44,19
Faliscus venter. 32,24,25
Fauentinus libertus à Fauētia. 111,12
Ficuleates. 54,4
Fidenates. 54,4.5
Fuluia Basilica Præneste. 50,13.14
Gabij oppidum. 12,3
Gabinus ager. 12,3
Gallus & Aethiops. 102, 11. 121,3

Galli

Galli obsederunt Romam. 57, 13 possederũt vrbẽ. 51,25. eorum decessus ex vrbe. 43,9. eorumdem lorica. 33, 29. & vocabula pluribus casibus. 107,19
Gallicana lana. 120,13.14
Græca pleraq; aduentitia. 155, 9
Græcorum conuiuia. 35,29
Græcæ formæ verborum. 155, 7
Græcæ literæ habent singulos casus, quia peregrinæ. 107, 13
Græci barbara nomina cum ca sibus dicunt. 107,17
Græci Latina nomina quinis, non senis casibus dicũt. 107, 22.23
Græcorum & Latinorum com paratio. 118,28.29
Græcanica & Græca. 155.11.12
Græcanicæ. 132,23
Græcanici. 155,10
Græco ritu. 88,26
Heliconiades musæ. 78,1
Hellespontus. 78,1.3
Vinum in Hispania Bacca. 88, 19
Ilium ab Ilo. 110. 26
Ilius & Ilia nõ Ilienus ab Ilio. 105.16.17.110,26 27
Interamna oppidum. 14, 26
Ion Ionis. 98,10
Iones. 40,25.51,25
Ionas. 98,5
Ionia. 10,10. in ea Ephesus. 98, 2.5
Lacedæmonij. 40,24
Lanuuium. 44,18
Latini populi. 55,27
Latini casci. 79,8
Latinorum dei. 19,31. 20, 1. 80, 26
Latinorum commune templũ Dianæ in Auentino. 16,9
Latinarum literarum vocabula non declinantur, 122, 24
Latinis est proprius sextus casus. 153,17
Latium. 11, 27. 28. 53,18. 54,8. 80,25
In Latio. 125,7
In cetero Latio. 44.19
Latij verba. 11, 9. oppida. 39, 24
Lauinium. 40,8.12.13
Laurentes. 41,31
Lemnia. 75,18
Lesbo vinum. 126,31.127,1
Libethrides musæ. 77,31
Libya. 81,20
Libycus elephas. 81,12. non Libyathicus. 105,19
Lucani. 11,26.32,24
In Lucanis. 81.16.17
Lucani boues. 81,15. vrsi. 81,21
Lucana lingua. 29,30
Luceres. 19,19.20
Lydus. 89,1
Megalesion. 51,12
Neapolis. 26,18.63,2
Nolani à Nola. 105,15
Olympus in Macedonia. 77, 28.29
Olympiades musæ. 77,30
Palantei. 19,2
Palatini Aborigenes. 19,3
Palatini pastores. 19,15

Parma. 105,15
Parmenses, non Parmani. 105, 14.16
Pelium nemus. 80,12
Pergamenus à Pergamo, non Pergamus & Pergama. 105, 17.18
Phœnicij dei. 19,31
Pimpliades musæ. 77,31
Pipleides musæ. 77,31
Pœni. 33,11
Pœnicum. 33,11
Pœnicorum vocabula singulis casibus. 107,18.21
Præneste, 50,12.13
Aemilia & Fuluia basilica Præneste. 50,13.14
Prænestinus. 11,29.30
Propōtidis fauces. 78,5
Puteoli oppidum. 14,3
Puteolis aquæ calidæ. 127,24
Quirites. 65,12
Populus Romanus Quiritum. 69,25.26
Ramnenses. 19,20
Reate. 111,12
Reatinus ager. 19,3. libertus. 111, 13
Renogalli. 45,24
Rhodius à Rhodo. 111,4
Roma, Parma, Alba, gemina vocabula. 105,13.14
Roma nomen est. 143,24
Roma. 12,2.40,15
Roma à Romulo. 97,18.110,29. 190,13.121,19
Romanus à Roma. 97,18
Roma recuperata. 43,9
Romanus ager. 12,1.19,17
Romanorum liberti non dicebantur Romani. 111,11
Romanæ stirpis. 40,8
Romenses. 105,14
Sabini. 11,26
Sabinus rex. 16,26
Sabini ciues additi. 43,24
Sabinorum vasa. 35,22
Sabinæ raptæ. 54,22
Sabina fana. 61,19.20
Sabinum bellum. 41,15
Sabine Ciprum bonum. 43,25
Sabina lingua. 22,5.23,23.29, 10.12
Sabinorum verba. 31,24.50,22. 23.56,18.79,6.82.26.82,89
Samnites à Sabinis orti 79,16
Samnites gladiatores. 39,22
Samothrace. 20,7.80,20
Samothracum initia. 20,1
Samothraces dei. 20,5
Saturnia oppidum. 16,2.16,23
Saturnia terra. 15,30
Sicilia. 88,13
Siculi Roma orti. 30,8
Siculorum lingua. 30,7
Siculorum verba. 34,30.46,24. 47,5.47,29
Syracusæ. 41,27.27
Syria. 10,9
Syrorum verba. 119,10
Tarentini. 55,16
Tarentina Europa. 15,19
Accæ Tarentinæ. 55,16
Tartarus. 80,31
Tartarino corpore. 80,30
Taties & Tacienses. 19,18.19
Thespiades musæ. 77,31
Thracum peltæ. 82,6
Tiberis amnis. 14,25.14,29.22, 12.

Secun

Secundum Tiberim. 40,26.53, 31
Tiberinus portus. 54,16
Tiburs à Tiburæ. 104, 28.119, 13
Tigris. 29,27. sagittam significat. 29,29
Troianus equus Argiuorum. 81,9
Tuscia. 11,27
A Tusco Tusce. 16,26
Tuscanicum. 44,11
Tuscorum cauũ ædium. 44,12
Tusci Atriates. 44,13
In Tuscis aquæ calidæ. 127,24
Tuscæ tragœdiæ. 19,22
Tusca vocabula. 19,21
Tuscorum verba. 56, 18. 80, 24
Tusculani. 53,6
Tusculanus ager. 77,21
Tusculana sacra. 53.22
Veientum rex Dehebris. 15,8
Velinus lacus. 23,8
Volturnus fluuius. 15,1.2
Volturnum colonia. 15,5. oppidum. 15,3
Vrbinas. 111,17

DIERVM, LVDORVM ET SACRORVM NOMINA.

Accalia. 55,12
Agonales dies. 52,14
Agonia. 53,4
Alliensis dies. 57,12
Angeronalia. 55,11
Annales dies. 55,24
Annales feriæ. 56,23.24
Appollinares ludi. 54,10
Aprilis. 57,20
Armilustrium. 55,6
Atri dies. 56,20
Carmentalia. 52,17
Caprotinæ Nonæ. 54,8
Cerialia. 53,16
Circenses ludi. 42,7
Comitiales dies. 56,20
Compitalia. 55,24.56,24
Conceptiuæ feriæ. 56,3
Conceptiuus dies. 55,27
Consualia. 54,19
December. 57,22
Idus. 56,18
Equiria. 52,29
ἕνη καὶ νέα. 52,2
Fasti dies. 26,11.56, 20.21.61, 16,17
Februarius duodecimus mensis. 52,28.57,24.25
Feralia. 52,24
Fontinalia. 55,4
Fordicidia. 53,13
Fornacalia. 52,24
Furinalia 54,12
Furinales feriæ, 26,11
Ianuarius. 57,23
Intercisi dies. 57,3

Kalendæ. 56,7
Latinæ feriæ. 55,27.56,24
Laurentalia. 55,13
Laurentinæ feriæ. 55,12
Liberalia. 52,30.101,15.16
Lupercalia. 26,14.52,18
Lustri ambitus. 42,5
Martius primus mensis. 57,15
Matralia. 31,21
Meditrinalia. 54,29
Magalesia. 53,10
Μῆνες. 51,30
Montanorum feriæ. 55,22.23.
Nefasti dies. 56,25.61,18
Neptunalia. 54,11
Nonnæ. 56,11
Nonnæ quitanæ & septimanæ. 56,8.9
Nonis Februariis feriæ edicuntur. 52,19
Opalia. 55,11
Opeconsiua dies. 54,24
Paganalia. 55,23
Paganicæ feriæ. 56,1
Palilia vel Parilia. 37,21.53.16
Populifugia. 54,1
Portumnalia. 54,15
Quando rex comitiauit fas. 57,6
Quando stercus delatum fas. 57,10
Quinquatrus maiores. 53, 27. 28. minores. 53,27
Quinquatrus. 53,4
Quintilis. 57,21
Quirinalia. 52,23
Robigalia. 53,24
Saturnalia. 21,14.55,9
Sementiuæ feriæ. 55,29
Septimatrus. 53.7
Sexatrus. 53.7
Taurici ludi. 42,22
Terminalia. 52,26
Tubilustrum. 53,8
Vestalia. 53,26
Vinalia. 9,23.53,17
Kalare vinalia. 53,24
Vinalia rustica. 54,'6
Volcanalia. 54,22.
Vortumnalia, 54,28

GRAECORVM VERBORVM INDEX.

Ἀγρίς. 32,12
Αἴγις. 78,9
Αἰθήρ.æther. 10,16.20,29
Αἰθιῶπαι. 51,26
Αἰών. 52,10.
ἄλσεα. 12,30
ἄλφα.alpha alphatos non dicitur. 107,14
ἅμαξαν. 86,15
ἀμέλγειν. 72,13
ἀμφίβια.amphibia. 24,30
Ἀμφίμαλλος.amphimallon.45, 25
ἀναλογία. 98,17. analogia. 98, 22.148,8.æqualitas.112, 11.ratio similitudinum. 113,26
Analogia est ratio,quæ à similitudine oritur. 139,13
Analogiæ diffinitio. 156,4
Analogia perfecta. 154,24.26
Analogia ex consuetudine nata. 112,16.17
Analogiæ fundamẽtum est natura. 125, 31. similitudo. 155, 19
Analogiæ duo genera: naturale,& voluntarium. 118, 31. 119,1
Analogię fundamenta aut à voluntate hominum,aut à natura verborum,aut re vtraque. 9.151,3
Analogia & anomalia sequenda,illa in naturali,hæc in voluntaria declinatione. 98, 21
Analogia pollicetur ex duobus similibus similiter declinatis similia fore. 122,17.27
Analogiam sequi debemus vniuersi:singuli autem, si consuetudo patiatur. 138, 27. 28
Analogia & anomalia in omnib.mundi partibus. 138,14
Analogia in rebus,in vocibus, in vtroque. 153,23.24,155,19
Contra analogiam, & similitudinem argumenta. 98,30
ἀνάλογον.analogō. 100,17.148. 8. proportio.132,29.ratio & proportio.147,24.25
Si λόγον.sustuleris,& analogon, si id,analogiam. 148,10
Analogia ab analogo. 147,25. 26
Analogon quid sit. 147,25
ἀναλογικῶς. 101,7.105,5
ἀνατίθημον. 47,30
ἀνδρὶ μάχεται. 87,21
ἀνωμαλία.98,20.21. anomalia, 138,14.139,14. inæqualitas, 112,7.8
ἀνταρκτικός. 116,30
ἁρμονικός.harmonicus. 153,31
ἀῤῥαβῶν. 47,8
ἄσβεστον. 37,16
Βῆς. 51,25

Βοώτης. 86,15
Γ, bina vtuntur Græci pro N & Γ. 3,2
ἡ γαυσάπης. hæc gausapa. 170
Γερουσία. 43,3
Γέῤῥα. gerra. 86,6
Γενέσθαι. 69,13
Γεωμέτρης. geometra. 148,25
Γίγνομαι. 72,10
Γλῶσσαι. glossæ. 75,22
Γλώσσημα. glossema. 80,16. 92,6
Γραμματική. grammatica antiqua. 8,6
Γραμματικός. grâmaticus. 148, 26
Δίπτωκα. 35,24
Διαβάθρα. diabathra in pedibus. 83,29
Δίοπτρος. 83,15
Δικάζω. 63,19
Δόμα. 47,6
Δόμων. 72,12
Δόσις. 47,6
Δραχμή. drachma. 131,24
Δύπλον ἴντερον. 32,27
Δῶρον. 47,6
Δωτίνη. 47,5
ἐψιλόν. E breue. 108,14. 15
ἔδω. 69,12
ἐκβολή. 92,13
ἔλλειψα. 3,12
ἔντερον τυφλόν, ἤ δύπλον. 32,27
ἐξωτερικόν. exotericum. 90,14
ἐπίκροκος. epicrocus. 5,6. 83,30
ἐπίτυρον. epityrum. 88,11
Ἐπίχυσις. epichysis. 35,29
ἐρύειν. 72,9
ἑσπέρα. 51,1
ἕσπερος. 50,30
ἔτυμον. etymon. 87,19
ἔτυμα. 73,17. etyma. 61,7. 87, 20
ἐτυμολογία. 6,17
ἐτυμολογικῶς. 6, 6. etymologice. 74,10. 92,26
Etymologiæ forma. 92,28.
ἦτα. E longum. 107,14
ἥρως. heros. 74,3
Θέατρον. theatrum surdum. 124, 26. 27
Theatrales. 91,16
Θησαυρός. thesauri deorũ. 48,22
Θιγάνειν. 71,11
Θρίαμβος. triumphus. 65,18
Θρύλλος. 31,28
ἱστορία. historia. 94,19
ἰχθύν. 77,12
Καλεῖν. kalare. 56,8
Κάνεον. 35,4
Κάτινον. 34,31
Κιθάρα. citaræ septem chordæ. 149,24
Κλέπτειν. 89,26
Κοχλίας, hæc cochlea. 170
Κόρθος. 27,3
Κρέω. 68,16
Κύαθος. cyatus. 35,29
Κύλιξ. 25,8
Κυλίβαθον. cylibatum. 35,6
Κῶμος. 88,30
Κωμωδία. comœdia. 88,31
Λαγωόν. 3,13
Λαμπάδες. lampades accendere 86,31
Λατομία. latomia. 41,29
Λάτρον. 83,24
Λέκτρον. 45,14
Λήθη. 82,4
Λίχνευσθαι. 72,8
Λόγος. 147,29. 149,4. ratio. 139. 21

Μάγιρος. 34,24
Μακιλλοι. 4,25.26
Μακιλλώτη. 40,25
Μαλάκη. 30,24
Μαλακίζειν. malaxare. 72,12
Μάπιαι καὶ μάτιαι. matæ. 33,8
Μισα. 34,13
Μύτη. 51,29
Μίτρα. mitra. 37,4
Μοῖτον. 47,30
Μῦ. 90,27.28
Μυστήρια. mysteria. 77,24.25
Mysteria pristina. 75,30.31
Μυστικὸς. mystica vada. 77,24
Νιος. 63,1
Νομαί. 12,30,
Νύμφη. nympha. 23,5.88,16
Νυμφολήπτος. 88,17
Νύξ. 50,29
ἰμφαλός. 77,20
ὁμωνυμία. 132,20.21
ἐπιτέδιωμον. 44,1
Πανδῦρα. pandura. 106,24
Πανθήρ. panther rete. 29,26
Παρακλινεία. 37,22
Παροιμία. 79,23.24
Περιπετάσματα. peripetasmata. 45,31
Περιστρώματα. peristromata. 45, 31
Περίστυλον. 99,22
Ποιήματα. pœmata. 73,16
Pœmatorum. 160,2
Pœmateis. 73,17.80,22.30.160, 2.
Ποιητική. pœtice. 73,14
Πόλος. polus. 76,21.116, 29
polus brumalis. 116.31
Πέσω. 14,3
Ποταμός. 14,2
Ποτίζειν. 72,12
Πότος. 35,17
Πέτω. 68,15
Πρό. ante. 52,28
Πρόδομον. 43,31
Προειδῶν. 62,9
Προσκήνιον. proscenium. 62, 29
Προσωδίαι. prosodiæ. 714,6
Πύθιος. 14,2
Ρύγχος. 72,14
ἀναλογίαν. 6,18
Σκαιά. 90,17
Σκαλίνειν. 72,7
Στάμνον ἤτοι στεγνόν. 14,13
Στιγαστρον. 45,17
Στάζειν. 48,20
Στορεννύειν. 72,8
Στραγγαλίζειν. 72,10
Συγκέραστον. synceraſtum. 84, 26
Συλλαβή. syllaba non declinatur. 122,28
Συνήθεια. 98,18
Συνωνυμία. 132,29
Τάτινα. 59,8.9
Τέρμα. 11,10
Τετράχορδα. tetrachorda. 149, 25
Τραγῳδός. tragœdus. 59,13
Τρίγωνα. trigona terna. 86, 23
Τρισύλλαβον. trisyllabum. 133, 11
Τρυβλίον. 34,15.35,4
Τρύφον. 31,28
Φαγκίλλαι. phancillæ. 38, 22. 23
Φέρειν. 72,8
Φέρτρον καὶ Φέρετρον. 45,18

Φρα

Φρατρία.fratria. 26,17
Φρέαρ. 3,13
Φυσικοί. physici. 22,22.152,.8.9
Φῶς ἀγαθόν. 50,17
Χάος.chaos. 10,23.11,1
ὁ χάρτης.hæc charta. 170
Χλαμύς. chlamys. 8, 9. 37, 22
Χορδή.chorda. 149,24.26
Χορός.chorus. 63,16
Ψαλτήριον. psalterium. 106, 24

LATINORVM VERBORVM AC SENTENTIARVM INDEX.

A

Hoc A, huius A. 123.7.8
A,& B,non inclinantur. 120,10
Abacus argento ornatur, vt alia paria sint, alia dispariа. 121,29
Abagio. 79,26
Ab eadem ratione. 127,17.18
Abeo. 67,1
Abest mille passus. 68,7
Ab hoc. 60,2
Abiecta gleba. 11,21
Abiegna trabes. 81,13
Abigere. 89,13
Abire ab se. 60,19
Ab luctu. 85,24
Abluo,abluam. 101,15
Aboriuntur. 22,7
Abnegare. 57,2
Abradere. 38,11
Abscessit. 58,24
Abscindere. 27,19
Absoluere. 139,3
Abstrusus. 137,12
Accessit. 58,24
Accipere. 90,22.23
Accõmodare verba. 119,31
Accusandi casus. 107,30.108,4
Accusare capitis. 70,24
Acetum,aceta non dicitur.126, 19.20
Acierum ordo. 27,12
Acti menses. 25,6
Actio. 9,7.59,12
Actiones tres:cogitare, dicere, facere. 59,16
Actiosa. 85,11
Actores. 47,26.145,8
Actor pronuntiat. 62,29. Agit fabulam. 67,16
Actus. 12,13.131,28
Actus primus ab vno ad nongenta: secundus à mille ad nongenta millia.132, 4. tertius,& quartus. 132,12
Actutum. 85,19
Acutissime. 148,25
Adæquale cubiculum. 99,22.
Adagio. 79,22
Ad arbitrium. 84,19
Adcidisset. 80,13
Ad dextram. 77,24
Addico, verbum prætoris. 56, 26
Addicere iudicium. 63,25
Addictus. 63,29
Adducere pelliculam. 88,6
Adesse iubere. 71,8
Ad extremum. 81,4
Adfari templa. 61.21
Adfatus fines. 61,22

Ad

Ad hoc respondeo. 129,7
Adire. 44,1.2
Aditus. 44,1
Adiumento esse. 27,15
Adiunctus.a.um. 49,7
Ad latera habere ferrum. 83, 22
Adlauant. 136,14
Adlecti. 65,1
Ad legionem. 84,9
Adlocutum ire. 62,23
Ad mille. 58,8
Adminicula. 73,13
Adminiculandi pars orationis. 103,6.8
Administer. 80,21
Administra. 80,16.17
Administrare. 67,26
Administri. 27,25.26
Adoptare administros. 27,26
Adoratula. 78,19
Adquirere. 68,3
Adradere. 85,19
Adscribere inermes. 84,7
Adscriptiui. 84,8
Adsequere. 66,21
Adserere manu in libertatem. 64,18
Adsidus. 90,18
Adsignatae. 54,19
Adsignata pecunia. 148,10
Adsignificare. 58,3.5.85,5.6.94, 7.130,23
Adsimilem formam. 100,18
Adsuetudo. 116,9
Adsumpta ad vitam. 99,17
Adsumptus. a. um. 145,29
Attentata imperium. 26,1
Adtingere. 71,5
Adtributa pecunia. 48,11
Adtributum. 33.20.48,11
Adtributus. 54,14.55,25
Aduectus. 16,11
Aduehi ratibus. 16,12
Aduentare. 89,22
Aduenticium. 154,29.155,9
Aduerbium adminiculandi pars. 103,6.8
Adumbratus.au.m.143,13. 146, 12
Ad vnam formam. 100,13
Aduocare concionem. 71,3.71, 11
Aduortere animum. 88,29
Aedes. 44,1
Aedes sacra,non templum. 75, 14
Aedes sacrae priuatae. 25,18
Aedificare publice. 43,17
Aedificia. 39,12.13
Aedificia bina cōiuncta in balneo. 127,16
Aedis sacra. 63,22
Aegre sistit. 85,11
Aegrotat consuetudo. 143,2
Aenea libra, 131,10
Aenea vasa. 36,3
Aequabiliter. 31,22
Aequatus.a.um. 78,11
Aequata domus publice. 43,7
Aeque. 64,11. 68,11.99,11.140, 19
Ab aequinoctiali circulo ad solstitialem, hinc ad septentrinalem caelum diuisum. 116, 27
Aequinoctialis circulus. 117,3
Aequinoctium. 51,17.117,3
Aequor. 78.16
Aequus.a.um. 51,17

Aer aurescit. 87,28
Aera. 46,27
Aera pro ærem. 21,21
Aerata ratis, 78,12.13
Aerariæ,non ære lauinæ. 106, 29
Aerarij milites. 48,14
Aeratus.a.um. 44,28
Aerea cornua. 34,5
Aes pro aſsibus. 131,8
Mille æris legaſſe. 131,10
Aes militare. 48,13
Hoc abære,æneaque libra. 131, 9
Aestas. 20,24
Aestimatio. 47,20
Aestiua in castris. 44,22
Aestiuum. 51,26
Aestiuum cænaculum. 44,23
Aestus crescũt sex horis,sex decrescunt. 117,10
Aetas omnis. 52,11
Aeuiternum. 52,9
Affabile. 62,9
Agceps pro anceps. 3,3
Agcora pro angora. 3,4
Agendi tempus. 51,8
Ager. 12,10
Ager cultus.12,24. hosticus. 12, 2.12,9.incertus.12,9.peregrinus.12,3.Ager noualis.17,15. 13,15.16. rectibilis. 13,15.16
Agere.67,28.augurium. 59, 23.24.caussam.59,23. gestũ. 59,13
Agere ex sponsu. 66,15.17
Agere in sacris. 33,5
Agere lege. 56,27
In agendo fieri. 73,2
Agitur pecus pastum. 59, 14
Agit fabulã actor, pœta facit. 67,13
Aggens pro agens. 3,1
Aggeres. 39,18
Aggulus pro angulus. 3,1
Agitari. 9,6
Agitatio. 119,8
Agitatus. 9, 6. 59, 13. 67, 27
Agitatus mentis. 59,17
Agnatio rerum. 94,2
Agnationes. 94,9
Agnatus pecori. 29,21
Ago. 59,12
Agone. 52,15
Agrarij. 97,1
Agrestia loca. 75,16
Agrestis. 78,17
Agricola. 9,21
Agricultura. 56,1
Agreis. 61,21
Agrorum gena. 12,1
Agro sus. 9.21
Argumentum. 33,3
Alatus. 25,30
Albus alba album. 144,11
Albus albi albo. 144, 10
Album,albius,albiſsimum.109 16
Alia de caussa. 71,14
Alia vrgent. 97,23
Alienigenæ. 27,16
Aliquantum poteſt. 145,1
Aliquid singulare. habere.125, 14
Aliter ac. 551,10
Aliter atq. 71,27
Aliter olim, & nunc. 124, 12

Aliud

Aliud atque aliud. 58,23
Aliunde. 133,20
Alius generis. 126,31
Alligare. 38,20.22
Alligare pecuniam. 48,23
Alligatus ſponſu. 66,5
Altiores. 145,28
Altiſonus. 10,27
Altitudo. 122,4
Altrix terra. 77,20
Altum. 80,11.12
Alueolus. 14,19
Alumen. 14.6
Amans,& Amaturus,caret tertio,qui amauit. 106,1
Amare. 86,31
Amator ab amando. 105,22
Amatus eram,ſum,ero. 106,5
Amaturus amans amatus. 137,18
Ambages. 79,19
Ambagio. 79,27
Ambe. 79,26
Ambegna bos. 79,28
Ambiguus. 127,10.135,30
Ambio. 79,20
Ambire. 14,24
Ambitioſus. 79,21
Ambitus. 11,13.14,25.76,28
Ambitus muri. 40,1
Ambones. 33,26
Ambulatus ſum, non dicitur. 106,15
Ambuſtum. 79,17
Amens. 60,4
Amentia. 90,30.
Amfracto. 76,27.
In amfracto. 76,29
Amictus. 37,6.15.
Amictui habere. 37.17
Amiectum. 37,15
Amiſſa quærere. 116,3
Amitans ab amando non dicitur. 106,17
Amnis. 14,21
Amor, amabor, amatus ſum. 134,17
Amouere mentem. 60,5
Amplius. 133,13
Anceps. 3,3
Ancilia. 82,5
Ancilibus armati. 55,9
Ancíſas. 82,6
Ancora. 3,4
Angendo. 40,19.20
Angens. 3,1
Angulus. 3,1.59,15
Anima. 20,10.30,12
Anima diuiſa in octo partes quinq.ſenſus, & cogitandi, progenerandi,ac voces mittendi. 118,3
Anima & corpus. 20,8
Anima flatur. 51,22
Animaduerſus.a.um. 145,25
Animo efferre. 62,18
Annulus. 51,19
Annuli loricæ. 33,31
Annus. 51,19
Anſatus. 35,9
Antica ad meridiem. 75,3
Antiqua verba. 8,23.37,7
Antiqui inſtituerunt. 57,26
Antiqui noſtri. 63,3
Antiquarum oppidum. 45,1.2
Antiquus ſeſtertius. 46,28
Anus aniculus anicella.128,26.27
A parte. 39,13.42,31
A parte tota. 77,23

A parte totum. 86,22
Aperdite. 82,30
Aperta. 91,4
Apertus. 79,23
Apexabo. 33,2
Apex eminet in capite. 33,2
Apparet vox. 60,7
Appellandi partes quatuor pro uocabula, vocabula, nomina pronomina. 103,8
Appellandi partes singulæ triplices sunt, quo ad sexum, multitudinem, casum. 103, 14.15
Apponere. 133,31
Aptè cibum curare. 81,9
Aqua. 35,18
Aqua & ignis. 20,27
Aqua feruens. 31,9
Aqua hiberna. 19,13
Aqua viua. 35,19
Aquam concipere. 34,19
Aquam haurire. 36,9
Aqualis. 34,22
Aquæ Fistula. 35,19
Aquarium vas. 34,22
Aquilo. 117,4
Ara pura. 13,11
Ara Deum. 13,11
Circum aras mittere. 70,20
Aramenta. 29,5
Arationes. 13,16
Aratrum. 37,30
Aratri dens. 38,1
Aratro circumagere sulcum. 39,26
Aratro circumducta. 40,4
Arbitrium. 84,20
Arbores falces. 38,17
Arbustum. 160,1
Arca 36,19. 39, 18. numerum. 48,17.18. arcula. 129.3
Arcera. 39,8
Arcere. 41,24. hostes. 33,21
Ador. 13,12.20.13
Area. 13,10
Area pes magnus. 28,25
Areas, differere. 64,11
Arefacere. 13,13
Arescere. 13,10
Argenta non dicitur. 126,25
Argentarij tabernas occludāt. 70,31
Argenteus. 126,25
Ex argento. 126,26
Argentifex non dicitur. 107, 2
Argentifodinæ. 106, 30
Argilla. 43,16
Argutus. 85,22
Arista in spica horret. 60,8
Aritudo. 20,18
Arma. 33,20
Armamentarium. 36,20
Armamentum. 36,20
Armarium. 36,19.20
Armati ancilibus. 55,9
Armenta. 29,4
Arrabo pecunia. 47,3.6,7
Ars. 28,8.11.94,21
Artatio. 7,29
Articulatim. 15.6,18
Articuli. 104,6.15.19,20. 107, 6.7.143,13
Articuli finiti, vt hic hæc, infiniti vt quis quæ. 146,10
Articuli sunt prouocabula, & pronomina. 103, 12
Articulorum similitudines. 146,5

Articulorum duæ partes finita, infinita. 143,21
Artifices. 28,7
Artifices egregij. 114,23
Aruum. 13,16
Arx. 41,24
As. 46,2.4
As, & Asses. 131, 13. 15. 157,1
As libræ pondus. 46, 4. 48,17
As ad semissem, vt libella ad sembellam. 148,3
As simplex. 131,7
Assem tenentes. 131,9
Ab asse ad centussis numerus æs ad significat. 130,23
Assis dimidium. 46,18
Assib. stipata cælla. 48,18
Asena, 78,31
Aspicio. 68,28
Assa. 32,9.34,31
Assarius. 108,29
Asseres. 39,12.78,17
Assipondium. 46,3.4
Assudescere. 32,11
Assus.a.um. 32,11.13
Astra. 117, 6. eorum motus. 117,7
Astutius. 142,7
Atauus. 74,5
Atqui. 108,2
Atratus ab atro. 97,17
Atressis vsque ad centussis numeri eiusmodi. 131,11
Atriensis, non atrituus. 106, 26.27
Atrium. 44,12.99,22
Atrum corpus. 30,19
Attingere. 102,30
Auaritia vna. 17,26
Auceps ab auibus capiendis. 106,27
Auctor. 49,8.91,30.
Auctor verbi. 64,19
Auctus.us. 27.15
Aucupari scientiam. 8,14
Audio. 69,3
Audientes dicto. 25,26
Audicis parere. 69,9
Auditor pro lectore. 49,7.8
Auditus. 124,27.28
Aue sinistra comitia. 90,10
Auem specere est augurum. 68,26
Auere. 99,3
Auerruncare. 90,31
Auersum. 28,29
Auerte periculum. 91,1
Augurij aut auspicij locus templum. 75,5
Augurij tēpus supremum. 83,18
Augurius agere. 59,23.24
Auiarium ab aue, non auile. 105,2
Auide. 69,6
Auiditas. 69,7
Auram exhalare. 13,28
Aures auent auide. 69,6
Aurescit ær. 87,28
Aureus ignis solis. 87,27
Aurifex. 107,1
Auriferinæ. 8,5
Aurora. 87,27
Aurora humida. 13,28
Auscaripeda. 85,6
Ausculto. 69,3.8
Auspicato die. 39,27
Auspicatur cēsura noctu. 69,23
Dialis flamen auspicatur vindemiam. 35,20

Ausp

Auſpicia cæleſtia. 61,20. vrbana. 40,1. ſingularia. 2,8. Siniſtra. 90,9
Auſpicia ferri. 12,5. finiri. 40,1
Auſpicio orando ſede in tẽplo auſpicij. 70,25
Auſpiciorum fines augures effantur. 61,20
Auſpiciorum. 74,24
Auſpicium diſtributum. 68, 24
Auſpicium facere ore. 67, 12
Auſpicium petitum mittere ad prætorem aut ad conſulem. 70,27
Auſter. 117,5
Autumnus. 51,26
Auxilium. 27,14.15
Axis. 86,17

B

B Non inclinatur. 120,10
Bacilla. 34,7
Balineæ publicæ, non balinea. 127,9
Balineum. 36,7
Balineum nouum, & Græcum primum. 127,14.15
Balneator à balneis. 104,26
In balneo bina coniuncta ædificia, vbi viri, & vbi mulieres lauarentur. 127,16
Balneum, non balnea. 103,28
Balteum. 34,1
Barbari docendi, quemadmodum oporteat dicere verba. 115,5
Barbatus. 34,25
Bellum. 83,7. indicere. 63,24
Bellum poculum. 100,7
Bene potus. 86,29
Bes. 46,23
Bibere. 69,12.14
Bibere caldum. 36,13
Biceps. 153,23
Bicepſos. 18,2
Bifariam. 151,18
Biga. 154,10. non dicitur. 17,
Bigæ. 144,19. 126,3. & non duigæ. 105, 10. non biga. 21
Bigæ duæ non dicitur. 144, 22
Bigæ vnæ duæ tres non dicitur ſed vnę binæ trinæ. 154, 16
Bini non duini. 105,9
Bipartita diuiſio. 10,14
Biſſellium. 36,18
Bis terni. 98,23
Biſyllabum. 133.11
Biuium. 149,8
Boni conſulendum. 74,8
Bonum magnum. 60,30
Bonum melius optimum. 109, 21
Bonum bonius boniſsimum, non dicitur. 109.20
Bouantes. 91,11
Breui. 138,13
Breuis pro longa. 169
Breuiores. 145,27
Breuiter. 93,25
Bruma. 117,2. 41,5. 116,28,29
Brumalis polus. 116,31
Bubile à boue, nõ bouile. 104, 31
Bubilia, non bouilia, à boue. 122,20
Bubulcus. 38,3
Bubulci. 86,17
Bubulum cornu. 34,5
Buccinator. 67,6

Bullatum cingulum. 34,1
Bura. 36,12.38,4.5
C
C.In G. 33,26
Cabacum. 36 14
Cacula. 154,14
Cacumen. 33,23
Cadauera proiecta. 14,9
Caduca. 65,2
Cadus cadiculus cadicellus nõ dicitur. 128,27
Cæcum cubilum. 124,29
Cæcus,cæca,cæcum. 124,29
Cælare. 10,18
Cæleſtia auſpicia. 61,20
Cæli analogiæ. 116,25
Cæli caua. 10,25
Cæli clypeus. 10,27.86,8
Cæli templa. 74,23
Cælites. 74,26
Cælla. 44,16
Cælla ædis ſacræ. 43,30
Cælla dei. 66,20
Cælla penaria. 44,16
Cælla ſtipata aſsibus. 48,18
Ab hoc cællo. 153,22
Cælum. 10,6.15,13
Cælum cauum. 18,14.10,25
Cælum, & terra dei. 19,28 29. 20,8
Cælum principium. 21,13
Cælum vnde. 10,17
Cæli diſcrimen naturale. 52,12
Cænacula. 44,21
Cæli fornices. 10,28
Cænaculum. 44,17
Cænitare. 44,20
Cærula cæli templa 74,23
Cæruleum fretum. 83,1
Cærulo ſeptum. 75,2
Cæſius cæſiſsimus caret medio comparandi. 109,24
Cæſa & porrecta exta. 53,22.57,4.5
Ruta cæſa. 136,7
Calamiſtri. 36,24
Calatio. 9,23.24
Calcare. 45,20
Calcei. 105,6 7
Calcei muliebres & viriles. 120,24
Calceos habeamus,& ſi in maiore parte corporis non habeamus. 121,24.25
Caldum caldius caldiſsimum non dicitur. 109,19
Caldus.a.um. 31,20. 36, 12. 155,30
Calefactus. 36,24
Caldum libere. 36,13
Calix. 36,12
Colorè cælo. 20,12
Caltula. 37,13
Calumnians. 49,8
Camena. 67,3
Campus. 12,26
Candacus. 92,7
Candela. 34,26
Candelabrum. 34,26
Candens ſignum. 76,26
Candidatus. 14,24
Candiſsimus candiſsima. 110,2
Candidum candidius candidiſsimum. 97,12
Canere. 29,22.67,2
Canere claſsicum. 71,6.7. hoſticum. 71,9
Canere cornu. 27,29
Canere ſigna. 80,9
Caniſtra. 35,3

Canonæ nuptię. 79,10
Cantare. 67,4
Cantatio. 67,3
Cantator à cantando non dicitur. 105,23
Cante pro canite. 79,4
Cantitans à cantando. 106,17
Cantitantes. 106,19
Cantitare. 97,4
Cantus. 67,3
Cape. 89,1
Cape,capito. 146,20
Caperata fronte. 92,4
Capida. 116,13
Capides. 35,8
Capillus. 36,24.27.30.37,1
Capillum explicare. 36,27
Capillorum fines discreti. 68,17
Capital. 37,2
Capitis accusare. 70,24
Capitium. 37,7
Capitulum. 96,23.110,17.18
Captare. 7,20
Capulæ. 35,8
Caput. 170
Caput par non habet in declinando. 123,9.153,23
Caput,quod quisque pertenderit. 133,2
Caput capitulum,non capitellum. 110,17
Caput edicti. 71,5
Carere lanam. 83,31
Carmenæ. 78,26
Carmina. 79,1
Carminari lana. 84,3
Caro. 105,6
Caro insecta. 32,20
Carnem petere ex sacris. 55,28
Carpentum mittere. 43,28
Cartibulum. 36,1.4
Cascæ res. 79,5
Cascus.a.um. 79,6.155,29
Caseus. 59,26
Caseus,farina,aqua in circulis. 31,21.22
Caseus primum pastorum pulmentarium. 32,1
De casibus. 107,4
Casmenæ. 78,25.79,5
Casnar. 79,18
Cassabundus. 83,28
Castelli. 40,25
In castris hiberna,& ęstiua. 44,22
In castris lectica. 45,16
Castrorum mensa. 34,11.35,7
Intra castra præsidium. 27,16
Casualis diuiditur in nominatiuum finitum,& infinitum. 143,27.28
Casus. 58,4.6.144,12
Casus cur declinati. 97,3
Casus quinque. 97,6.123,2
Casus quini. 146,9
Casus rectus,obliquus,communis. 103,18
Cata dicta. 82,28
Cata signa. 82 25
Catinum. 34,30
Catinuli. 160,3
Caua cæli. 10,25
Caua cortina. 83,2
Cauatio. 10,28.35,20
Cauea. 10,28.29
Caue. 66,30.10,29
Caulæ. 10,29
Caulis. 30,21
Caussam agere. 59,22

Caussam orare. 81,29
Caussæ non omnium verborũ possunt dici. 74,10
Caunitio. 10,29.30
Cauum. 10,23.38,6
Cauum ædium. 44,4.12.14
Cauum cælum. 10,14.10,25
Cedit pro incedit. 87,11
Censeant patres. 70,31
Censio. 25,16
Census. 44,3.48,10
Centenaria formula. 149,10
Centenarius. 27,6.132,10
Centuria. 12,19
Centuriæ. 27,5
Centuriata comitia. 70. 12. 71,6.19
Centuratus exercitus. 71,16
Centurio. 27,5
Centussis. 46,5. 11.130,23. 130,28
Cerastibola. 85,17
Cerei mittuntur. 21,14.15
Cernit heres. 90,15
Cerno. 68,13
Certa verba. 61,17
Certus locus. 57,12
Cerui in re militari. 34,7
Ceruices. 96,24.25.157,1.2
Ceruix Hortensius dixit.96,25. 157,1
Cessit. 72,5
Chorda media. 149,26
Cibaria. 21,18
Cibaria duplicia. 27,20
Cibilla. 34,10
Cibum aptè curare. 81,9
Cibus.99,27.coctus. 81,11. pristinus. 115,8
Cicum. 89,7
Cicur. 89,5
Cicurare. 89,3
Ciendo. 88,7
Ciere. 70,15
Cinctũ gregibus oppidũ.57,28
Cinctus. 33,19
Cinerarius. 36,25
Cingulum.33,19.bullatum.34,1
Circi. 51,20
Circiter. 58,11.86,26
Circuitus. 31,20
Circuli. 31,21
Circulus æquinoctialis. 116,27. 117, 3.Solstitialis, septẽtrionalis. 116,27
Circumagere. 39,26
Circum aras mittere. 70,20
Circumducta aratro. 40,3.4
Circumiectum. 37,14
Circumire. 97,22
Circum latera regis. 83,21.22
Circum metas. 42,22.23
Circum muros ire. 71,21
Circumseptum templum. 76, 19
Circum textum. 37,18
Quam circum. 79,29
Cista cistula cistella. 110, 15. 128,31
Cistula à cista. 104,24
Citharicen à cithara non dicitur. 106,25
Ciuilia vocabula. 52,12
Ciuis & ciuitas. 148,6
Ciuitas. 114,31
Ciuitate donati. 65,13
Ciuitatiũ & ciuitatũ. 107,29
Clades. 33,27
Clamare. 65,8
Clamitare. 65,17

Classes.

Classes. 27,29
Clasſici. 27,28
Clasſicum canere. 71,78
Clasſicum redemptum de cen ſoribus. 71,6
Claudicare. 102,14
Claui lati,atq. angusti tunicæ. 130,9
Clauſtra. 78,1
Clauſulæ. 169
Clepere. 89,24
Clepſere. 89,23
Clupeat brachium. 8,9
Clypeus cæli. 10,27.86,8
Clypei inaurati. 81,24
Coactio. 59,27
Coactum lac, 59,26
Coaleſcere. 12,24
Coclites. 85,31
Cocti in oleo. 31,25
Coctum libum. 31,18.19
Coctus cibus. 81,11
Cocus fumificus. 81,8
Comiſſe. 78,29
Coercere. 42,12.41,25
Cogere. 59,25
Cogere in publicum. 28,28
Cogitãdi pars animæ. 118,5
Cogitare. 59,24
Cogitatio eſt actio. 59,18
Cognatio rerum. 94,2
Cognatio verborum. 49,7
Cognationes. 94,8
Cognomina. 128,11
Cognominatus. 82,18
Cohors. 26,30
Coiſſe locum. 41,13
Collatio verborum. 110,13
Collecta. 65,2
Collega. 69,26
Collegæ. 64,30
Collegæ rei vocantur. 70,30
Colles. 12,27
Colligare capillum. 37,1
Colligendi fructus cauſſa. 37, 26
Collocare. 9,26
Colloquium. 62,21
Colo colui. 137.1
Colo colis. 137,8
Coloni. 11,3
Coloniæ. 40,6
Columella. 36,1
Comæ. 78,22
Come. 89,1
Comicus. 20,31
Comicus quadratus. 169
Comiſſatio. 88,30
Comitatus pro comitiis. 27,29
Comiter. 88,29
Comitia centuriata. 70,12.71, 6.19
Curiata comitia. 42,24
Comitia dicta aue ſiniſtra. 90, 10
Ad comitia vocatur populus. 71,13
Comitia edicere de roſtris. 70, 30
Comitiis cornu canere. 27,29
Comitiare. 34,6.57,7
Comitiatum aduocare. 27,30
Commeatum petere. 70,27
Commentum. 60,3
Comminiſci. 59,31
Commixta ſtellis ſplendidis. 74,26
Commode. 74,8
Commodiſsime. 81,29
Commota mente. 88,17

Commotus.us 23,9
Commouere. 136,10
Communis casus. 103,18
Communitas. 72,4
Commutabilia. 135,1
Commutare. 123,21.38,24
Cōmutata res militaris. 27,10
Commutatio literarum. 7,25
Compar. 126,16
Comparatiui. 175,2
Compendi. 48,29
Compendium. 48,29
Compernis. 114,16
Competunt viæ. 55.25
Compita. 55,26
Compitum. 59,27
Complexu continere. 10,13
Compluere. 44,10
Compluuium. 36,2.44,10
Comportare fructus. 38,30
Composita. 61,10
Composita vocabula. 106,20
Compotores. 53,2
Computatio. 64,5
Concepta mysteria. 75,31
Concepta verba. 75,5.6
Conceptæ feriæ. 56,23
Conceptus. 22,23
Concessit. 58,26
Conchæ. 117,23
Concide. 90,25
Concidere. 32,17
Conciliari. 59,29
Concilium. 59,28
Concinere. 17,30.31
Concinna. 85,12
Concinne loqui. 61,25
Concio. 59,27.70,22
Concionem aduocare.71.3. 70, 9.71,11.23
Ad concionem ire. 70,10
Concionem habere. 70,3.4
Concipere aquam. 24.19
Concipere bellum. 26,11
Concipitur dies. 55,26
Concipitur tēplum verbis.75,9
Conclauia gemina. 100,10
Concretione. 75,11
Concubitus. 87,2
Concubium. 51,8.87,1
Concubuisse. 68,12
Condecoratus. 20,9
Condere lustrum. 70,4
Condere opida. 39,24
Conditio. 32,16
Conditus.a.um. 73,6
Conditus pro cælato. 44,15
Conduci mercede. 83,24
Cōferre controuersias. 40,20
Confessus. 62,4
Confictitare. 92,11
Confingere. 8,7
Confinium. 23,31
Confiteri. 100,20
Confluere. 150,28
Confusim. 112,22
Congeneratus.a.um. 148,8.9
Congero. 84,6
Congruens. 23,23
Coniecta. 38,27
Coniunctio. 21,10
Coniunctus. 144,20
Coniurare. 54,5
Conlata forma. 120,11
Conlisum. 46,19
Conquirere. 25,18
Conruere spicas. 39,12
Consectum. 33,25
Consequentias casus sequi. 133,2

Conferere manum. 64,16
Confidere. 127,16
Confilium. 59,28
In confilium vocati. 70,1
Confiftere pretium. 10,3
Confolari. 62,24
Confortes. 64,22
Confpectus. 71,21.22
Confpectus oculorum. 75,19
Confpicare. 72,17
Confpicere. 75,14
Confpicio. 68,28.75,18.19
Confpicione. 75,11
Confponfus. 65,29
Confponfi. 65,30
Conftantia in naturalibus. 119,17
Conftare. 59,2
Conftat fibi. 128,23.135,4
Confternere. 114,2
Conftitui fines arbores. 75,13
Confuere. 130,8
Confuetudinem qui fequitur, fequitur rationem. 113,31
Suam confuetudinem fi mala eft,corrigere quifq. debet. 113,11
Ad confuetudinem communẽ corrigere. 114,5
Confuetudo declinationẽ nata ex analogia. 114,6
Confuetudo loquẽdi eft in motu. 115,22
Confuetudo cõmunis 8,11.7,24
Confuetudo præceptis nõ eget. 100,24
Confuetudo prifca. 155,6
Deprauata confuetudo non fequẽda,nifi cùm fuerit neceffe. 115,28
Confulat. 25,14
Confulere populum,& populo. 61,24
Contaminatus. 116,14
Contemplare. 75,15
Contendit pontem. 78,3
Conticefcendo. 87,4
Conticinium. 51,11.87,4
Continere capillum. 36,30
Continere complexu. 10,13
Contineri. 139,20
Continue. 14,21
Continuitas. 92,7
Continuo. 76,18
Contra. 58,14
Contra quam. 62,6.7
Contratueri 76,8
Contracta in vnum locum. 40,29
Contremere. 74,31
Controuerfia. 89,18
Controuerfias conferre. 40,20
Contrudere. 100,3
Conuallis. 10,29
Conuehere. 12,22
Conuenire inter fe partes. 26,26
Conuenire in vnum locum. 62,22
Conuicium. 91,2
Conuiuij cauffa. 46,1
Conuiuium publicum. 35,13
Conum. 33,22
Conuocare exercitum. 71,14
Conuoluti crines. 82,14
Copia verborum. 93,26.97,28
Bona in copiam eiurare. 91,25
Copiæ. 82,5

Copiose loqui. 61,21
Copiosus. 28,5
Copis. 28,5
Copula. 95,22
Copulæ naturæ. 112,24
multitudinis ac finis. 113,1
personarum. 131,3
Copulæ trinæ. 112,21
Copulæ diuisionum quadrinę. 146,28
Corbes. 39,1
Corbulæ. 39,2
Corium. 88,3
Corium crudum. 33,29
Corium crusta. 31,27
E Corrio balteum. 34,1
Cornicinent ad priuati ianuã, & in arce canit. 70,29
Cornu bubulum. 34,5
Cornu canere comitiis. 27,30
Cornua. 34,4.78,23
Cornua ęrea. 34,5
Cornua dentes. 81,18
Cornuata vmbra. 78,22,23
Cornuatas. 81,18
Cornuta quadrupes. 81,18
Corollæ. 47,24
Corollarium. 47,3.4,24
Corona. 21,5
Coronas iacere in fontes. 55,5
Coronare puteos. 55,6
Corpus. 9,6
Corpus atrum. 30,18.19
Correptus. 80,14
Corrigere cõsuetudinẽ. 113,11
Corrigere ad consuetudinem communem. 114,4
Corrigimus errata non sine consuetudine & ratione. 114,1
Corripere. 89,24
Corrupta figura. 152,25
Cortina caua. 83,2
Cortumio. 75,20
Cortumione. 75,12
Cosauli. 78,28
Couum. 38,5.6
Coxendices. 85,17
Crassum intestinum. 32,23
Cratis. 84.7
Creare. 68,16
Creatio. 50,24
Credo. 117,8
Crepare. 65,8
Vt crepat prima ad quartam, sic quarta ad septimam. 149, 26
Crepare res. 50,26.87,1
Creperum. 50,22
Crespuculum. 50,22.26.86,29
Creta pro creata. 77.5
Cretaria taberna. 105,4
Cretio. 68,19.
Creui. 90,15
Crimina. 113,21
Crimina soluere. 113, 22. 119, 29
Crines conuoluti ad verticem. 82,14
Crocotula. 37,13
Cruda olera. 32,5. poma. 32,4
Crudum. 32,13
Crudum corium. 33,29
Crus. 34,2
Crusta pultis. 31,26
Crustulum. 31,26
Crux crucis ex c,& s. 121,18
Cubatio. 105,2.3
Cubicularis gradus. 100,15
Cubiculum. 44,17

Cubiculum à cubatione. 105,3
Cubiculum adæquale, 99,22
Cubiculum cæcum. 124,29
Cubiculum surdum nō dicitur. 124,28
Cubitum venire. 55,22
Cuiusmodi. 50,16
Culcitæ 45,20
Culeus. 47,17
Culina. 34,16.36,7
Culmen. 13,9
Culmi. 13,8
In culpa esse. 95,6
Culpandus. 114,19
Culpo. 146,31
Cultura. 86,13
Cultus ager. 12,24
Cumerus. 80,18
Cum muliere fuisse. 68,12
Cupiditas. 40,29
Cura. 60,9
Curare. 60,9. cibum. 81,9. res diuinas, 42,25
humanas. 26
Curiata comitia. 42,24
Curiosus. 60,9
Currum insidere. 42,15
Cursio. 9,9
Cursito à curso. 144,24
Cursor. 9,8.28,14
Cursores, à currēdo. 96,30.104, 28
Cursus sum, non dicitur. 106,15
Curuor. 31,1.78,23
Curuum. 38,5
Custodisti obsides. 43,23

D

Damnum. 47,9
Dandi casus. 101,17,144,4
Dare. 114,11
Alia de caussa. 71,13
Decemplicatus. 58,28
Decernere. 68,21.22
Decessit. 58,25
Deciens. 132,15.17
Declinabilis. 119,31
Declinare. 45,22
Declinare in casus. 93,6
Declinare verba. 8,19
Declinari verba ex verbis. 49,11
Quod quisq. caput pertēderit, sequi debet eius consequentias casus in declinando. 133,2
Declinat, quemadmodum vult, natura. 151,25
Quadruplex forma ad quam in declinando accommodari debent verba, res, in vsu, declinabilis, similitudo. 119,30
Declinantia verba. 58,2
Declinata. 62,10
Declinata natura diuiduntur in partes quatuor: casus, tempora vtraq. neutrum habentes. 143,5
Declinata verba. 58,14. 94, 14.15
Declinatæ voces. 94,10.11
Declinatio. 93,28. quid sit. 156, 26. à natura verborum. 151,4
Declinatio nominum duplex: vt Terentius Terentij: & equus equile 96,16
Declinationis similitudo quid sit. 156,27
Declinationes. 112,18
Declinationes nothæ, priscæ, minores, recentes. 155,13

Decli

Declinationibus. 58,9
Declinationibus verborũ quattuor res continentur: simile & dissimile, ratio, proportio consuetudo. 139,20
Declinationum consuetudo ex analogia. 112,17
Declinationum genera duo: voluntarium, & naturale. 97,31. 119,11
Cur, in quo, & quemadmodum sit declinatum. 93,23
Declinatus.us. 94,25.95,19. 121,26
Declinatus quatuor. 151,12
Declinatus non omnis vox natura habet. 120,10
Declinatum species quatuor. 146,21
Declinatum bini ordines. 151, 2.3
Declinatus.a.um. 31,3
Declinatus naturales. 157,29
Decoquere. 32,4
Decrescere. 117,10
Decuis siue decussis. 130,21
Decuma. 46,29
Decuriæ. 27,24
Decuriæ sex numerorum. 131, 29
Decuriones. 27,24
Decurrere. 151,6
Decurso itinere. 86,27
Decussis. 46,8
Dedicare fanum. 53,30
Dedicatur à magistratu. 63,23
Deductus. 16,30
Definitiones re incognita propter summam breuitatem non facilè perspiciuntur. 156,16
Deformes oribus. 85,4
Degustare. 55,1
Dehisse terram. 41,7
Dei. 19,29.21,31
Deierare pro iurare. 22.2
Deinceps. 57,22.134,25
Deiunctus.a.um. 150,1
Delectus. 26,30.65,4
Deligere. 59,26
Deliquare. 91,27.28
Deliquium. 91,27
De meo. 87,31
Demere. 52,29
Deminutio. 46,20.175,2
Deminutus.a.um. 47,13
Demissior. 13,25
In demonstrando potius ab eo quod apertius est, quã quod prius est. 152,12
Demptio. 7,28.47,9
Denarij. 46,24
Denarij, victoriati, nummi. 131, 24
Sic est ad vnum victoriatum denarius, sicut ad alterum victoriarũ alter denarius. 148, 19
Duo milia denarium non denarij. 131,21
Mille denarium non denariorum. 108,26
Denarius numerus. 46,7
Denasci. 22,31
Denique. 101,20. Postremo. 101, 23
Dens, aratri. 38,1
Densum. 33,15
Densum cicum. 89,9
Dentalia. 38,12

Dentes cornua. 81,18
Dentes regulæ. 38,7
Dentibus ferire. 33,15
Dentum & dentes. 108,7
Deo dare vinum. 35,15
Deorſum. 44,9
Deorſum verſus. 132,3
Deorum liberi. 124,5
Deorum menſa. 35,22
Deperire. 20,20.116,4
Depeſta. 35,21
Deponi. 27,12
Deprauare. 7,13
Deprauata conſuetudo. 115,28
Deprauata crura. 114,18,19
Defectum. 33,4
Deſiderare. 173,1
Deſignare. 86,13.110,24
Deſiſtere. 72,16
Deſpiciendus. 108,2.114.29
Deſpicio. 68,28
Deſpondere. 66,3.4
Deſpondere animum. 66,9
Deſponſa. 66,1
Deſponſor. 65,26.27
Deſponte exire. 66,4.5
Deſpuere non non licet. 43,11
Deterior. 115,23
Deterius. 115,21.22
De tribus vnus. 114,3
De tribus tertium. 93,27
Detrimentum. 47,11
Detritus.us. 47,11
Deuenire. 51,7.86,5
Deunx. 46,22
Dextans. 46,22
Dexterior pars. 119,3
Ad dextram. 77,24
Dextra & ſiniſtra. 78,15
Dextra ab occaſu. 75,3
Dextra templa. 75,21
Dextra via. 84,28
Ferto in dextrum. 75.11
Dibalare. 91.6
Dicare. 63,20
Dicendi pars orationis verbũ. 103,6.7
Dicere diſparia. 114,7
Dicere multam. 47,14
Dici,aut fieri cum tẽpore. 49.5
Dicis cauſſa. 63,29
Dicis cauſſa facere. 72,1
Dicis immo. 63,29
Dico. 63,18
Dico,dicebam, dixeram. 119, 16
Dico verbum Prætoris. 56,26
Dicta cata. 82,18
Dicta ducum. 63,27
Dictata in ludo. 63,27
Dictioſus. 63,26
Dicto audientes. 25,26
Dictum in mimo. 63,26
Didiceram,didici,didicero per fecti ſunt. 134,13
Diduci. 133,27
Die auſpicato. 39,27
Dies. 21,30
Dies concipitur. 50,11
Dies ex ſole. 22,12
Dies anni extremus. 52,16
Diffuſum latius. 39,25
Diffuſum lumen. 86,25
Digitus Harpocratis. 19,30
Dij manes. 55,18
Dij meliora. 90,29
Dilatatus globus. 31 25
Diligens. 65,4
Diligens diligentior vir & mu lier. 110,7

Diligentius. 147,3
Diligentius, quàm apertius dicta. 156,12
Dilucere. 64.10
Dimidia pars. 37,19
Dimidium aſsis. 46,18
Diminuere hoſtes. 27,18
Sub dio. 21,31
Sub diuo. 44,7
Diobolares. 85,1
Directæ declinationes. 149,16
Directi ordines. 144,8.149,7
In directo. 76,29
Dirigere. 144,7
Diſcedere à mente. 60,4
Diſcere. 64.3 134,13
Diſcernendarum ſimilitudinũ cauſſa. 133,24
Diſcernere. 36,26.143,25
Diſcerniculum. 36,26
Diſceſsit. 58,25
Cum diſceſſum eſt. 100,8
Diſciplina. 64,3
Diſciplina originis verborum. 92,24
Diſcluſus. 16,12
Diſcrepare. 108,17
Diſcreti fines capillorum. 68,17
Diſcretus. 89,5.103,19
Diſcrimen. 68,18
Diſcrimina. 93,17.124,10.11
Diſcrimina vocis. 95,21
Diſcrimina in rebus partim ad orationem non attinent, partim pertinent. 153,17
In ſua diſcrimina declinatio multiplex. 96,17.20
Diſcriminare. 124,17.19.136,4
Diſcriminari. 104,16
Diſertus. 64,13
Diſpares figuræ. 100,17
Diſparia & paria. 121,30
Diſparia iucunda. 100,19
Diſparia dicere. 114,7
Diſpariles. 120,23
Diſpariles formæ. 95,16
Diſparilis. 108,5
Diſparilitas. 147,20
Diſpariliter. 132,25.150.18
Diſpendei. 32,30,123,15
Diſpendendo. 48,28
Diſpendium. 20,21.48,28
Diſpenſator. 48,26
Diſperſus. 153,9
Diſponere. 64,9
Diſputare. 64,10
Diſputatio. 64,5
Diſſenſio. 141,18
Diſſeptus.a.um. 44,15
Diſſerendum. 112,22
Diſſerere in areas. 64,12
Diſſerere partes. 64, 12. areas. ibid.
Diſsimile quid ſit. 139,28
Ex duobus conſtat omne ſimile, item diſsimile. 139,29
Diſsimiles res ſimilibus verbis notantur. 112,9
Ab iiſdem vocabulis diſsimilia fiunt, & à diſsimilibus eadem. 101,8
A ſimilibus alia fiunt ſimilia, alia diſsimilia: item à diſsimilibus. 101,1
Diſsimiliter. 100,11.134,1
Diſsimilitudo. 99,23. in pluribus. 101,22
Ex diſsimilitudine plus voluptatis. 100,9

Diſsi

Dissimilitudines. 121,3
Dissoluere. 25,6
Dissoluere tenebras. 68,1
Dissoluti nexi. 91,25
Distilare. 32,13
Distortæ personæ. 85,3
Distractio. 84,24
Distrahuntur pulmones. 84,25
Distributa auspicia. 68,24
Diu minus. 136,14
Diuersus.a.um. 49,6.149,4
Diuidere. 140,4
Diuidia. 84,23
Diues. 28,3
Diuinas res curare. 42,25
Diuinitus. 41,13
Diuisio prima, alia verba non declinantur, alia declinantur. 142,11
Diuisio secunda quæ declinantur, aut à voluntate, aut à natura. 142,18
Diuisio tertia. 143,4
Dius. 21,31.50,10.11.80,20
Diuus. 21,31.28,3
Do, dico, addico: verba prætorum. 56,26
Doceo. 63,30
Docilis. 143,17
Doctiloqui. 81,30
Doctrina. 124,18
Documenta. 64,4
Dodrans. 46,22
Dolium. 47,17
Dolia quassa. 38,21
Dolo dolaui. 136,31
Dolo dolas. 137,7
Dolosi. 78,28
Dolusmalus. 151,7
Domare. 72,12
Domesticus vsus. 124,14
Domi suæ. 127,18
Dominari. 99,28.110,22
Dominatus.us. 151,23
Domi natum ac vernaculum. 154,28
Domus. 43,30
Domus æquata. 43,7
Domus, vt sub tecto tuti simus, & voluptas retineatur. 100,3
Donati ciuitate. 63,13
Dos pecunia. 47,3.4
Duæ bigæ non dicitur sed binæ. 144,22.154,16
Dubitationem habet. 146,26
Duce natura. 95,30
Ducenties. 46,12
Ducere. 64,2
Ductor. 64,2
Duellum. 83,7
Dulcis dulcior dulcissimus. 109,22
Duo & tres carent singulari. 158,3
Duodenarius numerus. 12,17
Hæc duo millia denarium non duo millia denarij. 131,21
Duplex ricinium. 37,20
Duplicarij. 27,20
Duplicata scansio. 45,29
Duplicia cibaria. 27,20.21
Dupondius. 46, 2. 130, 24. 131,12
Dupondius & dupōdiū. 130,25
Dupondius, quod duo asses pendebat. 131,7
Dupondius, & semis. 46,26
Dux. 64,2
Dux à duces. 152,20
Dux luna nascentium. 22, 26

Dux natura. 50,4.5 95,30
Ducum dicta. 63,27

E

Hoc E, huius E. 123,8
Ebur. 100,16
Eccum. 89,10
Edere. 69,11.12
Edicere comitia. 70,30
Edicti caput. 71,5
Ediſcere. 94,17
Editus.a.um. 42,2
Edulia. 69,13
Edulium. 84,27
Effata. 61,19
Effectus. 120,13
Efferre. 93,18
Efferre animo. 62,18
Efferri. 44,2
Efferueſcere. 78,7
Effuticius. 89,14
Effutitus. 89,14
Egomet. 83,28
Egere præceptis. 10,24
Egragij artifices. 114,23
Eheu. 89,15
Eiurare bonam copiam, 91,25
Eius viri, eius mulieris, eius pabuli. 104,16
Elata pluma. 24,13
Eliciendo. 71,27
Eliquatus. 91,29.30
Exixa. 32,10
Elixum. 32.15
Eloquens. 61,21
Eloqui. 61,19.20
Eminet apex. 33,2
Emittere verbum. 56,29
Emittere vocem ore. 61,8
Emitur pluris, qui natione eſt melior. 133,19
Enuntiare. 73,3
Eo. 54,25
Epulas ferre ad ſepulchrum. 52,25
Eques. 74,14. 144,23
Equidem. 118,13
Equile. 97,15.104,22
Equitare. 74,14.145,23
Equitatus. 74,14.91,8
Equites. 25,27
Equites ferentarij. 84,13
Equites triginta in turma. 27,22
Equus publicus mille aſſarium non aſſariorum. 108,29
Eradere. 38,12
Errant. 121,8.9
Errare. 72,9
Errata corrigere. 114,1
Eruenda voluntas. 73,13
Eruere. 37,30.38,8.50,3
Eſca. 25,1
Eſcæ. 69,13
Eſcaria menſa. 34, 10. 34, 29
Eſculentum.. 69,12
Eſo. 78,29
Eſſe pro edere. 32,4
Eſſe in culpa. 95,6
Eſt, ac putant, aliter. 136,5
Eſt pro intereſt. 28,18
Eſto. 149,1
Eſum es eſt, eram eras erat, ero eris erit. 135,7
Et item. 58,31
Et ſi. 19,30
Etiam atq. etiam. 86,8
Etiam fit. 62,1
Etiam nunc. 48,21.49,2
Euaneſcere. 79,22

Euax. 89,13 14
Euehitur stercus. 39,5
Euerritur stercus. 57,11
Euge. 84,29
Exaggerare. 39,17
Ex argento. 126,26
Ex bolas quassant. 92,13
Excalpere terram. 39,28
Excasit. 58,25
Excidere. 74,21
Excisa silua. 42,1
Excitatum verberibus corpus 84,31
Excoctum. 32,14
Excubiæ. 17,22
Excultus. 17,13
Exempla mala. 115,30
Exemplum sumere. 44,13
Exercere iudicia. 25,21
Exercitando. 26,29
Excitatus in literis. 73,20
Exercitus. 26,29
Exercitus centuriatus. 71,16
Exercitum imperare. 70,5.71, 28
Exercitum vrbanum conuocare. 71,14
Exercitu fugato. 57,13
Exhalare auram. 13,28
Exigere pecuniam vel multã. 47,15.48,10
Exigere pecus. 45,1.2
Exili littera. 73,21
Exilius. 6,19
Exitium. 20,12
Exitus. 153,20
Exitum non habere. 40,18
Ex iure manu consertum vocare. 64,17
Ex omnis parte. 134,6.30,11
Exorare. 67,7
Exoriri. 117,1
Exorto iubare. 86,27
Expectata aduenis. 80,15
Expediri. 147,4
Expendere. 8,3
Expensum. 48,26
Expertes. 116,18
Expiare. 57,2
Expirante vapore. 76,2
Explicare capillum. 36,27
Explicatus.a.um. 139,19.23
Exponere. 147,2
Expositus.a.um. 39,29
Expositus puer. 19,14
Expurgare. 11,22.23
Exquirere. 70,31
Expecto. 68,29
Exsuperare. 61,2
Exsuperiore parte. 41,17
Exta. 32,21.28
Exta cæsa, & porrecta. 53,21. 57,4
Exta cum mola. 31,4.& 5.
Exta in olla, aut in veru coquũtur. 29,16
Extemplo. 76,17.18
Extra castra præsidium. 27,16
Extrema luna. 52,3
Extrema nox. 86,26
Extremæ litterę. 144,6
Ad extremum. 71,4
Extremus versus. 174,2
Extrinsecus. 73,12.80,19.96,18. 97,14.133,28
Extrita littera. 29,6
Extrito R. 79,1
Exuberantium virum. 77,21
Faber, vt libitum est, potest facere partem scænæ. 119,6

Apud fabrum fit. 67,15
Fabricæ analogia. 119,3
Fabula. 62,3
Fabulá facit pœta, agit actor. 67,13
Facere. 67,21. auſpicium. 67,12. figuras. 31,10. finem, verba. 67,30
Facere pro ſacrificare. 55,18
Facies. 133,13
Facies rei. 67,21
Faciem imponere. 67,24
Facile fari. 61,13
Facillime. 41,25
Facilis. 143,7
Faciendo templo. 75,13
Facta hoſtia. 57,1
Factioſa. 81,15
Factitatum. 85,25
Facula. 154,14
Faculæ. 38,22
Facundus. 61,13
Fænificia & feniſicia. 90,3
Fænus & fenus. 90,3
Falces. 38,13
Faleræ non falera. 155,31
Fallacia. 62,6
Falli. 62,5
Falſum. 62,5
Fama. 62,5
Famiger. 62,11
Famoſum. 61,5
Fana. 61,22
Fando. 61,23
Fani lex. 61,27
Fano conſumere. 61,31
Fanorum ſeruorum nomina ſine ratione. 111,10
Fantur pueri, non loquuntur. 61,15
Farcimen ſummum. 33,1
Farcimina. 32,28
Fari. 61,7.11.80,28
Farina. 31,21
Fartum. 32,29.33,2
Partura. 32,28
Fas. 57,5.7
Faſces. 38,22.23
Faſciola texta. 37,1
Faſſus. 62,4
Fatales res. 61,12.13
Fatendi forma, lego legis legit. 135,17
Fatidici. 61,14
Fati ſunt. 61,29
Fatue. 62,10
Fatum. 61,12
Fatus. 56,31
Fatuus. 61,11.62,10
Fauces non faux. 157,2
Februatio. 52,22
Februatur populus. 57,26
Februatus dies. 52,20.57,26
Februum. 52,20
Fecunditas. 5,5
Fecundum. 95,15
Fecundus. 73,15.16
Femina, non feminus, nec feminum. 124,22
Feminæ ex maribus declinantur. 95,5
Feminæ ſacrificantes capita velant. 37,4
Fenariæ falces. 38,16
Fenerator. 5,1. non fænerator. 5,4
Feneſtrata triclinia. 99,25
Feniſicia. 38,11.90,3
Fenus. 5,1.64, 25.90,3
Fere. 89,11

Fere omnes. 51,9
Ferendo. 105,24
Ferentarius. 84,12
Feretrum. 45,18
Feriæ conceptæ. 56,23
Feriæ institutæ. 54,16,
Feriæ publicæ. 54,12
Feriæ menstruæ. 52,19. 56. 16
Feriam, ferio, feriebam. 134, 24
Feriatus. 52,24
Ferio feriam percusi non rectè declinatur. 134,23
Ferire dentibus. 33,15
Ferme. 89,11
Ferre. 72,8
Ferre in ventre. 53,13
Ferrea tunica lorica. 33,31
Ferri auspicia. 12,5
Ferrifodinæ non dicuntur. 106, 61
Ferrum. 83,22
Ferrum aratri. 37,30
Ferto in dextrum. 75,11
Ferto in sinistrum. 75,9
Fertor. 105,25
Feruens aqua. 31,9
Feruere. 69,14
Festucas abradere. 38,11
Fetura. 5,2
Fetus. 5.2.20,29. 30. non fætus. 55
Fibra iecoris extremum. 25,9
Fibrum. 25,28
Fictilia, 35,10
Fictor. 67,22.26
Fictores. 82,7.8
Ficus, fici. 24. 12. præstare. 13, 23
Fides & magistratus. 69,26
Fides publica. 26,20
Fides pacis. 26,22
Fidus pro fœdus. 26,23.24
Fieri per tempora. 49,5
Figuli. 42,18
Figura. 30,3
Figura corrupta. 152.24,25
Figura verbi. 120,3.144,22
Figuram imponere. 67,22
Figura simile. 34,18.120,12
Figuræ membrorum. 140,3
Figurę quinque, casus quinque. 123,2
Figuras facere. 31,10.11
Filo cinctum caput. 26,6
Filum. 33,15
Filum voluere. 33,18
Fimbriæ. 25,9
Finem facere. 93,8
Quam ad finem. 119,27
Fines auspiciorum. 61,20
Fines constitui arbores. 75,13
Fingere. 67,12
Fingere in mente. 60,1
Figere liba. 82,9
Finire. 63,22
Finiri auspicia. 40,1
Finis. 113,1
Finiti articuli. 146,10
Finita verba. 118,11.12
Finitimi. 54,5
Fiscina. 75,6
Fistula aquæ. 35,19
Fixum. 170
Fixus.a.um. 115,12
Flare animam. 51,22
Flecti. 146,2
Flexaminare. 88,15
Flexura. 145,13

Florales vſus. 43,20
Flamen. 14,16.17
Flumina apud inferos. 81,1
Fluuius. 14,16
In focum vti. 65,3
Foculus. 53,1
Fodi fundamenta. 15,24
Foditurne? Fodieturne. 146,22
Fœdeſum. 78,30
Fœdus. 26,21.23
Fons. 35,18
Fons & riuus. 94,15
Fonteis & fontes. 107,31
Fontes. 134.4
In fontes coronas iacere. 55,5
Fonti & fonte. 138,3
Foramina tibiarum quatuor. 175.5
Foras fertur. 60,19
Fores panduntur remotis ſeris 92,15
Foris. 24,18.97,1.94,19
Foris ac palam. 37,11
Forma. 144.13
Forma conlata. 120,11
Formam imponere. 67,23
Formæ. 95,14.155,7
Formæ vocabulorum. 116,14
Formæ quatuor. 100,27
Formæ ternæ: humanus humana humanum. 103,21
Formido. 60,19
Formula. 135, 25. 135, 28. 149, 9 18
De formulis verborum. 147,3
Fornices. 152,31
Fornices cæli. 10,28
Fortuna infeſta. 89,17
Fortunatum felixque. 69,24
Forum reſpuit. 115,18
Foſſa. 39,27.28.90,25
Foſſare. 90,24
Fremere. 65,8
Fremor oritur. 65,9
Frequens. 90,19
Frequentare. 90,21
Frequentius. 174,2
Fretum. 78,7
Fretum cæruleum. 83,1
Fringutire. 91,14
Frondentes. 78,22
Frondes. 78,20
Frons frondis. 85,7
Frons caperata. 92,3
Fructus. 13,7.31,1
Fructus comportare. 38,30
Fructus maior. 28,30
Frugaliſsimus frugaliſsima. 110, 4
Fruges. 13,7
Frugi rectus natura frux, ſecundum conſuetudinem frugis, 129,8
Frugis frugem ſine recto. 129,6
Frug⁹ & fruga nõ dicitur. 110,5
Frui. 31,2.3
Frumenti granum. 31,14
Frunde. 91,13
Frux frugis ex g, & s. 121,18
Fueram fui fuero. 135,4.5
Fugato exercitu. 57,13
Fugitiua obliuio. 7,17
Fui ſum ero. 135,2.3
Fulmen. 23,3
Fulgor. 23,3
Furguritum. 23,3
Fullo. 59,29
Fumificus cocus. 41,21
Fundamenta. 139,17
Fundamenta fodi. 15,24

Fun

Funditur aqua. 35,18
Fundula. 40,18
Fundulum. 32,25
Fundus. 13,2.31,2.32,25.40,18
Funera indictiua. 44,1.82,3
Funesta familia. 11,24
Funestus. 89,30
Fungi munus. 48,2
Funiculi. 34,26
Funus indicere. 63,25
Fur. 3,18
Furcillatus. 63,25
Furus furi. 155,29
Furuum. 3,18
Fustes. 38,32
Fusus aquæ. 35,19
Futum. 34,22

G

G In L. mutatum. 37,29
G. Galea. 34,2
Galearum pinnæ. 39,21
Galerus. 34,2
Gannit odiosus. 91,5
Garum, gara non [illegible]itur. 126,20
Gaudium. 60,30
Gaunacuma. 45,24
Gemere. 65,8
Gemina conclauia. 100,10
Geminæ dissimilitudines. 117,8
Gemini. 102,10.147,31
Gemini simillimi qui pæne omnia habent eadem. 140,11
Genera. 97,31.144,13
Generatim. 95,13.14.113,22.23.117,20.23
Generatim discreti. 92,29
Generatio omnium rerum. 20,17
Genere dissimilia. 141,5
Generum duorum principia. 141,17
Genicula. 114,18
Genitabile. 10,16
Gentiles. 94,10
Gentilicia nomina. 125,11
Gentilicius. a. um. 125,6
Gentilitas nominalis. 94,11
Gentilitates. 94,9
Gentis monumentum. 41,14
Hoc genus. 61,7.149,13
Id genus. 157,9
Id genus alij. 97,13
Gentium & genteis. 108,5
Gerere gradum. 45,30 morē. 49,8. & pro sustinere. 67,20
Gerit res imperator, non facit, neque agit. 67,18
Gertibulum. 36,3
Gerundi. 147,6
Gestum agere. 59,15
Gignere. 72,10
Gladius. 33,26
Gladius & gladium. 130,26
Gladiis principes pugnabant. 27,10
Gleba. 86,19
Gleba abiecta. 11,21
Glebarij. 86,18
Globuli. 31,26
Globuli. 31,26
Globus. 31,25.26
Glossemata. 112,3
Gnarus. 61,3
Gnata. 66,6.7
Grabatus. 100,17
Gradus. 45,30.131,29
Gradus cubicularis. 100,15
Gradus habere. 45,3

Gradus ſcandere. 127,26
Gradus ſingularis ab vno ad nouem. 132,8
Gradus denarius à decem ad non aginta. 132,9
Gradus centenarius ad nongenta. 132,10
Grallator. 85,21
Granarium. 31,13
Grandis olea. 32,7
Grandius vas. 35,19
Granum. 31,15
Granum frumenti. 31,14
Grate. 74,16
Graues proſodiæ. 109
Gregatim. 24,15
Gregibus cinctum oppidum. 57,28
Gubernator rationi obtemperare debet, gubernatori vnuſquiſq. in naui. 113,13
Guſtare. 69,13
Guttum. 35,27.30

H

HAbere concionem. 70,34. gradus. 45,3
Habere ſe. 61, 2. verba orationum publice. 81,26
Habere ꝓ habitare. 18,13.18,27
Habilis. 100,5
Hæc & hæ præponitur muliebribus. 121,1
Harena. 143,21
Haſta. 33,23
Haſtati. 27,9
Haud. 54,27.69,9
Haurire aquam. 36,9
Haurierint. 173,2
Habe. 89,15
Heres cernit. 90,16
Heu. 89,17
Hiatus. 51,23
Hiberna aqua. 19,13
Hiberna & ęſtiua in caſtris. 44, 22
Hibernacula. 51,21
Hibernum. 51,22
Hibernum & æſtiuum cænaculum. 44,23
Hic & hæc articuli finiti. 146, 10
Hic & hi præponitur viribilibus. 120,31
Hiemps. 20,24.51,21
Hila. 32,29.33,3
Hilare. 88,29
Hilū. 20,21.32,29.33,16. 123,15
Himber. 13,27.14,1.51,21
Hinnilitare. 91,7
Hinnitus. 91,8
De hiſce rebus. 72,16
Hoc genus. 61,7.149,13
Homo eſt ex anima, licet ſit ex corpore & anima. 112,20
Homo homini ſimilis, quodeaſdem figuras membrorū habent, quæ eos diuidunt ab reliquorum ſpecie. 140,3
Honeſtus. 23.18
Honeſte veſtiti. 100,2
Honos publicus. 25,12
Honos deæ. 54,13
Hora prima prius, non magis hora, quàm ſecunda. 128,28
Horæ lunares. 117,9
Horridum. 31, 16
Horrent pili in corpore. 60,8
Horret ariſta. 60,8
Horreum. 31,16
Hortus. 30,19.41,2

Hospita. 80,15
Hostia facta. 57,1. immolata. 33,4. piacularis. 57,1
Inter hostiam cæsam, & extra porrecta. 57,4
Hostiæ. 79,29.78,18
Hosticum canere. 71,8
Hosticus ager. 12,2.9
Hostis pro peregrino. 7,5.6
Hostes deminuere. 27,20
Huiusce pro huiusmodi. 93,22
Huiusce generis. 105,10
Huiuscemodi generib⁹. 103,24
Humanas res curare. 42,26
Quoduis sitienti poculum homini idoneum, humanitati nisi bellum parum. 100,6
Aliud homini, aliud humanitati satis est. 100,6
Humare, 41,13
Humatus. 11,19
Humecta. 13,29
Humida aurora. 13,28
Humidissimus. 13,29
Humidum & calidum. 20,8.9
Humilior pro inhumato. 11,15
Humor. 13,26.21,10
Humores. 20,15
Humoris vis. 30,13
Humus. 11.18,13,26

I

Iacere coronas in fontes. 55,5
Iacere vestē retrorsum. 37,20
Iacere vmbram. 78,22
Iaciuntur simulacra hominū in Tiberim. 82,11.12
Iactare. 38,23
Iaculum. 33,21
Ianitos. 78,31
Ad ianuam. 70,29
Ibi prope. 55,18
Id est pro id interest. 28,17.18
Id genus alij. 97,13
Iecur. 33,4
Iecoris extremum fibra. 25,9
Iggerunt pro ingerunt. 3,1
Ignes immortales. 20,13
Igneum semen. 21,9
Ignis. 22,30
Ignis solis aureus. 87,27
Ignis & aqua. 20,27
Ignis, mas, aqua femina. 20,29
Ignis & humoris coniunctio. 21,10
Illicit. 72,3
Illexit. ibidem
Imago hominis. 62,14
Imburum. 36,10
Immanis. 59,5.58,22
Immolare. 52,15.16
Immolata hostia. 33,4
Impar. 114,3
Impendere. 116,4.5
Impendere æs. 48,25
Impendium. 48,30.64.25
Imperandi declinatus sint ne. 146,25
Imperando, optando; interrogando. 118,20
Imperare exercitum. 70,5. 71,28. munus. 47,30
Imperare præsenti & absenti. 135,15
Imperat perfectum nemo. 135,16.17
Imperata pecunia. 48,9
Imperator. 26,25.65,16.67,18
Paludatus. 81,5
Imperiti & dispersi vocabula rebus imponunt. 135,9

Imperium populi. 26,25. multiplex. 143,3
Impius. 57,2
Implicati. 144,13
Implorare fidem. 65,11
Impluere. 44,9
Impluuium. 44,9
Imponentium nomina error. 94,29
Imponere faciem. 67,22.24. figuram. 67,22. formam. 67,23
Impos. 7,12
Impoſita vocabula rebus. 93,5 93,15
Impoſiticia verba. 94,14
Impoſitio à voluntate. 151,3
Impoſitio eſt in noſtro dominatu. 151,23
Impoſitiui caſus. 153,13
Impoſitor. 73,13
Impreſsionem facere. 41,17
Improbandus 114,26
Imprudens fecit. 56,31
Impune. 113,9
Inæqualitas. 99,20.28
Inæqualitas, anomalia. 112,5.7
Inaugurare. 17,12
Inaurati clypei. 81,24
Incertus ager. 12,9
Inceſsit. 58,25
Incinuerunt ſigna. 81,5
Incipere locum difficilem. 141, 16
Inclinare. 119,14.120,10
Inclinationes. 112.12
Inclinationes verborum. 138, 22,
Inclinationes ſequēdæ, quo ad patiatur conſuetudo. 112,12
Incommutabilia. 134,30
Incondite. 31,23
Inconſtantia in voluntariis. 119,16
Incrementum. 126,23
Incremētum maius & minus. 97,11
Increpitando, 65,10
Increſcens. 5,3
Inculcare. 45,20
Incurioſa. 85,9
Incuruiceruicum pecus. 8,9
Indagari. 28,20
Indeclinabilium cauſa. 95,19
Indere nomen. 87,17
Index. 137,12
Indicant ſcripta. 112,6
Indicare. 63,24
Indicere. 63,24
Indices. 116,5
Indicio erit. 74,17
Indicium. 63,24
Indicium dare. 116,3
Indictiuum funus. 44,2.82.3
Indigere nihil. 28,3
Indiligens. 140,31
Indiſcriminatim. 167,2
Indiſsimiles. 120,22
Indoctus. 107,2
Inducere. 64,1.2
Indulgentius. 104,18
Induſtria. 74,2.3
Indutu comprehendere. 37,8
Indutus. us. 37,6.145,9
In ea, & cum ea. 36,2.3
In eandem harenam vocare pugnatum. 143,21
Inermis. 84,10
Infantes pueri. 61,9
Infecta omnia ſimplicia ſimilia

lia ſunt. 134,21
Infectæ & perfectæ res. 118, 21
Infera loca. 10,7
Infera templa. 74,30
Inferi. 52,25
Inferi Dei. 57,24
Apud inferos flumina. 81,1
Inferiores dies. 52,28
Infeſta fortuna. 89,17
Infima pars. 24,5
Infimus. 13,25
Infiniti articuli, vt quis, quæ. 146,11
Infinitus nominatiuus. 143, 28.29
Infitiari. 48,4
Infitientem non eſſe. 67,31
Informare. 67,23.157,7
Infoſſus.a.um. 43,14
Infra. 120,16
Quas infra. 83,11
Infulæ. 78,18
Ingenioſus. 96,28
Ingenium cicur. 89,5
Inhumatus. 11,24
Initia. 20 22
Initia bina. 9,3
Initio. 123,14
Iniuria. 126,16.134,10
Iniuſte facere. 89,22
Inlicere populum. 70,21
Inliciatur populus. 71,21
Inlicium. 71,20.72,2
Inlicium fieri.71,12.vocare.69, 29. 70.6,71.29.
Inlicium viſite. 70, 8.
Inlicio. 71,24
Inlicius. 71.24
Inlocabilis. 9,28
Inluſtre. 92,12
Innumerabili. 119,20
Innumerabilis numerus. 117, 23
Innumerabiles analogiæ. 116, 25
Inops. 28,4
In præſentia. 115,15
In primis. 73,20
In promptu. 79,10
Inquam. 49,16
Inſane. 88,11.14
Inſecta caro. 32,20
Inſicia. 32,20
Inſidere. 76,25
Inſidere currum. 42,15
Inſignia. 81,3.86.12
Inſigniti. 39,21
Inſinuans. 20,11
Inſtar. 37,24
Inſternere. 45,21
Inſtituere,pro incipere. 31,11
Inſtrumentum. 31,7
Inſtrumentum mulieris. 116, 19
Inſtrumenta ruſtica. 37,25
Inſueto nomine. 63,18
Inſula, quæ commouetur. 2,19
Inſulſus. 107,2
Intempeſta nox. 51, 5. 86,5
Intendere neruos. 107,5
Intereſſe dicunt. 102,8
Intercalare. 52,28
Intercedit fas. 57,5
Interciſum. 57,6
Interdiu. 10,21
Inter id. 71,10
Interior. 39,26

Interitus. 20,24
Intermestris. 51,30
Intermitti. 13,15
Internoscere. 124,15
Interpretati glossemata. 80,16
Interrogando. 118,21
Inter se conuenire. 62,26
Inter se implicati. 144,13
Interigo. 47,14
Intertrimentum. 47,12
Interuallum. 74,5
Interuenire. 50,28
Intestinum crassum. 32,23
Intestinum tenuissimum fartũ. 32.29
Intra. 175,3
Intrigo. 47,13
Introductus. 115,18
Introire in vrbem. 127,15
Introitus. 76,19
Introrsum. 39,29
Intueri. 74,30
Intus & foris. 37,11
Intusiata. 37,12
Intusium. 37,12
Inuidere. 68,9
Inuitare. 115,18 153,10
Inumbrare. 50,14
Inungere oculos. 69,1
Inuoluere lecticam. 45,14
Inuoluere vestes. 37,16
Io triumphe. Io. 65,18
Iocandi caussa. 66,14
Ire in discrimina. 93,17
Irpices. 38,7.10
Iste istum. 151,2
Iste liber. 74,17
Istoc opere. 94,17
Istuc. 91,14
Item. 62,10.72,1139,30
Et item. 58,31
Itemque. 70,19
Iter. 11,12.12,23
Itidem. 58,15.65,3
Itus. 56,18
Iubar. 51,24.86,24
Iubata stella. 51,2
Iubilare. 65,11.14
Iucundum magis. 32,16
Iudex. 63,21
Iudicare. 63,20
Iudicio vincere. 48,3
Iudicia exercere. 25,26
Iudicium addicere. 63,25
Iudicia quæstionum. 25,20
Iugerum. 12,18
Iugula. 83,8.9
Iugulum. 83,13
Iugum. 38,6.86,21
Iugum medium. 38,5
Iumenta ducunt. 39,2.3
Iunctus.us. 38,7
Iungendi pars orationis est cõiunctio. 103,6.7
Iunior. 175,3
Iuniores. 57,21
Non iurandum sub tecto. 22,2
Iure litigare. 89,21
Iurgare. 89,21
Iurgio. 89,13.18
Iurulentum. 34,29
Ius. 52,26
Ius prætorium. 66,7
Ius dicere. 63,21
Ius est. 55,29
Ius non est. 61,18
E iure. 32,10
Ex iure. 32,15,64,17
Iustum bellum. 26,21

Iustus nůmerus. 27,6
Iuuenior.& iunior, non satis iuuenis, vel intra iuuenem. 170
Iuno Nouella. 56,10

L

L Pro S. 38,23
L.Lac. 30,27
L ac coactum. 59,26
Lacuna. 14,11
Lacus. 14,11.41,20
Læna. 37,23
Læna virorum. 37,25
Lætari. 60,30
Lætitia. 61,2
Ad læuam. 75,16
Lamentari. 85,29
Lana. 33,9.133,12
Lana carminatur. 84,3
Lanæ ad sepulcrum. 78,20
Lana tonsa. 36,29
Lanem carere. 83,31
Ab hac lance. 153,21
Languescere. 143,2
Langula. 34,31
Laniena non carnaria. 105, 6.7
Laniorum canes. 80,5
Lapicidæ. 107,1
Lapidea mensa. 35,31
Lapidicinæ. 41,29
Lapsi sunt. 94,30
Lapsus est. 87,19
Lapsus lubricus. 23,4
Large fartus 32,22.23
Largius. 155,6
Lassus sum. 105.24
Late mouetur. 22,19
Latebras relinquere. 142,9
Ad latera habere ferrum. 83,22
Latere oculis & auribus. 132,14
Lati claui & angusti. 130,8
Latitudo. 22,16
Latius concipere. 34,18
Latrare. 80,4
Latrat animus, 91,4
Latratus. 80,8.10
Latrocinatus. 83,20
Latrones. 83,21
Latrones milites. 83,26
Latrunculis ludere. 144,8
Lauamur toto corpore, lauamus in partibus. 136,22
Lauamus &, lauamur in balineis. 136,21
Lauantur pisces non recte. 136,13
Lauat & lauatur differunt. 136,9
Lauatio pedum. 34,25
Lauatrina. 34,16. antiquis balneum. 127,20
Lauatus sum. 136,26
Lauo manus, lauo pedes. 136, 23
Lauet obliuio. 68,9
Laui in balneis nõ recte.136,24
Lauor in balineis. 136,25
Lecte. 58,7
Lecti pes. 62,9
Lecti publice. 26,27
Lecti in castris. 45,12
Lecti ex ebore,& ex testitudine 122,1
Lecti tres partes in triclinio. 114.3
Lecti alij cum fulcro, alij sine eo. 10 0,14

Lecti

Lecti non omnes pares magnitudine ac figura. 100,11
Lectica. 45,11.14
Lectio. 58,5
Lectissime. 58,8
Lectitaui. 146,29
Lector. 58,5
Lector à legendo. 105,21
Lectuli. 45,10
Lecturus. 58,7
Lectus mortui. 45,17
Lectus. 45,14
Legantur oratores. 81,27
Lectus lectulus. 129,3
Legati. 64,27
Legati nationum. 42,30
Legatus. 26,26
Lege agere. 58,28.57,19
Lege,legito,legat. 135,16
Legebam,lego,legam, 118,16. 150,3
Legens. 58,7.
Legere.64,26.vinum.53,21.milites.26,30.oleam.64,28.stramenta. 45,11
Leges. 76,29
Leges ædificiorum. 16,5
Leges lectæ. 64.29
Leges veteres abrogatæ nouis cedunt. 116,11
Legi à lego. 94,3
Legi perfectum significat. 134,8
Legio. 26,29,65,4
Legio trium millium. 27,6
Ad legionem. 84,9
Legitima. 64,30
Legitima verba. 61,17
Legitimus numerus. 48,6
Lego,legis ,legam. 95,16
Lego legis legit. 118,17
Lego,& legam inchoatum significat. 134,10
Leguli. 64,28
Legulus. 28,15
Lepide. 90,21
Lepus. 3,8
Letum. 82,3
Ab hoc leui. 153 21
Leuia volant. 38,28
Leuis non asper. 30,29
Leuiter loqui. 65,5
Leuiter hærere. 115,13
Lex fani. 61,27
Lex mancipiorum. 67,1
Lex Plætoria. 50,19
Lex prædiorum vrbanorum. 14,17
Lex venditionis. 66,31
Liba. 53,1.82,7.8,9
Libamenta. 61,28
Libare. 31,19.55,1.82,8
Libella. 46,29
Liber. 50,2
Liber operas in seruitute necti. 97,21
Liber pollicitus est demonstraturum. 139,3
Libera nomina. 125,3
Libere. 70,14
Liberi deorum. 124,5
Libertini à mácipio manumissi habent nomina ab oppidis. 111,9
Liberum stirpem. 76,31
Libidinosus. 60,16
Libido. 60,16.153,10
Libido humano à natura corrigitur,non ab libidine natura. 153.14

Libido pro voluntate. 152,15
Libra ænea. 131,10
Libra æquinoctiū signat. 76,24
Libram raudusculo ferito. 44, 29
Per libram & æs. 91,17.18
Libram pondo as valebat. 46, 30,46,4.48.17
Librarij. 204,17
Libum. 31,18
Licet animaduertere. 88,5
Licet videre. 89,20
Lienes necant. 84,25
Ligna. 65,2
Lignea vasa. 35,16
Liuicidæ non dicuntur. 107,1
Ligo. 37,27
Lima. 85,19
Limax liuida. 84.32
Limen cæli. 76,2
Limo, limabo. 142,13
Limum. 123,22
Limus. 84,32
Linea media cæli ac terræ. 77,13
Lineas transilire. 113,9
Lingere. 72,8
Lingula. 92,3
Linteum. 11,4
Lintres. 43,6
Linum. 123,22
Liquor aquæ. 32,15
Lis. 89,18.19
Rem siue litem. 89,20
Liticines. 27.28
Litigare. 89.21
Vbicunque commouentur litteræ, extremæ & proximæ litteræ animaduertendæ. 144,30
Litteræ & syllabæ habent singulos casus. 123.4,157,21
Litterarum commutatio. 7,25
Lixulæ. 31 23
Loca agrestia. 75,26. deserta pura. 13,11
Loca duo. 10,4
Loca & in locis. 19,26
Locare pro conlocare. 9,25
Locarium. 10.2
Locat præco. 9,30
Locelli. 38,25
Loci muliebres. 10,3
Locos. 67,1
Locus. 9,6.25,30
Locus difficilis. 141,16
Locus nomini, tempus verbo iungitur. 96,11
Longa nauis. 78,11.14
Pro longa breuis. 169
Longabo. 33,3
Longinquus. 114,20
Longiores. 145,26
Loquax. 62,20
Loquela. 62,24
Loquendi consuetudo est in motu. 115,22
In loquendo partim sequenda consuetudo, partim ratio. 112,13
Non loquuntur pueri, sed fantur. 62,15
Loquens locuturus, à loquor. 106,9
Loqui. 62, 11. concinne. 62,25
Lora. 33,29
Lorica. 33,29
Lorum. 95,24
Lubenter. 88,30

Lu

Lubrica mens. 60,15
Lubricus lapsus. 23,4
Lubricus locus. 140,30
Lucanica. 32,23
Lucem capere. 44,9
Luce natus. 125,15
Lucere. 68,1
Lucerna. 34,27
Lucerna in tenebris allata. 121,11
Lucet ignis. 76,3
Lucifer stella. 86,25
Lucrum. 47,10
Luctare. 20,26
Luctuose canere. 24,10
Luctus. 24,11.85,24
Lucubratio. 73,18
Lucus. 68,1
In ludo dictata. 63,27
Luere. 47,10.52,4.55,8
Luere pro soluere. 38,19
Luit præterito & præsenti. 20,26
Luit in preterito v,lõgo.136,6.5
Lumariæ falces. 38.17
Lumecta. 38,18
Lumen habere. 124,30
Luna. 22,12.23,28
Luna extrema. 52,3
Luna prima. 52,3
Luna à sole discedit ad aquilonem,& redit,& iterum fertur ad austrum, & regreditur inde. 117,4
Luna nascentium dux. 22,26
Lunæ menses. 22,26
Lunæ motus. 51,28
Lunares horæ. 117,9
Luo luam. 101,15
Luscus homo. 118,29
Luscus luscior luscissimus non dicitur. 128.14
Lustrare. 71,16
Lustrare tubas. 53,10
Lustrum. 52,3.55,8
Lustrum condere. 70,4
Lux dies. 22,23
Lux prima. 50,24.71,10
Luxuria. 37,13
Lympha. 23,4.88,15
Lymphatus.a. 88,18

M

Macer macri. 133.10.11.
Macer macellus,nõ macricolus. 110,15
Macer macrior macerrimus. 109,30
Macri. 60,29
Maculæ. 30,3
Mærebar. 89,27
Mærere. 60,28
Mæror. 60,29
Magida. 34,31
Magis incondite. 31,23
Magis varium. 121,28
Magis vespere. 128,24
Magistratus mittit equos. 42,12
Ad magistratus conspectum. 71,21
Magistratus vitio creatus. 56,30
Magmentum. 33,5
Magnetes lapides. 133,29
Magnitudinis vocabula. 110,14
Magnum faciunt. 59,2
Maiores. 57,20
Maius. 57,20

Male

Maleficia conquirere. 25,19
Mali. 78,17
Malum. 30,14
Malum casurum. 60,17
Malum malius malißimum non dicitur. 109,20
Malum peius peßimum. 109,21
Mamma. 96,26
Mammosa. 96,26
Manat dies ab oriente. 50,15
Mancipi. 91,17
Mancipio dare. 91,19
Mancipiorum lex. 67,1
Mancipium. 69,18
Mancupes. 13,23
Mancupia vetera. 44,29
Mandendo. 89,28
Mandier. 89,28
Manducare. 89,28
Manducum. 89,29
Mane. 50,14
Mane & vesperi. 57,3
Mane magis & minus esse non potest, ante & post potest. 128,18
Mane manius manißime. 128,17
Mane manius manißimum non dicitur. 109,26
Manica. 69,20
Manicula. 38,3
Manipularis miles. 69,19
Manipuli castrenses. 63,26
Manipulus. 26, 31.27,4.69,19
Mantelium. 69,20
Manu adserere. 64,18
Manubiæ. 96,27
Manubrium. 69,20.34,19
Manu facta. 31,6
Manu factum. 47,23
Manum bonum. 50,15.16
Manumittere. 56,29
Manum conserere. 64,16
Manu parta. 47,27
Manupretium. 47,23.69,18
Manus. 27,4.69,18
Manus pro cohorte. 16,27
Mappæ tricliniariæ similes. 122,5
Marcere. 60,28
Marcescere. 60,29
Marcor. 60,28
Maris analogiæ. 117,7
Maris motus. 117,8
Mas & femina. 20,29
Mas & femina dei. 20,5
Mas aut femina aut neutrum. 123,27
Matellio. 34,20
Materia. 141,29
Matres familias. 82,13
Matronæ. 31,21
Matula. 34,20
Mederi. 28,9.89,3
Ad medendum medicina. 74,11
Media chorda est alterius prima, alterius extrema. 149,26
Media nox. 148,23
Medicamentum. 55,2
Medici septimos dies obseruãt quarto die. 149,28
Medicina ars. 28,8
Medicus, 28,8
Medicus è longinqua mala cõsuedine ęgrum in meliorem traducit. 114,19
In medio. 44,8
Mediocri ritu. 26,4

Mel

Mel mellis,melli,melle.107,9
Melios. 78,30
Melum melius melissimum. 109,20
Membra signorum. 129,27
Membrana. 89,8
Meminisse. 60,3.20
Memorare. 10,14
Memorari. 82,28
Memoria. 60,20
Memoria cogitatur. 59,31
Memoria nostra. 59,10
Mea memoria. 63,4
Memoriæ caussa, 60,27
Mens. 20,12
Mens tenet. 59,30
Mensa deorum.35,22. escaria. 34,10.29,in castris.34,11.35, 7.vasorum.36,5.vinaria. 35, 5.30.31
Mensis. 51,27
Menses acti. 22,24
Menses lunæ. 22,26
Mensium nomina. 57,15
Menstruæ feriæ. 52,17
Menstruæ feriæ primæ. 56, 17
Mensura. 126,21
Mensus a.um. 34,13
Mentis agitatus. 59,17
In mente agere, 59,22
A mente discedere. 60,4
Mentem amouere. 60,5
Mentium & mentes. 108,6
Meo meas. 137,13
Me puero. 36,2
Mera,idest sola. 24,14
Merces. 16,17.47,3.47,22 61,28.83,24
Merces à merendo. 97,21
Merere. 47,22
Meretriculam ducere. 87,31
Meridiem clamat accensus. 70,16
Meridies. 50,11.148,23
Messis. 11,5
Messor. 105,25
Meta. 75,7
Meta in capite. 82,13
Metæ. 42,7.42,23.99,30
Metendo. 105,24
Meto metis. 132,27
Metuere. 60,17.66,19
Hic miles legionis. 123,26
Militaris rescommutata.27,10
Res militaris. 26,24
Militaria ornamenta. 81,3
Milites ærarij. 48,14
Militare iter. 11,8
Hoc mille,& hei mille.132,17
Hoc mille denarium. 131,2
Hoc mille danarium, non denarij. 131.20
Mille denarium, non denariorum. 108,26
Mille æris legasse. 131,10
Millia denaria vel denarium. 131,3.21
Milliariæ decuriæ tres. 132, 11
In mimo dictum. 63,26
Minimum duo. 123,12
Minimum ex duobus, 139,29
Ministerium. 80,19
Ministratores. 84,18
Minus fieri. 48.28
Minus illustres. 27,11
Minus loci. 48,19
Minus nullo. 28,2
Minus pro non. 106 11

Minus trita verba. 118,27
Minus valens. 114,21
Minutatim. 30,28
Minutatim fundere & sumere 35,26.27
Minutum ferrum ducunt magnetes. 133,31
Mira idest monstra. 85.3
Miraculæ. 85,1.2
Miriones. 85,4
Miser. 28,2
Mittere.71,3.equos.42, 12.carpentum.43,28.voces. 118,6
Modestia. 68,11
Modice. 115,10
Modo pro tantum. 55,22.104, 2.134,29.113,19
Mœnia. 39,17
Mœri pro muris. 70,28
Molæ. 38,27
Molæ oleariæ. 38,26
Molere. 38,27
Monere. 60,24
Monimenta. 60,25.28
Monitor. 28,13
Monteis & montes. 107.30
Monti,& monte. 138,3
Mordere terram. 38,1
Morem gerere. 49,8
Mortales. 21, 24. 24,3. 60, 27
Morticinium. 88,5
Mortuos conlaudat. 85,28
Mota mens. 60,5
Motus. 9,5.115,22
Motus astrorum. 117,7
Motus maris cotidie quater se mutant. 117,8
Motus solis. 51,12
Mouere. 155,7
Mox. 142,15
Mugit tibicina. 91,10
Mugitus. 45,1
Mulgere. 72,13
Muliebres loci. 10,3
Muliebria. 101,16.146,7
Muliebria nomina non mulierum. 145,12
Mulierculæ. 90,20
Mulier habet calceos viriles. 120,25
Cum muliere fuisse. 68, 12
Mulio. 43,28
Multa olea non dicitur. 126,23
Multa. 47,14
Multa vnum. 47,17
Multam dicere. 47,14
Multa pecore. 28,30
Multitudo. 58,1
A multitudine in singulares procedendum. 152,16
Multitudines. 126,18
In multitudinis. 107,27
Multitudinis pro pluralis numeri. 101,16
Multitudo vnum, an plura significet. 103,16
Multo proprius nobis. 74,5
Munditia. 36,21
Mundus muliebris. 36,21
Municipes. 48,2
Munire. 48,1
Munitissimus locus. 41, 24
Munitius esse. 39,17
Munus. 48,12
Murmurantia littora. 65,7

Murmuratur. 65,4
Circum muros ire. 71,21
Murrha vnguentis vngũtur cẽsores. 69,31
Murratum. 32,22
Murus. 39,18.27.29.38
Mussare. 90,26
Mutant. 174,7
Mutat. 46,7.126,8
Mutua muti. 79,14
Mutuum 47,29
Mutuus animus. 47,31
Mysteria concepta. 75,30

N

Nare pro natare. 24,31.83,1
Narrare. 61,3
Narratio. 61,3
Natator. 28,14
Nati. 20,22.21,11
Natione melior emitur pluris. 133,18
Natura. 15,13
Natura dux. 50,5.95,30
Natura incorrupta plerunq. nisi quis eam vsu inscio deprauauit. 153.10
Natura omnis. 152,8
Natura sermonis. 99,3
Natura versa. 29,20
Natura vniuersa. 152,9
Naturæ infinitæ. 93,31
Naturale declinationum genus. 97,31
Naturale discrimen cæli. 52,12
Naturales casus. 153,13
In naturalibus constantia. 119,17
Naturalis declinatio. 98,6
Naturalis declinatio in tempora & casus. 119,17
Naturalis declinatio refertur ad rationem. 142.24
Naturaliter. 89,14
Naturarum genera duo: quod per se videtur, quod adsumpta alia re videtur. 145,20
Natus Hectoris. 155,5
Nauis longa. 78,11.14
Nec hilum. 123,15
Nec multa. 73,18
Necatus sum. 150,12
Nectere. 80,19
Nefas. 56,25.57,4.6.8
Nemo lusco magis luscus. 128,16
Nemora. 15,1
Hoc nemus. 133,26
Neo nes. 137,13
Nequam. 84,4.157,10 18
Neque non. 147,12
Neouid scorteum adhibeatur. 88,4
Nequire. 74,9
Nequitia. 157,16
Neruũ a capite initium capiũt. 174,5
Neruus æquinus. 87,8
Neruos intendere. 107,5
Neutrorum natura. 124,31
Nexi dissoluti. 91,25
Nexum. 91,16
Nexus. 91,23
Niger nigellus, non nigricolus. 110,16
Nihili. 157,19
Hic homo nihili est, huius hominis nihili, hunc hominem nihili. 123,20
Huic nihili, non nihilo. 123,23

Nihili pendere. 123,22
Nihili patricus casus. 123,24
Nihilo magis. 115,18
Nihilo minus. 99,21
Nihilo secius. 56,30
Nihilum non dicitur. 123,22
Nimbi. 13,27
Nimium aut parum producere lectum. 114,4
Nimium loqui. 62,21
Nimium nouus. 63,5
Nimium otiosus. 99,14
Nimius ardor. 20,23
Nisi si. 112,19
Nitide. 90,21
Nixus.a.um. 111,6
Nobiles. 89,6
Nobilia mysteria. 77,25
Nobilis à nobilitate. 96,29
Nolo ex non & volo. 157,17
Nomen indere. 87,17
Nomen an vocabulum 102,7.8
Nomen ponere. 63,13
Nomen prius quam verbum. 96,16
Nomini locus, tempus verbo iungitur. 96,12
Nomenclator. 28,13
Nomina & verba. 95,28
Nomina imponentium error. 94,29
Nomina imponunt declinantes imperite. 142,29
Nomina sunt vocabula, & nomina. 103,10
Nomina vt finita. 103,13
Nomina gentilicia. 125,11
Nominalis. 94,11
Nominandi casus.102,20. 129,11.144,15
Nominare. 63,11
Nominationes. 134,2
Nominatini. 135,21
Nominatiui pro nominibus. 107,6
Nominatiuus. 143,28.144.16
Nominatus.us. 144,1.146,3
Nominum analogia. 143,13
De nominum declinatione. 96,16
Nonæ. 56,11
Nonæ quintanæ & septimanæ. 56,8
Nonis Februariis feriæ edicuntur. 52,19
Non fit item. 125,9
Non item. 99,25
Non parum multa. 49,6
Non plane. 36,17
Nongenta millia. 132,5
Nonussis. 46,7
Nota. 169
Notare. 86,11.94,30
Nothæ declinationes. 155,12
Nothus ex peregrino natus. 154,29
Nothum. 154,29.155,10
Noua fabula. 62,31
Noua luna. 52,1.56,14
Noua nomina. 94,23
Noua verba. 7,23
Noualis. 63,8
Noualis ager. 13,15
Nouare. 13,15
Nauas verbi declinationes boni poetæ maxime scænici introducent. 115,17
Nouena verba infecti, nouena perfecti. 135,18
Nouenaria regula. 131,27

Nouicij serui. 94,25
Nouicius. 63,8
Nouißimus. 63,7.128,25
Nouitas. 63,8.116,8
Nouum vetus vinum. 55,3
Nouum verbum ratione intro ductum vitare non debemus. 116,6
Nouus, nouior, nouißimus. 63,7
Nouus annus 56,12. Sol. 13, mēsis. 13
Nox. 50,19. 51,5. extrema. 86,26 intempesta. 51,6. 86,5. media. 148,23
Nubes. 23,10
Nugatorium. 85,2
Nullus nostrum. 124,3
Numen. 88,7
Numeri à duobus sursum versus multitudinis sunt. 126,15
Numerorum analogia, 131,27
Nummei nummorum. 46,24. 131,25. 130,14
Nummus denarius. 46,29
Nunc iam. 56,6
Nuncupare. 63,13. 75,8
Nuncupatæ res. 63,13. pecuniæ in legibus. 63,15
Nunciare. 62,28
Nuntium de cælo. 69,23
Nuntius. 26,28 62,31
Nuptia nuptiæ. 154,9
Nuptiæ. 23,11
Nuptiæ trinæ non tres. 154,17
Nuptiis ignis & aqua. 20,27
Nuptus. us. 23,11
Nusquam. 103,20. 142,12
Nusquam inueni. 57,19
Nutare. 142,28
Nutrix pueros à lacte nō subito euellit. 115,7
Nutus. 88,8

O

OBæratus. 91,23
Obcænare. 85,16
Obiurgare. 89,22
Obligare per libram. 91,21
Obliquæ declinationes. 149,13
Obliquus casus. 93,22. 94,27. 103,18
Oblitterare. 18,19
Oblitteratus. 115,17. 116,13
Obliuia verba. 8,27
Obliuio lauet. 68,9
Obliuio fugitiua. 7,17
Oblongus. 35,31
Obnubere. 23,10
Oboli bini. 85,1
Obrigeo. 50,28
Obruta vetustate. 50,2
Obrutus. 90,26
Obscæne. 9,16
Obscænus. 89,30. 90,12
Obscuritas originis verbum. 59,7
Obscuritates. 156,15
Obseruandus. 123,22
Obseruare. 64,30
Obsidere. 27,18
Obsides. 43,22
Obsidium. 27,17
Obsolescere. 115,16
Obsonium. 89,29
Obtemperare. 113,13
Obuiolare. 68,10
Occasus solis. 50,19
Occidere signa. 83,9
Occludere. 70,31

Occultiora. 80,17
Occupat rubigo segetes. 53, 25
Ocrea. 34,2
Octonæ partes. 118,4
Octonarius. 132,3
Oculorum conspectus. 75,19
Odor. 69,10
Odora res. 69,11
Odorari. 69,11
Odores. 14,5
Offa minima. 32,20
Offendere. 94,28
Offensio. 113,8.115,13
Officij caussa datum. 47,31
Offula. 32,19
Olea grandis. 32,6
Olea multa non dicitur. 126, 24
Oleam legere. 64,28
Olearum legulus. 28,15
In oleo coctum. 31,25
Oleariæ molæ. 38,26
Olere. 69,19
Olet vnguentum. 87,30
Aliter olim & nunc. 124,12
Olitor. 64,12
Olitores feriati. 54,19
Oliuum. 162,1
Olla. 32,4
Olla centuria. 82,2
Ollauer arbor. 75,8
Olli. 81,31
Ollus leto datus est. 82,3
Olor. 69,10
Olus olera. 151,1
Omen. 33,28.67,8.89,30
Omen bonum. 43.25
Omina. 88,8
Omnicarpæ. 29,9
Onera gerere. 67,20
Oneratus. 23,19
Onus. 23,19
Opera. 26,27,47,22
Opercula. 45,23
Opere munire. 39,17
Operimenta. 45,23
Operiri. 45,22
Opimæ res. 28,4
Opinio. 60,31
Opis. 28,4.39,14
Oppidum. 8,12.39,14
Oppidum vocabulum est. 143,23
Oppilatur. 38,6
Optando. 118,20
Optima & maxima glans. 30,16
Optiones. 27,26
Opulentus. 28,4
Opus est. 21,15.39,15
Opus operis. 21,15
Opus non extat. 67,27
Oræ. 93,23
Orando auspicio. 70,25
Orare. 67,7.81,29
Oratio. 67,7
Oratio aperta, vt cito intelligatur. 99,6
Oratio breuis, vt cito intelligatur. 99,6
Oratio debet dirigi ad vtilitatem. 99,3
Oratio ex litteris constat. 152, 10
Oratio natura tripartita. 93, 13
Oratio soluta. 72,17.73,16.155.3
Oratio vtilis est aperta & breuis. 99,5

Orationem apertam facit consuetudo. 99.6
Orationem breuem facit temperantia loquentis. 99,7
Orationis analogia. 118,8
Orationis partes quatuor: casus tẽpora, neutrum, vtrumque habentes. 103,3.118,9
Orationis partes, vnde declinationes oriuntur. 96,2
Orator. 67,8.81,25
Orator non debet in omnibus vti analogia, si sine offensione facere non potest. 113,8
Orator obscurus & longus est odio. 99,5
Orbem facere. 39,29
Orcus. 22,7
Ordinatus. 160,1
Ordines bini. 144,7
Ordine tertio triarij. 27,11
Ordiri. 93,7.152,4
Ore facere auspicium. 67,12
A quo, in quo, & quid in origine consideranda. 79,31
Origines verborum. 7,23,8,2
Origo recte capta. 141,25
Oriri. 58,14
Oritur fremor. 65,9
Ornamentum. 67,8
Ornare capillum. 36,24
Ornatus. 36,22
Orsa ratio. 141,20
Orto sole. 51,2
Ortus humanus. 77,14
Ortus.us. 22,7.86,26
Os oris. 36,22
Osca lana. 84,5
Osca lingua. 79,7
Osce. 37,10
Osci. 84,5
Oscines. 67,11
Osculum. 67,8
Oscus. 79,18
Osmen. 67,9
Osnamenta. 67,10
Ossum. 162,1
Ostia hortorum. 40,25
Ostia scænæ. 119,4
Ouile. 97,15
Ouile ab oue. 104,30. non ouiarium. 105,1
Ouilia ab oue. 122,20
Ouum. 33,9

P.

Pagus. 55,23.56,2
Pala. 37,28
Palam. 39,11.37,11
Palla. 37,11
Pallia 45,23
Pallium. 99,20.122,12
Paluda virago. 80,31.81,3
Paludamenta. 81,3
Paludatus. 81,5
Palus. 14,12.43,5
Palustris locus. 41,18
Panarium. 31,13
Panduntur fores. 92,15
Pandura. 106,24
Pangere. 37,28
Panificium. 31,11.12
Panis. 31,10
Pannus. 33,17.116,10
Panuelum. 33,17
Pappus mæsus & mesus. 90.3
Par. 126,14
Par, impar. 114,3
Parentare. 52,26.55,15.57,25
Parentiũ, & p·rentum. 107,29

Paria

Paria & disparia. 121,30
Paries vocabulum virile. 120, 29
Parilis. 117,18.156,26
Pariles similitudines. 118,1
Parere. 20,9
Parma. 33,21
A parte. 39,13.42,31
A parte totum. 77,23.86,22
Parta manu. 47,27
Participalia. 147,5
Participia. 137,16
Participia habent casus & tempora. 105,29
Participia multa desunt. 106,5
Particula. 149,17
Particulatim. 11,28
Partus ex viro & muliere. 117, 29
Passus mille abest. 68,7
Pastorum primum palmentarium. 31,30
Pastorum verba. 28,6
Pastum agitur pecus. 59,14
Patagiata. 37,12
Patefacere. 21,27
Patefieri. 83,10
Patella. 35,3
Pater. 21,26
Patera. 35,12
Paterfamilias nō familiæ. 109, 5.nec familiarum. 109,7
Patina. 35,2
Patres censeant. 70,31
Patricus casus. 107,28.108,4. 123,24.129,19
Patronus. 116,21
Patulus.a.um. 35,3
Patulus locus & tectus. 44, 4.5
Pauere. 60,20
Paulula res. 28,2
Paululum. 14,12
Pauer. 60.20
Pauper. 28,2
Pauper, non paupera. 110,3
Pauperior intra pauperem. 170
Pauperrimus pauperrima. 110,2
Pausam facere. 91,11
Peccare. 114,7.150,5
Peccati genera duo declinati onum. 114.9
Peccatum. 47,15.19 153,7
Pecten. 36,26
Pectinis dentes. 33,15
Pectoralia. 33,29
Pectus capere. 37,7
Peculatoriæ oues. 28,29
Peculatus. 28,27
Peculium. 28,27
Pecunia. 28,6 28,23
Pecunia in iudicium venit in litibus. 48,2
Pecunia imperata. 48,9
Pecuniæ signatæ vocabula. 46,1
Pecuniam alligare. 48.23
Pecuniosus. 28,5.97,1.99,16
Pecus exigere. 45,1.2
Pede plano. 44,1
Pedem ponere. 28,86
Pedica. 28,26
Pedissequus. 28.27
Peius pessimum. 109,22
Pelagus sermonis puri. 118,26
Pelles. 105.6.88,3
Pelle suina, non pellaria. 105,7

Pellexit. 71,25
Pelliculam adducere. 88,6
Pellis. 88.1
Pellulæ. 45,22
Peluis. 34,25
Penaria cælla. 44,16
Pendere stipem. 48,25
Pensio prima. 48,27
Pensura. 49,3
Penus. 44,16
Pera. 77,26
Peragi lege. 58,28
Percellere crimen. 129,25
Percubuit. 122,15
Percupiuit. 122,15
Percurrere. 93,25
Percurri. 138,13
Percussi, percutio, percutiam. 134,24
Per delicias. 114,13
Perdiscere. 52,11
Perduelles. 83,6
Perduellis. 7,7
Perduellum. 88,6
Peregre. 26,27
Peregrina verba, 45,24
Peregrina vocabula. 30,19
Ex peregrino natus nothus. 154,29
Peregrinus ager. 12,3
Perfecta duplicia inter se paria. 134,21
Pergere. 12,5
Periculum auertere. 91,1
Periti. 47,21
Perlucere. 39,12
Perna. 32,19
Perorare. 67,7
Perpascere. 28,22
Perpauca. 125,2
Perperam. 113,7. 114,10.11
Perpetratus.a.um. 93,7
Persedit. 122,14
Persequi animo. 148,15
Perseuerantia. 6,16.17
Persicus. 92,5
Persoluere. 52,6
Personæ distortæ. 85,3
Personæ ternæ. 135,9
Personæ tres quis, de quo, ad quem. 97,26
Personarum trium verba. 118,15
Perspicere. 133,30
Perspicuus.a.um. 56,5.91,4
Perstare. 6,15
Pestitit. 122,15
Pertendere. 6,12.113,2
Pertinacia. 6,12
Peruade polum. 76,20.21
Peruehi. 42,16
Peruetustus. 63,10
Peruidere. 112,7.21
Peruigilium. 68,9
Peruium non est iter. 40,18
Petuolare. 60,14
Per vrbem. 65,17
Perurendo. 76,25
Pes. 28,24
Pes magnus. 28,25
Pes noster. 62,8
Pessimum. 109,22
Petere commeatum. 70,27
Petitum auspicium mittere. 70,26
Piacularis hostia. 57,1
Piaculum. 56,21.61,17.19
Piare. 57,1
Pila terræ. 77,17
Pilani. 27,9

Pili horrent. 60,8
Pilum. 33,28.38,24
Pinnæ. 39,20.42,14
Pinſere far. 38,24
Pinſibant. 11,19
Pipatus pullorum. 91,2
Pipulo. 91,1
Piſces adlauant. 136,14
Piſciceps non dicitur. 106,28
Piſcina piſcinula piſcinella nō dicitur. 128,28
Piſtrinum. 31,17.38,24.25
Piſtrix. 38,25
Placenta. 31,29
Plagula tunicæ anguſtis clauis aut latis. 130,8
Plano pede. 44,1
Planius. 102,29
Planum. 16,30
Planus ager. 12,25
Plauſtrum. 38, 8. 39, 10. 86, 21
Pluit in præterito & præſenti tempore. 136,3
Pluit in præterito v longo. 136, 6
Pluma elata. 24,13
Plumba non dicitur. 126,24
Plumbeus. 126,25
Plurales ex ſingularibus declinantur. 94,30
Plus literarum. 49,10
Pluſima. 78,31
Pluuia. 44,11
Pocilla argentea. 126,27
Pocillum. 126,27
Pocula. 35,15,21
Poculum. 69,16.100,7
Pœna. 47,18
Pœna adficere. 115,1
Pœnitere. 47,19
Pœta quàm oratur liberius ſequitur analogias. 139,1
Pœtæ error. 147,8
Pœtæ multum poſſunt, vt verba melius, aut deterius dicātur. 115.20
Pœtæ tranſilire lineas impune poſſunt. 113,9
Pœtæ ſcænici. 115,19
Pœtarum verba. 8,7.19.52,11
Pœtica lex. 77,22
Pœtica vocabula. 73,4
Pœticæ origines. 72,22
Pollere. 100,11
Polluctum. 61,27
Pompa circi. 42,8
Pondus. 46,3
Pondera. 126,21
Popularis. 147,4
Populus in ſua poteſtate, ſinguli in illius. 113,10
Populus ſi perperam eſt conſuetus, debet corrigere ſe ipſe. 113.7
Populus vniuerſus debet in omnibus verbis vti analogia. 113,6
Populi imperium. 26, 25, 143, 3
Porca in agro. 13,18
Poridus. 29,11
Porrectus.a.um. 53,22.57, 4
Porriciendo. 61,28
Porta. 39,24
Portus. 40,20
Pos. 7,12
Poſcere. 87.10
Poſcere potum. 35,17
Poſſeſſor. 116,10

Postica ad septentrionem. 75,4
Postridie kalēdas, Nonas, Idus atri. 56,19
Potare. 69,12.72,12
Potat. 87,30
Potatio. 35,16.69,16
Potentia. 7,10
Potestas, 63,21
Potio. 35,16.69.15
Potio circumfertur. 35,14
Potis est. 89,3
Potura. 14,2
Bene potus. 86,26
Potus. 35,17
Præ. 123,17
Præbia. 92,9
Præcepta pauca & breuia artis. 94,21
Præceptis egere. 100,24
Præcessit. 58,26
Præco censoris. 70,13
Pręco inducit funus. 44,2. reum vocat de muris. 70,28. locat. 9,30
Præconi imperato. 69,23
Præda. 47,27
Præda à prædando. 97,21
Prædes. 13,22
Prædia. 13.22
Prædicere diem. 63,25
Prædiuinare. 61,14
Prædium, prædij, prædio. 107,8
Præfica. 85,23
Prægnantes boues immolantur. 53,14
Præire iure. 25,15
Præmium. 47,28
Prænomina discernendi caussa. 125,13
Prænomina instituta ad vsum singularia. 125,9
Prænomina mulierum antiqua. 125,18
Præpositio. 64,6
Præs. 65,25 26
Præsagire. 149,31
Præseca. 30,27
Præsecare. 30,28
Præsente legatis omnibus. 174,11
Præsidere. 27,17
Præsidium. 27,16
Præstare fidem. 13,23
Præstigiator. 28,13
Præstolare. 75,30
Prætexta. 54,10
Prætorium in castris. 44,8
Prætorium ius ad legem æstimatur. 66,7
Præuerbia. 58,21.23
Præuerbia decem. 68,27
Prata. 13,18
Prauitas. 116,21
Precari. 90,31
Prehendere. 64,18
Premere. 89,17
Pretium. 47,20
Prætium consistere. 10,2
Prima chorda. 149,26
Prima luna. 52,3
Prima vrna multa. 47,18
Primigenia verba. 58,12
Primigenius.a.um. 58,8.11.12
Primitus. 61,15
Primo crespusculo. 86,29
Primo mane surgere. 128,21
Primum. 61,18
Princeps ciuitatis. 52,4

Princeps gregis. 52,16
Principes. 27,10
Principes dei. 19,31
Principes de Cœlianeis. 17.1
Principia infinita. 58,31
Principia mundi. 152,10
Principio. 58,20
Incorruptum principium natura rerum. 152,14
Prior pro proximo. 113,23
Priora & posteriora vocabuli & verbi. 96,8
Prisca consuetudo. 155,6
Priscus.a.um. 73,15
Pristinus. 115,8
Priuatorum balneũ & balneæ. 127,9
Pro idest ante. 62,27
Pro insano. 100,29
Pro nihilo habere. 91,6
Pro vniuersa analogia. 113,19
Procare. 87,10
Procreans. 133,17
Procreare. 117,21
Procudendum. 92,19
Procurare ædes. 25,18
Prodere. 41,6
Prodicere diem. 63,25
Prodigium. 40,13
Producere lectum. 114,4
Productio syllabæ. 7,30
Profanatus.a.um. 61,25
Profanatum. 61,31
Profanum, id est, antefanum. 61,23
Profari. 79,5
Professus. 62,5
Profluere. 107,3
Progenerare. 117,25
Progenerandi pars animæ. 118,5
Progenies. 148,22
Progressus.a.um. 125,22
Proh Iuppiter. 76,7
Proiecta cadauera. 14,9
Proinde. 122,27
Proinde ac. 97,9.157,8
Proinde vt. 61,30.167,1
Prolabere. 60,15
Prolocutus. 62,17
Proloquium. 173,1
Proludere. 62,28
Promiscue. 6,18.67,29
In promptu. 45,26
Pronomina. 123,24
Pronomina finita. 103,14
Pronuntiare. 59,22.60,3.62,27
Propagatus.a.um.94,3. 125.23
Propagines. 95,22.98,25
Propago omnis natura secunda. 93,19
Prope adgraditur. 74,28
Propinquiora genere. 141,5
Multo propius nobis. 74,5
Proponere. 120,31
Proportio. 139,22
Proportione.46,6.48.10.117,17
Proportionem reddere. 105,25
Propositum. 95,9
Propositum habere. 112,8
Proprium habere. 146,10
Proprium nomen. 62,8
Proprium vocabulum. 56,4
Propterea quod. 62,6
Prorsus. 53,22
Prosæ. 151,19
Prosapia. 86,3
Proscindere. 86,19

Profectum. 32,22
Prosequi. 73,19
Proserpere. 22,20
Prospicere. 103,19
Prouersus. 87,11
Prouidere. 72,8
Prouocabula. 103,8
Prouocabula infinita. 103,13
Proxime accedere ad id vt. 140. 10
Prudens à prudentia. 96,27
Pruina. 50,28
Psalterium. 106,29
Publice. 43,7. 43,17
In publicum cogere. 28,28
In publicum præstare. 66,27
Puer ad senem, puella ad anū. 98,31
Pueri non loquuntur, sed fantur. 62,15
Puerorum remedia. 92,10
Pueros in ludum mittere vt discant scribere. 115,3
Pugil. 28,14
Pugiles à pugnando. 96,30
Pugnari. 146,27
Pullos facere. 88,22
Pulmētarium. 31,30
Pulmentarium primum. 31,30
Pulmentum. 31,29
Pulmones distrahantur. 84,25
Puls. 34,29
Puls antiquissima. 32,29
Puls & placenta. 31,29
Puls calda. 36,12
Pulsare pedibus olympum. 77,28
Puluinar. 45,22
Puluini triclinarij pares. 132,5
Puncto temporis. 60,14
Pungebam pungo, pungam. 134,31
Pungo, pungam, pupugi. 134,28
Hæ pupeis & puppes. 109,27
Pupugeram, pupugi, pupugero. 135,2
Pupus senex. 79,18
Pura ara. 13,10.11
Pura loca. 13,11
Pura verba. 64,9
Puræ arbores 64,8
Purgamentum. 52,20
Purgare familiam. 11,22
Purpura. 33,10
Purpura in veste. 37,17
Purum facere. 64,7
Purus sermo. 118,26
Pusa. 79,14
Pusillus. 35,2
Pusus. 79,14
Putare. 64,6
Putator. 64,7
Putatur ratio. 64,8
Puteos coronare. 55,5
Putescere. 14,8
Puteus. 14,1
Puticuri. 69,16
Putidus. 14,5
Putor. 14,5
Putus purus. 64,7

Q

Qua conuenit. 70,11
In qua harum parte cū que sit. 155,21
Quadrans 46,17
Quadrans ratitus. 16,19
Quadrans vecturæ caussa. 16,13.19

Qua

Quadrata mensa. 34, 10, 35, 31. 36,5
Quadratus Comicus. 169
Quadricepsos. 18,5
Quadriga.154,10.non dicitur. 18
Quadrigæ. 105,9.144,22
Quadrigæ agitantur. 509,13
Quadrigæ binæ,non duæ. 154, 15
Quadrigæ duæ non dicitur. 144,22
Quadrigæ initiorum. 9,14
Quadrinæ copulæ. 146,28
Quadripartita forma. 150,23
Quadripartitio. 9,7.74,21
Quadripartitus. 104,5.118,9
Quadriplicatus. 18,9
Quadrupes cornuta. 81,18
Quadruplex. 149,24
Quadruplex fons. 144,7
Quadruplex forma. 119,30
Quærere. 68,4
Quæstio. 68,5
Quæstionum iudicia. 25,20
Quam ad finem. 119,27
Quam circum. 79,29
Quam paucissima. 94,16
Quanta multitudo. 58,1
Quaqua. 74,29
Quarta chorda. 14926
Quarticeps. 17,6
Quas infra. 83,11
Quasi temo. 38,4
Quassa dolia. 38,21
Quassare. 93,13
Quaterni casus. 123,5
Hei quattuor,hę quattuor,hæc quattuor. 130,31
Quattuor casum,vt mel. 107,9
A quatuor ad centum triplices habent formas. 130,30
Queis pro quibus. 73,5,23,29
Ques pro qui. 104,9
Quibus non queis. 109,3
Quibuscum. 109,4
Quid noctis. 86,7
Quidquid est. 75,8.10
Quinarij. 46,25
Quingenta millia discrimina. 58,10
Quingentum millium. 58,17
Quinquagies centum millia discrimina. 58,30
Quinquennale tempus. 52,4
Quinquennalis. 71,16
Quinticepsos. 18,8.19,9
Quintus,quinti, quinto, quintum,quinte. 107,10
Quiritare. 65,11.14
Quis alius. 48,27
Quis mulier. 63,17
Quis,quæ, articulus infinitus. 146,10
Quoad. 112,12
Quocirca. 80,24,135,18
Quo cum. 144,5
Quo discernitur homo. 77,14
Quo nomine. 110,10
Quod aiunt. 121,20.122,14
Quod bonum,fortunatum, felixq.salutareq.fiet. 69,24
Quod dicunt. 129,3. 121, 25. 123,8
Quod rogant. 120,17.128,17
Quammodo. 94,4
Quoi. 104,7
Quoius. 104,6
Quom. 173,2
Quondam. 78,2

Quotannis.26,13.62,1.117,1.13,
3.15.19
Quot mensibus. 17,12
Quotus quisque. 116,18

R

R Pro S. 78,27
•Radices. 58,14
Radices in agrum profectæ.
35,25
Rape rapito. 146,20
Raritudo. 36,31
Rastelli. 38,10
Rastri. 38,12
Rasus. 38,11
Rati sumus. 49,4
Ratibus aduehi. 16,12
Ratibus repentibus. 78,10
Ratio. 139,21
Ratio poscitur.59, 4. putatur.
64,8
Ratio verborum. 105,27
Ratione coniunctus. 93,18
Rationem dari. 69,29
Ratis ærata. 78,12
Ratis nauis longa. 78,14.16
Ratitus quadrans. 16,19
Ratum ac rectum. 88,27
Raudus æs. 44,28
Rauduſculo libram ferito.44,
29
Recentes. 155,14
Recessit. 58,24
Reciprocare. 87,10
Reciprocus. 87,8
Recitare. 82,1
Recordari. 60,10
Recta consuetudo sequenda.
115,27
Recte facere. 65,25
Recti casuum. 150,28
Rectissime. 75,12
Rectum homo, obliquum hominis. 93,21
Rectum ante declinatū. 93,22
Rectus & obliqui casus.94,27.
103,18
Rectus casus. 101,16
Rectus casus Aimilius. 94,12
Redemptum classicum de cen soribus. 71,6
Redigere. 113,17.114,7
Redux. 129,31
Referre in litteras. 141,23
Referunt libri. 54,7
Reficere. 89,4
Refugit mens. 60,18
Regij clypei inaurati. 81,24
Regio. 27,17.98,4
Regiones. 75,14
Regis latera. 83,22
Regnum occupare. 43,8
Regredi. 117,6
Regula aratri. 38,2.3
Regula cum dentibus. 38,7
Rei collegæ. 70,30
Reiq.publicæ. 69,25
Reiicere. 37,20
Reiicis religionem. 85,9
Relatum. 41,7.8
Reliquum. 47,8
Reloqui. 62,19
Remanere in mente. 60,21
Reminisci. 59,30.60,2
Renes dolent. 84,25
Repente. 54,2
Repentibus ratibus. 78,10
Reperire. 74,4
Repetere. 59,31
Repetere ab origine. 142,10
Repetere res. 26,23
Repo

Reponere. 129,28
Repotatio. 69,16
Repudiendus. 99,29.137,28
Reputari. 15,4
Requirere. 116,5
Rem siue litem. 89.20
Rerum natura & vsus subesse oportet,vt sit analogia. 124,8.24
Rerum naturæ tres simile, dissimile, neutrum. 140,11
Rerum,quæ verbis significantur,partes. 96,3
Res militaris. 26,24.27,10
Res paulola. 28,2
Rei veneris. 21,11
Reserare. 92,14
Reseri agrum. 13,14
Respicio. 68,28
Respondebo. 134,7
Respondeo. 121,27
Respondendum. 123,10
Respondere. 149,27.65,26.66,11,13
Responsum. 41,9
Respuit forum. 115,18
Hæ restis & restes. 107,27.28
Restibilis ager. 13,14
Restipulari. 48,23
Rete. 36,31
Reticulum. 36,31
Retra andum. 89,2.93,26
Retrahere. 7,18
Retro. 152,9.46,27
Retrorsum. 37,20
Reuocare. 155,8
Reuocare in cor. 60,10
Reus parum idoneus. 66,29
Rica. 37,3
Ricinium. 37,18
Ricinium mulierum. 37,24
Ridiculum. 121,7
Rite. 88,27
Ritus. 26,4.37,3.88,20.24
Riuus. 94,15
Rogant. 121,30
Rorarij. 84,16.27
Rorat antequam pluit. 84,18
Roris rorem fine recto. 129,6
Ros roris. 129,11
Rostrata trabes. 80,11
Rotunda mensa. 34,28.35,5
Rotunda stagna. 14,15
Rubigo. 53,25
Rudentisibilus. 8,8
Rudet ex rostris. 91,7
Ruere. 32,6.37,29
Rufæ mulieres, rutilæ. 87,29
Rumina. 72,13
Runcinare. 72,13
Rura. 13,20
Rure. 160,1.171,1
Rusum & rusus. 13,19.20
Rursus. 60,10
Rursus redit. 51,28
Ruse. 78,30
Rustici antiqui. 86,11
Ruta, 30,20
Ruta cæsa v producto. 136,7
Rutabli. 38,13
Rutilare. 87,26.28
Rutilus. 87,29.30
Rutrum. 37,29

S

S Pro L. 38,23
Sacellum. 88,3
Sacer, magis sacerrimus. 109,30
Sacra annua instituta. 54,30

Sacra

Sacramentum. 48,3
Sacrarium. 61,25
Sacrificãdo deis. 35,14
Sacrifico,& ſacrificor.differunt. 136,9
Sacrifico,ſacrificabo,ſed ſacrificandus, aut ſacrificatus ſum non dicitur. 136,11
In ſacris. 88,3
In ſacris noſtris. 52,21
Ex ſacris carnem petere. 55,28
Sæculum. 7,15.52,6
Sæpius. 87,31
Sagax ſenſus. 29,21
Sagorum extrema fimbriæ. 25,9
Sagum. 45,24
Sagum in culcita. 45,19
Salere. 32,18
Salinæ,non ſalina. 103,27
Salſum ſalſius ſalſiſsimum. 109,18
Saltare in comitio. 26,12
Saltus. 12,30
Salum. 23,12
Salutator à ſalutando. 105,23
Saluto, ſaltabam ſaluabo. 97, 26
Sancta non eſſe templa. 75,23
Sapiens ſapientior. 110,6
Sapientiſsimi viri contra veterem conſuetudinem multa fecerunt. 114,27
Sarculum. 37,26
Sarrire. 37,27
Sartus.a.um. 64,14
Satio. 56,1
Sationes. 117,14
Satis eſt. 52,11
Satisfacere. 74,16
Satu. 13,5.21,13
Scabellum. 45,29
Scæna. 89,31
In ſcæna actores. 145,8
Scænæ oſtia dexteriore parte, & ſiniſteriore. 119,3
Sænici pœtę. 115,19
Scæniculæ. 85,12
Scænum nugarium vnguentũ. 85,2
Scæptrum & ſceptrum. 90,2
Scæuæ bonæ cauſſa. 90,7
Sæua ſiniſtra. 90,8
Scæuum bonum omen. 96, 12.
Scalæ. 125,30.127,12.26.151,28. 152,1.non ſcala. 127, 28. 155, 31
Scalpere. 72,7
Scamnum. 45,29
Scandendo. 127,26
Scandere. 45,28
Scanſio duplicata. 45,29
Scanſio ſimplex. 45,28
Scapus. 30,28,29
Scatere. 127,22
Scleroſus homo. 71,9
Scena. 47,26.89,31
Scenici. 67,11
Sceptum & ſcæptrum. 90,2
Scientia. 28,12
Scientiam aucupari. 88,14
Scindere analogiam. 127,5
Scirpea virgulta. 82,10
Scobina. 85,19
Scobs. 85,19
Scopæ. 144,17
Scopæ vna eſt. 95,5
Scortari. 87,31
Scortea. 87,30

Scortum pil'lis. 88,2.
Scrantiæ. 85,4.5.
Scre indo. 85,5.
Vt est scribo scribam, sic dico dicam. 99,1.
Scripitaui. 146,30
Scriptor. 74,2
Scriptor ab scribendo. 105,20.
Scriptores discrepant. 137,30.
Scrupea. 85,8
Scrupea saxa. 74,27
Scrupedæ. 85,4.6
Scrutando. 73,9
Scrutari. 99,13
Scutum. 33,24
Se. 46,15
Secedere. 41,19
Secepit. 76,21.
Secretus.a.um. 124,23
Sectura. 33,25
Seculæ. 38,14
Seculum. 52,6
Secundum parietem. 87,14
Secundum segetes. 53,25
Secundum viam. 60,25
Sedere in templo. 70,25
Sedes. 36,15
Sedes dei. 43,31
Sediculum non dicitur. 105,3
Sedile. 36,15
Seditantes non dicitur. 106,19
Sedulitas. 7,17
Seges. 13,5.92,20
Segestria. 45,15.16
Segetes. 117,17
Selibra. 46,15
Seliquastrum. 36,15.16
Sella. 36,15
Sembella. 148,4.46.30
Semen. 13,5.55,30
Semen igneum. 21,9
Semen ignis. 20,12
Sementes. 13,6
Semilixulæ. 31,24
Seminaria. 13,6
Semis tertius. 46,25
Semis quartus. 46,28
Semis 46,17.148,3
Semita. 12,23
Semodius. 46,16
Semuncia. 46,14
Senæ partes. 144,12
Senarius versus. 174.2.3
Senatusconsultum. 41,8.22
Senecta. 7,15
Senescendus. 52,7
Senescens mensis. 51,31
Senex amica. 79,13.15
Senior non satis senex. 175,2
Seniores. 43,2
Sensus à capite initium capiũt. 174,5.
Sensus. 116,16
Sensus quinq. 68,6.118,4.5
Sententia. 173,1
Sententiam efferre. 93,18
Separatim. 106, 22.147,30.154, 25
Septa. 75.2
Septemtriones. 86,16
Septemtrionalis circulus. 116, 28
Septicepsos. 18,11
Septima chorda. 149,27
Septunx. 46,18
Septus. 41,22
Ad sepulcrum epulas ferre. 52, 25
Ad sepulcrum lanx. 78,20
Sequens. 80,7

Sera. 92,15
Serendi caussa. 37,25
Series 64,14
Series casuum. 129,23
Seriturne? Sereturne? 146,22
Sermo. 64,9.13,15
Sermo purus. 118,26
Sermones scribere. 112,8
Sero, seror. 105,30
Serperastra. 214,18
Serpere. 22,19
Serpunt spinæ. 38,18
Serra. 92,14
Serræ leues. 38,10
Serta 64,14
Serui priscis nominibus. 119,18
In seruis gẽtilicia natura non subest in vsu. 125,5
Seruolus. 95,19
Seruorum liberi. 124,5
Seruorum fanorum nomina. 111,10. Societatum ibid.
Seruorum nomina imposita à dominis. 98,8
Seruus serue. 151,11
Seruiles dij manes. 55,18
Sestertius. 46,25
Setæ nigræ. 73,12
Sex decuriæ tribus gradibus. 132,10
Sextans. 46,16
Sexti casus desinunt in A, E, I, O, V. 153,20
Sexticepsos. 18,10.28.19,10
Sextula. 46,14
Sexus viris, muliebris, neuter. 103,15
Sibilus. 8,8
Sic itidem. 58,15
Sicubi. 143,25
Sidera. 176,14
Siet. 69,25
Sigillatim. 33,9.103,14
Signa cata. 82,25
Signa quotannis eodem modo exoriuntur. 117,1
Signa, sidera. 76,23
Signa canere. 80,9
Signa dare. 80,8
Signa incinuerunt. 81,5
Signa, quæ non habent caput. 129,25
Signorum membra 129,27
Significabilem. 61,8
Signitenentes. 10,26
Signum candens. 76,26
Signum dare. 29,22
Silentium noctis. 51,10
Silua excisa. 42,16
Siluestres loci. 80,28
Simile quid sit. 139,27
Simile verbum eodem genere & figura. 101,29
Simile & dissimile ex duobus constat. 139,30
Ex duobus vocabulis similibus casus similiter declinatos: similes fieri. 123,22
Similes res dissimilibus verbis notantur. 112,9
Quodcunq. cõferas, aut simile est, aut non est. 140,15
Similia non solùm à facie, sed à coniuncta vi, & potestate. 135,13
Nihil extrinsecus oportet sumi ad iudicandum an sit simile. 102,26.108,19
Similiores qui plura habent

eadem. 140,9
Similis nominatus eodē genere, specie, casu, exitu. 144,1
Similitudines poetarum. 148, 24
Similitudo. 119,26.148,1
Similitudo verborum in multis verbis. 101,21
Simpulum. 35,28,30
Simulacra. 82,10
Sine controuersia. 97,5
Sine dentibus latrat. 80,4
Sine dubio. 123,11
Sine dubitatione. 94,24
A singulari in multitudinem, an contra ordiri debuit analogia. 152,4
Singulare verbum caput. 123, 11
Singulare verbum non habet analogias. 123,12
Singulares res. 94,30
Singularia facilius videntur ex multitudine, quam ex singularibus multitudinis verba. 152,18
Singularia auspicia. 12.8
Singulare aliquid. 125.14
Singularis casus. 80,13
In singulos annos. 71,18
Sinisterior pars. 119,4
Sinistra & dextra. 77,15
Sinistra ab oriente. 75,3
Sinistra bona auspicia. 90,9
Ferto in sinistrum. 75,9
Sinum. 35,20
Sinus. 35,20
Sinus vas. 116,13
Sirpare. 38,21.39,3
Sirpata dolia. 38,21
Sirpea. 39,3
Sirpices. 38.9
Sirpiculæ. 38,17.20
Sistere. 51,14
Sitiens. 100,6
Situs.a.um. 55,22
Socer soceri. 133,11.157,25
Socrus. 157,25
In societatem venire. 55,13
Societatum seruorum nomina sine proportione. 111, 11
Si homines sustuleris, sodales sustuleris, si sodales, sodalitatem. 148,9
Sodalis,& sodalitas. 148,6
Sol. 22,10.23.27
Sola terræ. 11,17
Solarium. 50,13
Solis ignis aureus. 87,27
Solis & lunæ cursus. 50,8
Solis motus. 51,12
Solitus sum à soleo. 136,28
Solium. 36,15
Solstitialis circulus. 116,27
Solstitium. 51,13.14
Soluere crimina. 113,22. 119, 29
Soluere per trutinam. 49,1
Solui à soleo Cato & Ennius. 136,27
Solum. 50,2
Soluta oratio. 72,18.73,15
Soluta oratione locuti. 155,3
Sonant arma. 65.5.9
Sonitus. 65,5.9
Sorbere. 69,12.14
Sors. 48,30.31.64.23
Sortes. 64,23.8 4
Sortilegi. 64,24
Spatium. 28,13

Species. 120,15.105,26
Species ahenæ. 20,4
Specillum. 69,2
Specio. 36,27.68,23
Spectacula. 42,6
Spectare. 68.23
Spectionem habere. 68,25
Specto. 36,28
Specula. 68,30.31
Speculator. 68,31
Speculum. 36,23 27,68,30
Sperare. 66,18
Sperata. 66,22.24
Spes. 66,17
Spexit. 68,24
Spica. 13,8.60,8
Spica aret. 20,25
Spicas conruere. 39,1.2
Spicilegium. 92.20
Spinosiora. 104,18
Splendidæ stellæ. 74,27
Sponden tuam gnatam. 66,6
Spondere. 65,20. 27. 28, 30
Sponsa. 65,27.66.1
Sponsa pecunia. 65,30
Sponsalis dies. 66,3
Sponsio. 66,2
Sponsor. 66,24.65.28
Ex sponsu agere. 66,15.17
Sponsu alligatus. 66,5
Sponsus. 65,29.66,2.3
Sponsus rogatus. 92,9
Sponte 65,20
Sponte dicere. 66,10
Sponte suapte. 65,22
Sine sponte sua. 66,16
Spontis suæ finem. 66.10
Spurcitia lanæ. 84,2
Stadium. 9,8
Stagnum. 14,15
Stamen. 33,12
Stans. 33,23
Status. 9,5
Statuti dies. 55,23
Stella prima exorta. 50,29.31
Stellæ quot in orionis signo. 83 10
Stella iubata. 51,2
Stercus euehitur. 39,5. euerritur. 57,11
Sterile. 20,24.95,17
Sternere. 45,21.72,7
Stillicidium. 14,18
Stipare. 48,18
Stipatio. 83.23
Stipatore. 83,23
Stipendia facere. 48,15
Stipendiarij. 48,13
Stipendium. 48,15
Stips. 48,16
Stipula. 92.20
Stipulari. 48,23
Stirpem liberum. 76,31
Stirps. 94,13
Stiua. 38,2
Stola muliebris. 145,10
Stola mulierum. 122,11
Stolla pallio dissimilis. 99,20
Stragulum. 45,11
Stramearæ. 33,14
Stramenta e segete. 45,15
Strangulare. 72,10
Strictim. 110,16
Stritabillæ. 85.5.10
Stritare. 85:10
Stritilando. 85,10
Strenuus ab strenuitate. 96,29
Hæc strues. 130,1
Strues, non struis. 109,15

Struis, strui, struem struum. 109,10
Stulte dicere. 121,21
Stultus, stultior, stultissimus. 128,13
Sua sponte. 65,24
Suapte sponte. 65,22.153,9
Sub armis. 68,20
Sub dextra. 42,28
Sub dio. 21,31
Sub diuo. 44,7
Sub sensum venire. 67,27
Sub tecto. 100,3
Sub tecto non iurandum. 22,2
Sub terra. 37,28
Sub terra templum. 74,25
Sub vrbe populi. 54,4
Subesse. 73,10
Subigere aures populi. 115,19
Subiungere. 10,13.154,13
Sublati remi. 78,15
Sublecti. 64,31
Subligaculum. 57,28
Sublime cogens. 88,8
Sublimes lecti. 45,13
Sub mensuram ac pondera succeduut. 126,21
Subscribere. 92,6
Subdere. 16,23
Subsellium. 36,16
Subsidere. 27,13
Subsidium. 27.13
Subsipere. 36,16
Subsistere. 42.30
Substructus locus. 41,29
Subtemen. 33,13
Subtilius. 148,12
Subtus. 37,8
Subucula. 37,9
Subuculæ vxoris non pares. 121.27
Subulo. 80,23
Subuolare. 25,3
Succensere. 89.16
Successit. 58.25
Succidere. 25,5.
Succidia. 32.16
Succinit. 67,2
Succudere. 33,30
Sudor pro himbre. 13,30
Suere. 28,9.141,1
Suffibulum. 54.27
Suffiendo. 54,27
Suffragium ferre. 56,23
Sui cuiusque temporis verba. 136,4
Suile à sue. 104.30
Suilla. 32.8.
Suis à suere & à sue. 141,1
Sulcus. 13,17.39.26
Sulfur. 14,16
Sum olim esum. 135,5
Sum, fui, ero. 135,2
Sumere similitudines. 133,19
Summa. 112.23
Summa duplex. 90.30
Summa muri. 39 20
Summa pars. 10,11
Summa potestas. 25,27
Summa pura. 64,9
Summa terræ. 11,16
Ad quamcunq summam in dicendo referam. 113,15
Summatim. 95 14
In summo. 86,25
Summum cælum. 10,11
Summum diei. 50.18
Ad summum peruenire. 110,8

Summus. 35,18
Summus amicus. 174.4
Summus campus. 13,8
Suo quisq. ritu sacrificium faciat 188,26
Suppellex. 99,26.100,13
Suppellex distincta ex ebore, aliisq rebus. 100,16
Supellex figuræ nouæ. 116,17
Supera loca. 10,6
Superare. 86,8
Superior domus. 44,20
Superrimus. 50,18.83,17
Supparus. 37,9
Suppositi. 64,31
Supra & subtus. 39,8.9
Suprema. 50,18.20
Supremum tempus. 50,20.83,18
Supremus. 83,16
Surdum theatrum. 124,26
Surgere magis mane. 128,21
Sursum versus. 36,11
Susceptæ feriæ. 56,1.2
Suspicatrices. 85,14
Suspicere. 14,11
Suspicio. 68,28
Sustinere rem publicam. 23,19
Sustollere. 13,17
Sutor. 28,8
Sutrina. 28,8
Sutrina, non calcearia. 105,7
Syllabæ habent singulos casus. 123,3

T

Tabellæ. 33,25
Taberna vinaria creraria vnguentaria. 105,4. argentariorum. 70,31
Tabernæ ædes. 44,4
Tabernola. 17,8 18,5
Tabula, in qua lutrunculis luditur. 144,8
Tabulæ. 48,26
Tangere. 37,6.104,17
Tantalæ. 85,5
Tantidem. 80,3
Tardus. 118,19
Sub tecto. 22,2.100,3
Tela. 33,13
Tellus. 22,9
Tellus victa cælo. 12,4
Temo. 38,4.86,8.86,9 20
Temperantia. 99,7
Tempestas. 86,6
Tempestas pro tempore. 83,19
Tempestas suprema diei. 83,18
Tempestiuus. 50,9
Templa cæli. 74,23
Templa æterna cæli. 52,11
Templa adfari. 61,21
Templa dextra. 75,21
Templi partes. 75,2
In templo auspicij sese. 70,25
In templo iubeas a sesse homines. 75,2
Templum concipere. 75,5
Templum. 74,23
Templum circum septum, 76,19
Templum factum. 70,3
Templum tectumq. 75,9.11
Templum vnius introitus. 75,29
Tempora, casus, neutrum verba significant. 96,4
Tempora tria præteritum, præsens, futurum. 97,24
Temporale uerbum. 96,14.

Temporalia verba. 137,4.9
Temporum vocabula 49,3
Temporum triam verba. 118,15
Tempus. 9,6.50,6
Tempus verbo iungitur. 147,5
Tempus supremum. 50,21.83,19
Tenebras dissoluere. 68,1
Tener tenerior, tenerrimus. 109,29
Tenor temperatus. 50,8
Tera pro terra. 11,2.16
Terdeni. 27,22
Terrere. 38,26
Tergere manus. 69,21
Termentarium. 11,5
Terra. 10,5.15,13
A terra terrus non dicitur. 120,4
In terra. 74,25
Ab hac terra. 153,20
Terra altrix 77,20
Terra vnde. 11,1
Terra & cælum dei. 19,29
Terra mundi media. 77,17
Terræ analogiæ. 117,15
In terris. 75,4
Territorium. 11,4
Terticepsos. 18,3
Teruncius. 46,31
Tesca 75,27
Testa vel testus. 31,20
Testa. 25,3.75,7
Testiculi dempti. 29,19
Testimonium esse. 17,17
Testuatium. 31,19
Testudo in re militari. 34.9
Tibiæ. 106,13
Tibiæ quattuor foraminũ. 170
Tibicen. 106,22
Tibicina. 91,10
Tibicines. 67,5.80,14
Tibicines feriati. 53,28
Tignum. 39,12
Timor frigidus. 60,5
Tingere. 72,11
Titiæ aues. 26,19
Toga. 33,19. læna. 37,24. prætexta. 54,10. virilis. 122,11. tunicæ muliebri dissimilis. 99,19
Tollere. 123,13
Tomentum. 45,19.
Tonsura inuenta. 19,16
Toral. 45,25
Toruinus. 45,27
Torulus. 45,27
Torus. 45,26
Toruus. 45,26.39,22
Totæ pro toti. 91,5
Totidem. 98,28.107,7
Trabes vna. 80,11
Trabs. 80,14
Trabs à trabes. 152,20.
Traducere. 114,20.22, 115,8. 115,10
Traductus. 17,2
Tragula. 33,24.39,3
Trahere plaustrum. 38,8
Trahi per terram. 39.3
Traiicere. 33,24
Trama. 33.13
Trames. 84,28
Tramites. 7,20
Tranquillo mari. 88,23
In transeundo. 146,2
Transire. 113,9
Transitio. 135,18
Translata. 91,3.155,18
Translaticia verba. 67,30

Translaticium nomen. 15,10. 76,10
Tranflatitium verbum. 62,8
Transuersa regula. 38,3
Transuersi ordines. 144,8
In transuersum. 174,1
Transuersus. 84,28. 87,11
Trapetes. 38,25.26
Trauolare. 34,17
Tremo 60,6
Tremuisti, id est timuisti. 66,6
Tres bigæ non dicitur, sed trinæ. 154,18
Tresses. 130,26.27
Tresses ex tribus æris. 131,8
Tressis. 146,6.130,28
Triarij. 27,11
Tribulum. 11,6
Tribubus. 48,8
Tributa quinto quoque anno. 52,4
Tributim. 48,9
Tributum. 48,8
Tricessis. 46,10
Triclinia hiberna & æstiua. 99,25
Fenestrata. 99,25
Triclinaris gradus. 100,14
Triclinariæ mappæ. 122,5
Triclinij lecti pares materia, altitudine, & figura. 122,3
Triclinium consternere. 114,2
Tricliniorum analogiæ. 114,25
Triens. 46,17
Trigæ. 105,9
Trinæ bigæ, non tres. 154,20
Trinæ copulæ. 112,21
Triones. 86,17
Triplia. 35,3
Triplices radices. 104.26
Triportenta deum. 84,20
Trita semita. 7,21
Tritaui mater. 74,4
Tritauus. 74,3
Triticum. 31,16
Triticum iactum. 117,17
Tritura. 11,6
Tritus.a.um. 47,13
Triuium 77,1
Trium casuum, vt prædium. 107,8
Triumphare. 65,16
Io triumphe io. 65,18
Trua. 34,17
Trulla. 34,14
Trulleum. 34,18
Trutina. 49,1.3
Tuba. 34,3
Tubæ sacrorum. 53,9
Tubicines. 37,37
Tubicines sacrorum. 34,4
Tubus 34,3
Tueri. 74,30.75,14.76,8
Tuguria. 26,19
Tumultus 54,2
Tundo, tundam, tutudi. 134,28
Tunica. 33,18
Tunica ferrea. 33,31
Tunica virilis. 121,11
Tunicæ plagula angustis clauis aut latis. 130,8
Tunica virilis & muliebris, quam habere ex instituto debent. 146,5
Tunica muliebris. 99,19
Tunicam consuere. 103,8
Tunicam reiicere. 65,25

Turb

Turbulentus.a.um. 142.30
Turdarius. 49,13
Turdelix. 49,13
Turma. 27,21
Turmarum decuriones terni. 27,25
Turpicula res in collo puerorum. 90,6
Turres. 39,22
Tutela 76.8
Tuto. 100,3
Tutulati 82,8.12
Tutulus. 82,13

V

VAcia. 114,14 16
Vadem ne posceret, nec dabitur. 67,1
Vades ne darent. 66,31
Vadimonium promittere pro altero. 66,28
Vagari. 53,28
Vagit clamor 91,12
Valens oratio. 114,21
Valentes. 86,18
Vallum. 34,5
Valuata triclinia. 99,25
Vanum. 38,28
Varicare. 34 6
Varietas iucunda. 121,27
Varietate delectamur in vestitu,& supellectili. 121,26
Magis varium. 121,28
Vas. 66,25.:8
Vas aquarium 34.22
Vas argenteum 126 28
Vasa ad victum habilia & figura bella. 100.5
Vasa ænea. 36,3
Vasa auri. 116.20
Vasa sacra. 35,22
Vasorum inusitatæ formæ recentes à Græcia adlatæ. 116,12
Vasorum mensa. 36,4
Vates. 80.29
Vaticinari. 61,15
Vdus. 13,30
Vectigalia quinto quoque anno. 52,5
Vectura. 16,17
Vegetes. 29,7
Veha. 39,7
Vehementius. 60,18
Vehi lintribus. 43,5
Vehiculum. 39,5.7
Veho vehis. 137.13
Velamenta. 78,18
Velamentum. 33,13
Velare caput. 37,4
Velato capite. 26,6
Velaturam facere. 16,16
Velatus 78,21
Vel inde. 35,24
Vellera. 19.17
Vellere lanam. 19,16.36.30
Vellus. 36,29
Velum. 36,29
Venabulum à venatore. 104,27
Venans venaturus à venor. 106,9
Venator. 28.17
Venditionis fundi lex. 136,7
Veneris res. 21,11
Venet. 78,30
Ventilabrum. 38,29
Ventilare. 38,29
In ventre ferre. 55,13
Ventus. 21,22.23
Ver. 51,23

Ver omnia aperit. 57,19
Verba aut finita aut infinita. 118,12
Verba facere. 67,30
Verba habent tempora & personas non casus. 146,13
Verba significant casus, tempora, neutrum. 96,4
Verba literas aut adsumũt, aut amittunt, aut commutant. 49,12
Verba vt legit & currit. 96,6.7
Verba sunt imposita rebus vt eas significent. 99,15
Verborum declinatuũ species sex: tẽporalis, personarum, rogandi, respondendi, optandi, imperandi. 146,13
Verborum declinantium genera quatuor. 58,2
Verborum diuisiones. 135,23
Verborum partes quatuor: temporum, personarum, generũ, diuisionum. 134,5
Verborum principia duo, 94,14
Verborum genera duo, secundum, sterile. 95,14
Verborum omnium caussæ dici non possunt. 74,10
Verborum declinatio cur. 97,23
Verbum quid sit. 156,22
Verbum aut vox, quã audimus: aut quod ea significat: aut vtrunque. 102,4
Verbum emittere. 56,28
Verbo tempus, locus nomini iũgitur. 96,11
Vereor ne. 92,16
Vergiliæ. 50,31.83,9
Veritas potius, quàm consuetudo sequenda. 114,26
Vernacula verba. 7,4.59,10, vocabula. 24,18.30,26
Vernaculum ac domi natum. 154,28
Versa natura. 29,20
Ab hoc versu. 153,21
Versum. 116,29
Versura loci. 85,18
Versus.a.um. 41,12.51,15
Versus in. 33,23
Vertendo. 90,30
Vertere. 51,24
Veru. 29,16.36,14
Vesana mens. 61,15
Vesper nouissimum. 128,25
Vesper. 51,1.83,15
Magis vespere. 128,24
Vespere. 128,18.83,14
Vesperi. 57,3
Vespertinum tampus. 128,18
Vesperugo. 50,31.51,5.83,9.13
Vestibulum. 87,17
Vestigator. 28,17.19
Vestigia fugæ huius dei. 54,6
Vestigium manet. 49,1
Vestimenta. 116,8.10
Vestimentum. 33,16.64,14.155,26.
Vestimentum apud fullonem cogitur. 59,29
Vestimur, vt vitemus frigus, & honeste videamur. 100,1
Vestis. 36,28
Vestem iacere retrorsum. 37,20
Vectis spica. 76,14
Vestitus.us. 31,6.99,19

Vetera verba. 7,4.23
Vetus. 50,1
Vetus, vetustior, veterrimus. 63.6
Vetustus. 50,1
Ad vexillum ducere. 71,17
Via. 8,12.11,11.12.21
Via dextra 84,27
Vibices. 84,29
Vicenæ partes. 140,18
Vicesis. 46,9
Victoriati. 131,24.148,19
Victus.us. 31,6.31,7.40,30
Vicus. 8.12.40,17.
Vicus constat ex domibus. 43,29
Videre. 68,5
Videre domi. 76,12
Viere. 21,6
Vigilare. 68,9
Villa. 12,22.26,30
Villæ ædes. 44.3.4
Villam tueri. 76,9
Vinaria mensa. 35 5.30
Vinaria taberna. 105,4
Vinaria trulla. 34,10
Vinarium vas. 35,19
Vincire. 20,31
Vinctio. 20,30
Vinctura. 21,5
Vinculum capitis. 21,5
Vindemia. 13.4
Vindemiæ. 52,18
Vindemiam auspicatur Dialis. 53,20
Vindemiator. 28.15.17
Vinea. 38.22
Vineæ. 13,3
Vineta. 13,3
Vinum. 13,4
Vinum dare. 35,26. deo. 35,19
Vinum vina. 126,19
Vinum legere. 28,18
Vinum nouum. 53,23
Vinum nouum & vetus. 55.3
Viocurrus. 8,5
Violare virginem. 68,10
Violentia. 23,1
Vir habet calceos muliebres. 120,25.26
Virgæ. 32,4
Virgulta. 82,10
Viridis. 30,13
Virile nomen & muliebre. 120,20.21
Viriles calcei. 120,26
Viriles species. 20,4
Virilia. 146,7
Virilitas. 23,17
Vis. 21.11,30
Vis & potestas 133,14
Vir recto & obliquo casu. 95,6
Vis humoris. 30,12
Visenda. 68,8
Visite. 70,8
Visus maximus sensus. 68,6
Vita unde. 21,12
Vita insepulta. 129,31
Vitare. 141,17.63,6
Vitiare. 68,11
Vitis. 30,14
Vitium manumißionis. 56,29
Vitulantes. 92,3
Viua aqua. 35,19
Viuere. 51.24
Vix. 143,13
Vix notum paucis. 54,14
Vliginosus ager. 13,29
Vlulans. 91,9
Vmbilicus. 77,8

Vmbo. 33,26
Vmbra cornuata. 78,22
Vmbram iacere. 78,22
Vnæ,binæ,trinæ,bigæ. 126,6
Vncia. 46,16
Vnde est illud. 76,6
Vnde sit, quid sit, cuius modi sit. 139,24
Vngo vngor. 146,30
Vnguenta alia ex regionibus. 127,1
Vnguentaria taberna. 105,5
Vnguentum. 105,5
Vnguentum vnguenta. 126,19
Vni alteri. 144,10
Vni,trini,quatrini. 105,8
Vnitas. 64,6
Vnius casus litteræ. 107,7
Vniusmodi. 134,19.141,18
Vnoculus. 86,3
Vnum & nongẽta ab vna sunt natura nouenaria. 132,2
Vnus, vnius, vni, vnum, vne, vno. 107,11
Vocabula & verba partes orationis. 96,9
Vocabula vt homo & equus. 99,6
Vocabula rebus imponunt imperiti. 153,9
Vocabula vt infinita. 103,13
De vocabulo quam de re controuersia. 140,21
Vocabulorum declinationum 3. genera quatuor:nominandi, casuale,augendi,minuendi. 104,20
Vocabulum & nomen. 143,22
Vocalis oratio. 156,22
Vocandi casus. 102,20.121,7. 146,8
Vocare in harenam. 143,21
Vocem emittere ore. 61,8
Voces declinatæ. 94,10
Voces mittendi pars animæ. 118,6
Vocitare. 44,18
Vocitatus. 63,3
Volare pedibus. 30,10
Volatus. 24,6.38,28.90,13
Volo. 60,13
A volo volare & velle. 135,31
Volsellis pugnare. 118,25
Volt 20,26.
Voluntaria declinatio ad consuetudinem refertur. 142,24
Voluntaria declinatio impositorum. 119,12
Voluntarium declinationum genus. 97,31
Voluptas. 100,9
Voluere filium. 33,18
Volutare. 91,9
Vomer. 37,39
Vomere terram. 38,1
Vota noua suscipi. 63,14
Vrbanus. 97,17
Vrbes. 40,5.6
Vrbum. 36,10.12
Vrcei. 42,17
Vrguere. 97,23.115,30
Vrinare. 36,9
Vrinator. 36,9
Vrna. 36,6.8
Vrna prima. 47,18
Vrnarium. 36,5.8
Vro vror. 146,30
Vsquedum viuunt. 136,14

Vſque eo. 79,22
Vſquequaque. 75,6.116,22.23
In vſum additus. 63,12
Vſura. 48,29.31.
Vſurpandus. 61,16.102.29
Vſus ſimplex. 95,18
Vt loqui. 61,14.
Vter. 126,11
Vtilis & neceſſaria declinatio. 93,29
Vtilitas non ſimilitudo quæritur in rebus vſus cauſſa inuentis. 99,18
Vtilitas & elegantia conſideranda. 99,31
Vtilitatis cauſſa facta oratio & veſtimenta. 122,7.9
Vtilitatis cauſſa quæque res eſt inuenta. 99.12
Vtique. 85,12
Vtrobique. 147,11
Vuidum. 32,11
Vuidus. 13,30
Vuor. 31.5
Vxorculare. 85,13

X

X pro CS. 121,18.152,24

FINIS.

Errata ſic corrige.

pagina 17. linea 18 teſtimonium
18. lin. 7. VIA DEXTERIOR IN
20. lin. 26. imbre & fr. linea 30. uinctiones
21. lin. 11. haberent, lin. 24. mortales omnes, atq; arbores, herbas, beluaſq; iuuat, hic &c.
22. lin. 7. Orcus dictus. Quod pag. 23. lin. 28. Summanoq;.
24. lin. 6. alites ab alis pag. 25. lin. 18. dictatoris, a qua
26. lin. 2. ego à lin. 16. dicti: ſunt qui pag. 27. lin. 39. comitiatum
31. lin. 3. à terra: & lin. 4. addi mola: ea pag. 33. lin. 14. trameat
38. lin. 9 agricolæ luunt, id eſt, ſoluunt, lumecta
45. lin. 16. vt etiam pag. 48. lin. 2. munus f.
50. lin. 9. quia. lin. 17. quoq; cum
52. lin. 15. agóne? lin. 17. ſacra tum
56. lin. 10. dicto quinquies pag. 6. lin. 611. tranſlatitio q; ex
66. lin. 22. quidem: Iam pag. 79. lin. 27. ambuſtum
90. lin. 29. monerint pag. 92. lin. 4. Caperata
98. lin. 21. ἀνομαλία, *lin. 29.* INCIPIAM,
101. lin. 17. caſu ſimilia: vt
104. lin. 19. accedunt lin. 31. auis & ouis, pag. 107. lin. 5. Ariſtarchei
109. lin. 1. debemus ſecundis pag. 117. lin. 27. aſino
129. lin. 1. pecoris vſu. lin. 22. qui non
130. lin. 6. membra non conu. pag. 132. lin. 9. vtroq; actu
155. lin. 24. ſimili ad anal. pag. 178. lin. 18. puerilis
179. lin. 22. Agellium & ĩ. pag. 216. & alibi Agellianis coniunctum ſcripſi, Martio & veteribus libris authoribus.
181. lin. 30. earum pag. 192. lin. 16. portu. lin. 27. Caſaris & vt ſo
197. lin. 18. inſititio pag. 203. lin. 13. & qua ſacra
204. lin. 21. Vt inſcripti pag. 205. lin. 1. Alimentij
211. lin. 23. PRAENESTE *pag. 212. lin. 21.* ΕΓΚΩΜΙΩΝ
213. lin. 28. inſcripſit, vt opinor. an perſcripſ.
239. lin. 23. magiſtros ipſi conſtituiot pag. 241. lin. 28. paſſo
258. lin. 15. Natalem pag. 266. lin. 30. ſed is
268. lin. 15. à Flauia Larent. pag. 272. lin. 10. Iuuentius
279. lin. 28. Condalium pag. 287. lin. 12. M. Atq;
295. lin. 5. Sic fiet
301. lin. 21. ſutores pag. 319. lin. 16 poſt verbum
330. lin. 9 & clauſula peract.